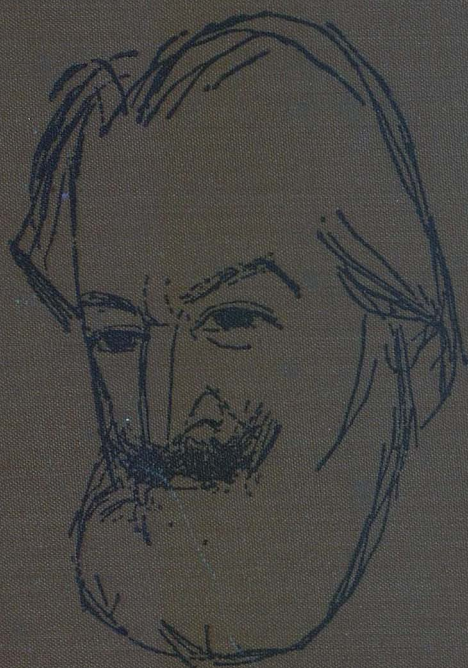

PERICLE MARTINESCU

COSTACHE NEGRI

Omori de seama

EDITURA TINERETULUI

www.ziuaconstanta.ro

„Negri era ultimul reprezentant
al marilor noștri străbuni, model
al tuturor frumoaselor însușiri
care fac cinste omenirii“.

V. ALECSANDRI

Capitolul I

RĂDĂCINI ADÎNCI

1

La Iași, înainte de răzmerița de la 1821, artera cea mai de văză a capitalei moldovene, unde își aveau reședințele îndeosebi familiile de rang boieresc, era o stradă nu prea lungă, dar largă și tihnită, ce pornea din centru, trecea pe lângă agie și se îndrepta către partea de miazăzi a orașului, mergînd paralel cu albia domoală a Bahluiului și răzbătînd chiar pînă în fața porților vechi ale Curții domnești. După ce lăsa în urmă Mitropolia, ea se întîlnea și se termina în ulița întortocheată și strîmtă, plină de forfotă și zarvă, a hanurilor și harabagiilor, ce venea din sus, dinspre mahalaua denumită Tîrgu-Cucului și cobora la vale, peste pod, înspre parcul domnesc de la Socola. Pe această arteră, favorizată între celelalte, casele erau mai răzlețe ca în alte părți, cu mici pajiști între ele și aveau înfățișări mai impunătoare, cu un cat, ici-colo chiar cu două. Cele mai multe erau înșiruite pe mîna stîngă, așa fel că de la ferestrele lor din față ochiul putea să cuprindă în voie priveliștea bucolică ce se deschidea în jos, pe deasupra luncii Bahluiului, pînă departe la colinele înverzite de dincolo de Cetățuie, unde se înălțau spre cer turlele albe ale Galatei.

Cam pe la jumătatea străzii, acolo unde se desfăcea în sus o ulicioară îngustă, peste drum de biserica Trisfetele și nu departe de palatul Roznovanului, se afla o clădire așezată pe colț, cu poziție bună, însă nu prea arătoasă în comparație cu altele din preajma ei, căci părea destul de veche, cu ziduri patinate de vreme și cu acoperiș

de tablă plumburie. Totuși, colțul acela era cunoscut de toată lumea sub numele, ce inspira mult respect, de „casele Luca“. Fuseseră construite în veacul al XVIII-lea de unul din boierii divăniți, Luca ; acesta le dăduse ca zestre unei fiice a lui, căsătorită pe la 1770 cu banul Costin Negrea, care devenise proprietarul lor și le lăsase, la rîndul lui, moștenire fiului său, Petrache Negre, care acum, înainte de răzmeriță, locuia aici împreună cu familia sa. Cu toate deosebirile de nume ale proprietarilor succesivi, casele își păstrau vechea denumire a celor ce le zidiseră întîia oară, așa după cum toți cei care au trăit în ele făceau parte dintr-un neam ce se bucura, din tată în fiu, de renumele unor bărbați falnici, fără teamă și prihană, renume păstrat pururea neîntinat de-a lungul vremurilor și în vălmășagul furtunos al întîmplărilor...

Aici, la Iași, în casele Luca, s-a născut, în luna martie 1812, Costache Negri. Locul este atestat de el însuși într-una din scrisorile sale — în pofida tentației unor biografi de mai tîrziu de a-i atribui ca urbe natală alte localități, cum ar fi Galați, Mînjina sau chiar... Tîrgu-Ocna, unde, de fapt, el a murit !

★

Ca și în privința locului de naștere, asupra numelui și originii lui Costache Negri au stăruit, pînă în timpurile apropiate de noi, tot felul de presupuneri și deducții învăluite în incertitudini. Încercările unor comentatori ocazionali sau chiar ale unor cercetători dornici de a statornici obîrșia familiei acestui înfocat patriot s-au redus în genere la enunțări de circumstanță, nefăcînd altceva decît să sporească și mai mult numărul confuziilor produse de ortografia numelui său, *Negri*. Rezonanța exotică a acestui nume i-a determinat pe unii să creadă că ar fi „o influență italiană, dar poate și greacă“¹, mergînd chiar pînă la ipoteza despre o origine spaniolă², și perpetuînd supoziția

¹ N. Iorga, apud : I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, 1932, vol. II, p. XVII.

² G. Fotino, *Boierii Golești*, 1939, vol. II, p. 289 (notă).

că familia ar fi de proveniență meridională, împămîntenită în Moldova în veacurile de mijloc ale istoriei noastre mai noi. Astfel, unul dintre biografi fixa data acestei împămînteniri pe la anul 1476, acreditînd ideea că familia lui Negri ar proveni dintr-una din familiile genoveze înrobite de turci cu prilejul ocupării coloniei Caffa din Crimeea, familii care, în drumul spre Constantinopol, au izbutit să scape de sub escortă și să se refugieze în Moldova, unde Ștefan cel Mare le-a acordat ospitalitate.¹ Dacă episodul în sine este istoricește real, el nu are însă nici o legătură cu ascendența lui Costache Negri. De altfel, numele de Negri, cu o circulație largă în Italia și Grecia, la noi apărea pentru prima dată abia spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea și mai ales la începutul secolului al XIX-lea. Într-un document moldovean din 1816, de pildă, sînt pomenite mai multe familii de greci, „acum rusificați” — Catacazi, Negri, Moruzi etc.² — dar familia Negri de aici nu are nimic comun cu familia lui Costache Negri. Tot așa după cum nu poate fi confundat Constantin Negri, de care ne ocupăm, cu omonimul său Constantin Negri (Negris), caimacamul trimis de turci în Muntenia la 1821 și care era un grec din Constantinopol. Dacă s-au ivit totuși confuzii și formulări lipsite de fundamentare, ele porneau de la ignorarea unui fapt elementar — acela că numele de naștere al lui Costache Negri era Constantin Negre și că abia mai tîrziu, în timpul vieții lui, moldoveanul Negre a devenit Negri, datorită unei împrejurări despre care va fi vorba ceva mai departe în paginile de față.

Adevărul este că neamul lui Negre sau Negrea — nume ce derivă dintr-un arhaic Negrilă (probabil poreclă legată de culoarea negricioasă a tenului, caracteristică tuturor generațiilor ce s-au succedat de-a lungul veacurilor din tată în fiu) — avea rădăcini adînci în trecut și prezența lui este consemnată în istoria Moldovei încă din cele mai vechi timpuri. Într-o scrisoare adresată la 29 februarie

¹ Al. Papadopol Calimach, *Amintiri despre Costache Negri*, *Revista Nouă*, 1889, nr. 9—12.

² C. Gane, *Din viața boierilor molăoveni de altădată*, *Universul literar*, 1 iulie 1939.

1872 lui Vasile Alecsandri¹, Costache Negri a schițat el însuși un întreg arbore genealogic al familiei din care se trăgea. Alecsandri scrisese atunci amplul poem epic *Dumbrava Roșie*, „dedicat amicului meu C. Negre“, la cea de a 60-a aniversare a acestuia. În poemul său, bardul de la Mircești evoca, în chip omagial, și figura unui „Negrea viteaz darnic“, personaj prezentat într-o lumină deosebit de favorabilă, fiind înzestrat cu înalte virtuți patriotice și umanitare, așa precum se cuvenea să fie un strămoș depărtat al aceluia căruia poetul îi închina lucrarea sa.

După ce și-a terminat acest lung și frumos poem, Alecsandri i l-a trimis lui Negri, în manuscris, să-și dea părerea asupra lui, ca unul căruia îi fusese dedicat. Negri, emoționat de faptul că poetul integrase în legendă figura unuia din strămoșii lui, face totuși o precizare de ordin biografic și cronologic. El îi spune poetului, în scrisoarea amintită, că Ioniță Negrea, paharnic al lui Ștefan cel Mare, a fost decapitat „pe pământurile lui de la Negrești, aproape de Vaslui“ în anul 1471, din pricină că se opusese domnitorului atunci când acesta pornise război împotriva lui Radu cel Frumos și a „fraților“ de peste Milcov — pe cîtă vreme episodul evocat în *Dumbrava Roșie* a avut loc în anul 1497. Negri sesiza astfel „o eroare cronologică“ strecurată în poem în ceea ce privește persoana lui Ioniță Negrea și făcea totodată aluzie la ideile de fraternizare cu locuitorii din Muntenia, pe care le manifestase cu veacuri în urmă acest strămoș al său.

În aceeași scrisoare, Negri întocmește apoi o lungă listă de înaintași ai familiei sale, dintre care unii sînt consemnați în cronicile vechi ale Moldovei. El îi comunica lui Alecsandri că, în afară de Ioniță Negrea, printre strămoșii lui se numără și vornicul Negrea, care a fost sfetnicul lui Alexandru cel Bun între anii 1402 și 1426. De asemenea, mai amintea de alt strămoș Negrea, decapitat de Ieremia Movilă fiindcă fusese unul din partizanii lui Mihai Viteazul pe cînd acesta, în scurta și prima încercare de unire a celor două țări surori, numise în Moldova, pînă la proiectata lui încoronare, o locotenență, compusă

¹ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, ms. 2253, f. 158.

din patru boieri moldoveni, lăsați „ispravnici de scaun“ la Roman, printre care se număra și spătarul Negrea¹. În sfârșit, mai arăta că a descoperit în arhivele de la Viena existența unui alt strămoș, Pătrașcu Negrea, „un fel de cavaler, dar nu de industrie, cum ai fi ispitit să crezi în primul moment, ci rătăcitor“ — scria Negri — căci, plecând în exil cu socrul său Petru Șchiopul, a fost înscris în cartea de aur a Veneției și a murit la Barcelona.

Înceind acest tablou genealogic și revenind la Ioniță Negrea din poemul lui Alecsandri, Negri îi împărtășește bardului o constatare de ordin intim : „(Acesta) avea inima în creștetul capului, contrar construcției omenești, și toți scoborîtorii lui, pînă la mine inclusiv, au fost unii mai nerozi decît alții în a se încăpățîna să urmeze acest exemplu de răsturnare a legilor firii“. Gluma, pigmentată de o autoironizare jovială, se referă la structura sentimentală a ramurii familiei, în sînul căreia a dominat întotdeauna partea afectivă, mai ales cînd era vorba de susținerea marilor idealuri obștești, apărute adesea chiar cu prețul jertfei de sine.

Totuși, înaintașii mai apropiați ai lui Negri nu s-au relevat, ca ceilalți strămoși, prin acte deosebite menite să rămîină în istorie. Împrejurările în care au trăit ei nu le-au oferit această posibilitate. S-ar putea spune că misiunea lor era numai aceea de a perpetua speța, pentru ca neamul Negrea să nu se stingă înainte de a-și fi făcut pe deplin datoria.

Sondajele genealogice, mai la îndemînă pentru o perioadă nu prea îndepărtată, ne ajută să urmărim cu mai multă siguranță filiațiile ramurii familiale a lui Negri. Astfel, în secolul al XVIII-lea este semnalat un Negrea, avînd prenumele de Apostol². Unul din feciorii lui, Gheor-

¹ Spătarul Negrea este menționat și de N. Iorga în *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. IX, p. 27, iar episodul decapitării lui Ioniță Negrea la Vaslui este consemnat de Grigore Ureche în *Letopiseșul Țării Moldovei* (ed. E.S.P.L.A., 1955, p. 88).

² Despre acest Apostol Negrea s-a spus (vezi, C. Gane, *Neamurile Mavrodinilor din Țara Românească și din Moldova*, București, 1942) că ar fi „coborîtor din Mavrodi Grecul din Constan-

ghiță, a avut la rîndul său un băiat, Negrea Jicnicerul, „fost mare căpitan al ținutului Covurlui”¹, de la care au rămas doi frați: Costin și Ion. Costin este bunicul lui Costache Negri. Prin anul 1748 el copilărea la Iași, la curtea lui Constantin Mavrocordat, care a domnit de mai multe ori, alternativ, în Moldova și Muntenia. La timpul său, banul Costin Negrea s-a căsătorit, precum am mai amintit, cu o fată din familia Luca, avînd și aceasta înaintași ce-au jucat roluri importante în istoria Moldovei. (Unul, logofătul Ștefan Luca, fusese sfetnicul lui Dimitrie Cantemir, figurînd printre plenipotențiarii ce-au perfectat alianța dintre Rusia și Moldova, încheiată între Petru cel Mare și Cantemir.) De la Costin Negrea au rămas, pe lîngă două fete, trei feciori: Mihalache, Constantin și Petrache — acesta din urmă tatăl lui Costache Negri. Constantin, deși a trăit mult, n-a avut urmași, iar Mihalache, mai tîrziu ban, membru în Obșteasca Adunare a Moldovei ca deputat de Botoșani, a murit în vîrstă înaintată prin 1837, lăsînd în urma lui trei fete și un băiat, Ioniță, acesta mort însă în fragedă tinerețe. De la primii doi frați ai tatălui lui Negri n-au rămas, așadar, descendenți de sex masculin, astfel încît Costache Negri avea să fie singurul și ultimul vlăstar pe linie bărbătească al acestei vechi familii de moldoveni, care s-a stins o dată cu el, în a doua jumătate a veacului trecut.

★

Petrache Negre, cum semna el de predilecție, dintr-un spirit de aristocratism și cum este întîlnit mai des în do-

tinopol”, emițîndu-se încă o dată supoziția că familia Negrea ar avea o ascendență grecească. La mijloc nu poate fi însă decît o confuzie, deoarece în afară de analogia etimologică a numelor (*mavro* în grecește înseamnă *negru*) nu se găsește nici o altă fundamentare care să justifice apropierea dintre cele două neamuri, Mavrodi și Negrea, cel puțin în cazul familiei Negrea din care descinde Costache Negri.

¹ Mihail I. Kogălniceanu, *Cîteva acte ale familiei Negri și ale lui Ludovic Steege*, *Arhiva românească*, X, 1946.

cumentele epocii (mai rar Negrea), se născuse în jurul anului 1780. Data exactă nu se cunoaște, dar se poate deduce din faptul că era cam de aceeași vîrstă cu Costache Conachi, prietenul său cel mai apropiat, făcînd studii împreună și rămînînd tot timpul în strînse relații de afecțiune reciprocă și comunitate de idei.

Înainte de a împlini vîrsta de treizeci de ani, Petrache Negre s-a căsătorit cu Smaranda Donici, fiica lui Miron Donici, pîrcălab de Soroca, bunicul, după mamă, al lui Alecu Russo. Acest pîrcălab Donici devenise cunoscut în toată Moldova prin cele opt fiice ale lui, supranumite pentru frumusețea lor „cele opt muze”. În orice caz, Smaranda, mama lui Negri, nu-și dezmințea renumele, fiind o femeie a cărei frumusețe a inspirat multă vreme lira poetului Conachi, care o cunoscuse în tinerețe, ca soție a prietenului său Petrache Negre.

Ca un corolar al unor astfel de calități fizice moștenite de la mama și de la tatăl său — el însuși bărbat chipș și atrăgător — la care se adăuga o educație aleasă primită încă din copilărie, Costache Negri se va dezvolta și se va impune în societatea din vremea lui ca un om înzestrat cu o mare prestanță personală și cu un caracter de o rară conduită morală. Toate acestea vor constitui premisele unei vieți în care el, conștient, pe deasupra, de ascendența sa, va căuta totdeauna, și în mod deliberat, să sporească prin fapte ceea ce natura îi oferise cu atîta dărnicie prin naștere.

2

Copilăria lui s-a desfășurat în deceniul imediat premergător răscoalei de la 1821, deci într-o perioadă cînd numeroase idei de natură să pregătească spiritele în sensul unor transformări radicale, pătrunseseră și în țările române, unde elemente mai luminate ale boierimii luau contact cu ele pe diverse căi, încercînd să se adapteze curentului înnoitor al epocii. Acest curent, pus în circulație de iluminiștii veacului al XVIII-lea, pregătind și dezlănțuind revoluția burgheză din Franța de la 1789, trans-

mis apoi veacului al XIX-lea — secol a cărui menire era „să termine Revoluția franceză și să înceapă revoluția umană“, cum îl definea Victor Hugo — a suflat și în țările române încă din primii ani ai noului veac. Evenimentele postrevoluționare din Franța și îndeosebi campaniile napoleoniene au ajutat într-o mare măsură la răspîndirea ideilor politice și sociale promovate de revoluție și la infiltrarea lor în conștiința popoarelor asuprite. Refugiații politici francezi, aciundu-se în răsăritul Europei — cît mai departe de patria lor, unde, o dată cu înlăturarea Convenției și, apoi, instaurarea imperiului, se dezlănțuise prigoana împotriva revoluționarilor — ajunseseră și în teritoriile din răsăritul Europei, și în primul rînd în țările române. Numărul lor creștea neîncetat, încît se spunea că în orașele din Moldova și Muntenia se aflau tot atîți republicani înfocați cîți francezi se adăposteau între zidurile lor. Aici, ei se îndeletniceau cu vechile profesii din patrie : medici, ingineri, negustori, ba unii erau chiar bucătari, ca acel vestit Louis-Étienne Maynard „chef de cuisine de son altesse le prince de Valachie“. Cei mai mulți însă predau lecții de limba franceză fiilor de boieri cu vederi mai avansate, fie în casele acestora, unde erau angajați ca preceptori, fie în pensionate înființate anume și conduse de ei înșiși. Pe la începutul veacului erau foarte cunoscute la Iași numele unor Clemaron, Martinot, Dopagne, Lincourt, Ledoulx și nenumărați alți emigranți francezi care își luau foarte în serios rolul de educatori ai noii generații de tineri moldoveni, făcînd ca limba franceză să înlocuiască repede limba grecească în saloane, unde, după cum observau diverși călători străini ce treceau pe aici în timpul acela, „se vorbea franțuzește la fel sau mai bine ca la Bruxelles“. O dată cu introducerea limbii, se răspîndea tot mai mult și cultura franceză. Și cum cei ce deveniseră propagatorii ei proveneau dintre adepții ideilor lui 1789, în mod firesc se dădea întîietate operelor scriitorilor iluminiști, în rîndul cărora Voltaire se bucura de un prestigiu uriaș. Prozelitismul voltairian era atît de accentuat, încît stîrnise îngrijorarea cercurilor influente de la Constantinopol și însuși patriarhul bisericii ortodoxe fusese silit să intervină cu o „afurisenie“,

amenințînd cu mînia cerului pe toți credincioșii din imperiul otoman care ar citi scrierile filozofului francez.

În țările române asemenea ideii găseau un teren cu atît mai favorabil, cu cît aici atmosfera devenea tot mai încordată, într-o perioadă cînd lupta pentru înlăturarea domniilor fanariote și pregătirea spiritelor în vederea unei renașteri naționale căpătau din ce în ce mai multă vigoare. În această atmosferă de convulsii moccite s-a născut Costache Negri la începutul celui de-al doilea deceniu al veacului, și din ea a sorbit el ideile și năzuințele ce vor fertiliza marile imbolduri ale activității lui de mai tîrziu.

Tatăl său, Petrache Negre, deși făcea parte din rîndul boierimii de rangul doi (avea rangul de agă), era un om cu principii înaintate în raport cu nivelul clasei lui, suferind influența adepților lui Voltaire și fiind format în spiritul aspirațiilor legitime ale vremii. În tinerețe, Petrache va fi cunoscut și va fi fost sedus și el, ca și prietenul său Costache Conachi, de ideile și personalitatea celui Fleury, fost membru al Convenției și unul dintre primii refugiați politici francezi ajunși în Moldova, unde căpătase faima de „le régicide” (regicidul), întrucît se spunea — și el nu dezmințea — că votase și asistase la decapitarea lui Ludovic al XVI-lea.

În orice caz, Petrache era preocupat să dea copiilor săi o educație în concordanță cu aspirațiile ce pluteau în atmosfera timpului, dezvoltîndu-le în primul rînd sentimentul patriotic și dragostea de popor. Pînă în 1820, în casa din Iași a soților Negre apăruseră patru copii : în afară de Costache, care avea să fie singurul lor băiat, mai veniseră pe lume trei fete : Catinca, cea mai mare, născută în 1810, Elena, născută, după Costache, în 1816 și Eugenia, în 1819. De remarcat că, într-o vreme cînd instrucția intelectuală a fetelor, chiar în familiile boierești, se limita la simpla alfabetizare (de multe ori nici atît !), cele trei fiice ale lui Petrache Negre învățaseră, fiecare la timpul ei, să scrie și să citească nu numai în limba română, dar și în cea franceză, cu ajutorul unui preceptor francez, angajat anume în familia Negre ; în schimb, fetele n-au fost puse să studieze greaca, pe care o cunoșteau „doar după ureche”. Costache însă, ca băiat, a făcut și

studii cu un „didascalos“ grec, însușindu-și primele noțiuni de artă și literatură, de matematică, istorie și geografie, ce aveau să constituie fundamentul culturii lui generale de mai târziu. Paralel cu acestea, mama cultiva la copiii ei o sensibilitate sufletească deosebită, manifestată mai târziu de aceștia în contactul cu artele și literatura și în legăturile lor cu poezii și oamenii de cultură ai țării.

Pe de altă parte, în fiecare vară copiii erau trimiși să petreacă lungi perioade pe la moșiile părintești din Moldova de jos, și cu deosebire la Mînjina, de care se atașaseră cel mai mult. Petrache Negre, în afară de cîteva moșii în această parte a țării — Mînjina, Blînzî, Zăgani, Pleșani — mai avea un corp de case la Galați, prăvălii și hanuri la Bîrlad, dar familia era stabilită la Iași, unde locuia în „casele Luca“ rămase de la străbunici, în plin centru al orașului.

În cursul vacanțelor petrecute la țară, Costache a cunoscut chiar din anii copilăriei viața țărănimii ce se zbătea în jugul robiei și a prins încă de pe atunci o dragoste caldă și profundă pentru această pătură nevoiașă și obidită. Țăranii, în genere tăcuți și apăsăți de grijile și nevoile lor, își dezlegau cu plăcere băierile inimii cînd acest „coconaș“ așezat și prietenos apărea în mijlocul lor, și toți se întreceau să-i spună rînd pe rînd spuze de povești și de snoave, pe care băiatul le asculta cu o mare desfătare și le înmagazina cu nesaț în mintea lui fragedă de copil.

În afară de acestea, Costache s-a mai bucurat de prezența continuă alături de el a unui personaj de la care a aflat multe lucruri interesante și care l-a ajutat să vadă cu ochii minții o lume ce se întindea la nesfîrșit dincolo de orizontul copilăriei lui. Acest personaj era un mame-luc, pe nume Ali, fost soldat în armata lui Napoleon în timpul campaniei din Rusia, apoi pripășit în Moldova, unde a și rămas pînă la sfîrșitul vieții, trăind la curtea și în casa lui Petrache Negre. Ali a fost „pajul“ copilăriei lui Negri, iar mai târziu era însoțitorul său nedespărțit în vacanțele și excursiile pe care le făcea prin diverse regiuni ale țării. Între ei nu erau raporturi ca de la stăpîn la slugă, ci se stabilise o adevărată prietenie bazată pe sentimente reciproce de omenie și solidaritate. Negrul îi povestea tînărului său protector despre întîmplările pe

care le trăise în timpul cît fusese soldat în armata imperială, despre grozăviile pe care le văzuse cu ochii lui și despre oamenii și locurile îndepărtate de unde plecase cu mulți ani în urmă. Povestirile lui evocatoare și pline de nostalgia meleagurilor de baștină unde nu se va mai întoarce niciodată, aveau pentru Costache farmecul unor basme ce-i legănau copilăria și-i aprindeau în suflet o tainică dorință de a călători și de a cunoaște lumea sub toate aspectele și culorile ei — dorință ce-l va urmări pe Negri de-a lungul întregii lui vieți.

★

Dar vacanțele treceau repede și băiatul se întorcea din nou la Iași, unde îmbrăca iarăși hainele simandicoase de orășean. Aici, alte întâmplări, cu totul deosebite de cele de la țară, îi solicitau încontinuu văzul și auzul. Tatăl său, prin relațiile și atribuțiile lui — era un fel de jurisconsult, căci prin 1816 îl vedem solicitat de mitropolia din Iași s-o apere într-un litigiu cu un boier acaparator de moșii — se afla în preajma cercurilor conducătoare și a oamenilor care participau direct la evenimentele vremii, astfel că ecoul frământărilor ce se petreceau atunci în țară pătrundea pe ușile cele mari în casa lui Petrache Negre. Acolo se țineau de altfel și „adunări” patronate de frumoasa lui soție, în cadrul cărora se făcea muzică, se citeau poezii și se infiripau discuții pe marginea problemelor zilei, în așa fel că familia nu rămînea străină de ceea ce se întîmpla dincolo de porțile casei.

Costache tocmai împlinise nouă ani cînd a izbucnit revoluția din 1821. Era deci destul de mare pentru ca evenimentele să-i rețină atenția și să înceapă să-i frămînte mintea. În primul rînd, vacanțele la țară fură întrerupte pentru un lung și neprevăzut șir de ani, deoarece împrejurările survenite val după val nu mai îngăduiau deplasări în sudul Moldovei ; în al doilea rînd, la Iași, familia avea să treacă prin momente și situații dramatice, care vor imprima în conștiința copilului impresii pe cît de puternice, pe atît de durabile.

Un episod ce-a stîrnit multă emoție în sînul familiei Negre avea să se producă chiar în acel an de mare zăbucium, cînd Petrache Negre a fost chemat să ducă la îndeplinire, în condițiuni extrem de primejdioase, o misiune grea și plină de răspunderi. Despre ce era vorba?

După înăbușirea revoluției de către turci în Muntenia, bande înarmate de bașibuzuci continuau să facă dese incursiuni în Moldova, sub pretextul că urmăreau resturile armatei Eteriei, pentru a lichida rămășițele răscoalei și dincolo de Milcov, însă în realitate ele se dedau la jafuri și omoruri cumplite, fără să facă nici o discernere în privința victimelor ce le cădeau sub iatagane. Țărăniimea, asupra căreia se abătea și de data aceasta greul urgiei, nu avea altă scăpare decît să părăsească satele și ogoarele și să se refugieze în munți, astfel că țara, pe lîngă alte flageluri (ciuma), fu amenințată, din pricina dezorganizării muncilor agricole de primăvară, și de acela al foametei. Ca atare, căimăcămia națională de la Iași, denumită astfel fiindcă era alcătuită din inițiativă locală, fără avizul Porții, imediat după plecarea ultimului dominitor fanariot, încercă să intre în legătură cu reprezentantul cel mai apropiat al puterii otomane, pașa din Brăila, spre a trata cu el normalizarea situației. Pentru aceasta se hotărî trimiterea unui om „de încredere și de ispravă” la Brăila, pentru a sta de vorbă cu pașa. Omul ales în acest scop nu era altul decît Petrache Negre.

Printr-o scrisoare din 14 aprilie 1821, semnată de toți cei șase membri ai căimăcămiei (printre care se număra și Conachi), se cerea „dumnealui cinstit aga Petrache Negre” să facă „un mare serviciu patriei”, ducîndu-se cu niște „ponturi” la pașa din Brăila, spre a-i înfățișa situația țării și a invoca „milostivirea împărăției pentru liniștirea Moldovei”.

Totodată, această misiune mai avea și un alt obiectiv, de ordin oarecum mai larg, diplomatic, ea urmînd să facă un sondaj printre populația și oficialitățile din Brăila, „spre a oblici duhul obștei de acolo pentru noi și pentru tot pămîntul acesta” — se spunea în continuare în scrisoarea cu pricina — și pentru „a afla adevăratile lucrări din Țarigrad, atît din partea Porții către supuși, cît și din partea curților străine către Poartă”. Erau aluzii la situația

politică generală și la statutul ce urma să fie rezervat Moldovei după răscola din 1821.

Se pare că Petrache Negre n-a acceptat din primul moment o însărcinare plină de atâtea răspunderi. Căci, într-o a doua scrisoare ¹, semnată tot de cei șase membri ai căimăcămiei, el este din nou rugat, „părintește, frățește și patrioticește“, să plece fără zăbavă la drum. De data aceasta, cadrul misiunii se lărgea prin aceea că solia condusă de Petrache Negre urma să prezinte pașei din Brăila un memoriu spre a fi înaintat la Constantinopol — unde căimăcămia ieșeană nu avea audiență — și în care se cerea să se hărăzuiească Moldovei „prin înalt vrednic de închinăciune hatișerif“ o soartă mai bună după „întrebuințările cele răle ale domnilor greci ce au fost numiți oblăduitori ai pământului“, adică după încetarea domniilor fanariote. Ca revendicări imediate se formulau : luarea averilor mănăstirești din mîinile egumenilor greci, încredințarea conducerii treburilor țării boierilor de baștină, numirea unui domn pămîntean.

Petrache Negre a fost astfel primul moldovean desemnat, după înlăturarea domniilor fanariote, să îndeplinească o misiune oficială pe lângă puterea otomană. Nu este greu de presupus că fiul său, Costache, băiatul de aproape zece ani, va fi privit atunci cu multă admirație și mîndrie către tatăl său, căruia îi revenea o cinste atît de mare și i se dădea o însărcinare atît de importantă. Și desigur el nu prevedea atunci că, peste patru decenii, avînd în minte pilda tatălui său, va îndeplini o misiune similară, dar de un nivel mult mai înalt, deoarece va fi trimis să trateze nu cu un simplu pașă din Brăila, ci cu vizirul în persoană și chiar cu însuși sultanul din inima Sublimei Porți...

Dar inițiativa moldovenilor de la 1821 n-a apucat să ajungă la vreun rezultat. Guvernul otoman se grăbi să numească în Moldova un caimacam de încredere, în persoana lui Ștefan Vogoride, un demnitar din Constantinopol, care se și instalează, în iulie 1821, la Iași, cu asigurarea dată de Poartă că va fi în curînd investit ca domn. Căimăcămia națională fu nevoită să ia drumul pribegiei — în semn de

¹ Ambele documente se află în manuscris la Arhivele de Stat din Iași. Pachetul Negri.

protest față de numirea unui caimacam provenit tot dintre oamenii Fanarului — alăturându-se celorlalți boieri mari care fugiseră din țară încă după înăbușirea răscoalei. O parte dintre membrii fostei căimăcămii se refugiară la Chișinău (filorușii, în frunte cu Costache Conachi), în timp ce alții se duseră la Cernăuți, cerînd azil guvernului austriac.

Petrache Negre se refugie și el, cu întreaga familie, la Chișinău, urmîndu-l, ca întotdeauna, pe Conachi. Aici, activitatea lui politică avea să continue alături de prietenul său, cunoscînd îndeaproape, pe lângă neplăcerile pribegiei, esența unor frămîntări la care va participa personal.

3

În sînul boierimii moldovene se dădea acum o luptă aprigă pentru acapararea domniei. Pe de o parte, cele două fracțiuni ale boierimii din exil se străduiau să paralizeze demersurile lui Vogoride de a se înscăuna ca domn, fiecare avînd cîte un candidat pe care spera să-l urce pe tron cu sprijinul protectorilor creștini, ruși sau austrieci ; pe de altă parte, ambele aceste fracțiuni ale marii boierimi intrară în conflict cu boierii mai tineri și de ranguri mai mici ce se aflau în țară și care aspirau de asemenea să pună mîna pe tron.

Într-adevăr, manifestînd supunere față de turci, boierimea din țară luă legătură cu pașa din Silistra și izbuti să-și deschidă calea către o audiență la Constantinopol. Guvernul otoman încuviință să primească o deputăție venită de la Iași și, de teamă să nu fie pus în fața unor noi dificultăți politice, prin presiunea Rusiei și a Austriei de a instala în scaun pe unul din favoriții lor, hotărî să rezolve criza pe loc, alegînd ca domn, fără nici o altă formalitate, pe cel mai chipeș dintre cei șase membri ai deputăției sosită la Stambul, pe logofătul Ioniță Sandu Sturza. Dar modul cum se procedă în această împrejurare avu darul de a răni profund orgoliul moldovenilor. Sultanul nici nu catadicsi măcar să-l vadă la față pe noul ales, așa cum cerea tradiția, semn că numirea se făcuse în silă, fără nici un agreement real. Mai mult încă, domnul Moldovei fu supus

la tot felul de umilințe, fiind obligat să îngenuncheze în fața diverșilor demnitari de mîna a doua și să sărute colțul macatului și poala fiecăruia. În toamna anului 1822, Ioniță Sandu Sturza se instalează astfel pe tron, într-o atmosferă de neîncredere și animozitate.

Marea boierime, care pierduse prilejul de a pune mîna pe putere, se declară de la început ostilă noului domnitor, mai ales că acesta înțelegea să pășească pe calea unor reforme ce nu puteau fi admise de vechea clasă conducătoare. Provenind din rîndul boierilor mici, Sandu Sturza și-a recrutat drept colaboratori oameni noi, cu interese comune de castă, pe care i-a ridicat în ranguri și cărora le-a încredințat funcțiuni înalte, procedînd în grabă la o restructurare a aparatului administrativ. Constituția „cărvarilor” din 1822 era elaborată tocmai în acest spirit al promovării intereselor de castă.

În familia lui Petrache Negre, aflată în pîrbegie la Chișinău, toate acestea produceau și bucurie și întristare. Petrache Negre privea de la început cu multă simpatie către noul domnitor, și asta din două motive : mai întîi, pentru că Ioniță Sandu Sturza era un „domn pămîntean”, lucru ce flata sentimentele sale patriotice ; în al doilea rînd, datorită faptului că familia lui se înrudea cu familia domnitorului, Smaranda Negre fiind nepoată a domniței. Dar, în ciuda acestor simpatii și relații de rudenie, Petrache Negre nu se putea întoarce totuși la Iași, deoarece era prea strîns legat politicește de cercurile marii boierimi din exil. El aștepta ca evenimentele să rezolve de la sine această problemă, printr-o împăcare a celor două tabere, împăcare ce era de prevăzut.

Din nefericire, șeful familiei Negre n-a mai apucat să se bucure de această alternativă, deoarece în 1823 el moare pe neașteptate la Chișinău, lovit, se pare, de ciumă. Abia după această întîmplare tragică, soția lui se întoarce cu cei cinci copii (ultima fată, Zulnia, se născuse chiar în anul 1823) la Iași, înainte ca Sturza să acorde „iertarea” boierilor din exil și revenirea lor în țară.

Destinul familiei căpătă acum o întorsătură nouă. În capitala Moldovei, Smaranda Negre și copiii fură luați sub

oblăduirea mătușii lor, domnița, care îi chemă să trăiască în prejma ei, la curte, unde copiii Negre crescuseră laolaltă cu verii și verișoarele lor, progeniturile domnești, bucurându-se de aceeași îngrijire și de aceeași educație aleasă.

Costache Negri pătrunse astfel, în pragul adolescenței, în mediul mai pretențios de la palat ce va contribui substanțial la formarea caracterului și personalității lui. Aici, în cei patru ani cât a trăit „la curtea celui din urmă prinț cu adevărat moldovean, Ioan Sturza“, cum se va exprima mai târziu, el a luat contact cu fastul și eticheta de la curte, însușindu-și anumite reguli de comportare, într-o ambianță distinsă și căpătînd din fragedă vîrstă gustul pentru ținuta exterioară elegantă și pentru stilul controlat în cultivarea relațiilor cu oameni de pe treptele de sus ale societății. El avea să facă apoi multe disocieri instructive și să absoarbă nemijlocit noi convingeri ce se vor întipări în mintea lui cu forța unor principii călăuzitoare, cărora le va rămîne credincios întreaga viață.

În această perioadă, el l-a putut vedea pe domnitor adesea mîniat și a putut urmări cu ochii săi reacțiile lui Sturza în lupta sa cu rivalii din tagma marii boierimi, care, deși profitaseră de clemența domnească spre a se întoarce în țară, nu renunțaseră la tentativele lor de a-l răsturna pe acest „domn al cărvunarilor“. Punctul culminant al conflictului fu atins atunci cînd, prin 1827, vechea boierime voia să apeleze la marile puteri, cerînd înlăturarea domnului pămîntean și aducerea pe tron a unui prinț străin, sub pavăza căruia bătrînii boieri sperau să-și recîștige pozițiile conducătoare. Dar Sandu Sturza, descoperind complotul, se arătă deosebit de energic și rosti în Obișnuita Adunare o diatribă de o extremă asprime, amenințînd „cu topuzul și sabia“ pe toți cei ce rîvneau instalarea unui prinț străin în fruntea țării ¹.

Intransigența și fermitatea arătate de domnitor în această împrejurare au înflăcărat, desigur, imaginația tînărului Negri și i-au sădit în suflet, încă de pe atunci, un sentiment de repulsie față de „bătrînele giubele“, simțămînt ce nu-l va părăsi niciodată. De asemenea, atît de aprig disputata chestiune a „prințului străin“, dimpreună cu tai-

¹ Vezi N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. 8, București, 1938.

nica aspirație, ce părea temerară și aproape imposibilă deocamdată, a eliberării de sub jugul dominației otomane, erau principalele probleme ce și-au imprimat în conștiința lui, chiar din zorii vieții, pecetea lor de neșters. Acestea sînt rădăcinile convingerilor lui neclătinate din totdeauna și în ele se află motivarea psihologică a pozițiilor pe care patriotul luminat și înfocatul unionist se va situa mai târziu, peste ani și decenii, cu o ireductibilă consecvență.

Capitolul II

O ADOLESCENȚĂ ÎNDOLIATĂ ȘI UN „MAȘTIH EXCELENT“

1

Rămasă fără conducător, familia nu o ducea greu, cu toate că Smaranda Negre, lipsită de spiritul practic necesar pentru administrarea averii lăsată de răposatul Petrache Negre, se preocupa prea puțin de latura materială, principala ei grijă îndreptându-se către creșterea și educarea celor cinci copii. Ca singurul băiat, Costache, în floarea adolescenței, nu putea să nu împărtășească o parte din zbuciumul sufletesc al mamei, asumându-și încă de pe atunci conștiința că lui îi va reveni datoria morală de a rămîne în permanență alături de celelalte patru surori, veghind asupra fericirii și ocrotirii lor în viață.

Deocamdată, însă, aceasta era doar o problemă virtuală, pe care și-o crea el singur, fără obligații imediate, deoarece mama nu lăsa fiului ei nici cea mai mică ocazie de a se lovi de aspectele prozaice ale existenței. De altfel, ea însăși ocolea aceste aspecte, dînd prioritate valorilor sufletești, pe care le punea cu precădere mai presus de mărunțișurile rosturilor cotidiene. De aici derivă, desigur, dezinteresul tuturor membrilor acestei familii față de bogăție și înavuțire, într-o vreme cînd boierimea, veche sau nouă, nu cunoștea nici un scrupul în satisfacerea apetiturilor materiale. Și poate că tot acestei lipse de spirit practic, moștenită de la mamă, se datorează faptul că, la timpul respectiv, fetele Negre nu au fost norocoase în căsniciile lor, avînd parte de bărbați ce vîneau în primul rînd zestrea, și nu puneau preț pe însușirile de caracter.

La drept vorbind, Smaranda Negre va fi scutită ea însăși să se neliniștească prea mult după moartea soțului, întrucît, înrudită cu familia domnitorului, găsea în acesta un ocrotitor și un sfătuitoare de fiecare zi plin de înțelegere și bunăvoință. În grija lui intrau toate chestiunile privitoare la administrarea averii, astfel că văduva era din capul locului ferită de asemenea preocupări străine de natura ei.

Dar Smaranda Negre, femeie foarte frumoasă și încă tînără, nu se simțea singură nici în ceea ce privea latura vieții afective. De ani de zile, aproape de la începutul căsătoriei sale cu Petrache Negre, glasul unui bărbat o asalta neconținut cu cele mai fierbinți declarații de dragoste. Acest glas era al poetului Costache Conachi. El o cunoscuse pe Smaranda în casa prietenului său, unde ea era totdeauna o amfitrioană agreabilă și atrăgătoare, însuflețind reuniunile cu inteligența și sensibilitatea ei pentru frumos și cu farmecul fapturii sale, calități ce sfîrșiră prin a nu lăsa indiferent pe poet. Între el și Smaranda Negre, pe care o slăvea în nenumărate poezii sub numele de Zulia (mama dăduse nu din întîmplare acest nume fiicei născută în 1823), se înfiripase o idilă romantică, la care Conachi se opri, cu o clocotitoare efuziune, după multele lui peregrinări lirice prin „farmece” altor „muze”. Smaranda, la rîndul ei, nu putea rămîne insensibilă la stăruitoarele declarații versificate ce dovedeau o afecțiune sinceră și temeinică. Idila se menținu astfel multă vreme la nivelul și în limita unui „amor din prieteșug”, așa după cum spunea poetul însuși într-una din poeziile sale.

Lucrurile ajunseră, se pare, la faza lor culminantă în vara lui 1819, cînd Smaranda se afla cu familia la băile Slănic, unde venise și poetul. În ziua de 3 august — consacrată de Conachi într-una din poeziile sale — cei doi îndrăgostiți se plimbau singuri prin pădure. Deodată, o furtună „fulgeroasă și cu trăsnet”, cum nota poetul, îi sili să se adăpostească sub coroana unui fag. Acolo Conachi căzu în genunchi în fața femeii la care se „închina ca la o dumnezeire” și-i sărută picioarele, mărturisindu-i marea lui pasiune în termeni foarte patetici și invocînd stihurile dezlănțuite ale naturii ca martore ale iubirii lui. Dar femeia, speriată de virulența unei asemenea pasiuni și cuprinsă de sentimentul „ticăloșiei” pe marginea căreia plutea și în

care se vedea implicată ca mamă și ca soție devotată, bătu în retragere. Urmară pentru poet ani de disperări sfișietoare, revărsate în poeme străbătute de lamentări dureroase, dar fără a-și putea stinge focul din suflet și fără a reuși să-și înăbușe această dragoste cu ecuații morale ce păreau irezolvabile.

Decesul neprevăzut al lui Petrache Negre îi dădu speranțe noi lui Conachi. Imediat după întoarcerea din pribegie, poetul ceru mîna „Zulniei“, luîndu-și obligația de a deveni șeful familiei rămasă fără tată. Smaranda Negre acceptă propunerea și, la vîrsta de 50 de ani, Conachi deveni fericitul soț al frumoasei „Zulnia“ și tatăl adoptiv al celor cinci copii ai lui Petrache Negre. Căsătoria s-a făcut spre sfîrșitul anului 1827, căci la 17 august 1828 s-a născut Ecaterina, fiica lui Conachi din alianța cu Smaranda Negre.

Costache Negri intra astfel sub tutela, investită cu toate formele legale, a poetului Conachi. Independent de faptul dacă adolescentul a acceptat sau nu cu inima întreagă schimbarea intervenită în statutul civil al familiei, el nu avea motive să se declare contra. Logofătul Conachi era unul din bărbații de vază ai țării și, ceea ce conta mai mult, se bucura de prestigiul unui om de caracter, cu o viziune activă asupra lumii, apărînd ca o figură reprezentativă a vremii lui și exercitînd funcțiuni dintre cele mai importante, elemente ce puteau înlătura rezervele lui Negri față de hotărîrea mamei sale. Afară de acestea, Conachi, foarte chibzuit în acțiunile practice — lucru ce-i crease faima de „zgîrcit“ — avea să se dovedească față de copiii soției sale un „maștih excelent“, adică un foarte bun tată vitreg, și totodată un grijuliu administrator al averii Smarandei Negre.

Pe de altă parte, Conachi, cunoscut ca un rapsod al „amurilor“ răspindite de lăutari sub forma „cîntecelor de lume“ pe tot întinsul Moldovei, era un poet a cărui liră avea un registru mai vast, atingînd uneori accente grave, cu caracter filozofic, dintre care „unele par să fi fost în vederea lui Eminescu“¹. În anul 1822, aflîndu-se în pribegie la Chișinău, el a fost invitat de țar, cu prilejul unei

¹ G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, București, 1941.

vizite a monarhului acolo, să-i recite din poeziile sale, semn că dispunea de mult prestigiu pentru a se bucura de o asemenea favoare.

O dată cu trecerea Principatelor sub protectoratul rusesc, în virtutea tratatului de la Adrianopole, Conachi reintră în mod foarte activ în viața politică. El avu atunci prilejul să se bucure de încrederea generalului Kiselef, guvernatorul rus, care-i încredință demnități de conducere în aparatul administrativ al țării. Decorat cu Ordinul Vladimir, pe care-l purta cu multă mândrie „la gît“, el trăgea nădejde ca prin recomandarea lui Kiselef să capete chiar tronul Moldovei.

După căsătoria cu Smaranda Negre, Conachi își asumă grija pentru desăvîrșirea educației celor cinci copii ai acesteia. Ea se afirma de la început cu o devoțiune nu numai rară, dar și surprinzătoare. Într-adevăr, poetul „amururilor“ cu accente licențioase de altădată devenise un apărător zelos al moralei, punînd un mare preț pe fundamentele familiei. În această privință se arăta de o rigurozitate etică extremă, rezultată poate dintr-un fel de conștiință a redempțiunii, după o tinerețe ce fusese destul de libertină, sau era poate o concluzie trasă din observațiile sale asupra moravurilor societății din vremea lui. Fie una, fie alta, ceea ce trebuie reținut este că, la o vîrstă înaintată, Conachi era dornic să-și creeze un cămin propriu, cu intenția de a avea un descendent pe linie bărbătească spre a-i moșteni averea și numele. Dar, din nefericire pentru el, această șansă n-a avut-o, deoarece din căsătoria cu Smaranda Negre s-a născut, precum am văzut, o fată, Ecaterina (Cocuța), spre nemărturisita mîhnire a logofătului.

În curînd însă avea să cunoască o durere și mai mare, aproape zdrobitoare : moartea soției lui, în 1831, după numai patru ani de conviețuire. Conachi a primit prin această pierdere o lovitură de pe urma căreia nu se va mai reface sufletește pînă la sfîrșitul vieții.

Este de admis că Smaranda Negre-Conachi a fost victima cumplitelui val de ciumă ce s-a abătut asupra Moldovei în anii 1829—1831 și care făcuse ravagii în toate straturile societății. Nu este exclus deci ca și mama lui Costache Negri să fi căzut — „fără veste, fără milă“, cum

jeluia Conachi într-o poezie — victimă a epidemiei, în-
tocmai ca și tatăl său, cu opt ani mai înainte.

Copiii „familiei” Conachi au fost însă feriți de molimă,
fiind evacuați peste Prut, unde primejdia era în orice caz
mai mică. Printre „copii” nu se mai număra acum și Ca-
tinca, cea mai mare dintre fete, întrucât ea se căsătorise
în 1830.

2

În timpul acestui al doilea refugiu fortuit din țară, după
o scurtă ședere la Chișinău, tânărul Negre a fost trimis
de Conachi să-și continue studiile la Odesa.

În frumosul oraș de pe țărmul mării, el a petrecut
aproape un an, urmînd, laolaltă cu alți tineri de vîrsta lui
și de naționalități diferite, unii dintre ei fii ai atașailor
străini sau ai marilor negustori din Odesa, cursuri la pen-
sionul lui „monsieur Répé” (probabil Répais), pension de
un grad superior învățămîntului întreprins pînă acum de
adolescentul ce împlinea 18—19 ani și care ajungea la un
nivel de studii echivalent cu bacalaureatul. La Odesa, unde
elevii pensionului condus de un franțuz vorbeau și scriau
numai în limba franceză, a adoptat el pentru prima dată în
mod convențional forma *Negri* (Negry), sub care era tre-
cut în listele de studii și așa cum îi spuneau toți colegii,
printr-o simplă adaptare la ortografia franceză a moldo-
venescului Negre. De altfel, același lucru se întîmpla și cu
ceilalți colegi ai lui : numele lor erau franțuzite încă de la
înscriere de către patronul pensionului, pentru a da oare-
care uniformitate nomenclurii variate a elevilor săi, sau
pentru a se descurca mai ușor în pronunțarea și transcrie-
rea unor grafii patronimice atît de eterogene. De atunci,
deci, Costache Negre a început să se numească Negri.

La Odesa, printre colegii lui, Negri se bucura de o
afecțiune și de o considerație dintre cele mai călduroase.
Înzestrat de natură cu însușiri atrăgătoare, prin ținuta sa
totdeauna îngrijită și demnă, prin firea lui blajină și ge-
neroasă și prin fondul său sănătos de idei, el a cucerit de
la început stima și dragostea celorlalți înscriși ai pensio-

nului. Dar în octombrie 1831, la vestea morții mamei sale, Negri a trebuit să părăsească în grabă Odesa, pentru a se reîntoarce în Moldova. Cu acest prilej, prietenii au alcătuit ad-hoc, în ziua plecării spre țară, un „album“ în care au ținut să consemneze simpatia ce i-o purtau, transpusă în termeni ce conțineau gânduri și aspirații revelatoare pentru vârsta lor și care indică năzuinți ce-i erau dragi lui Negri. Astfel, un I. Donitche (Donici), probabil un văr al lui, scria (în limba franceză): „Soarta ne-a acordat favoarea de a ne bucura împreună de înălțarea patriei noastre, fiindcă va veni o vreme când sunetul victoriei va dezmoți sufletele compatrioților noștri. Atunci vom fi mândri de numele strămoșilor noștri și nu vom muri cu regretul de a fi făcut atât de puțin pentru patrie. Nimic nu mă întristează mai mult ca despărțirea noastră subită, nimic nu mă mîngîie mai mult ca gândul că în timpul vieții voi întâlni și alte clipe fericite când mă voi bucura de prezența plăcutei tale persoane“.

Albumul ¹ — un carnețel de dimensiunile unei agende, putînd fi purtat în buzunarul de la vestă, legat în piele roșie, cu file de diferite culori, păstrat de Negri pînă la sfîrșitul vieții — cuprinde numeroase alte „suveniruri“ similare, scrise în limbile franceză, rusă, engleză, germană și greacă, mărturisind amicitia și prețuirea de care se bucura printre colegii lui de la Odesa, ce nu voiau să fie șterși din memoria sa. Aici, la Odesa, a legat Negri, după cum se vede, primele relații sociale cu oameni de vîrsta lui, într-un mediu poliglot, și desigur select, fără însă ca împrejurarea aceasta să-i creeze, nici atunci, nici mai tîrziu, gusturi sau orientări spre cosmopolitism.

★

Întors în Moldova, tocmai atingea vîrsta majoratului și, după durerea încercată de pierderea mamei sale, putea să preia acum conducerea treburilor familiei. Dar el nu s-a grăbit să se prevaleze de acest drept. Familia se

¹ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, ms. 3817.

bucura, în continuare, de oblăduirea părintească a logofătului Conachi, scutindu-l pe tânăr de orice însărcinări de ordin gospodăresc. Ceva mai mult, Conachi, văzîndu-se fără moștenitor pe linie bărbătească, îi propuse lui Costache Negri să adopte numele său, oferindu-i o dată cu aceasta o parte din moșii — era unul dintre cei mai bogați oameni din Moldova — și o importantă sumă de bani (patru milioane lei), însă Negri nu acceptă asemenea tranzație¹. Imensele avantaje materiale — la care se adăuga perspectiva domniei, pe care Conachi visa să o pregătească fiului adoptiv ce i-ar purta numele — nu-l ispitiră cîtuși de puțin pe Negri și el se declară mulțumit cu averea, mult mai mică, moștenită de la tatăl său, al cărui nume ținea de asemenea să-l păstreze cu sfințenie. Conachi a fost însă foarte afectat de refuzul tînărului Negri și această nouă decepție a contribuit la accentuarea depresiei suflătoare a logofătului care, lovit mai apoi și de alte dezamăgiri, avea să-și trăiască ultima perioadă a vieții într-o izolare soră cu mizantropia ce-i va aduce, la adînci bătrînețe, tristul sfîrșit al întunecării minții.

Refuzul lui Negri de a primi numele tatălui său adoptiv n-a fost totuși de natură a tulbura relațiile dintre ei. Au rămas mereu în bune raporturi, iar Conachi s-a ocupat mai departe de „fiaștrii” lui ca un adevărat tată, dornic să-i vadă pe toți așezați pe trepte cît mai înalte. Devotamentul bătrînului față de copiii lui vitregi a stîrnit apoi în sufletul lui Negri un sentiment de recunoștință ce nu s-a stins niciodată. În 1856, el a încurajat publicarea primei ediții (postumă) a poeziilor lui Conachi, amenințate să fie îngropate în colbul uitării, scriind în vederea acelui eveniment un scurt portret al acestui „vrednic bărbat”, care „a fost și poet, a cărui înfocată dulceață de scriere,

¹ Propunerea lui Conachi nu era nici nouă, nici neobișnuită. Mulți fii de boieri încheiau astfel de tranzații, în vederea atingerii diverselor țeluri economice sau politice. Un caz răsunător se întîmplase tocmai atunci în Muntenia, unde Barbu Bibescu, frate cu George Bibescu, domnitorul dintre 1842—1848, renunțase la numele său, primind, o dată cu o mare avere, numele moșierului Știrbei, devenind Barbu Știrbei, cunoscut sub acest nume ca succesor al fratelui său pe tronul Munteniei între 1848—1856.

pe cît de limpede, în graiul neamului său, va rămîne pentru români pururea o fală“¹. Dacă, pe lîngă tonul elogi-
gios, reținem că acea notă este singura de acest gen publi-
cată de Costache Negri, înțelegem și mai bine respectul
lui față de cel ce a jucat în tinerețea sa un rol atît de
strîns și atît de activ, fără auspiciul căruia anii lui de
formație ar fi fost, probabil, împovărați de grijile unei
familii de două ori îndoliate.

¹ Logofătul C. Conachi, *România literară*, 1855, nr. 6.

Capitolul III

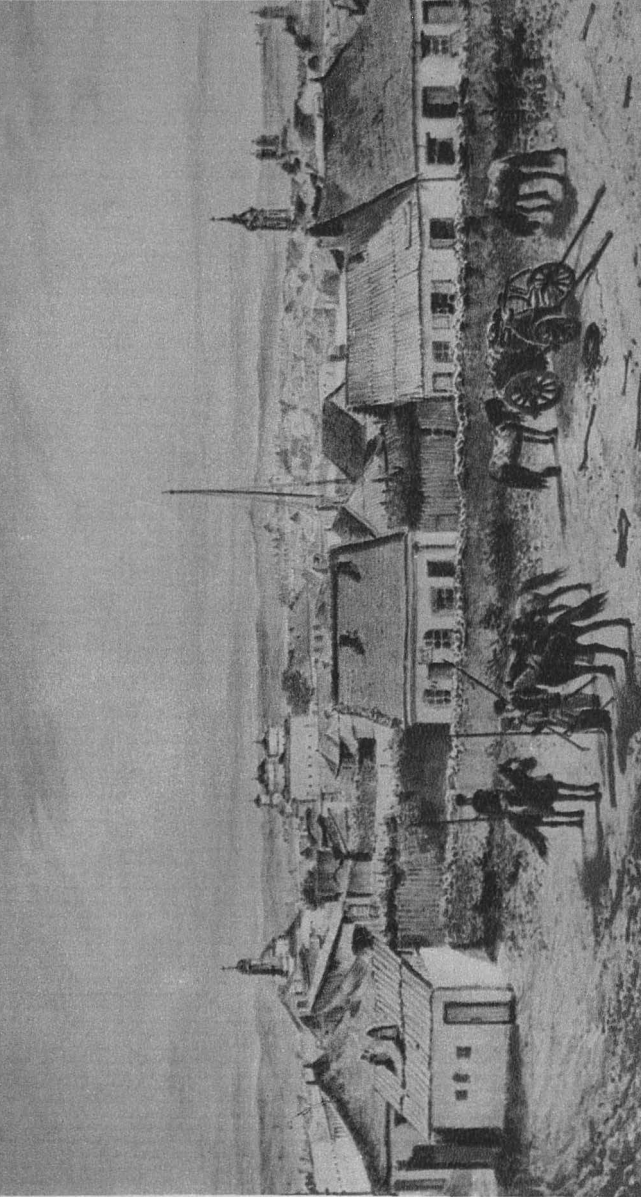
ÎN TRE PLAIIURILE MOLDOVEI ȘI CERUL ITALIEI

1

Toți tinerii moldoveni care au jucat mai tîrziu roluri importante în viața politică și culturală a țării — Kogălniceanu, Alecsandri, Cuza, Alecu Russo și alții — s-au cunoscut și s-au împrietenit încă din copilărie, la Iași, unde între 1828 și 1834 au urmat împreună cursuri la pensioanele franțuzești înființate și conduse de un Mouton sau de un Cuénim, pornind apoi în grupuri strînse să-și continue studiile în străinătate. Negri însă, mai mare decît ceilalți și cu studii avansate în perioada cînd grosul pleiadei primea cele dintîi roade ale instrucțiunii, n-a fost coleg de școală — așa cum s-a presupus adesea — cu nici unul dintre prietenii și tovarășii lui de lupte de mai tîrziu. Formația sa intelectuală a urmat căi proprii, atît în țară, cît și peste hotare, unde mulți ani a peregrinat de unul singur prin diverse centre cu vechi instituții universitare, fixîndu-și preferințele pentru Italia, într-o vreme cînd boierimea moldoveană își trimitea odraslele cu precădere în Franța sau în Germania. În această privință, el s-a bucurat de o independență absolută din partea familiei, ale cărei frîuri le ținea în mînă bătrînul Conachi, iar prin faptul că în momentul plecării în străinătate era la o vîrstă destul de coaptă — avea douăzeci de ani — putea să-și ia dreptul de a se conduce singur în viață, dispensîndu-se de tutorii de rigoare în-sărcinați cu supravegherea adolescenților trimiși la învățătură în țări și orașe depărtate.

Costache Negri

Iașul la 1835

Dintr-un anume punct de vedere (al vîrstei la care pleca în străinătate), se poate spune că Negri a fost un întîrziat : el pleca spre Occident exact la vîrsta cînd alții se întorceau gata formați, după cinci-șase ani de ședere neîntreruptă acolo. Împrejurări de ordin familial (moartea tatălui său, apoi moartea mamei), dar mai ales evenimentele din țară de după răscoala din 1821, cînd familia sa era mereu dispersată sau agitată din pricina situației interne, nu i-au îngăduit să se depărteze prea de tînăr de meleagurile natale. Întîrzierea aceasta a fost însă spre folosul lui, deoarece Negri va face cunoștință cu Apusul la o vîrstă cînd putea să judece cu mai mult discernămint lumea de acolo și să asimileze mai bine învățăturile ce i se ofereau.

A plecat pentru prima oară spre Occident în anul 1832. Data este atestată de cererea de pașaport scrisă de Costache Conachi la 28 aprilie al acestui an¹. Adresîndu-se autorităților de resort pentru eliberarea pașaportului, Conachi invoca toate argumentele în stare să-i susțină cererea : că este vorba de „fiul răposatei mele soții ; el iaste Costache Negre, carele au primit cele dintîi învățături la Odesa în institutul lui monsiu Répé și are trebuință de urmarea învățăturilor pentru ca să se facă un bărbat de folos patriei sale“. În cerere, tatăl adoptiv preciza că fiul urma să se ducă la Viena și de acolo, „după contenirea boalei holerei de la Franția, să meargă la Paris“. Dar plecarea a avut loc abia în septembrie, după cum reiese din urarea de drum bun pe care i-o făcea (la 8 septembrie 1832) vărul său Vasile Sturza în micul *Album* întocmit la Odesa și purtat mereu cu sine de Negri.

Tînărul nu s-a stabilit însă la Viena, așa cum era planul lui Conachi, ci, odată trecut peste hotare, și-a dat frîu liber curiozității, colindînd prin diferite orașe germane (Berlin, Karlsruhe, Hamburg, după unii biografi ar fi atins chiar Dantzingul și Königsbergul) pentru a ajunge apoi în Franța. Se pare că spiritul german nu l-a atras prea mult, neputîndu-se decide să rămînă la nici una din universitățile germane vizitate de el. În schimb,

¹ Arhivele de Stat din Iași, ms. pachetul Negri.

observa cu luare-aminte stările sociale și politice din locurile pe unde trecea, astfel că la întoarcerea acasă aducea o maturitate exprimată prin principii închegate ce-i creau încă de pe atunci în societatea ieșeană aureola unui „tînăr înțelept“.

Spre deosebire de ceilalți tineri moldoveni ce-și făceau în străinătate un stagiu neîntrerupt de 5—6 ani, Costache Negri se întorcea acasă la intervale mult mai scurte, pentru a-și revedea surorile, de care nu putea rămîne despărțit vreme prea îndelungată. Desigur, și alte motive îl determinau să revină în țară des, și printre acestea trebuie amintită în primul rînd grija pentru bunul mers al treburilor de la moșie, căci de aici proveneau resursele materiale ce-i îngăduiau să stea în străinătate. Agricultură — cea bazată pe sisteme de exploatare feudale — trecea atunci printr-o epocă de prosperitate. Griul românesc era cerut tot mai mult peste hotare, prețul lui creștea, veniturile moșierilor sporeau văzînd cu ochii, generînd, o dată cu lărgirea comerțului, dezvoltarea capitalului. Negri nu ignora aceste lucruri și, cu toate că avea în Conachi un administrator extrem de chibzuit al averii, el nu putea să se bizuie numai pe prierperea tatălui său vitreg. Într-un mod foarte discret, fără a leza vanitatea bătrînului, Negri, departe de a-și asuma vreun rol de conducere, urmărea totuși cu atenție treburile familiei și schimbările ce puteau interveni în viața surorilor lui. Pe de altă parte în timpul vacanțelor, tînărul relua contactul cu realitățile din țară, sub aspectele lor diverse, confruntînd neconținut stările de lucruri locale cu ceea ce vedea și constata în alte părți.

Cînd a revenit la Iași, în vara lui 1835, după doi ani și jumătate de absență, a găsit aici o situație oarecum nouă față de ceea ce lăsase la plecare. Evenimentul cel mai important se întîmplase cu un an în urmă, cînd Mihail Sturza se instalase cu mare alai în scaunul domnesc. Toată protipendada Moldovei se bucura de înscăunarea primului domn regulamentar, dar Costache Negri, la venirea acasă, găsi la ai săi mai curînd motive de mîhnire, decît de bucurie. Mai întîi, Costache Conachi, care aspira el însuși la domnie, era foarte cătrănit de faptul că rivalul său, Mihail Sturza, mai tînăr și în plus foarte

abil, izbutise să pună mîna pe tron, înlăturîndu-l pe el din competiție. În al doilea rînd, modul cum se făcuse investitura lui Sturza, jignea profund amorul propriu de moldovean al lui Negri. Conachi îi va fi povestit, desigur, cel dintîi, pe larg, felul cum Mihail Sturza a fost „uns“ ca domn la Constantinopol, înflorind episodul cu amănunte răutăcioase, spre a-l pune pe domnitor într-cumină și mai defavorabilă. De altfel, mulți dintre cei ce-și făcuseră iluzii despre o modificare în structura relațiilor cu puterea suzerană, în sensul unei menajări a mîndriei naționale, vorbeau acum, în șoaptă, despre „rușinea“ suferită de Sturza la Țarigrad. Îndeosebi rivalii lui Sturza nu pierdeau nici un prilej spre a evoca ceremonialul prin care el, împreună cu Alexandru Ghica, domnul Munteniei, căpătase tronul. Acest ceremonial era considerat ca o nouă umilire pentru sentimentele patriotice ale moldo-valahilor. Cei doi domni fuseseră primiți de sultanul Mahmud într-un salon vast, unde el stătea răsturnat pe o sofa brodată cu aur, rezemat într-un braț și cu un picior întins înainte. Domnitorii români erau îmbrăcați amîndoi la fel, în uniforme militare turcești, fără săbii, cu fesuri pe cap și cu bărbi mici, rotunde, după modelul bărbii sultanului. Încă de la ușă, ei au început să facă temenele, cu frunțile la pămînt, înaintînd încet, fără a-și ridica ochii spre fața împărătească, iar cînd s-au apropiat pînă la limita impusă de protocol, au întins gîturile, în genunchi, și au sărutat catarama de la papucul din piciorul sultanului. Pe urmă s-au retras cu aceleași prosternări, pînă în fundul sălii, trecînd în rînd cu rîgeaburile¹ ce stăteau înșiruiți cu mîinile la piept în spatele vizirului postat cu trei pași mai în față. Sultanul, fără a le adresa lor nici un cuvînt, îl întrebă pe vizir cum îi cheamă pe cei doi candidați la domnie, care este al Moldovei și care al Valahiei — și cu aceasta i-a numit în funcțiunile respective, spunîndu-le, tot prin vizir, „să se poarte bine cu țara, să fie credincioși Devletului“, ș. c. l., în timp ce la fiecare cuvînt al împăratului, domnii se aplecau cu fruntea la pămînt...

Costache Negri asculta toate acestea cu inima strînsă de durere. El își amintea de cele ce auzise cu aproape

¹ Demnitari otomani.

cincisprezece ani în urmă, cînd Ioniță Sandu Sturza fusese supus unor umilințe asemănătoare, și în inimă îi zvîcnea un val de indignare. De atunci a început să nutrească față de Mihail Sturza — în care nu vedea decît un individ umilit, cu fesul pe cap, sărutînd în genunchi catarama de la papucul sultanului — o antipatie ce mergea pînă la dispreț. Antipatia se răsfrîngea în mod firesc și asupra cercurilor ce-l înconjurau pe domnitor, deoarece nici acestea nu dădeau dovadă de mai mult simț de mîndrie națională.

De aceea, în scurta vacanță din vara lui 1835, el evită pe cît putu mediul capitalei, preferînd să-și petreacă timpul la țară, în atmosfera patriarhală de la Mînjina, unde nu mai fusese de multă vreme și unde medita îndelung asupra necesității unor schimbări ce vor trebui să se întîmple cîndva. Făcu, de asemeni, cîteva excursii prin regiunile pitorești ale Moldovei, a căror frumusețe îi smulgea accente de admirație, chiar după ce văzuse panoramele fastuoase din Austria, Elveția sau Germania. În aceste plimbări regăsea de fiecare dată sufletul cel adevărat al poporului, pe care-l cunoscuse în copilărie, cu legendele și amintirile unui trecut plin de fapte mărețe, dar și cu suferințele actuale, față de care nu rămînea niciodată nepăsător. Îi plăceau tot atît de mult cîntecele și doinele populare, pe care le cînta el însuși împreună cu țăranii și lăutarii întîlniți prin satele și la hanurile unde poposea și pe care le însemna apoi în carnețele lui de buzunar.

În această primă vacanță, Negri a făcut, printre altele, o călătorie pe valea Trotușului, la verișoarele lui mai tinere, Marghiolița, Raluca și Caliopi, fiicele banului Mihalache Negrea din Botoșani, care își petreceau vara la Domnești, unde una dintre ele era căsătorită. La întoarcerea spre Iași, tînărul le trimitea din Bacău, unde poposisese noaptea la un han, o scrisoare amănunțită¹ în care le povestea pe larg peripețiile drumului pînă la Bacău. În această scrisoare el pomenește, pe lîngă alte întîmplări, de „niște prieteni franțuzi“, pe care i-a întîlnit la rateș la Răcăciuni, fără să dea prea multe amănunte despre ei.

¹ Vezi *Arhiva Românească*, XI, 1943, pp. 252—254.

Putem însă bănuî că printre aceştia se afla şi publicistul francez Saint-Marc Girardin, viitorul academician, care, tocmai atunci, în 1835, făcea o călătorie de studii în Moldova. Este greu de presupus ca ei să se fi cunoscut mai dinainte. Mai probabil e că, întâlnindu-se din întâmplare pe drum, la Răcăciuni, Negri, care vorbea curent limba franceză, să fi intrat în vorbă cu scriitorul parizian, cam de aceeaşi vîrstă cu el, iar Saint-Marc Girardin să se fi ataşat din primul moment de acest tînăr moldovean ce producea o impresie cu totul remarcabilă. Ei s-au împrietenit, după toate aparenţele, atunci — lucru firesc dacă ţinem seama că Negri, prin înfăţişarea lui fizică, prin eleganţa vestimentară, prin felul de a se comporta şi prin conversaţia lui plăcută şi vioaie, nu putea decît să provoace interesul şi să atragă simpatia unui străin venit de departe să cunoască oamenii şi locurile Moldovei. Negri, la rîndul lui, aflînd cine este călătorul şi ce intenţii are el — să se documenteze şi să scrie despre stările de aici — se va fi declarat de la început bucuros să-i fie de folos şi să-l însoţească pînă la Iaşi.

Lucrul este cu atît mai plauzibil cu cît, în cartea sa *Souvenirs de voyages et d'études*, publicată în 1852 la Paris, Saint-Marc Girardin povesteşte cum la Iaşi, în vara lui 1835, a stat de vorbă, în casa unde era găzduit, cu doi bărbaţi, unul bătrîn şi unul tînăr, ce reprezentau două concepţii deosebite ale intelectualităţii moldovene din acel moment. El nu dă numele interlocutorilor săi, dar din caracterizarea pe care o face boierului bătrîn îl putem recunoaşte cu uşurinţă pe Conachi : „Une figure telle que je me représente celles du dix-huitième siècle : quelque chose de moqueur et de sardonique, mais son sarcasme était dirigé contre le vice“. (O figură aşa cum mi le închipui pe cele din veacul al optsprezecelea, cu ceva batjocoritor şi răutăcios, dar sarcasmul lui era îndreptat contra viciului). Şi dacă cel bătrîn pare să fie Conachi, cel tînăr este cu atît mai apropiat de personalitatea lui Negri. De altfel, un biograf al lui Negri, care a fost contemporan cu el, dă ca certă această identificare¹. Dacă urmărim apoi conţinutul declaraţiilor făcute

¹ G. Missail, *Constantin Negri*, Bucureşti, 1877.

de cei doi bărbați, ne întărim și mai mult convingerea că ei nu puteau fi decît Conachi și fiul său adoptiv. Saint-Marc Girardin relatează pe larg discuțiile purtate cu dînșii. Într-o dimineată, el a avut o conversație cu bătrînul. Acesta era un dezabuzat, un pesimist și marea lui obsesie era carența morală a păturii de sus a societății moldovene. Ca atitudine politică, bătrînul era acrit, amărit, lipsit de încredere și de perspective. Exact așa cum îl știm pe Conachi din acea perioadă.

În seara aceleiași zile, scriitorul francez a stat de vorbă cu moldoveanul cel tînăr. Acesta avea cu totul alte puncte de vedere. După ce-i făcu străinului o scurtă expunere despre goana boierilor după averi și slujbe obținute prin orice mijloace și cu prețul oricăror compromisiuri, adăugînd că înclinarea către o viață de lux și imoralitate sînt consecințe ale ocupației turcești, el declara (traducem din textul francez): „E greu de făcut ordine în case și mai ales în spiritele boierilor noștri, stăpîniți de vechile deprinderi pornite din vanitate. Ordinea e un cuvînt care încă nu are nici un sens la noi. Boierii noștri sînt niște copii răsfățați și trăiesc ca atare, fără a gîndi nimic, fără a-și da seama de nimic. — Ce remediu vedeți la toate acestea? — O pregătire intelectuală mai bună, formarea unei opinii publice, care va însănătoși poate totul. — Și ce speranțe aveți? — Multe. Multe, fiindcă am trecut prin rele și mai mari decît acestea de azi“. Vorbînd apoi despre problema cea mai importantă, relațiile dintre boieri și țărani, tînărul moldovean îi explica publicistului francez: „Țăranii noștri, cărora li s-a spus că Regulamentul Organic le-a dat anumite drepturi, încep să creadă că sînt și ei ceva. Cu fiecare an, sîntem siliți să ne schimbăm felul de a sta de vorbă cu ei; în curînd, cînd ei ne vor saluta, noi vom trebui să le răspundem. Unii boieri par a-și da seama că nemaiavînd aceleași mijloace ca părinții lor să facă averi în demnități publice, încep să se ocupe ei înșiși de pămîntul lor. Ceea ce i-a decis la aceasta a fost mai ales faptul că după tratatul de la Adrianopole, o dată cu libertatea comerțului de grîu, valoarea pămînturilor a crescut. Asta are multe efecte bune: în primul rînd, că ne apropiem de țărani“. Și tînărul încheia cu o altă idee scumpă lui:

„Dacă cele două Principate ar fi unite, totul ar fi și mai bine“¹.

Opiniile acestui tânăr ce se apropia de 25 de ani, dacă puteau fi caracteristice unor membri mai luminați ai generației sale, constituie o primă afirmare pe planul ideilor înaintate, în Moldova anului 1835. Spiritul critic ce le străbate, analiza lucidă, în limitele condițiilor istorice determinante, optimismul și încrederea în forțele latente ale poporului și în posibilitățile de dezvoltare a societății pe linia progresului și democratismului, ne arată că e vorba de un om cu vederi largi și cu privirile ațintite către viitor. Și dacă ele pot fi atribuite lui Negri, aceasta se justifică prin faptul că erau rodul unor meditații neîntrerupte și al unor confruntări pe care el le făcea între ceea ce învăța și vedea în lumea largă și ceea ce găsea în țara lui la fiecare întoarcere din străinătate.

2

Prima vacanță petrecută în Moldova a fost scurtă și pusă oarecum sub semnul grabei de a lua iarăși drumul străinătății. Într-adevăr, după trei luni de ședere printre ai săi, Negri pornește din nou, la începutul lui iulie 1835, spre Occident. De data aceasta, Conachi pare a fi fost intrigat de grabnica plecare a „fiastrului“ său, și, totdeauna grijuliu, mai ales când era vorba să trimită bani peste hotare, se hotărăște să controleze mișcările tânărului, lucru pe care-l făcea de altfel într-un mod destul de discret. În acest scop, el ia legătură cu Zenobie Pop — fiul unui negustor din Sibiu, acum director la Banca Imperială din Viena, unde ținea conturile tinerilor moldoveni trimiși la studii în Austria — și-l însărcinează să întreprindă cercetări „pentru aflarea tânărului Costache Negre ce s-au dișterat pentru a se duce la învățătură în Evropa“. Zenobie Pop devine astfel informa-

¹ Stilul aparține scriitorului francez. Vorbirea moldovenilor de pe vremea lui Conachi avea nuanțe mult mai vetuste, dar în traducerea franceză ele dispăreau cu totul.

torul lui Conachi, căruia îi comunică în mod regulat date în legătură cu locul unde se află și cu situația financiară a lui Negri. La 14 iulie 1835, bunăoară, el îi scria că tânărul a trecut prin Pesta și Viena, spre Elveția. Dar Negri nu s-a oprit în Elveția, după cum nu s-a mai îndreptat nici spre Franța sau Germania, fiindcă peste un an, la 26 august 1836, același Zenobie Pop îl anunța pe Conachi că l-a convins pe Negri „să se despartă de Neapole și să se întoarcă în țară prin Viena“, relatându-i totodată că i-a plătit datoriile făcute în „diastină (interval) de nouă luni“¹.

Asemenea însemnări aruncă multe lumini asupra itinerariilor urmate de Negri în decursul unui an, cât dura, cu deplasări cu tot, perioada cursurilor universitare. Dar a urmat el cu adevărat asemenea cursuri? Plecase din țară în 1832, cu gândul de a studia medicina, mai întâi în Franța, apoi în Italia, însă nu frecventă nicăieri cursurile cu regularitate, ba chiar abandonează intenția de a se face medic. Frământările politice și sociale ce agitau atunci Europa îi puneau în față alte probleme mult mai importante, și-l determinară să se gândească nu atât la o carieră profesională îngustă, cât la una publică, în concordanță cu marile chemări și imperative ce pluteau în atmosfera vremii.

În această privință, Italia, unde se desfășura de mai mulți ani o largă mișcare de independență și unitate națională îl atrăgea în chip deosebit. În generalitatea lor, aspirațiile poporului italian se asemănau foarte mult cu tendințele manifestate și în Principatele române. Tânărul moldovean, care luase cunoștință încă din copilărie cu unele aspecte esențiale ale frământărilor din țara lui, avea ce să vadă și ce să învețe acum în Italia *carbonarilor*, al căror nume îl auzise pronunțându-se prima dată la Iași în 1822. Peninsula Italică se zbătea și ea, ca și Principatele române, în aceleași chingi ale absolutismului ce-i încălcaseră independența și-i suprimaseră orice rămășiță de libertate. După prăbușirea lui Napoleon, Italia fusese dezmembrată prin tratatul din 1815 în nu mai puțin de șapte regate, dar, de fapt, aceste

¹ Arhivele de Stat din Iași, ms. pachetul Negri.

„regate“ nu erau decît pretexte create mai mult pentru satisfacerea ambițiilor diverselor personaje cu veleități monarhice. Mișcarea carbonarilor — societate secretă înființată în 1810, ca un protest împotriva cuceririi țării de către Napoleon — înăbușită în 1820, căpătă, după revoluția din 1830 din Franța, un nou avînt, într-un spirit nou. În anul 1831 luă ființă societatea „Tînăra Italie“, condusă de Mazzini, avînd ca țel formarea unei Italii unite, independente și suverane. Ca un corolar, mișcarea politică denumită *Risorgimento*, în frunte cu Mazzini și Garibaldi, ia amploare, agitînd lozinca realizării unității naționale prin revoluție. O încercare în acest sens a fost înăbușită, conducătorii ei au trebuit să apuce calea exilului, dar scînteia revoluționară n-a putut fi stinsă în rîndurile poporului italian, ce-a continuat să lupte mulți ani la rînd pentru înfăptuirea idealurilor naționale.

Costache Negri a ajuns în Italia tocmai în toiul acestor frămîntări de o efervescentă ce atrăgea atenția întregii Europe. De cum sosi aici, tînărul „student“ român se hotărî să urmărească îndeaproape lupta poporului italian, gîndindu-se totdeauna la situația din propria lui țară. Chiar de la început, el căută să-și creeze relații printre tineretul italian angajat în mișcarea *risorgimentală* și s-a spus chiar că „a luat parte în mai multe conspirații“¹, însușindu-și cîte ceva din metodele de luptă conspirative ale revoluționarilor italieni, cu scopul de a le folosi în țară, atunci cînd va intra în acțiune.

Dar Italia îl atrăgea și prin altceva pe tînărul moldovean dornic să-și „înflorească“ personalitatea în toată gama vibrațiilor sale sufletești și intelectuale. Farmecul peisajului mediteranian, scăldat în lumina Sudului și aureolat de bogăția comorilor artistice, constituia un izvor nesecat de învățăminte și experiențe pentru numeroși oameni de cultură ai vremii ce veneau să petreacă aici o perioadă însemnată a vieții, spre verificarea și desăvîrșirea talentelor lor. Marile exemple ale lui Goethe, Byron, Heine, ca și ale tuturor artiștilor de frunte europeni — poeți, pictori, muzicieni — erau prea vii și prea elocvente, ca ele să nu stîrnească în orice tînăr cu

¹ D. Bolintineanu, *Viața lui Cuza Vodă*, București, 1869, p. 23.

veleități literare dorința vie de a călca pe urmele lor. În ciuda educației și a structurii sale intelectuale, care-l făceau să-și domine pasiunile și să reziste tentațiilor facile, Negri a trăit totuși sub cerul Italiei momente de mare intensitate lirică, punctată de efuziunea văpăilor sufletești inerente vârstei. Nu întâmplător, singurele pagini de proză literară scrise de el și publicate în 1844 în *Propășirea*, sub titlul *Veneția*, cuprind evocări italiene; ele sînt fructul anilor petrecuți în Italia și atestă ecourile adînci pe care țara aceasta și oamenii ei le-au produs în sufletul său. Asemenea pagini alcătuiesc un valoros material documentar pentru reconstituirea biografiei lui spirituale din această perioadă. Prin ele facem totodată cunoștința unui scriitor înzestrat cu autentice calități literare, folosind un stil sobru, dens, avînd acea savoare arhaică tributară limbii lui Conachi, ca orice scriere dinainte de 1840, dar de o mare combustie interioară — scriitor care însă n-a perseverat, rămînînd în literatură doar un diletant.

Veneția lui Negri schițează pentru prima dată în literatura noastră atmosfera specifică a acestui oraș, redată la modul romantic, cu aventuri, mister, frumuseți feminine și inerente jocuri de pasiune. Povestirea e segmentată în trei faze: „trei seri venețiene“, amintind de *Noptile florentine* ale lui Heine, a căror lectură îi era proaspătă în memorie, și ea cuprinde, în esență, impresii mai largi din țara unde sufletul e solicitat la fiecare pas de impulsuri vii și pline de intensitate. Ceea ce îl captiva în primul rînd pe Negri în Italia era dragostea de viață a oamenilor ei și sinceritatea lor neprefăcută: „O, Italie! țară împodobită! Ale fiilor tăi simțiri se desvălesc fără stavilă supt jugul puternic al multor patimi... Te slăvesc în cerul tău de-a pururea lin și albastru, în veșnica ta primăvară, în frumusețea fetelor tale, cu părul lung, negru și neted, picînd ca o mătasă pe obraz în inele împletite. Dar mai mult te slăvesc în a ta slobozenie și în văzduhul tău înfiorat ce aprinde simțirea și în inimile cele mai nesimțitoare!“.

Dar, cu toată puterea lor de seducție, frumusețile italiene n-au reușit niciodată să facă din Negri un cosmopolit, un om rupt de țara lui de baștină. Dimpotrivă,

mânească“ și evocau la fiecare întâlnire „maica Patrie, căci dragostea către dînsa la nime nu-i mai fierbinte decît în inimile depărtaților“. Cîtă deosebire între Negri și alți fii de boieri care — asemenea unui oarecare Balș, odrasla moșierului cu același nume — spuneau că după ce au văzut Europa „țara noastră nu merită să mai vorbești de ea!“

Două erau orașele care întruchipau pentru Negri extremele complexului de manifestări ale temperamentului italian : Veneția și Neapole. Le-a cunoscut pe amîndouă și amîndouă i-au lăsat impresii covîrșitoare. Neapole, cu frumusețea panoramei sale, cu clima lui generoasă, cu exuberanța locuitorilor lui, oferea un minunat prilej de a sorbi cu patimă din cupa desfătărilor prin care un prezent vesel și nepăsător îl întîmpina pe călătorul poposit aici. Spre deosebire de acest oraș zglobiu, legenda Veneției reprezenta cealaltă extremă : aici măreția creațiilor artistice și a trecutului glorios contrasta izbitor cu fanarea și decăderea actuală : „Fost-a odinioară frumoasă, iar acum tristă și necăjită, biata Veneție... Aici, de nu altă, măcar trecutele patriotice tradiții mă țin într-o simțire de mîngîioasă mulțumire“. Accent grav, cu implicații tulburătoare, ce anticipa cu mulți ani timbrul răscolitor din magistralul sonet eminescian ! De remarcat că Negri, ca și Eminescu mai tîrziu, a văzut Veneția — spre deosebire de toți contemporanii și compatrioții lor — printr-o prismă mai apropiată de realitate, descifrînd, dincolo de decorul amăgitor al orașului, cu viața lui veselă și frivolă, dar lipsită de fericire, pecetea unui destin cu semnificații profunde.

★

În vara anului 1836, Negri a revenit în țară, într-o nouă „vacanță“, cu un bagaj de impresii și mai bogat. Dar și de data aceasta, pentru scurt timp. După ce și-a văzut surorile și după ce și-a potolit dorul după plaiurile natale, sorbind din apa vie a izvoarelor dătătoare de viață din patrie, ce-l întărea ca un balsam, el a plecat

iarăși în Peninsula Italică. Desigur, această a doua ședere a lui în Italia s-a desfășurat tot între Neapole și Veneția, cu popasuri mai îndelungate și la Roma, orașe unde își făcuse mulți prieteni și care-i deveniseră familiare. Și în această etapă, durata despărțirii de ai săi n-a depășit un an.

De altfel, el se apropia acum de încheierea stagiului obișnuit de 5—6 ani în Apus pentru completarea studiilor. Ca atare, în 1837, tatăl său vitreg îl cheamă în țară, socotind că „șederea la învățătură” s-a sfârșit și dorind să-l știe întors acasă definitiv, spre a-i asigura o demnitate publică potrivită cu rangul și pregătirea lui. Chemarea coincidea de data aceasta cu un eveniment familial ce reclama prezența lui Negri printre ai săi : căsătoria sorei lui Elena, cu tânărul Vîrnăv-Liteanu.

În iarna lui 1838, la 16 ianuarie, Conachi convocă, într-adevăr, un sfat al familiei Negre pentru a stabili averea existentă la acea dată a „răposatului Petrache Negre”, act impus de două evenimente importante, socotea Conachi : „căsătoria lui Elencu și sosirea din voiaj a tânărului Costache Negre”¹. Această „sosire din voiaj” voia să spună că era vorba de terminarea studiilor în străinătate și stabilirea lui Negri la țară. În calitate de șef al familiei, Conachi procedează, împreună cu „fiaștrii”, la împărțirea averii. Elena primește moșia Blînzi și o parte din moșia Zăgani ; Zulnia, cea mai mică dintre fete, moșia Pleșani, dimpreună cu casele și dughenele din Bîrlad, iar Costache, moșia Mînjina, un imobil la Galați, precum și casa din Iași, a străbunicilor Luca. Cea mai mare dintre surori, Catîna, se măritase mai înainte (1830) cu Vasile Roset-Pribeagul și își întemeiasc căminul ei propriu, iar cealaltă fată, Eugenia, fusese destinată călugăriei, așa cum se obișnuia adesea în familiile cu fete multe.

În acest an, Costache Negri a devenit, așadar, proprietar „en titre” al Mînjinei. Moșia se afla la vreo 40 km de Galați și ea va juca un rol de seamă în activitatea patriotică moldoveană de mai târziu ; deocamdată însă, proprietarul ei nu se va stabili încă definitiv aici. După

¹ Arhivele de Stat din Iași, ms. pachetul Negri.

încheierea formelor de succesiune și după nunta Elenei, tînărul părăsește din nou Moldova și se întoarce în Italia.

În această a patra plecare peste hotare și a treia lui călătorie în Italia, din 1838, Negri nu s-a mai oprit nici la Veneția, nici la Neapole. El a ales de astă dată Florența, patria arhitecților, a pictorilor, a poeților și gînditorilor ce făcuseră din această „Atenă a Italiei“, unul din focarele cele mai renumite ale Renașterii. După imaginea de exuberanță și degajare pe care i-o lăsase Neapole, sau după aceea de grandoare crepusculară pe care o păstra despre cetatea dogilor, Florența îl atrăgea prin bogăția reminiscențelor ce evocau într-un chip viu multilateralitatea eforturilor spiritului omenesc către libertate, progres și creații artistice incomparabile. Aici, fiecare piatră, fiecare turn, fiecare pod vorbea despre o luptă, o jertfă sau o victorie asupra forțelor negre ale tiraniei și obscurantismului. În Florența trăise Dante, partizan al Guelfilor democrați; într-una din piețele orașului fusese ars pe rug călugărul rebel Savonarola, și tot aici Galileu fusese umilit și ostracizat de Inchiziție, pentru ideile sale ce contraveneau dogmelor religioase. Florența se impunea apoi prin noblețea liniilor sale arhitecturale, prin domurile înveșmîntate în coloritul maeștrilor Renașterii, prin galeriile de artă încărcate de capodopere nemuritoare. Domul Santa Maria del Fiore, construit din marmură albă și verde, cu imensa cupolă a lui Brunelleschi și cu zvelta campanilă pictată de Giotto, mănăstirea San Marco, cu frescele lui Fra Angelico, statuile lui Michel Angelo, alegoriile lui Botticelli, pînzele lui Rafael, tablourile lui Giorgione sau Correggio și toate celelalte tezaure artistice concentrate în acest oraș-muzeu au avut asupra lui Negri, la primul contact cu ele, efectul unui șoc fascinatoriu. În Florența își desfășuraseră, de asemenea, o bună parte a activității lor carbonarii, și amintirea lui Confalonieri, a lui Ugo Foscolo, a lui Silvio Pellico (acesta trăia încă aici) erau proaspete în mintea florentinilor ce continuau cu mîndrie seculara lor tradiție de lupte pentru libertate. Care om ar fi putut rămîne nepăsător în fața atîtor înfăptuiri și exemple grăitoare întîlnite la

tot pasul, mai ales cînd sufletul îi era bîntuit de înalte năzuințe către libertate, frumusețe și progres?...

Negri s-a oprit deci la Florența, absorbit de febra spirituală pe care i-o provocau toate acestea. Ducea o viață sobră, dar plină de incantații artistice, alternînd vizitarea muzeelor și a edificilor istorice, cu lecturi, meditații și concerte. Și pe urmă, trăind în Florența, el se gîdea mereu la micul și depărtatul Iași, unde dăinuiau nenumărate mărturii și vestigii din trecutul Moldovei, pe care le îndrăgea acum și mai tare, sub impulsul fervei ce i-o crea exemplul orașului de pe malurile Arnului. Acestui impuls se datorește importanta colecție de tablouri, cuprinzînd opere semnate de pictori italieni, francezi și spanioli, strînsă de Negri în timpul șederii lui în Italia și adusă apoi cu sine în Moldova, unde a păstrat-o cu grijă pînă la sfîrșitul vieții, cînd a donat-o pinacotecii Iașului, cu condiția să nu fie niciodată strămutată de acolo, ca un prinos oferit de el orașului său natal, în care vedea o mică Florență...

3

Dar perioada florentină reprezintă în biografia lui Negri și un capitol de alt ordin, peste care nu se poate trece, deoarece el s-a imprimat „ca o pecete veșnică pe testamentul vieții lui“, cum atît de sugestiv avea să afirme Alecsandri cu mulți ani mai tîrziu. Este vorba de episodul consemnat în *Buchetiera de la Florența*, nuvela binecunoscută a poetului, al cărui subiect pornește de la un fapt real, dar asupra căruia a planat totdeauna o umbră de echivoc în ceea ce privește identificarea exactă a personajelor.

Aici, la Florența, în anul 1838, a cunoscut Negri femeia pe care a iubit-o cu toată puterea sufletului său generos — și nu numai pentru un timp oarecare, ci pentru totdeauna. Celibatar pînă la moarte, în viața lui nu apare nicăieri și niciodată prezența vreunei alte femei, pe planul sentimental; episodul florentin este unicul de această natură. El a păstrat însă o discreție atît de mare

asupra acestui amănunt, încît puțini dintre contemporani și chiar dintre prietenii săi au putut afla ceva, totul rămînînd o taină a existenței lui. Singurul care a cunoscut îndeaproape această taină a fost Vasile Alecsandri, pe care Negri l-a întîlnit pentru întîia oară chiar atunci, în perioada marei lui efuziuni sentimentale, făcîndu-l martorul înflăcărarei sale iubiri. Impresionat de puterea și frumusețea sentimentului trăit de Negri, poetul a și folosit, curînd după aceea, episodul în nuvela sa. Dar tocmai această nuvelă și mai ales post-scriptumul ce-o însoțea, adresat lui Negri și amintind de „frumoasele buchetiere care ne da în toată seara cîte un mic buchet de flori“, a produs echivocul transformat apoi în legendă, despre o „florăreasă italiană îndrăgostită de Negri“.

Că o femeie a fost îndrăgostită la Florența de Negri, nu este de mirare. „Avea 26 de ani, era înțelept ca un Solomon, frumos ca un Apolon și candid ca un copil“, își amintea Alecsandri, și asemenea însușiri nu puteau decît să trezească afecțiunea unei femei. Că el însuși, Negri, a trăit în orașul de pe malurile Arnului văpăile iubirii, la o vîrstă cînd acestea își cer cu putere prioritate, nu este, de asemenea, neobișnuit. Dar că persoana aleasă ar fi fost o simplă „buketieră“, iată ceea ce trebuie exclus.

Din relatările lui Alecsandri, povestite exact la cincizeci de ani după consumarea faptelor¹, reiese limpede că „buketiera“ de la Florența îndrăgostită de Negri n-a fost o florăreasă, ci o vestită cîntăreață de origine germană, care făcuse o strălucită carieră în Italia. Artista se numea Sabina Heinefitter și în timpul cînd Negri se afla la Florența, ea deținea capul de afiș la teatrul Pergola, unde se reprezentau atunci, cu succesul răsunător pe care-l aveau în întreaga Italie, operele *Norma* de Bellini și *Lucia di Lammermoor* a lui Donizetti. În lumea artistică, Sabina Heinefitter adoptase din proprie inițiativă sau era alintată de prieteni cu un diminutiv italian, Giuseppina sau Beppa, sub care o cunoscuse și Negri.

Ca mare iubitor de muzică, Negri era nelipsit de la reprezentațiile celor două opere ce se programau alter-

¹ Vezi : George Bengescu, *Vasile Alecsandri, Convorbiri literare*, 1888, nr. 12.

nativ, la intervale scurte, pe scena teatrului florentin. El fusese de la început atras în mod deosebit de aceste opere, create de curînd — *Norma* în 1831, *Lucia* în 1835 — în care măiestria melodică se îmbina cu conținutul de idei al libretelor ce reflectau suferințele și năzuințele poporului italian din acea vreme. Evenimentele aduse în scenă se petrecuseră în alte epoci și pe alte meleaguri, dar ele slujeau autorilor ca pretexte pentru a da glas aspirațiilor ce pluteau în atmosfera timpului. Substratul acuzator al celor două opere avea darul de a însufleți spectatorii într-o perioadă cînd Italia și alte țări din Europa zăceau sub călcîiul asupririi politice și sociale. El trezea, firește, un ecou adînc și în sufletul lui Negri, învolburat de aceleași idei și aspirații colective.

La acestea, se adăuga interpretarea sclipitoare a Giuseppinei, înzestrată cu o voce cuceritoare ce se ridica la înălțimea aceluia *bel canto* ce va constitui piatra de încercare a atîtor soprane de coloratură de mai tîrziu aplaudate în rolurile Luciei și Normei. Artista a și fost considerată, de altfel, o predecesoare a Adelinei Patti. Pe deasupra, Giuseppina era pe atunci foarte tînră și „de o frumusețe îngerească“. Negri remarcase de la primele spectacole frumusețea interpretei, ce întregea prin grația ei personală rolurile bogate în semnificații cărora le dădea atîta viață și noblețe. El închiriasse un fotoliu chiar în primul rînd din fața rampei, unde se instala cu regularitate în fiecare seară cînd pe scenă urma să apară artista, și de unde urmărea cu înfiorare jocul și inflexiunile glasului ei în care se răsfrîngeau toate simțămîntele omenești mari și frumoase, de la durere și revoltă pînă la bucurie și extaz, răvășind inimile ascultătorilor.

Într-o seară, după multe ezitări, el își luă îndrăzneala de a-i trimite în cabină, înainte de ridicarea cortinei, un buchet de violete de Parma, cu un bilet cuprinzînd cîteva cuvinte omagiale și semnat „Un stal“. Cîntăreței nu-i fu greu să-l identifice pe discretul admirator din sală. Era un tînăr de o mare distincție, înalt și elegant, așezat totdeauna în același scaun, la cîteva pași în fața ei. Negri continua să-i trimită înainte de fiecare spectacol buchetul de violete, cu invariabila semnătură „Un stal“, fără să facă nici un alt gest spre a precipita lucrurile. Dar într-o

seară, după ce trimise obișnuita ofrandă, primi, în sfârșit, un răspuns : „Stanotte al Boschetto, nr. 5“. Era adresa ei.

După spectacol, tânărul se duse în fața vilei indicate. La etaj, se deschise o fereastră, în cadrul căruia apăru chipul artistei. Când însă Negri vru să-i pronunțe numele, o umbră se apropie de el și-i înfipse un stilet în grumaz. Giuseppina văzu totul, înțelese despre ce era vorba și trimise în grabă doi valeți să-l ajute pe rănit și să-l ducă acasă la el. Aici, când încercă să-și examineze rana, Negri observă în manșeta de la mîneca hainei un bilețel strecurat acolo de unul din valeții artistei. Îl deschise și citi : „Un tiran care m-a crescut și care mă amenință în fiecare zi cu moartea, zdrobindu-mi cariera, aflînd de dragostea mea pentru tine, a voit să te ucidă. Nu știi în ce parte de lume are să mă ducă. Însă Dumnezeu e mare, te voi întîlni și atunci...“

Giuseppina dispăru, într-adevăr, pe neașteptate din Florența. Negri a căutat-o cîțva timp prin oraș și prin împrejurimi, dar nu i-a mai putut da de urmă. Întristat și obsedat de un deznodămînt atît de brusc și neașteptat, se hotărî să părăsească și el Florența, să plece cît mai departe, spre a încerca să uite totul. După ce rana i se vindecă — și aceasta este „boala primejdioasă“ despre care s-a spus de către unii biografi că suferise „destul de serios“ la Florența — se duse la Paris, unde spera să-și recapete liniștea sufletească.

A ajuns astfel în capitala Franței pe la sfîrșitul lui 1838. Aici, căută să-și potolească melancolia prin scris, ca un mijloc de a-și ostoi văpaia ce-i ardea sufletul. În aceste împrejurări a început el să scrie însemnările despre Italia, sub imperiul impresiilor proaspete ale aventurii florentine ; tot de atunci datează încercările, din păcate necontinuate, de a traduce din Byron, poetul său preferat în acea perioadă.

★

În cursul acestui interludiu parizian îl întîlni și-l cunoscă Negri pentru prima dată pe Vasile Alecsandri. El știa că la Paris se aflau de cîțiva ani la studii mai

mulți tineri moldoveni, printre care frații Iancu și Vasile Alecsandri, Alexandru Cuza, Nicolae Docan, Rolla, Pioschi și alții. Aceștia erau mai tineri decât el și nu avuseseră până acum prilejul să-i cunoască și să lege prietenie cu ei. Tot acolo se mai găseau și alți tineri din Muntenia — erau în total vreo 20 de români, care păstrau un contact strâns între dînșii, întîlnindu-se fie la cursuri, fie la baluri, fie la diferite reuniuni studențești, unde ascultau vreun coleg francez sau vreun profesor ce vorbea despre probleme politice și sociale pe care le urmăreau toți cu mult interes. În întîlnirile lor regulate, tinerii români își comunicau unii altora scrisorile pe care le primeau din Iași și București, le comentau, le discutau, și începuseră „a judeca pe domni și împărați“, cum își amintea mai tîrziu Ion Ghica, unul dintre ei și care avea să devină de asemenea un bun prieten al lui Negri. Erău primele manifestări în sensul formării unei coeziuni a generației ce se pregătea de luptă.

Negri aflase despre toate acestea și era nerăbdător să stabilească relații cu tineretul moldo-valah de la Paris. Nu-i fu greu să intre repede în cercul lor, deoarece întîlnirile de la *Café Corneille* sau de la *Café Procope* erau frecvente și cele două localuri deveniseră oarecum punctele stabile unde se adunau acești tineri. Negri, despre care și ei auziseră atîtea lucruri frumoase, dar pe care nu-l cunoșteau încă personal, cuceri de la început stîma și simpatia tuturor. În ambianța lor obișnuită, el aducea o notă nouă, nu numai prin avantajul vîrstei, dar și prin faptul că venea dintr-o țară ca Italia, despre care se vorbea mult în cercurile mai radicale din Franța și care, prin comorile ei artistice, constituia o permanentă atracție pentru tineretul romantic din acea vreme.

În cadrul acestor reuniuni l-a întîlnit Negri pe Alecsandri, la începutul anului 1839. Deși între ei era o diferență de vîrstă de aproape zece ani, cei doi tineri se împrieteniră din primul moment, datorită afinităților sufletești și preocupărilor literare comune amîndurora. Negri prețuia în Alecsandri pe poetul ale cărui prime poezii circulau în manuscrise prin Moldova, unde ajunseseră și în mîinile surorilor sale, și în special ale Elenei,

care le citise și îi vorbise despre ele fratelui său. Alecsandri la rîndul lui admira în Negri pe omul cu spiritul limpede și echilibrat și cu o experiență mai bogată, care cunoștea atît de multe lucruri și a cărui prezență în cercul prietenilor era totdeauna atît de plăcută. Aveau apoi aceleași gusturi: eleganța vestimentară a lui Negri deveni repede un model pentru mezinul său prieten, iar pasiunea pentru călătorii a celui mai în vîrstă exaltă imaginația celui mai tînăr. Se întîlneau foarte des, discutau, se plimbau, se duceau împreună la balurile din timpul carnavalului — de balul Musard își va aminti Alecsandri chiar la adînci bătrîneți — erau, într-un cuvînt, nedespărțiți.

Alecsandri se apropia de sfîrșitul studiilor sale la Paris, unde stătuse cinci ani fără întrerupere, urmînd rînd pe rînd cursuri de medicină, inginerie și drept, fără a se putea fixa asupra unei cariere. Bineînțeles, el îi împărtășea de la început prietenului său dilema aceasta ce-l frămînta într-un chip foarte obsedant. Negri, care nici el nu se putuse fixa asupra unei profesii, îl sfătui și chiar îl determină atunci pe Alecsandri să renunțe la orice alte intenții și să se consacre exclusiv literaturii. Sfatul său a fost hotărîtor pentru Alecsandri care, chiar din acel moment, a abandonat studiile aride ce nu se lipeau de inima lui și s-a dedicat pentru totdeauna literaturii. În aceste împrejurări s-a înfiripat și s-a încheiat între cei doi tineri o prietenie pe cît de sinceră și adîncă, pe atît de trainică și frumoasă, ce va dăinui pînă la sfîrșitul vieții lor.

Negri îi vorbi îndelung lui Alecsandri despre Italia, despre aspirațiile ei naționale, asemănătoare cu ale îndepărtatei Româнии, despre bogățiile artistice și frumusețile ei naturale, stîrnind în tînărul poet dorința vie de a vizita această țară. Și cum în primăvara lui 1839 tocmai se pregătea să se întoarcă acasă, el îi declară lui Negri că, în drumul spre Moldova, nu va mai urma ruta obișnuită prin Germania, ci va trece prin Italia, propunîndu-i să-l însoțească, măcar o parte a călătoriei, și să-i arate și lui țara cea mult lăudată. Negri primi cu bucurie asemenea propunere și porni împreună cu proaspătul său prieten și cu vărul acestuia, Nicolae Docan, din nou spre

Italia. În cursul acestei reveniri aici, Negri o reîntîlni pe Giuseppina, pe care avea să o cunoască acum, îndeaproape, și Alecsandri.

*

Călătoria celor trei tineri moldoveni de la Paris pînă la Iași, unde au venit cu toții, a durat mai bine de o jumătate de an. Dar partea cea mai mare a timpului ei și-au petrecut-o în Italia — și Alecsandri ne-a lăsat despre acest intinerar o relatare amănunțită, plină de vervă și colorit.¹ După ce au trecut prin Lyon și Marsilia, au traversat marea la Livorno, de unde s-au abătut spre Roma. De acolo au vizitat, se înțelege, Neapole, s-au întors apoi pe mare spre nord, și trecînd prin Parma, Ravena și Padova, au ajuns la Veneția, poposind prin sate și hanuri pitorești, unde erau luați drept niște „altețe“, și gustînd peste tot, din plin, bucuria de a trăi. „Natura ni se părea mai veselă, scria Alecsandri, seninul cerului mai limpede, cîntările păsărilor mai dulci ! Părea că ni se ridicase de pe ochi un vâl întunecos și de pe inimă o greutate apăsătoare.“

Negri, conducătorul grupului, ocolea parcă anume Florența. Totuși, pînă la urmă ajunseră și în orașul de pe malurile Arnului, și înflăcărata lui idilă, al cărei martor va fi de astă dată și Alecsandri, avea să reizbucnească pe neașteptate, cu aceeași putere.

Într-o zi, pe cînd cei trei tineri stăteau la o masă pe terasa cafenelei *Donné* (*Donney et Neveux*), locul de întîlnire al protipendadei florentine, Giuseppina, revenită între timp în oraș, îl zări de la fereastra hotelului pe Negri, care își pierduse orice speranță de a o mai revedea vreodată. Artistă se travesti repede într-o buchetieră — era deci un travestiu și nicidecum o florăreasă profesio-

¹ V. Alecsandri, *Suvenire din Italia. Monte di fo, Albina Românească*, 1843. (Reprodusă mai tîrziu sub titlul *Muntele de foc*.)

nistă * — coborî, își umplu brațele cu buchete de flori și apăru pe terasă. Negri se pomeni cu un buchet de violete de Parma lăsat pe masă, în fața lui, de femeia care se făcu numaidecît nevăzută, înainte de a fi fost recunoscută de el. Terasa era frecventată de multe vânzătoare de flori, astfel că gestul nu putea fi neobișnuit. Negri, fără să bănuiască cine este „buketiera“, ridică violetele de pe masă, dar cînd vru să le ducă la buze, cu un gest calm, observă deodată între flori un bilețel în care Giuseppina îi indica locul unde îl aștepta : „Domul Santa Maria del Fiore“. Cutremurat, sări de pe scaun, alergă, o găsi acolo, o îmbrățișă fierbinte — probabil făcură jurăminte de credință în fața altarului — apoi dispărură amîndoi din oraș, fugind din calea tutorelui gelos a cărui umbră o urmărea neconținut pe artistă.

Cîteva zile, Alecsandri nu mai știu nimic despre prietenul său, și era foarte îngrijorat de soartă lui. Dar în curînd el află ascunzișul celor doi fugari — Negri îl înștiințase, desigur. Retras într-o căsuță modestă de pe malul mării, la Civitavecchia, ei au petrecut acolo trei luni, în liniște și desfătări, la adăpost de iscodirile urmăritorului. Alecsandri era singurul martor al idilei lor. Făceau împreună plimbări prin împrejurimi, se duceau deseori la Roma, ei doi, uneori însoțiți și de Giuseppina, agrementînd povestea de dragoste a lui Negri cu vizitarea monumentelor din Cetatea eternă. Dar pînă la urmă, „tiranul“ descoperi micul lor paradis, îi spionă, și într-o zi,

* E de mirare totuși că echivocul asupra identității acestei persoane s-a perpetuat pînă în zilele noastre, cînd, chiar în studii de un înalt nivel, își mai face loc încă enunțarea despre „buketiera de la Florența îndrăgostită de Negri“ (vezi G. C. Nicolescu : *Viața lui Vasile Alecsandri*, 1962, p. 37), sau despre „o Giuseppina, buketieră adevărată ori poate cîntăreață, îndrăgostită de Negri“ (G. Călinescu în *Vasile Alecsandri*, 1965, p. 9.). Ezităările se datoresc faptului că din consultarea unor materiale referitoare la această chestiune (Alecsandri, Bengescu, Petrașcu etc.) s-ar deduce că Negri ar fi fost îndrăgostit în același timp (în 1838) și în același loc (la Florența) de două femei : o buketieră (florăreasă) și o cîntăreață de operă. Ceea ce este o adevărată erezie !

observînd că Giuseppina rămăsese singură acasă, o răpi din nou. Cele cîteva rînduri pe care ea abia avu timp să le lase lui Negri, par desprinse dintr-o mare dramă romantică : „Tiranul m-a regăsit astăzi, a ridicat pumnalul asupra mea cu amenințarea că mă ucide dacă nu-l urmez. În numele amorului meu pentru tine, te rog să mă ierți dacă mă supun. Nu vreau să fii omorît tu, nici să ai mustrarea de cuget că din pricina ta am fost ucisă. Dispari din Italia pentru cîtva timp. Sînt a ta pe veci !” Negri n-a mai găsit-o acasă. El s-a întors atunci la Florența și curînd după aceea a reluat călătoria spre țară împreună cu Alecsandri și Docan, urmînd îndemnul artistei de a dispărea din Italia „pentru cîtva timp”.¹

Cît despre Giuseppina — s-au mai văzut ei vreodată ? S-au mai întîlnit cîndva, undeva ? Ce s-a întîmplat cu ea după aceea ? Nu se știe nimic. Negri a păstrat o tăcere impenetrabilă asupra acestui subiect. E de neconceput totuși ca ei să nu se mai fi întîlnit în cursul călătoriilor ocazionale pe care Negri le-a făcut și după aceea în Italia.

Că Negri și Giuseppina s-au mai întîlnit, cu siguranță, o atestă faptul că el a recunoscut-o legal pe fiica lor, Josefina (al cărui nume amintea de numele mamei : Sabina — Giuseppina), născută din această legătură morganatică. Negri a luat-o pe Josefina sub oblăduirea lui și a crescut-o cu o rară devoțiune părintească, asigurîndu-i o educație aleasă la Viena și Paris, unde fetița și-a petrecut copilăria, urmînd lecții de muzică și pictură, paralel cu studii „umanioare”. În țară a adus-o tîrziu, după 1848, cînd el însuși și-a întrerupt contactele cu Apusul.

Se pune întrebarea : de ce Negri nu s-a căsătorit cu Giuseppina ? Desigur, aici se pot invoca și unele considerente străine de voința lor. Mai întîi, probabil că artista n-a putut scăpa de sub aripa „tutorelui” ei. În al doilea rînd, căsătorindu-se și urmîndu-și soțul în Moldova, ea

¹ Toate acestea i-au fost povestite, peste cincizeci de ani, de Alecsandri lui N. Petrașcu, care le-a încredințat tiparului peste alți cincizeci de ani, în 1938, deci exact la un secol de la desfășurarea evenimentelor. (Vezi N. Petrașcu : *Icoane de lumină*, vol. II, București, 1938.)

ar fi trebuit să-și sacrifice cariera, și e de presupus că Negri nu voia s-o oblige la această jertfă.

Dar adevăratul motiv constă în hotărîrea luată de Negri încă din tinerețe, și de la care n-a abdicat nicio dată, de a rămîne pentru totdeauna celibatar. Ce anume l-a îndemnat la aceasta? Am spune o excesivă conștiință despre îndatoririle impuse de o căsnicie, dar mai ales teama că el, omul care se simțea solicitat de atîtea obligații pe tărîm obștesc, nu va putea face fericirea unei soții, care l-ar fi stingherit, pe deasupra, de la îndeplinirea atribuțiilor asumate într-o epocă de mari frămîntări politice și sociale. Aceste rațiuni profunde vor fi explicate de el însuși, ceva mai tîrziu, într-un mod lipsit de cel mai mic echivoc, într-o scrisoare către Ion Ghica. Aflînd că prietenul său a făcut pasul acesta mare al căsătoriei, Negri îi trimitea, din Paris, la 2 aprilie 1847, o scrisoare, în limba franceză, în care îi transmitea felicitările de rigoare și totodată îi împărtășea, nu fără un anumit regret de a-l vedea pierdut din „tabăra burlacilor“, cîteva opinii personale cu privire la un asemenea eveniment. „Pînă la urmă, punem capăt la toate, îi scria el lui Ion Ghica, și eu înțeleg asta: e plăcut să te mai odihnești puțin după goana diverselor pasiuni ale tinereții, la adăpostul unui interior de bucurii calme care îți oferă totdeauna un refugiu ospitalier.“ Numai că, asemenea „adăpost“ nu era pentru unul ca el. „Eu nu îndrăznesc să trec Rubiconul căsătoriei, căci nu mă simt în stare să fac fericită o ființă de celălalt sex. Datoria, vezi tu, datoria impusă, e ceva groaznic, după mine. Viața mea plină de renunțări, dar de bună voie făcute, se zburlește numai la gîndul unor asemenea obligații. Afară de asta, ducînd o existență obositoare pe care trebuie s-o împing mereu în călătorii cu vaporul și cu omnibuzele pe marile drumuri... aș aduce ca zestre consoartei o dispoziție de culoarea cărbunelui de pămînt din Englitera care ar face pe tata socru, pe mama soacră, pe nevastă și ceilalți să-mi trîntească ușa în nas numai după douăzeci și patru de ceasuri.“ Și, cerîndu-i scuze lui „Ion Ghica însuratul“,

că-i vorbea în felul acesta, tocmai „în luna ta de miere“, își încheia rîndurile de mai sus cu semnătura : „C. Negri, burlacul.“¹

Vorbește în cele de mai sus conștiința înaltă a unui bărbat angajat cu întreaga sa ființă în slujba unui ideal — fie el de militant pe tărîm obștesc, de artist, de savant sau gînditor — care, pentru a-și urma calea, fără abdicări de la marele lui țel, se vede nevoit să renunțe la climatul odihnitor al unui cămin. După îndelungate deliberări interioare, Negri, prevăzînd sarcinile și conjuncturile grele ce-l așteptau în viață, a ajuns la această concluzie și s-a hotărît pentru celibat, rămînînd, ca în toate acțiunile lui importante, și în această privință, consecvent cu el însuși.

Giuseppina, la rîndul ei, se pare că nu și-a călcat nici ea jurămîntul pe care i-l făcuse la Civitavecchia : „Sînt a ta pe veci !“, căci peste aproape patruzeci de ani, în martie 1877, la cinci luni după moartea lui Negri, colonelul Pisoschi, vechi prieten al familiei Negri, primea din Italia un buchet de violete de Parma, însoțit de următoarele rînduri : „Prego il signore colonello Pisoschi e lo scongiuro di farmi un gran favore di diporre questo buche di fiore co il presente biglietto sulla tomba del defonto mio caro amico Constantino Negri, come sacro sovvenire da parte di sua amica Giuseppina. Firenze, 22 marzo 1877“.²

Acest document dovedește că ei s-au mai interesat unul de altul în decursul anilor, căci altfel cum ar fi putut să afle Giuseppina, la Florența, de moartea lui Negri, în Moldova, după patruzeci de ani de la idila lor ?

¹ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, *Correspondența C. Negri — I. Ghica*. Mss. inv. 82812—82885 (Scrisoarea din 2 aprilie 1847.)

² „Rog pe domnul colonel Pisoschi să-mi facă o mare favoare și să depună acest buchet de flori împreună cu prezentul bilet pe mormîntul defunctului și scumpului meu prieten Constantin Negri, în semn de sacră amintire din partea prietenei lui Giuseppina. Florența, 22 martie 1877“. Textul acestui bilet, copiat de Alecsandri, se găsește printre manuscrisele poetului de la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, ms. 2253, f. 23.

Totodată el arată că sentimentul de dragoste ce i-a legat cîndva, nu s-a stins niciodată în inimile lor.

Atît e tot ce se ştie despre viaţa sentimentală a lui Costache Negri. În afară de romanul trăit în tinereţe la Florenţa, el n-a mai avut preocupări de această natură. Sau dacă a avut, singura lui iubire de mai tîrziu a fost aceeaşi ca şi a lui Bălcescu — *România*.

★

În urma deznodămîntului de la Civitavecchia, Negri porni împreună cu Alecsandri şi Docan spre ţară, pe la Veneţia. Dar călătoria, atît de plăcută mai înainte, avea să fie acum umbrită de un neajuns inerent în asemenea împrejurări, mai ales cînd protagoniştii sînt trei tineri dornici de a vedea cît mai multe : la Veneţia constatară că pungile li se goliseră şi luară măsuri de prevedere, numărînd fiecare bănuţ — însă prea tîrziu ! Trecură repede cu vaporul la Triest, unde fură nevoiţi să-şi întreprună voiajul, în aşteptarea unor subsidii ce întîrziiau să sosească de acasă. De aici, Negri îi scria la 15 august 1839, lui Ion Ghica o lungă şi frumoasă scrisoare despre călătoria lor în Italia şi cele văzute acolo.¹ La Triest, grupul se împărţi în două : Alecsandri şi Docan rămaseră 23 de zile în acest oraş, în timp ce Negri plecă singur mai departe la Viena, de unde le-a trimis apoi celorlalţi doi banii necesari pentru continuarea drumului.

În citadela vineză, Negri îi găzdui la hotelul *Goldenen Lamm* (Mielul de aur), unde se afla instalat. Aici, ei făcură cunoştinţă cu alţi tineri români aflaţi la studii în Viena, printre care şi fraţii Alexandru şi Eudoxiu Hurmuzachi, din Bucovina, legînd cu dînşii prietenii ce se vor dovedi rodnice mai tîrziu. După cîteva zile petrecute la Viena, cei trei prieteni luară calea Moldovei, cu vaporul, pe Dunăre, pînă la Galaţi. Au ajuns în ţară în decembrie 1839, înainte de Crăciun, după opt luni de la plecarea din Paris.

¹ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, *Corespondenţa C. Negri — I. Ghica*. Ms. cit.

Cu acestea, perioada cea mai romantică a tinereții lui Negri se încheia într-o apoteoză de amintiri și impresii ce nu se vor șterge niciodată din sufletul lui. „Observă, în treacăt, cât de vii sînt încă amintirile mele în legătură cu toate acestea“, îi scria el în 1861 lui Alecsandri¹, zugrăvind-i cu o prospețime ce se păstrase nealterată în memoria lui de-a lungul anilor, momente și priveliști cunoscute și trăite sub cerul Italiei, de care-l legau atîtea fire sufletești, dar unde nu se va mai abate de aici încolo decît ca un simplu trecător.

Acum, întors în Moldova anului 1840, în fața lui se deschideau alte perspective, pline de răspunderi și de lupte, în care se va afirma cu toată fervoarea tinereții și cu toată autoritatea personalității lui pe deplin formată.

¹ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, ms. 2254, f. 164.

Capitolul IV

CONTRASTE. CONFLICTE. „IDILERII“

1

Anul 1840 este momentul cînd își fac apariția în Iași tinerii întorși de la studii din diferite țări străine. Revenirea lor în patrie constituia un eveniment și în același timp un reviriment în mijlocul unei societăți cu mentalitate înapoiată și cu deprinderi învechite ce-i întâmpina cu rezervă și teamă, deoarece sosirea lor neașteptată tulbura cursul existenței sale de pînă atunci. Rînd pe rînd, saloanele ieșene primeau în sînul lor oameni cu fizionomii și cu principii noi, a căror comportare părea de-a dreptul insolită. Kogălniceanu, frații Alecsandri, Rolla, Rallet, frații Rosettești, frații Cuciureanu, Alecu Russo, Alexandru Cuza, Docan, Pisoschi și alții, ca și cum se vorbiseră parcă, se reîntîlneau dintr-o dată într-un Iași pe care-l răvășeau cu înfățișările, ideile, cunoștințele și puterea lor de discernămint căpătate în timpul cît lipsiseră din țară. Plecaseră de aici niște copii și se întorceau acum bărbați în toată puterea cuvîntului, pregătiți să dezlănțuie un adevărat război între vechiul și noul ce se înfruntau sub ochii lor într-un mod destul de pronunțat.

Iașul era atunci un oraș unde contrastele de ordin urbanistic se întreceau cu acelea din spiritele oamenilor. Întinsă pe cele șapte coline năpădite de verdeată și înșiruite de-a lungul Bahluiului, capitala moldoveană își grava pe pînza sinilie a cerului profilul de așezare patriarhală surprinsă între două lumi fundamental deosebite. La extremitatea dinspre miazăzi se înălța cupola mînaștirii Galata,

al cărei nume trebuia să amintească o faimoasă mahala din Stambul, iar spre partea de miazănoapte se zărea clădirea cu fațade drepte, în stil franțuzesc, a proaspetei Academii Mihăilene, prin care adia curentul cel nou venit din depărtata Europă. Între acestea, se afla orașul propriu-zis, cu acoperișuri joase de tablă albă ce luceau strident în razele soarelui și cu nenumăratele turlă de biserici, rectangulare sau rotunde, ce străpungeau văzduhul cu vîrfurile lor ascuțite. Ulițele erau ticsite de dughene înghesuite și mărunte, ca într-un bazar oriental, dar casele, întoarse cu spatele la stradă, începeau să-și arate fața către lume, dărîmînd zidurile de piatră din jurul lor, pe care le înlocuiau cu grilajuri de fier, și arborînd balcoane și ferestre largi, deschise spre lumină, în locul sacnasiurilor și cerdacurilor sumbre de factură levantină. Aceste transformări în înfățișarea orașului indicau primele semne de înnoire către care năzuiau oamenii.

Tinerii abia întorși din occident făceau ca asemenea năzuințe să capete un impuls și mai mare. Firește, societatea ieșeană îi considera pe acești tineri ca „revoluționari“, în primul rînd pentru moda vestimentară introdusă de ei, cu jiletcă de catifea roșie sau vișinie, cu pantaloni strîmți bine trași pe picior, cu cravate bătătoare la ochi, cu pălării de fetru cafenii, cu frizuri moderne, și mai ales fără tradiționalele bărbi ce exprimau principala notă distinctivă a cinului boieresc local. În asemenea înfățișări, ei păreau „niște arătări stranii“ printre boierii cu giubele și cealmale, cu anterie și ișlicuri ce ilustrau, în exterior, obstinția retrogradă din interior. Neputînd să le țină piept, și cu atît mai puțin să le ignoreze prezența, bătrînii încercau să-i denigreze pe tinerii indezirabili, invectivînd în fel și chip concepțiile și comportările lor, ce contrastau violent cu vechile tabieturi ale feudalismului autohton. Astfel, intrigantii din saloane sau chiar reprezentanți ai cercurilor oficiale îi numeau și îi împărțeau pe noii-veniți în *bonjuriști* și în *duelgii*, cu scopul de a produce dezagregarea unității de vederi a generației tinere. În sînul acestei generații existau, într-adevăr, la început, unele mici disensiuni, după felul cum membrii ei voiau să impună în societatea ieșeană ideile și obiceiurile adoptate în țările unde urmaseră studiile — în Franța sau în Germania.

Dar aceste discordanțe, mai degrabă temperamentale decât principiale, se canalizau mai mult pe un plan de ordin sportiv, soldându-se de regulă prin dueluri ce se desfășurau, cu o anumită bravadă, chiar sub ochii agiei și care porneau din simpla plăcere de a practica duelul, ca o reminiscență a anilor, apropiați încă, ai studenției și ca un privilegiu al tinereții.

Totuși, însuflețiți de importanța misiunii istorice ce le revenea, conștienți pe de altă parte de solidaritatea bătrînilor în apărarea pozițiilor lor, tinerii căutară să înlăture micile deosebiri de vederi dintre ei și să formeze un grup omogen spre a putea porni lupta pentru care erau pregătiți și care se anunța deosebit de grea. Pentru aceasta aveau nevoie de un conducător, spre a suda și mai mult coeziunea din rîndurile lor. Alegerea în acest sens a căzut asupra lui Negri. Poate faptul că era mai în vîrstă decât ceilalți — între ei era un decalaj de cinci pînă la nouă ani — dispunînd pe deasupra de un temperament mai ponderat și mai reflexiv, făcuse din el, atunci, un fel de șef al acestei generații. Era înzestrat cu toate însușirile morale ce-i confereau de la bun început o astfel de aureolă. Bucurîndu-se de un fizic impunător și emanînd din întreaga-i ființă un echilibru armonios, el stimula în jurul său o atmosferă de prietenie și optimism, și totodată de încredere și respect. Paralel cu acestea, Negri știa foarte bine ce trebuie să facă în viață și punea totdeauna o tenacitate de fier în susținerea ideilor sale, urmînd în fiecare împrejurare calea unei moderații născută din înțelegerea perfectă a imperativelor momentului, fără să încurajeze totuși linia de mijloc ce duce adesea la neutralizarea marilor acțiuni.

În virtutea acestor calități personale, Negri exercită o înrîurire binefăcătoare asupra prietenilor săi, într-un moment cînd întărirea comunității de aspirații și idealuri reclama prezența unui spirit coordonator. El a avut, începînd din 1840, și încă mulți ani după aceea, un astfel de rol și un astfel de prestigiu. Referindu-se la atmosfera amintită mai sus, din prima perioadă a activității lor, Vasile Alecsandri îi atribuia tocmai acest rol și acest merit esențial, atunci cînd spunea : „Costache Negri, iubit de toți pentru înțelepciunea sa dreaptă, pentru blîndețea și noblețea caracterului său, fu recunoscut ca decanul tine-

rimii și chemat de atunci pînă astăzi cu denumirea de *Moș Costache* sau cu aceea mult mai caracteristică de *Uncheșul*¹.

Calificativul de „decan“, ca și epitelele „*Moș Costache*“ sau „*Uncheșul*“, acordate lui Negri în plină tinerețe, nu se limitează aici numai la o noțiune de vîrstă. În jurul vîrstei de 30 de ani, cînd începuse să i se spună „*Uncheșul*“, Negri nu avea nici pe departe aspectul unui om bătrîn. Dimpotrivă, un portret de prin 1842², ni-l prezintă sub chipul unui tînăr imberb, frumos și elegant, cu o juvenilă zburdălnicie în toată figura lui, amintind de un Byron sau de un Victor Hugo din perioada 1830. Asemănarea aceasta ne îndreptățește, o dată mai mult, să credem că apelativele „*Uncheșul*“ sau „*Moș Costache*“ nu pot fi decît echivalente moldovenești ale franțuzescului „*père*“ (tată, moș, aici în înțeles de șef de grup, de școală literară) prin care romanticii francezi desemnau în decada dintre 1830—1840 pe capii generației lor : *père Hugo*, *père Delacroix*, *père Berlioz*. Frecvența acestei expresii n-a putut rămîne neuzitată de tinerii moldoveni ce-și făcuseră studiile în Franța tocmai în perioada de triumf a romantismului și, desigur, ca o reminiscență pariziană, ei au introdus-o în Moldova în 1840, cînd, nu întîmplător, i-au conferit-o lui Negri. Dimitrie Bolintineanu confirma acest lucru cînd îl numea pe Negri „capul și idolul unei generații nobile care luase inițiativa în ideile de reforme“³, dînd a înțelege că Negri fusese considerat ca șeful acestei generații. Iar cînd, și mai tîrziu, Iancu Alecsandri, în articolul necrolog despre Negri, îl caracteriza „acea comoară neistovită de simțiri înalte și de fapte generoase, care l-a pus în capul generației noastre“⁴, dădea, într-un chip și mai direct, cheia pentru a înțelege de unde proveneau și ce semnificație aveau denumirile de „*Moș*“ și „*Uncheș*“, intrate în istoria

¹ V. Alecsandri, *Nicolae Bălcescu în Moldova, Convorbiri literare*, 1876, nr. 4.

² Reprodus în G. Oprescu : *Grafica românească în secolul al XIX-lea*, București, 1942, vol. I, planșa XXVII.

³ Dimitrie Bolintineanu, *Viața lui Cuza*, București, 1869, p. 21.

⁴ Iancu Alecsandri, *La moartea lui Costachi Negri*, *Timpul* din 2 octombrie 1876.

noastră literară, prin care îl agrăiau toți pe Costache Negri în epoca de avînt a juneții lor.

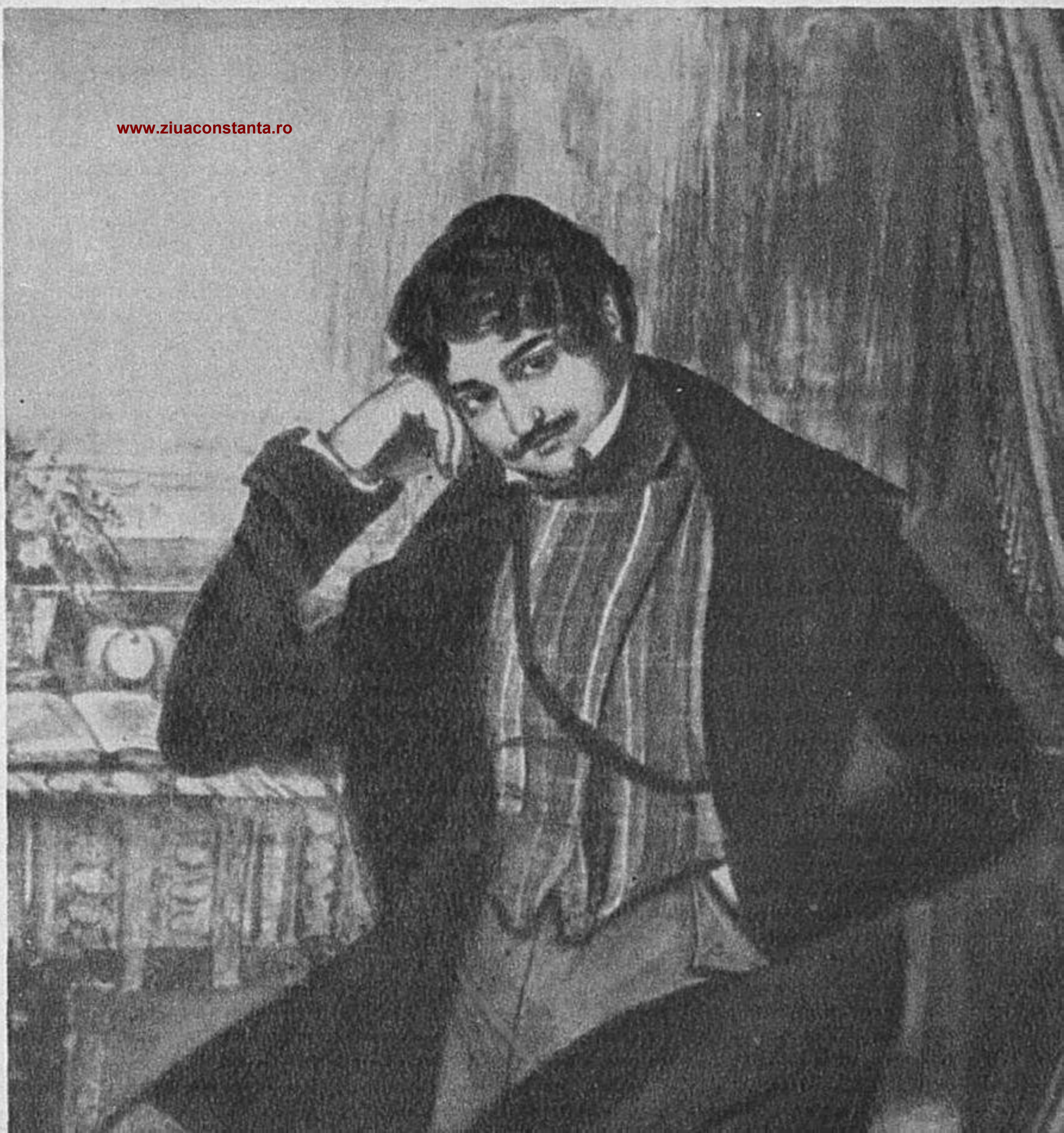
Dar Negri nu avea prezumția unui conducător propriu-zis, după cum nu rîvnea nici situații sau titluri răsunătoare. Întors în țară, el nu obținu nici o funcțiune publică, pe de o parte fiindcă nu solicită așa ceva — și sîntem ispițiți a crede că n-o făcea din dorința de a-și păstra independența față de un regim spoliator și corupt — pe de altă parte, fiindcă aparținea unei familii condusă de bătrînul Conachi, vechiul rival al lui Mihail Sturza și nu străin de unele conspirații împotriva domnitorului, ceea ce arunca și asupra tînărului suspiciunea factorului conducător. De altfel, nici Negri nu-l privea cu ochi buni pe acest Sturza, ale cărui tendințe spre despotism deveneau tot mai evidente, stîrnind dezaprobarea, mai întîi tacită, apoi din ce în ce mai fățișă, a generației tînere. Ceva mai mult, Negri se bucura de multă popularitate în rîndul opoziției lui Mihail Sturza. El participa la diverse adunări conspirative, unde era totdeauna așteptat, și numele lui era pomenit în astfel de ocazii chiar atunci cînd în locul său venea altă persoană¹, lucru ce denotă autoritatea pe care și-o cîștigase în cercurile ostile domnitorului.

De fapt, el nici nu stătea prea mult la Iași, ci își petrecea partea cea mai mare a timpului la moșia sa Mînjina, regăsind aici un mediu și o atmosferă pe care le prefera celor din saloanele din capitală preocupate să fie mereu în grația domnitorului. La Mînjina era vizitat deseori de prietenii lui, și acolo discutau în voie problemele ce-i frămîntau și puteau face planuri pentru acțiunile ce trebuiau inițiate. Așa, bunăoară, la puțin timp după venirea lor în țară, Alecsandri face prima sa vizită la Mînjina, prin februarie-martie 1840, unde Negri îl găzdui ca pe un oaspete drag. În această împrejurare, poetul cunoaște pe surorile lui Negri, Catinca, Eugenia și Elena, care-i lăsară o foarte frumoasă impresie și de care va rămîne profund atașat. Mai ales Elena, nu deosebit de frumoasă, dar înzestrată cu mult farmec personal, cu o sensibilitate surprinzătoare și cu mare dragoste pentru

¹ Cf. Gh. Ungureanu, *Frămîntări social-politice premergătoare mișcării revoluționare din 1848*, Studii, 1958, nr. 3.

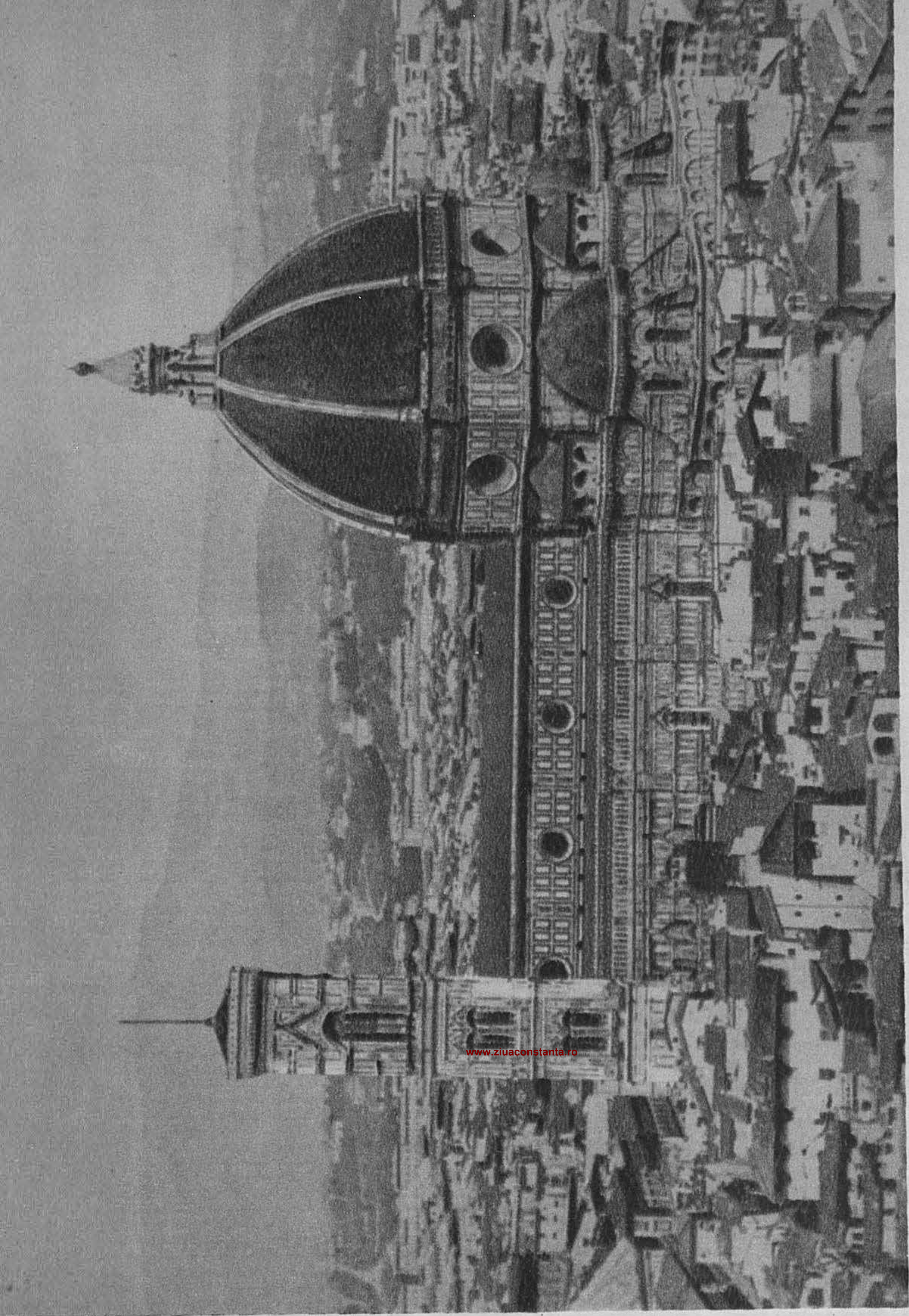
Poetul
Costache Conachi

www.ziuaconstanta.ro

Costache Negri
la 30 de ani

Florența
Vedere generală

literatură, îl subjugă pe poet din primele clipe, inspirându-i cele dintii versuri închinat e ei. Alecsandri se simți încă de pe atunci atras de sora prietenului său, însă cum aceasta era căsătorită, se abținu să dea curs pornirilor lui sufletești, ce vor re izbucni cu o forță năvalnică peste cîțiva ani, după ce Elena se va despărți de Vîrnav-Liteanu.

În cursul acestei prime vizite a lui Alecsandri la Mînjina, Negri discută cu el multe din problemele ce-i frămîntau pe amîndoi. La Iași, Kogălniceanu tocmai scosese primul număr al *Daciei literare*, al cărei program ideologic îl fixaseră cu toții mai înainte și pentru a cărei apariție Negri își oferise obolul său bănesc. Negri era entuziasmat de programul și de titlul revistei ce exprimau o idee scumpă lui, aceea de unitate spirituală a tuturor românilor, ca un preambul al unității lor politice.

Nu încape îndoială că Negri, care pleda cu însuflețire pentru o literatură scrisă în limba română și inspirată din viața poporului, l-a convins atunci pe Alecsandri să dea un exemplu în această privință, determinîndu-l să compună prima sa nuvelă în românește (pînă atunci poetul scrisese versuri în franțuzește), și nu întîmplător această nuvelă a fost *Buchetiera de la Florența*, publicată în numărul trei, pe mai-iunie, al *Daciei literare*. Ideea nuvelei s-a născut fără nici o îndoială din convorbirile lor de la Mînjina, din depănarea amintirilor proaspete, și faptul că bucata — scrisă imediat după plecarea poetului din casa prietenului său — cuprindea elemente legate de un episod real din viața lui Negri, nu face decît să întărească presupunerea că el n-a fost străin de geneza lucrării.

Acestea și multe altele erau preocupările și roadele discuțiilor celor ce se întîlneau, încă de pe atunci, la Mînjina.

2

Primăvara și vara anului 1840, Negri le petrecu, așa-dar, mai mult la țară. Însoțit de vechiul „paj“ al copilăriei lui, negrul Ali, el făcu în acel an și cîteva excursii prin Moldova, împreună cu Alecsandri, cu Alecu Russo și alții,

privind îndeaproape viața și necazurile poporului, spre care își apleca totdeauna urechea cu înțelegere și compasiune, întocmai ca și ceilalți prieteni ai lui. Din această vreme datează primele sale poezii scrise în ritmul cîntece-
lor și doinelor haiducești, purtînd nota energică de protest social caracteristică producțiilor populare și exprimînd ura împotriva slujitorilor regimului care împilau și jecmăneau poporul — ca, de pildă, în acest *Cîntec haiducesc* :

*Măi băiete, măi voinice,
N-a rămas alta pe-aice,
Decît să-ncarci ghintul bine ;
Și-apoi la drumuri te-așine,
Ca să vezi : cine mai vine ?*

*Căci făină nu mai ai,
Nici galbeni poți să mai dai
La cel bir din ist pămînt.
Trăsni-i-ar Domnul sfînt
Sub țărîna de mormînt !*

Alteori aluzia la domnitorul țării, faimos prin lăcomia și setea lui de îmbogățire, este directă, frustă, ca în următoarea strofă din *Doină haiducească* :

*Vine sfertul, vine birul,
Își umple domnul chimirul —
Iar românul necăjește,
Varsă singe și plătește.*

Costache Negri nu făcea operă de culegător de folclor ; el observa și strîngea în sufletul lui durerea țărănimii care, în disperare de cauză, apuca drumul codrului spre a scăpa de torturile pentru neplata birului ; apoi dădea glas acestei dureri în versuri de o vigoare și un timbru ce atingeau adesea un accent sedicios. Bineînțeles că asemenea versuri nu puteau fi publicate sub regimul de aspră cenzură al lui Sturza, dar ele erau citite în cercuri restrînse și constituiau exemple și imbolduri date și altora pentru demascarea situației din țară.

Pe lângă cele ce vedea în drumurile lui prin Moldova, Negri avea și alte motive să acuze guvernarea lui Sturza : familia lui era urmărită ea însăși, în mod sistematic, de persecuțiile domnitorului. Această prigoană avea să iasă, o dată mai mult, la iveală cu prilejul unui incident de ordin matrimonial. Sora mai mică a lui Negri, Zulnia, se căsătorise de curînd cu o rudă mai îndepărtată a lui Mihail Sturza ; căsătoria nu dură însă, din cauză că ginerele „de neam domnesc“ își izgoni pur și simplu soția din casă, fiindcă ea nu-i îngăduia purtările imorale și patima de cartofor. Faptul produsese o adevărată dramă în familia lui Negri. Costache Conachi, apologet înverșunat al moralității, făcu toate demersurile pentru a înlătura „aprobul“ suferit de „fiastra“ lui, determinîndu-l pe mitropolitul Veniamin Costache, văr cu el, să facă uz de autoritatea sa spre a-l sili pe ginere să repare rușinea aceasta, dar ginerele, bazîndu-se pe protecția de sus, nu se sinchisi de intervenția înaltului prelat. Conachi se adresează atunci domnitorului în persoană, ca supremă instanță, cerîndu-i să ia măsuri pentru ca vinovatul „să nu-și facă de cap“. Sturza însă, nu numai că nu luă în seamă cererea lui Conachi, dar spre a-și pune ruda la adăpost, îi eliberă numai decît un pașaport, făcîndu-l plecat peste hotare. Conachi, în culmea indignării, apelă în cele din urmă la consulul rus din Iași, căruia îi expuse toată situația într-o plîngere plină de îndurerare și revoltă împotriva dușmănirii fățișe a domnitorului. Dar consulul nu a intervenit la timp și incidentul a tărăgănat mai mulți ani, pînă în 1845, cînd ginerele impostor a fost obligat, la cererea familiei Negre, să înzestreze cu 1 500 de galbeni, drept recompensă morală și materială, douăzeci de fete sărace, la căsătoria lor.¹

Episodul scoate în evidență natura raporturilor dintre familia lui Negri și domnitorul Mihail Sturza, care, în amozitatea lui față de Conachi, tatăl vitreg, mergea pînă la

¹ N. Iorga, care a relevat episodul de mai sus în *Calendarul românesc pe 1917*, face o confuzie atunci cînd afirmă că Zulnia s-a călugărit după aceea, devenind „isteța maica Zulnia Negri de la Agapia“. Călugărița a fost sora ei, Eugenia, iar Zulnia s-a recăsătorit cu Vasile Sturza, viitorul caimacam din 1858, a cărui familie nu are nici o legătură cu aceea a lui Mihail Sturza.

tot felul de șicane și mizerii. În mod firesc, aversiunea lui Negri însuși față de domnitor nu putea decît să se accentueze.

Această aversiune căpătă în curînd un caracter general în rîndurile tinerilor animați de idei noi. La 23 august 1840, Sturza interzise, după al treilea număr, *Dacia literară*, pe motivul că „s-au abătut în defăimări și prihăniri jicnitoare bunelor rînduieli pe care se reazimă societatea”. Negri, la fel ca și ceilalți prieteni ai lui, fu foarte afectat de această măsură abuzivă. El se hotărî atunci să plece din nou din țară, sub pretextul că se duce să-și continue studiile în străinătate. Era, într-adevăr, un pretext, căci, în realitate, nu pentru studii se ducea ; călătoria îi oferea prilejul să ia contact cu studenții români, îndeosebi din Muntenia, ce se aflau la Paris sau în Germania și care desfășurau o activitate susținută pe linia revendicărilor naționale și sociale. O legătură cu ei în vederea unei acțiuni comune cu a celor din Moldova era absolut necesară. Spre sfîrșitul verii lui 1840, Conachi, care nu se lăsase de obiceiul de a-i controla mișcările, primește din partea lui Zenobie Pop o înștiințare cum că Negri a trecut prin Viena spre Paris, dar că „de vreme ce cursul academicesc începe la Paris în noiembrie, au hotărît să treacă la Lipsca și Berlin, a vedea academiile Ghermaniei, apoi să meargă la Paris”.¹

Itinerarul trăda tocmai dorința de a se întîlni cu studenții români din diferite centre universitare. În aceeași toamnă el se afla la Paris, de unde îi trimitea lui Conachi un daguerotip (invenție recentă), o lunetă de cîmp, trei volume de caricaturi politice, șase gravuri înfățișînd imagini despre situația din țările Europei orientale și un exemplar din gazeta satirică *Le Charivari*, în care desenatorii de seamă ai vremii, în frunte cu Daumier, promovau spiritul revoluționar ce va zgudui din nou Franța în al cincilea deceniu al veacului.

Studențimea română din Paris organiză, în iarna lui 1840, o mare întrunire cu caracter politic, la care Negri a fost invitat în mod special, spre a participa la dezbateri. Acestea gravitau în jurul problemei naționale și în-

¹ Arhivele de Stat din Iași, ms. pachet Negri.

deosebi în jurul chestiunii țărănești, invocându-se cu precădere urgenta și imperioasa dezrobire a țăranilor din lanțurile iobăgiei, ale pontului și ale clăcii. Negri țin la acea adunare o cuvîntare ce se bucură de un larg ecou, proclamînd cu fermitatea lui caracteristică necesitatea împrumutării țăranilor din Moldova și Valahia, ca o „reformă de care atîrnă însuși viitorul neamului românesc“. Era o luare de atitudine categorică și în același timp un punct de plecare pe linia apărării unei probleme pe care o va susține cu tărie mulți ani de aici încolo, pînă la traducerea ei în fapt.

Dar această nouă călătorie a sa în Apus avea și unele implicații de ordin familial. Cu puțin înainte de plecarea lui Costache, se dusesese la Paris, în vara lui 1840, sora lui mai mare, Catinca, împreună cu fiica ei Smărăndița. Catinca făcea acest voiaj cu scopul de a se depărta de soțul ei, Vasile Roset, cu care nu se înțelegea de mai multă vreme și de care ar fi vrut să se despartă. Se spera totuși într-o împăcare, și o anumită perioadă de separare era considerată ca putînd readuce armonia în căsnicie. (Divorțul s-a pronunțat, totuși, mai tîrziu, în 1850.) Costache o reîntîlni pe sora lui la Paris și stătu tot timpul alături de ea, ajutînd-o să suporte cu mai multă ușurință această depărtare fortuită de casa și de rosturile ei. Tot acolo se mai afla și vărul lor, Ioniță Negrea, tînăr de 22 de ani, student la medicină, dar suferind de o boală de piept ce necesita îngrijiri, și Negri se simțea dator să se ocupe de el. Tatăl lui Ioniță, Mihalache Negrea, murise cu cîțiva ani în urmă, lăsînd o văduvă cu patru copii (un băiat și trei fete, dintre care numai una se căsătorise pînă acum), astfel că Negri își asumă obligația morală de a da, atunci cînd era nevoie, o mîină de ajutor și mătușii sale. Acum Catinca și Costache, aflîndu-se la Paris, se îngrijeau îndeaproape de vărul lor. Îi aduseseră vești din țară, îi țineau companie și-i pregătiră întoarcerea acasă, după terminarea studiilor, care se pare că au fost încununare de succes, deoarece Costache îi comunica, într-o scrisoare, mătușii de la Botoșani că Ioniță „face cea mai mare cinste familiei lui“, căci după încheierea studiilor „a căpătat o diplomă de la stăpînirea franțuzească“. Aranjaseră ca drumul spre țară să-l facă împreună, în primăvara lui 1841.

N-au plecat însă împreună din Paris, fiindcă Negri și Catinca proiectară o călătorie în Italia, unde aveau să se întâlnească și cu celelalte două surori, Elena și Zulnia, ce veneau în întâmpinarea lor, din țară. Este probabil că această călătorie să fi fost provocată de dorința familiei de a o consola pe Zulnia, după nefericita ei experiență din prima căsătorie, dar mai sigur e că Negri dorea să realizeze o întâlnire a surorilor sale cu Giuseppina, pentru ca împreună cu acestea, să stabilească starea civilă a micuței Josefina, pe care Negri o va integra în familia sa, ca pe o fiică legitimă.

Această călătorie a lor s-a desfășurat prin aprilie-mai 1841. La 11 mai, Ioniță Negrea îi scria mamei lui, din Paris, că se „încarcă pe corabie cu vapor“ pe Mediterana și că se duce la Livorno, unde nădăjduiește să-l găsească pe „vărul Costache“. Acesta îl aștepta, într-adevăr, așa cum se înțeleseseră, la debarcare, apoi au pornit împreună spre Veneția, unde Negri le lăsase pe surorile lui să facă „feredei de mare“. O săptămână mai târziu, la 18 mai, Negri îi trimitea din Veneția o scrisoare mătușii lui, vestind-o că Ioniță se află împreună cu ei și că nu vor mai zăbovi aici decît vreo șapte zile, „ș-apoi cu toții ne întoarcem la Moldova“. Plecarea spre țară a fost cam precipitată din cauza agravării bolii lui Ioniță. Acesta îi scrisese mamei lui, la plecarea din Paris, că are de gînd să întîrzie cîtăva vreme în Italia, dar acum Negri o anunța pe bătrînă că „s-au schimbat planurile“, deoarece „pe Ionică l-au lovit dorul de acasă“. El nu pomenea însă nimic de boala băiatului, spre a n-o alarma pe mamă.

Pe la sfîrșitul lui mai au părăsit Veneția, îndreptîndu-se spre Viena, unde s-au întîlnit cu Vasile Alecsandri, petrecînd împreună cîteva zile, apoi au pornit mai departe, pe Dunăre. Dar din pricină că pe drum vărul lor se simțea tot mai rău, n-au mai mers pînă la Galați, ci au debarcat la Giurgiu și s-au dus la București, pentru ca suferindul să fie văzut de Ludovic Steege, coleg de studii și prieten cu Ioniță, acum medic în București. În a doua jumătate a lunii iunie au ajuns în sfîrșit acasă. Reîntîlnirea cu familia n-a fost însă veselă, deoarece bolnavul avea zilele numărate. La 30 august Ioniță Negrea

își dădea obștescul sfârșit¹. Costache Negri vedea astfel aripa morții abătîndu-se încă o dată asupra familiei lui, dar suportă cu stoicism pierderea acestui unic văr, la care ținea atît de mult și în care își pusese atîtea speranțe.

3

Datoria și plăcerea de a se îngriji de fiica sa, Josefina, lăsată la Viena în mîini bune, îl obliga să facă din cînd în cînd noi călătorii peste hotare, dar nu mai departe de capitala habsburgică, în calitate de părinte. În cursul anilor 1842 și 1843, Negri s-a dus, de bună seamă, de mai multe ori să-și vadă fiica, dar cea mai mare parte a timpului și-o petrecea în țară, încheind acum definitiv seria deplasărilor efectuate sub pretextul, ce nu mai putea fi invocat, al „studiilor“. Fapt e că din 1843 pînă în 1846 el n-a mai făcut călătorii lungi în străinătate. Suspectat ca unul ce avea multe relații peste hotare și stătuse ani în șir în Italia, unde spiritul revoluționar mazzinian trecuse la acțiune de masă și orice infiltrare a lui în Moldova era privită de ocîrmuire ca o mare primejdie, Negri se lovea de refuzul autorităților de a-i elibera pașaport pentru deplasări mai depărtate, astfel că se vedea silit să renunțe la una din marile lui pasiuni, călătoriile.

Dar acești ani au fost bogați în evenimente interne, accentuînd opoziția dintre tineretul dornic de reforme și regimul lui Sturza. „Moș Costache“ a fost în această perioadă în fruntea numeroșilor lui prieteni — Alecsandri, Kogălniceanu, Russo, Donici, Stamate, Rolla, Rallet, Cuza și alții, cărora li se alăturase și munteanul Ion Ghica, venit pentru scurt timp la Iași ca profesor de matematici și economie politică la Academia Mihăileană — participînd activ la mișcarea literară, cu nete substraturi politice, și susținînd cu toată autoritatea numelui și personalității lui acțiunile protestatare împotriva lui Sturza. Astfel de acțiuni erau bine coordonate și cînd unul dintre

¹ Vezi : Mihail I. Kogălniceanu, op. cit., *Arhiva românească*, IX, 1, 1939 și X, 1945—1946.

membrii mai impetuoși ai generației — ca Mihail Kogălniceanu, de pildă — declanșa o atitudine, prin vorbă sau prin scris, el exprima un punct de vedere al tuturor celorlalți, o parte a programului lor ideologic.

Un eveniment la care Negri a contribuit îndeaproape cu sfaturile, cu fondurile și colaborarea sa a fost apariția revistei săptămânale *Propășirea*, plănuită încă din cursul anului 1843 și al cărei prim număr ieșea de sub teasc la 2 ianuarie 1844. Era a doua încercare a tineretului de a pune în circulație — după interzicerea *Daciei literare* — o publicație menită să concretizeze programul ideologic al noii generații și să formeze o opinie publică, practic inexistentă pînă atunci în Moldova, a cărei necesitate Negri o invocase, după cum se știe, cu aproape zece ani în urmă, în convorbirile cu Saint-Marc Girardin. Dar chiar de la primul ei număr, *Propășirea* s-a lovit de furcile caudine ale cenzurii. Considerînd titlul acesta ca fiind prea radical, guvernul a confiscat numărul tipărit, și după pertractări între redactorii revistei — Kogălniceanu, Ion Ghica, Panait Balș, V. Alecsandri — și cenzoři, s-a ajuns la un compromis, în sensul ca publicația să nu mai poarte titlul inițial, ci să figureze numai cu subtitlul ei — *Foaie științifică și literară*. Eliminarea titlului real, care flutura pe buzele tuturor ca un stindard de luptă, n-a însemnat însă o retractare a spiritului progresist pe care-l exprima el, iar apariția revistei, chiar și sub această formă, a fost totuși o victorie pentru tineret.

Costache Negri era unul din principalii animatori ai grupului strîns în jurul *Propășirii*. Revista continua programul *Daciei literare*, tinzînd să devină o tribună a celor mai de seamă scriitori ai vremii din toate provinciile românești, ca o afirmare a ideii de Unire, pe care o vor susține toți de aici încolo cu înflăcărare și tenacitate. Alături de scriitorii moldoveni, în paginile *Propășirii* colaborau scriitori munteni ca Bălcescu, Grigore Alexandrescu, Bolintineanu, Bolliac, chiar și bătrînul Iancu Văcărescu, iar din Transilvania își trimiteau colaborările Andrei Mureșanu ș.a. Toate articolele și producțiile lor literare, afirmînd cu tărie conștiința comunității spirituale naționale, erau pătrunse de un puternic caracter militant.

Propășirea este singura publicație la care Negri și-a oferit din proprie inițiativă colaborarea, ținînd ca numele lui să figureze aici, alături de ale celorlalți. Toate celelalte producții literare ale sale, publicate în timpul vieții lui, au fost încredințate tiparului de alții, deoarece el, deși era profund conștient de necesitatea și valoarea cuvîntului scris într-o perioadă cînd se puneau bazele literaturii noastre moderne, nu avea veleitatea de a face carieră literară, fie din modestie, fie dintr-un exces de spirit autocritic, fie că, aruncîndu-se în vîltoarea luptei pentru realizarea idealurilor naționale cu o patimă aproape exclusivă, n-a mai avut răgazul de a se consacra creației literare. În literatură s-a mulțumit să fie un diletant, scriind mai mult ocazional, spre a răspunde „comenzii sociale“, a vremii sale și spre a stimula pe alții cărora le arăta de obicei versurile proprii, fără intenția de a fi publicate. Cele mai multe poezii ale lui n-au văzut lumina tiparului în timpul vieții sale, rămînînd în caiete și manuscrise, iar puținele publicate în timpul vieții au apărut datorită îndeosebi lui Vasile Alecsandri, care-i păstra poeziile în autograf și avea o părere mai mult decît bună despre talentul lui Negri : „Amicul nostru este un adevărat poet ; însă niciodată el nu a voit să se încrează în geniul său poetic. Cu toate acestea bagajul său literar este izvorît dintr-o inimă mult simțitoare și poartă sigiliul unui talent de întîiul ordin“, scria el odată.¹ Alecsandri nu exagera prea mult, căci raportate la nivelul majorității producțiilor lirice din timpul său, poeziile lui Negri nu sînt mai prejos de ale altor poeți „profesioniști“.

El însă s-a considerat scriitor numai atît timp cît a colaborat la *Propășirea*. Aici a publicat cele trei povestiri din ciclul *Veneția*, apărute în numerele 2, 10 și 19 ale revistei. Prin această colaborare voia să asigure, cu modesta lui contribuție scriitoricească, apariția regulată a revistei, care avea nevoie de material, și totodată să-i susțină programul ideologic în lupta cu adversarii. Așa se explică faptul că Negri s-a decis să publice în suplimentul extraordinar la numărul 8 al *Propășirii* din 6 februarie

¹ *Foaia Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina*, nr. 5, 1868.

3

Сантаг! санаг!, Рыканыргаг!	Ми фраг! Скытаг!
Деи кыраг!, Таруаг!	Ми рра соми аа дегентаг!
Ми акинэг!	Ка ниге таруаг!
Мыг! ани аа деантаг!, Ми дин иим! егыраг!	Алепраг!, Кынтаг!, Жыкаг!, Ми а'аданаг!
Хара Мэра та!	Фй ми таг!
	Иххар акинэг!, Кыл еп не даг!
Димр и'л еме а фаре, Ми аи Дамнекез аи аи аге; Кыл ир-аа т'рае ко егып аага Дин р'ра-а р'киел аи	Ми де наугыраг! Сантаг! санаг!, Рыканыргаг!
Скытаг!, Ми фраг! Скытаг!	Деи кыраг!, Таруаг!
Ми р'ра соми аа дегентаг!	Ми акинэг!
Ка ниге таруаг!	Мыг! ани аа деантаг!, Ми дин иим! егыраг!:
Алепраг!, Кынтаг!, Жыкаг!	Хара Мэра та'
Ми а'аданаг!	
Фй ми таг!	Ворез мааа егыраг!
Иххар акинэг!	Даргар Димнез тог! еа фие Ка иил аагыл дегентаг!
Кыл еп не даг!	Ифатанг! кыр ко тог! рыкыг!
Ми де наугыраг!	Скытаг!, Ми фраг!
Сантаг! санаг!, Рыканыргаг!	Скытаг!
Деи кыраг!, Таруаг!	Дин р'ра соми аа дегентаг!
Ми акинэг!	Ка ниге таруаг!
Мыг! ани аа деантаг!, Ми дин иим! егыраг!	Алепраг!, Кынтаг!, Жыкаг!, Ми а'аданаг!
Хара Мэра та!	Фй ми таг!
	Иххар акинэг!, Кыл еп не даг!
Еа аааа еремеа не аие С'а егыраа зие мол аие, Ифанд тог че-аа егымит, Аи неаах мостыг! аааааг!	Ми де наугыраг! Сантаг! санаг!, Рыканыргаг!
Скытаг!	

exprima bucuria față de acest act proclamat la 31 ianuarie 1844 de Sturza, sub presiunea ideilor noi afirmate cu tărie de generația tânără. Cu toate că eliberarea robilor de pe moșiile boierești nu se punea încă în discuție, eve-

nimentul fu salutat de tinerime ca o izbîndă a ideilor sale, și o delegație compusă din Costache Negri, Kogălniceanu, Alecsandri, Rolla, Rallet și Petre Mavrogheni se prezintă numaidecît la domnitor, mai mult din obligație protocolară, spre „a-l felicita“ pentru „marea reformă“. A urmat apoi banchetul organizat de redactorii *Propășirii*, unde a fost invitat și bulibașa romilor din capitală. Alecsandri a compus atunci poezia *Dezrobirea țiganilor*, iar Negri *Urarea* amîntită, ambele publicate în suplimentul extraordinar al revistei. Dar Negri, neobosit apărător al celor umili și obijduiți, nu s-a mulțumit numai cu improvizația cerută de moment, ci a mai scris încă o poezie pe aceeași temă, intitulată semnificativ *31 ianuarie 1844* și publicată abia peste vreo douăzeci de ani de Alecsandri.

Din păcate însă, entuziasmul grupului de la *Propășirea* avea să se lovească în curînd de recrudescența represaliilor guvernamentale. În toamna anului 1844, cenzura înăsprindu-se, revista a fost suprimată pe neașteptate (la 29 octombrie), iar elanul și coeziunea celor din jurul ei vor fi, pentru un moment, destrămate, dar nu zdrobite. Persecuțiile nu s-au oprit la măsuri de cenzurare a scrisului, ci mergeau pînă la deportări și închisori, cărora aveau să le cadă victime Costache Negruzzi, Alecu Russo și chiar Mihail Kogălniceanu.

În aceste împrejurări vitrege, Costache Negri se retrase și de astă dată la Mînjina, spre a fi cît mai departe de supravegherile oficiale. Dînd iluzia că duce aici o viață pașnică și că nu se ocupă decît cu treburile gospodărești, el continua, de fapt, să desfășoare o activitate largă în spiritul ideilor generației lui. Izolat într-o regiune depărtată de capitală, ce se presupunea că nu putea atrage prea mulți vizitatori, Negri făcu din Mînjina locul unde, sub diverse pretexte, se întîlneau adesea tineri din Moldova și din Muntenia spre a discuta principalele probleme ale programului lor de reforme politice și sociale, printre care Unirea Principatelor și emanciparea țărănimii se aflau totdeauna pe primul plan.

Un oaspe nelipsit era, se înțelege, Vasile Alecsandri. Fie în trecere, fie venind aici pentru mai multă vreme, în perioada aceasta de urmăriri și suspiciuni, poetul găsea totdeauna la Mînjina un refugiu și o stimulare pentru

creația sa literară. La prietenia lui pentru Negri, „iubit și dulce frate“, cum i se adresa într-o poezie, se adaugă, începînd din primăvara lui 1845, o dragoste pasionată, generatoare de frumoase inspirații lirice, pentru Elena Negri, pe care o reîntîlni acum, în luna martie, la Mînjina. Elena cuceri de data aceasta definitiv inima, dar mai ales imaginația lui Alecsandri, cu atît mai mult cu cît dînsa era dezlegată de contractul matrimonial, căci divorțase în 1843. Între ei se născu acea idilă romantică ce va lăsa urme adînci nu numai în viața poetului, dar și în istoria acestor ani plini de frămîntările și înfrigurările luptelor prerevoluționare, contribuind la răspîndirea faimei Mînjinei în cercurile scriitorilor din cele două provincii, care priveau locul unde se desfășura idila ca un binevenit prilej de întîlnire și de întărire a unității lor de gîndire.

Acest popas la Mînjina, în martie 1845, va fi considerat de Alecsandri ca unul din cele mai fericite momente ale vieții lui. În cinstea sa, familia Negri, reunită aici prin prezența Catincăi, venită de la Pribești, și a Elenei, de la Blînzii, dădea serate de poezie și muzică — toți ai casei aveau aptitudini muzicale : Costache cînta la vioară, Catinca la pian, Elena avea o frumoasă voce — iar poetul consemna într-una din poeziile scrise atunci și acolo farmecul acestor plăcute reuniuni :

*Era o noapte lină, o mult frumoasă noapte
Ce revărsa în lume armonioase șoaapte...*

Dar mai presus de toate, prezența Elenei îmbăta sufletul poetului cu vraja iubirii împlinite : „Căci steaua fericirii în ochi-mi a lucit... Iubesc și sînt iubit!“¹

¹ Din analiza mai aprofundată a materialelor referitoare la acest episod din viața lui Alecsandri, ținînd seama și de caracterul său fabulatoriu în dragoste, se ridică totuși întrebarea dacă poetul a iubit-o cu adevărat pe Elena Negri, așa cum reiese din multele lui mărturii, frizînd adesea o anumită înclinare către exhibiționism și mitomanie, sau dacă totul n-a fost decît o experiență ce urmărea în primul rînd efecte literare și numai după aceea corespundea unui autentic impuls sentimental. Sîntem mai

Costache Negri era în aceste întâlniri nu numai un admirabil prieten, un încântător amfitrion, dar și un stimulator al poetului. În odăile conacului de la Mînjina sau în plimbările de la Blînzî, ca oaspeți ai Elenei, cei doi prieteni scriau, fiecare în parte sau uneori împreună, poezii pe care le citeau apoi Elenei, ca unei persoane înzestrată cu mare receptivitate la creația lirică și a cărei opinie îi îmbărbăta să persevereze în tratarea temelor abordate de ei. Aceste poezii aveau un caracter patriotic-social, sau erau inspirate din folclor, cu motive luate din viața adevărată a poporului, în care se oglindeau, pe lângă dragostea de natură, suferințele, revoltele, credințele și superstițiile populației țărănești și în care predomina cu precădere figura haiducului, ca un simbol al luptei împotriva inechității sociale. Astfel de „poezii de colibă“, cum erau etichetate prin saloanele ieșene, unde ajungeau adesea, erau cultivate cu predilecție și în mod deliberat de cei doi poeți de la Mînjina, ca o ilustrare a concepțiilor lor despre o literatură nouă izvorită din popor și pusă în slujba poporului. Și erau extrem de măguliți cînd Elena Negri, ascultîndu-le versurile, se declara încîntată de conținutul lor și le spunea, în calitatea de critic pe care i-o confereau amîndoi : „Cel mai frumos titlu de glorie la care trebuie să rîvnească un poet este acela de poet național și popular“. Sentința aceasta era de fapt o formulare a concluziilor lor, cristalizate în cursul convorbirilor de la Mînjina sau Blînzî.

Colaborarea dintre Negri și Alecsandri, în timpul întâlnirilor de la Mînjina, nu se reducea însă numai la obiectul strict al poeziei. Ea ținea mai departe, pregătind terenul pentru o acțiune mai largă și mai concretă. Într-o scrisoare din martie 1845 către Costache Filipescu, un

curînd ispițiți să credem că el s-a atașat de Elena Negri datorită faptului că aceasta era sora lui Costache Negri, și, din admirație pentru frate — în care bardul vedea, mai ales în această perioadă, o personalitate înzestrată cu o mare distincție și cu multe relații sociale vrednice de stimă — s-a simțit atras de soră. „A iubit-o ? Ne îndoim“. Concluzia aceasta a lui G. Călinescu (vezi *Vasile Alecsandri*, 1965, p. 12) are girul unei intuiții căreia merită să i se acorde tot creditul.

prieten din Muntenia pe care-l cunoscuse în timpul șederii în Italia, Negri îi spunea acestuia : „Ciocniți paharele pentru înfăptuirea acestui scop măreț (e vorba de unirea Principatelor n.n.), cum facem noi acum, Alecsandri și cu mine, gîndind la voi. De la plecarea ta, lucrăm împreună poezii naționale, pe care ți le vom arăta cînd ne vor îngădui împrejurările“.

„Cînd ne vor îngădui împrejurările...“ Aceste cuvinte trădează nuanța conspirativă a activității celor doi poeți de la Mînjina. Că nu e vorba de o simplă deducție, se vede limpede chiar din aceeași scrisoare a lui Negri către Filipescu. Acesta din urmă fusese cu puțin înainte la Mînjina, unde luase contact cu cei doi prieteni moldoveni și studiaseră împreună posibilitatea unei întîlniri mai largi a tinerilor din Moldova și Muntenia pentru dezbaterea problemei scumpe tuturor, a Unirii. În așteptarea unui răspuns din Muntenia, Negri făcea, cu vădită nerăbdare, apel la Filipescu să grăbească lucrurile în sensul convenit, scriindu-i : „Ce te-ai mai făcut, dragă Filipescule? S-ar zice că te-ai afundat în depărtatele pustii ale Americii. Nu-i oare dureros că un păriu — să-l treci cu piciorul — are puterea să ne despărțească atît de crud și pînă într-atîta, că ne e mai ușor să mergem la Viena, ca la Brăila? Iată balaurul ce trebuie să strivim sub călcîi, izvorul slăbiciunii noastre. Dar cît de mult nădăjduiesc ori de cîte ori vorbesc cu tine și cu Ghica despre lucruri pe care voi le simțiți ca și mine. Lucrează, dragă Filipescule, pentru întîlnirea pusă la cale, pune-ți toate puterile. Nu da înapoi cu nici un preț și nu urmări decît întemeierea solidă a bazei Unirii, pe care prin această întîlnire a noastră o putem stabili între două neamuri mici ce nu trebuie să facă decît un trup și un suflet“.¹

„Întîlnirea pusă la cale“ n-a rămas un simplu proiect. Datorită acțiunii perseverente a lui Negri, tinerii din cele două provincii, ce luau de obicei contact, în mod sporadic, prin centrele universitare din străinătate, izbutiră să învingă „balaurul“ ce-i despărțea în patria lor natală și să se adune laolaltă, pentru prima dată, chiar aici, la moșia de la Mînjina. Ziua de 21 mai 1845 fusese aleasă în

¹ C. Negri, *Versuri, proză, scrisori*, București, 1909.

acest scop.¹ Costache Negri și sora lui Elena își serbau atunci onomastica, fapt ce putea favoriza o reuniune îndelung pregătită, fără să atragă atenția ochilor iscoditori ai stăpînirii. Într-o vreme cînd festivitățile de acest gen erau foarte frecvente, cinstirea proprietarului de la Mînjina putea trece drept ceva obișnuit, deși ea căpătă un înălțător caracter patriotic. Sub aparența unei petreceri patriarhale, „patronul” știu, într-adevăr, să transforme sărbătorirea sa într-o sărbătoare națională. El întruni în casa lui floarea intelectualității din cele două provincii, în frunte cu Alecsandri, Kogălniceanu, C. Negruzzi, Alecu Russo, Ion Ionescu de la Brad, Lascăr Rosetti, Rallet, Rolla, din Moldova, și Ion Ghica, N. Bălcescu, C. Filipescu, din Muntenia, precum și alte persoane.

Serbarea ținu cîteva zile, sub soarele îmbietor de mai, într-o voie bună generală. Țărani și țărance în haine de sărbătoare se înlănțuiau în hore, alături de „cavalerii și damele saloanelor din ambele capitale”, fără să mai facă deosebire între cei „de sus” și cei „de jos”. Costăchiță Filipescu, își amintea Alecsandri mai tîrziu în descrierea acestei reuniuni, „ducea hora cu pornirea voinicească a unui fecior de munte, A. Russo ațîța glumele românilor cu spiritul său șagalic”, iar Bălcescu, admirînd înfățișarea chipeșă a flăcăilor ce învîrteau, cu pletele în vînt, brîurile și sîrbele care făceau să duduie pămîntul, exclama cu o supremă voieșie, întrezărind aievea imaginea visului său scump : „O, mîndră oaste va avea România cînd i-a veni rîndul pe lume !”²

Nimeni n-ar fi bănuît că sub paravanul horelor, libațiilor și „praznicelor homerice” de acolo, în odăile retrase ale conacului, se țineau, noaptea, conciliabule în cadrul cărora se făureau „proiecte mărețe pentru renașterea Patriei comune”. Mulți dintre participanți se cunoscuseră

¹ Amintirile în legătură cu data acestei reuniuni sînt contradictorii. Alecsandri o plasează în 1845, Ion Ghica în 1846, iar Ion Ionescu de la Brad spune că a avut loc „de Paștele lui 1846”. Reuniunea s-a ținut, în realitate, după cum reiese din corespondența lui Negri, la 21 mai 1845.

² V. Alecsandri, *Suvenire : Nicu Bălcescu, Revista română*, 1862.

atunci pentru prima oară, legînd prietenii ce nu se vor mai rupe niciodată. Alecsandri fu vrăjit de personalitatea lui Bălcescu, acesta, la rîndul lui, fu fericit să îmbrățișeze pe Kogălniceanu și pe ceilalți colaboratori de la *Dacia literară* și *Propășirea*, unde-și publicase și el primele lucrări trimise de la București. Discuțiile se purtau în jurul problemelor mari privind viitorul poporului român : Unirea, emanciparea țăranilor, organizarea Principatelor pe baze noi, și în general toate ideile ce aveau să stîrnească furtuna lui 1848. Se citeau apoi producții literare proprii, Negri și Alecsandri își arătară roadele literice elaborate împreună la Mînjina, Alecu Russo recita poezii populare culese în drumurile lui prin țară, Bălcescu împărtăși amicilor săi gîndurile ce-l frămîntau în legătură cu elaborarea viitoarelor sale lucrări despre situația economică a țărilor române.

Deasupra tuturor se ridica însă, ca un stindard desfășurat larg în ajunul luptei, ideea Unirii, concretizată în imaginea unei patrii comune. „*Zic patrie comună*, sublinia Alecsandri, pentru că la Mînjina nu mai erau moldoveni și munteni, ci români, nu erau două țări pentru români, ci o singură țară, o patrie comună ! Unirea exista în inimi, ea se tălmăcea în cuvinte și prinse rădăcini ca o plantă cerească, pe acel loc ars de soare și lipsit de plantațiile umbritoare ale pămîntului“. Mînjina căpătă astfel, în istoria acelor ani, semnificația unui focar ideologic, unde se concentrău, se plămădeau și se răspîndeau apoi în ambele provincii idealurile generației ce realizează aici coeziunea deplină pentru lupta apropiată. Bălcescu, despărțindu-se de prietenii lui, la întoarcerea spre București le spunea acestora, îmbrățișîndu-i cu lacrimi în ochi : „Plec de aici cu sufletul plin de convingere că ne va ajuta Dumnezeu a ridica nația română la rangul ce i se cuvine printre celelalte mari neamuri ale lumii. Adio ! Sînt fericit !“ Iar Alecsandri, în evocarea neuitatului moment festiv din mai 1845, sublinia importanța lui prin următoarele cuvinte : „Două puncte existau însă pe fața pămîntului, două puncte foarte depărtate, la care românii generației nouă începuseră a se întîlni : unul în Franția, la cartierul studenților din Paris și celălalt în Moldova, la moșia lui Costache Negri.“

Adevărul este că o altă întâlnire de proporția și importanța aceleia din primăvara lui 1845 nu s-a mai produs la Mînjina. Negri a continuat însă să rămînă acolo tot restul anului, precum și primele luni din 1846, primind vizite sporadice de la Iași sau București și păstrînd legături cu prietenii din ambele Principate. Totuși, în afară de Alecsandri, prezent aici aproape în permanență, datorită legăturii de dragoste cu Elena Negri, oaspeții erau rari, mai ales cei din Muntenia care, din pricina greutății de a obține pașapoarte (ca să treacă Milcovul !), nu puteau răspunde dorinței de a se revedea. (Singer Ion Ghica, de cîte ori voia să-l vadă pe Alecsandri, îl chema de la Iași : „Vino la Mînjina...”.) De aceea, Negri, proprietarul moșiei, le ducea dorul. Într-o poezie închinată lui Bălcescu — scrisă în urma lecturii studiului *Puterea armată și arta militară la moldoveni în timpul mării lor*, publicat în *Magazinul istoric pentru Dacia* la începutul lui 1846 — după ce-și manifesta bucuria și admirația pentru opera prietenului său în versuri ca :

*Astă muncă, astă rîvnă au în sine-și mulțumire,
Căci tu ești întii avutul ce culegi cu răsplătire
În comori necunoscute ce-au fost pradă de uitare,
Din a căror bogăție tu reverși îmbelșugare*

Negri își exprima regretul de a nu-l putea vedea mai des pe Bălcescu la „...Mînjina ce jelește / Că norocul nestatornic de prieteni o lipsește“.

Mînjina își „jelea“, într-adevăr, prietenii, cu atît mai mult cu cît măsurile represive ale lui Mihail Sturza se intensificaseră și orice posibilitate de întâlnire devenise acum extrem de greu.

4

Perioada care a urmat a fost, în schimb, cea mai activă din viața lui Negri în ceea ce privește producția poetică. Izolat în mediul rustic al domeniului său, el își folosea timpul compunînd poezii în care își consemna reac-

țiile față de oamenii și moravurile epocii, gravitînd în jurul problemelor politice și sociale ce-l preocupau cu asiduitate.

În această depărtare de „mîrșăviile orașelor“, în „silita idilerie“ a vieții de la țară, cum îi scria la 1 aprilie 1846 lui Costache Filipescu, și-a compus el cea mai mare parte din modesta-i operă poetică. Unele din poeziile elaborate atunci răspund, e adevărat, nevoii de a-și umple timpul cu ceva, fiind vorba de exerciții de natură a-i produce un divertisment, ca, de pildă, *Tînăra copilă*, *Ciuda de amor* și altele. În *Stelele* sau *Călugărița*, pe de altă parte, se strevăd discrete note intime, evocînd fie imaginea iubitei cunoscută cu ani în urmă în Italia, fie deplîngînd soarta surorii sale Eugenia, jertfită de „a lumii așezăminte și pîrtinirea nedreaptă“ să îmbrace rasa monahală.

Dar Negri nu era omul care să se lase cîntărit de năvala sentimentelor minore de melancolie și nostalgie. Un temperament ca al său nu putea promova idilismul, gratuitatea lirică; dimpotrivă, se manifesta cu vigoare pe linia protestului și a revoltei sociale. Majoritatea poeziilor lui se caracterizează printr-o notă energică de trezire a conștiințelor și de vestejire a stărilor din prezent. În acord cu întreaga literatură protestatară a vremii, Negri — poet ocazional — contribuia la îmbogățirea ei prin producțiile lui modeste ce nu urmăreau cucerirea unei glorii personale, ci servirea unei cauze obștești. Doina, hora, cîntecul haiducesc sînt speciile lirice preferate de el nu numai fiindcă era un admirator al literaturii populare, ci mai ales fiindcă în aceste forme putea să toarne cu mai multă energie indignarea și revolta împotriva asupritorilor poporului. În *Doină*, bunăoară, deplîngînd soarta codrului pe care, toamna, „vîntul fioros cînd bate“ îl despoaie de frunzișul răcoros al verii, poetul aseamănă această vitregie a naturii cu soarta iobagului a cărui singură avuție e „locul de mormînt“ :

Așa vîntul de urgie
Aspru suflă-n sărăcie.
Și românul-n iobăgie
Are pe-întînsul pămînt

*Numai locul de mormînt,
Ca să moară-n duioșie.*

Negri nu se mulțumește însă cu o simplă constatare, exprimată într-un trop oarecare, el proclamă înlăturarea jalnicei stări de lucruri și vine cu un îndemn :

*Daleu ! măi român bărbate,
Mai deșteaptă-te, măi frate,
Că de tine joc își bate
Și-n robie tot mereu
Te ține în lanțul greu
Lumea cea fără dreptate.*

Tot astfel, în *Baladă modernă*, după ce arată viața „mult amară” („Tot prin lanțuri și prin fiară”) a muncitorului de la oraș — foarte rar întîlnit în poezia vremii — care nu-și vede salvarea decît în fuga spre codru („Zice-ași seara bună-n Eși / Și noaptea cu lumînare / M-aș trezi în Lunca Mare”), dă glas aceleiași chemări la revoltă și răzbunare :

*Diu ! sărmană calicie
Și pe la ciocoi robie,
Cine azi te mai răzbește
Tot slujindu-i cu dreptate !
Că de verși sudori de apă
Sub lopată și sub sapă,
Mori de foame și-ți dă nime !
În necaz și sărăcime.
Apoi cum să vezi în pace,
Măi voinice, măi sărace !*

Dacă în astfel de versuri poetul se menține la nivelul generalităților, în fabulele scrise în aceeași epocă el face aluzii directe la zbirii și chiar la persoana lui Mihail Sturza, poreclit în pamfletele vremii „Mihai Codru”, „Mihai Avanu” sau „Mihai Nesățiosul”. Negri, ca și alți scriitori contemporani, folosește de astă dată fabula ca armă de luptă împotriva tiraniei și lăcomiei domnitorului pe de o parte, și a corupției administrative, pe de altă parte. În

fabula *Floarea Caprei*, domnitorul e prezentat de Negri sub înfățișarea unui lup nesățios, înconjurat de un măgar, un pește, un urs și alte dobitoace supuse voinței lui :

*Acest lup ocîrmuea
Pe-a lui țară-n vrăjmășie,
Căci de la toți el răpea
Bani, averi, ba și moșie.*

Iar cînd dobitoacele nemulțumite „hotărîră bărbătește a-l împotrivi din loc“, lupul le astupă repede gura, dînd ursului o vizuină, peștelui un eleșteu, măgarului simbrie, „încît toate s-au uitat“. Satira e îndreptată, după cum se vede, nu numai împotriva marelui zbir, dar și a micilor carieriști din jurul lui, care deveneau foarte docili de îndată ce primeau cîte o slujbă productivă.

O satiră tot atît de ascuțită la adresa domnitorului întîlnim în fabula *O masă mare la o livadă*. Aluzia la simulacrul de alegeri din 1842, cînd Sturza a fost investit domnitor pentru încă 7 ani, spre nemulțumirea multor boieri mari, candidați la tron, e vizibilă : „În țara dobitocească nefiind scaunul prins“, animalele hotărăsc să convoace obșteasca adunare pentru alegerea stăpînului, și în acest scop se organizează un ospăț îmbelșugat într-o livadă, unde „se porniră toți boierii“, numai că :

*Pentru domnii cei mai mari
Masa fu ceva de-o parte
Sub umbra unor stejari
Și de cei mai mici departe.*

Acolo, un „elefant înțelept“ ia cuvîntul și adresîndu-se celorlalți convivi,

*Dobitoace însemnate,
Lei, urși, cerbi, boi și măgari,
Din vechime înălțate,
Domni civili și militari —*

le propune să aleagă pe „bunul ce ne ospătează“, adică pe lupul ce așteaptă să fie proclamat. După ce toți fac

jurămînt de oredință noului ales, elefantul cere, de formă, lupului să jure și el „că va fi drept“, cerere pe care acesta făgăduiește s-o îndeplinească :

*Eu mă jur, o, domnii mei,
Pe trei mii de Dumnezei
Să nu mai mănînc la miei,
Ba și morți să fug de ei.*

Jurămînt fățarnic ! Căci imediat după instalarea la putere, lupul a început prigoana și jaful, spre imensa nenorocire a celorlalte dobitoace.

În alte fabule, ca *Țînțarul și boul* sau *Fluturile și topoarașul*, biciul satirei sfichiuieste pletora de ariviști care, după ce ajungeau sus prin tot felul de umiliri și ploconeli, se credeau atotputernici și se transformau în zbiri ai regimului, sporind suferința celor asupriți.

Perioada de izolare a lui Negri la Mînjina n-a fost, precum se vede, și una de izolare politică. Din contră, el a folosit „silita idilerie“ de la moșia sa pentru a fi prezent, pe calea literaturii clandestine — foarte răspîdită în acei ani — în lupta pornită de generația lui împotriva „prigonitoarelor întîmplări“ din țară. Cei doi ani petrecuți fără întrerupere la Mînjina i-au activizat pana de scriitor — fie și ocazional, însă promovînd un mesaj resurecțional. Din acea aparentă izolare, Negri, de la înălțimea aspirațiilor și viziunii lui politice, întreținea flacăra luptătoare a generației, prin chemări ce nu răsunau în pustiu :

*Unirea, sfînta Unire
Cu-ndoite mari tării —
Ea ne-ar scoate din peire
Și ne-ar face din morți vii.*

Acesta era, mai presus de orice alte preocupări momentane, idealul căruia își închina el toate puterile și toate gîndurile sale !

Dar retragerea de la Mînjina avea să ia în curînd sfîrșit. Întărirea măsurilor de supraveghere ale oficialității îl lipseau tot mai mult de prezența prietenilor iubiți. Singurul mijloc de a se întîlni cu toții iarăși, și de a discuta problemele arzătoare, era să iasă din țară, căci în Moldova lui Sturza reuniunile nu mai erau posibile.

În aceste împrejurări, o cale sigură de a acționa era fuga în străinătate și în special la Paris, unde agitația spiritelor era deosebit de intensă în ajunul revoluției din 1848 și unde își găseau refugiul mulți exilați politici din Europa. Tineretul din Moldova și Muntenia înființase acolo, în decembrie 1845, o *Societate a studenților români*, condusă de un comitet format din Ion Ghica, C. A. Rosetti și Scarlat Vîrnay, și pusă sub patronajul „cetățeanului Lamartine“, fiind susținută de subvenții și donații particulare din țară. Negri se număra și el printre inițiatorii și sprijinatorii materiali ai societății. Ea întreținea la Paris cîțiva bursieri (printre care și pe D. Bolintineanu) și avea o bibliotecă, al cărei local din Piața Sorbonei nr. 3 devenise centrul de întîlnire al tinerilor din ambele provincii, care purtau acolo discuții și făceau planuri pentru organizarea acțiunii revoluționare, publicînd totodată în presa franceză informații și articole menite să deștepte interesul și simpatia intelectualității progresiste franceze pentru țările de la gurile Dunării. Toate acestea făceau ca Sturza să intensifice măsurile de precauție — mai ales că în ianuarie 1846 se produsese la Iași tulburări grave, urmate apoi de altele în țară, toate înăbușite cu cruzime — interzicînd tinerilor moldoveni plecarea în străinătate, de teama ca ei să nu aducă de acolo „virusul“ revoluției. Negri era unul dintre cei suspectați.

În 1846, el avu, totuși, un motiv temeinic să ceară pașaport : starea sănătății surorii lui, Elena, care suferea de o boală de piept, se agravase și i se recomandase o îngrijire specială în străinătate. Ca frate, ceru încuviințarea de a o însoți la cură. La 14 mai 1846, înaintează la postelnicie o cerere de pașaport ¹, spunînd că pleacă la Viena și

¹ Arhivele de Stat din Iași, ms. 4480/650.

în Austria, fără a pomeni nimic de Paris sau altă țară. Cererea era însoțită de o „chezășie“ din partea unui prieten, Alecu Mavrocordat, care, acceptînd să rămînă zălog, intervenea pentru eliberarea pașaportului lui Negri, confirmînd că acesta „pleacă pentru a dumisale trebuință“. Pașaportul n-a fost eliberat imediat, deoarece plecarea avu loc abia în primele zile ale lui iunie, cînd Negri, împreună cu Elena, se întîlni la București cu Iancu Alecsandri (fratele poetului), Bălcescu și Costăchiță Filipescu, formînd cu toții o „caravană“ ce apucă drumul, pe Dunăre, spre Occident. Călătoria a durat mult, cu lungi popasuri la Budapesta, Viena și alte orașe, unde grupul sorbea din plin deliciile amicitiei și ale libertății. Într-o scrisoare colectivă trimisă din Pesta lui Alecu Russo, prietenul rămas în Moldova, Bălcescu spunea că „găsindu-l pe Negri și pe Filipescu la București, m-am gîndit să-i însoțesc, avînd mai ales nevoie să uit diferite neplăceri pe care le-am avut în scumpa mea țară“. După aproape trei luni de însoțire a grupului, Elena Negri se desparte de fratele ei la Viena, acesta continuîndu-și împreună cu ceilalți drumul spre Paris, iar ea îndreptîndu-se spre Italia.

La o săptămînă după plecarea lui Negri și a Elenei, părăsi Moldova și Vasile Alecsandri, care se înțelesese cu iubita lui să se întîlnească la Veneția ; poetul apucă un drum tot atît de lung și ocolit, prin Constantinopol, din aceleași motive de a deturna vigilența copoilor lui Sturza. La începutul lui septembrie, cei doi îndrăgostiți se întîlniră la Veneția, unde rămaseră timp de două luni.

Costache Negri ajunsese între timp la Paris, împreună cu Bălcescu și Iancu Alecsandri, luînd imediat contact cu tineretul român ce se afla acolo. Colonia era destul de mare, cuprinzînd persoane cunoscute din ambele principate : Ion Ghica, C. A. Rosetti, D. Bolintineanu, frații Golești, Brătienii, Cazimireștii, Hermiona Asachi (soția de mai tîrziu a lui Edgar Quinet), Smaranda Balș, spătăreasa Zoița Negruzzi, Mihail Kogălniceanu, sosit și el recent, și alții, conlucrînd din răspuțeri pentru pregătirea resurecției din țară. De aici, Negri le trimitea îndrăgostiților aflați la Veneția scrisori pline de patriotism și de speranțe în viitor, care o „făceau să plîngă pe Elena“, cum nota Alecsandri în jurnalul său intim, răscolindu-le

și lor dorul de a se duce să-i întâlnească pe cei de la Paris. La 12 noiembrie părăsesc, într-adevăr, Veneția și, după o călătorie prin Austria și Germania, unde vizitează muzee și centre artistice, ajung, la 5 decembrie, în capitala franceză, pe care Elena o vedea pentru prima dată. „Sîntem la Paris — frază magică !” intercalează ea printre rînduri în jurnalul poetului. Totuși, cele 13 zile petrecute aici i-au fost fatale. „Aceste 13 zile sînt cele mai triste și nesuferite pe care le-am trăit cîndva, deși ne găseam în inima Parisului”, mărturisea pe aceeași pagină Alecsandri.¹ Boala Elenei, după lunga și obositoare călătorie de la plecarea din țară, făcea progrese rapide. În ultimele zile ale anului 1846, părăsesc și Franța, cu destinația sudul Italiei, unde se reîntîlniră cu Bălcescu, plecat cu puțin înaintea lor, pentru a cerceta și copia documente în legătură cu istoria națională.

Pentru Elena Negri, totul era însă prea tîrziu. La 24 martie 1847, Alecsandri nota în jurnalul său : „N. (Ninița, diminutiv pentru Elena n.n.) nu mai are decît cîteva zile de trăit”. Înștiințat de Alecsandri despre situația gravă a surorii sale, Costache Negri, însoțit de Kogălniceanu, vine la Neapole, unde se întîlniră cu cei doi care-i așteptau, iar la 25 aprilie se îmbarcă cu toții pe un vas francez, cu gîndul de a o aduce pe muribundă în țară. La 2 aprilie 1847, Alecsandri îi scrisese deasemeni Zulniei, sora mai mică a Elenei, să vină la Constantinopol spre a o lua și a o conduce mai departe pe bolnavă, „căci mie, cu toate bunele intenții, îmi va fi cu neputință să merg mai departe de Constantinopol din cauza împrejurărilor care mă împiedică să mă întorc în patrie”. Nici el, nici Negri nu puteau intra în Moldova, fără riscul de a fi reținuți acolo !

Elena muri însă pe vapor în dimineța zilei de 4 mai, tocmai în momentul cînd se apropiau de Cornul de Aur. Conform legilor marinărești, trupul ei ar fi trebuit să fie aruncat în mare, dar, din considerație pentru pasagerii lui — desigur, la cererea lor — căpitanul de Tournade a făcut o excepție și a admis debarcarea decedatei pe uscat, unde a fost înmormîntată în aceeași zi de fratele,

¹ Cf. C. D. Papastate, *Vasile Alecsandri și Elena Negri. Cu un jurnal inedit al poetului*, 1947.

sora și iubitul ei, la ceremonia funeabră fiind de față și Kogălniceanu. Înhumarea a avut loc în curtea bisericii grecești din Pera, iar mormîntul a fost acoperit cu o lespede de marmură pe care fu săpată inscripția :

ELENA NEGRI

MOLDAVIA

4 MAI 1847

Durerea acestei pierderi de neînlocuit, „care cuprinde cea mai scumpă și mai bogată parte a vieții mele“, cum spunea Alecsandri, era tot atît de mare pentru Costache Negri, care vedea încă o dată cum moartea neîndurătoare secera o altă ființă dragă din familia lui. Dar, tare ca întotdeauna, el nu se lăsă nici de data aceasta pradă deznădejzii.

Astfel se încheie al doilea episod, la fel de romantic, din viața sentimentală a celor doi prieteni — Negri și Alecsandri — hărăziți a fi, unul pentru celălalt, martorii unor iubiri dramatice, orînduite parcă de un destin fastidios. Primul episod îl avusese ca erou, cu aproape zece ani în urmă, pe Costache Negri ; acum era rîndul lui Alecsandri să treacă prin aceeași încercare, încheiată însă cu un epilog mult mai tragic. Deși poetul nu s-a resemnat, ca prietenul său, la celibat, iar în viața lui vor mai apare și alte femei, amintirea Elenei Negri o va purta totuși în sufletul lui pînă în ultima clipă a vieții...

Mari în faptele și gîndurile lor generoase, acești doi prieteni au fost deopotrivă de mari și în intensitatea simțămîntelor. Este poate principalul element ce-a sudat legătura indestructibilă dintre ei, ajutîndu-i să rămîină totdeauna alături, la bucurii ca și la dureri, în legănarea visurilor comune, ca și în viforul luptelor ce-i așteptau în față.

Capitolul V

FURTUNA

1

După săvârșirea simplei și pioasei ceremonii funebre din curtea bisericii grecești din Pera, cei doi prieteni se despărțiră, deopotrivă de îndurerați, pentru a nu se mai întâlni decât abia peste un an. Alecsandri a mai rămas o bucată de vreme pe malurile Bosforului, căutînd să-și asigure o întoarcere necondiționată și fără primejdii în Moldova — unde îl și aflăm pe la începutul verii, făcînd o vizită de condoleanțe, la Văratec, surorilor Elenei, Zulia și Eugenia, călugărița. Costache Negri, temîndu-se că va fi sechestrat de Sturza în țară, sau chiar că va fi surghiunit la vreo mînaștere — așa cum i se va întîmpla lui Kogălniceanu — renunță a-și revedea patria și ocoli granițele ei, îndreptîndu-se spre centrul Europei. După un scurt popas la Viena, el o luă de acolo pe fiica sa Josefina și plecă mai departe, împreună cu ea, la Paris. Aici se stabili în cartierul Beaujon, închiriînd un apartament în apropierea școlii unde o înscrise pe fetiță, care tocmai împlinea acum șapte ani, vîrsta școlarității.

Negri evitase să vină în țară, deoarece socotea că prezența lui era mai necesară în Apus, unde lucrurile se precipitau și cauza României avea nevoie de cît mai mulți oameni ca s-o susțină. Și, într-adevăr, în lunile petrecute la Paris, desfășură o activitate continuă pentru a ajuta și întări eforturile depuse de compatrioții lui în capitala Franței, folosind în acest scop relațiile personale, prestigiul și mijloacele de care dispunea, fără a precupeți nici un sacrificiu de ordin material. Astfel, la începutul anu-

lui 1848, el făcu o călătorie la Londra spre a trata cu negustorii englezi vânzarea unei cantități de grâu din recolta proprie din țară, în vederea procurării de fonduri pentru subvenționarea mișcării patrioților din străinătate. Totodată, luă acolo diferite contacte cu unii dintre tinerii liberali britanici — se întâlni cu Gladstone, între alții — spre a le stimula atenția pentru cauza românească; aceștia, din calcule de oportunitate politică, manifestau oarecare simpatie față de aspirațiile liberale de dincoace de Canalul Mîneei și din Europa în general, așa că realizarea unei legături cu ei nu putea fi decît binevenită.

Dar șederea la Londra a trebuit să fie scurtată, deoarece în Franța se anunțau evenimente mari, la care Negri ținea cu tot dinadinsul să fie prezent.

Parisul număra în acea vreme un milion de locuitori. Acești un milion de oameni stăteau pe un vulcan ce amenința să erupă de la o zi la alta. *Monarhia burgheză*, instaurată în 1830 și în care puterea o dețineau clasele avute, priva poporul de orice fel de drepturi sau libertăți politice. Programul de guvernare al lui Guizot, zelos slujitor al regimului dintre 1830—1848, se călăuzea după principiul exprimat de el cu cinism: „Adevăratul progres pentru putere este de a modera abuzurile de libertate”. Totuși, în ciuda măsurilor represive ale guvernului Guizot, mișcările populare deveneau din ce în ce mai frecvente, intensificîndu-se pe măsură ce ne apropiem de 1848. Recoltele slabe din 1845 și 1846, urmate de o criză generală a comerțului și industriei în 1847, agravară în așa fel situația, încît făcură inevitabilă o erupție. La 22 februarie 1848, Parisul se răsculă și, într-o singură noapte, orașul fu înțesat de baricade. În ziua de 23 februarie guvernul fu răsturnat, iar la 24 februarie fu abolită și monarhia și se instaură republica. Ludovic Filip „regele burghez”, abia apucă să fugă peste Canalul Mîneei. Se formă un guvern provizoriu a cărui componență nu corespundea nici pe de parte unei juste reprezentări a forțelor ce se răsculasera (proletariatul avea un singur reprezentant) și grupul revo-

luționarilor burghezi din acest guvern (Odillon Barrot, Louis Blanc, Ledru-Rollin și alții) se străduia acum să potolească revolta maselor și să le abată atenția de la revendicările lor mari politice și sociale. Dându-și seama de acest lucru, masele populare nu încetară lupta. La 22 iunie izbucni insurecția proletariatului, pe care generalul Cavaignac o înăbuși la 26 iunie printr-o represiune armată sîngeroasă, și alcătui un nou guvern cu puteri dictatoriale menit să zdrobească orice nouă mișcare a maselor.

Așadar, revoluția de la 1848 s-a soldat în Franța cu o înfrîngere. Totuși, în ciuda eșecului ei, această mișcare a avut unele consecințe ale căror roade se vor vedea abia mai tîrziu. În primul rînd ea a arătat că „revoluția socială din secolul al XIX-lea, cum spunea Marx, nu poate să-și soarbă poezia din trecut, ci numai din viitor”.¹ Aceasta trebuie înțeleasă în sensul că dacă rămășițele feudale păstrau încă nostalgia vechilor orînduiri și se zvîrcoleau din răspuțeri să-și apere privilegiile amenințate, forțele noi sociale își îndreptau privirile spre viitor pentru realizarea țelurilor lor. Afirmația era valabilă pentru mișcările dezlănțuite în acel an în toate țările europene — deci și pentru țările române și mai ales pentru aceste țări care nu aveau de revendicat nimic de la trecut, dar aveau de așteptat totul de la viitor. În al doilea rînd, 1848 rămîne măreț prin simultaneitatea mișcărilor insurecționale ce-au cuprins Europa în decurs de cîteva săptămîni. Și chiar dacă soarta lor a fost pînă la urmă aceeași ca în Franța — desfășurîndu-se cu aceleași greșeli și trădări ale burgheziei — ele au produs totuși „mici spărturi și crăpături în coaja uscată a societății europene” (Marx), dar spărturi și crăpături ce vor duce în cursul deceniilor următoare la prăbușirea cîtorva mari și vechi imperii de pe continent.

★

Evenimentele din februarie prinseseră la Paris un mare număr de refugiați politici, printre care se remarcă figuri

¹ K. Marx, *Cuvîntarea despre revoluția de la 1848*, în *Marx-Engels : Despre literatură și artă*, E.S.P.L.P., 1953, p. 101.

de burghezi-democrați cu o activitate revoluționară notorie, din Rusia (A. I. Herzen), Polonia (Adam Mickiewicz), Italia (Mazzini), Germania, Olanda, Ungaria și alte țări. Ei conlucrau pe toate căile pentru afirmarea ideilor de progres social și promovarea năzuințelor de independență și unitate națională, ce constituiau probleme vitale pentru numeroase popoare europene aflate sub jugul diverselor imperii absolutiste. Se preconiza, între altele, desființarea imperiilor, îndeosebi al Austriei, și federalizarea popoarelor eliberate, sub lozinca „Sfînta Alianță a popoarelor împotriva alianței tiranilor“.

Moldova și Muntenia dădeau poate contingentul cel mai compact de asemenea oameni. Prin relații personale și printr-o activitate perseverentă, ei au reușit să ia legătura cu cercurile revoluționare străine și să atragă simpatia unor personalități proeminente aflate în capitala Franței. Bălcescu, de pildă, intrase în legătură cu Herzen, reprezentant de frunte al revoluționarilor democrați, în casa căruia se bucurau de ospitalitate emigranți din toate țările, sau cu Mickiewicz, al cărui ziar *La Tribune des Peuples*, organ al emigranților din Europa centrală, acorda un larg sprijin cauzei românești. De asemenea, numeroase personalități cu convingeri republicane din cultura și viața politică franceză îmbrățișau cu căldură aspirațiile tinerilor din țările dunărene. Astfel, Lamartine, care avea să fie cel dintîi ministru de externe al Republicii din februarie 1848, acceptase încă mai dinainte, după cum am văzut, să patroneze *Societatea studenților români* de la Paris, Edgar Quinet se angajase în mod solemn să susțină revendicările poporului român, Victor Hugo însuși își manifestase simpatia față de mișcarea de eliberare din Principatele aflate sub suzeranitatea străină, iar în presa vremii apăreau tot mai multe știri despre situația din aceste țări, semnate de diverși publiciști francezi, dar inspirate totdeauna de prietenii lor români, Bălcescu, Alecsandri, Negri, Ion Ghica și alții. Unii dintre acești publiciști erau chiar invitați în Principate pe cale particulară, spre a se documenta la fața locului și a vorbi apoi cu mai multă competență despre situația de aici. Așa, bunăoară, Desprez, redactor la *Revue des Deux Mondes*, făcuse în 1847 o călătorie în Moldova

și Muntenia, publicîndu-și apoi impresiile în celebra revistă pariziană. Paul Bataillard, informat cu regularitate de amicii săi români, a scris multe articole în ziarul *Le National* în sprijinul ideii de unire a Principatelor, iar Xavier Durrien, directorul proaspătului cotidian *Le Temps*, prieten cu Alecsandri, era totodată prieten al *României*.

În momentul izbucnirii revoluției de la 23 februarie, Negri se afla la Paris. În rînd cu ceilalți emigranți, ei se avîntară cu tot elanul tinereții lor în mișcările de stradă, clamînd, laolaltă cu populația Parisului răsculat, pentru *Republică, Libertate, Egalitate și Fraternitate*. Toată lumea era în zilele acelea republicană. Dar, după cum avea să-l analizeze Marx în *Luptele de clasă din Franța*, republicanismul acesta implica mai multe nuanțe : republicani puri, republicani tricolori, republicani politici, republicani formalști etc. Unii aveau o viziune largă a democrației, manifestată în spiritul unei mistici revoluționare ce viza colectivitatea supranațională, alții se limitau la ideea de naționalitate ca principiu fundamental, alții, în sfîrșit, vedeau în republică o simplă realizare a jocului lor politic pentru menținerea, neștirbită, a privilegiilor și a capitalului etc. Românii nu fură nici ei scutiți de împărțirea în astfel de nuanțe, fără însă ca, deocamdată cel puțin, acest lucru să periclitizeze unitatea lor de acțiune. Bălcescu, de pildă, prin vocația lui revoluționară, era un republican pur. El salutase cu strigăte de entuziasm „minunata revoluție ce va schimba fața lumii“ și se alăturase grupului condus de Raspail care, în ziua de 24 februarie, pătrunsese în palatul Tuileries și concretizase instaurarea republicii. În iureșul zilei, Bălcescu ajunsese chiar în sala tronului, smulsese o bucată de catifea roșie din jilțul lui Ludovic-Filip și o agita, ca pe un trofeu, pe stradă. Viziunea lui ideologică se afirma pe linia individ-familie-patrie-omnino. Negri, la rîndul lui, mai ponderat, se oprea pe aceeași linie ideologică, cu o treaptă mai jos, la nivelul *patrie*. Era un republican *tricolor*. Nici el nu lipsea în acele zile de pe străzile Parisului înțesat de baricade, amestecat printre mulțimea ce-și manifesta cu tumult bucuria. Entuziasmul lui mersese pînă acolo încît agățase o cocardă roșie la

pieptul fiicei sale Josefina, care se ducea astfel la școala din cartierul Beaujon în chip de „republicană“.

Îndată după proclamarea Republicii franceze, Negri fu acela care combină vechile culori ale Munteniei și Moldovei (albastru-galben și albastru-roșu) și formă un drapel național nou cu culorile roșu, galben și albastru. Puse să fie scrise pe el cuvintele *Libertate, Unire și Frăție*, ca semn al unirii moldovenilor cu muntenii, apoi, în fruntea delegației tinerimii române, străbătu străzile orașului „în cîntece de libertate“ și se prezentă la sediul guvernului provizoriu pentru a exprima solidaritatea cu noua republică, oferindu-i ca dar simbolic tricolorul românesc. „Locuitorii români șezători la Paris“ au fost primiți — împreună cu alte delegații de emigranți — de Buchez, ajutorul de primar al Parisului republican, care le-a adresat cuvinte mari și solemne, spunînd că vede în ei „avangarda Europei înturnată către Orient“, iar în steagurile lor un „simbol al uniunii popoarelor“. Solemnitatea se încheie cu ovații puternice de „Vive la République“ — și se părea că totul are să fie cum nu se va putea mai bine.

După evenimentele de la Paris, revoluția se dezlănțui de-a lungul Europei, gonind din capitală în capitală, de la popor la popor. În săptămînile ce urmară, insurecțiile izbucneau în lanț: 13 martie la Viena, 15 martie la Budapesta, 18 martie la Milano și Berlin, 24 martie la Veneția, 28 martie la Iași, 7 mai la Dresda, 11 iunie la București. Pretutindeni mișcările se desfășurau sub lozinca independenței naționale, fără să piardă totuși din vedere năzuințele maselor muncitoare — lucrătorii de la orașe și țărîimea — care formau principala bază demografică a națiunilor și deci cea mai însemnată forță de luptă.

Refugiații politici care participaseră la evenimentele pariziene din februarie și care apoi deveniră capii mișcărilor naționale, primiseră asigurarea formală a guvernului provizoriu de la Paris că vor fi sprijiniți, dar în curînd acest guvern, compus din reprezentanți ai burgheziei, uită de orice promisiune, și nu acordă nici un sprijin efectiv, ceea ce echivala, pentru cei ce-și puseseră speranțele în el, cu o adevărată abandonare.

Totuși, purtînd cu ei flacăra entuziasmului stîrnit de zilele lui februarie, tinerii români părăsiră numaidecît Franța, îndreptîndu-se spre patrie pentru a organiza lupta maselor de aici și a „începe mișcarea“. Ei se împărțiră în mai multe grupuri, venind în țară pe rînd, spre a nu atrage atenția autorităților locale ce intensificaseră măsurile de pază.

Costache Negri făcea parte dintr-un lot ce urma să intre în Moldova mai pe urmă, pentru a fi prezent la Iași în momentul oportun. Dar evenimentele aveau să i-o ia înainte. Din pricina unei acțiuni pripite, mișcarea izbucni la Iași înainte de a fi bine pregătită, ceea ce avea să ducă repede la eșec. Dacă în Muntenia pregătirile erau mai temeinice, revoluționarii mobilizînd poporul care a susținut răscoala, și dacă aici mișcarea a durat trei luni — de la 11 iunie la 13 septembrie — în Moldova, unde poporul n-a fost atras în luptă, mișcarea propriu-zisă n-a durat decît trei zile.

În ziua de 27 martie în fața hotelului Petersburg din Iași se adunaseră cîteva sute de oameni, în frunte cu mitropolitul țării și după mai multe discursuri înflăcărâte, fu aleasă o comisie de 16 bărbați, însărcinată să alcătuiască un memoriu cuprinzînd 35 de puncte cu diverse revendicări politice și sociale, ce fură aduse la cunoștința lui Mihail Sturza a doua zi, la 28 martie, spre a fi aprobate într-un termen ultimativ de 24 ore. Dar domnitorul, tergiversînd răspunsul spre a cîștiga timp, trimise pe cei doi fii ai lui, cu vreo mie de arnăuți, să aresteze pe capii răzvrătirii. Aceștia fură găsiți, în seara de 29 martie, în casa lui Alecu Mavrocordat — cel care dăduse cheazășie pentru plecarea lui Negri în străinătate, în 1846 — unde tocmai pregăteau o acțiune mai largă. Ei fură arestați, duși în cazărmi și molestați, iar treisprezece dintre cei socotiți mai periculoși, fură legați cot la cot, încărcăți într-o butcă și trimiși, în aceeași noapte, spre Galați pentru a fi surghiuniți la Măcin, în paza autorităților turcești. La trece-rea Dunării, șase dintre aceștia, și anume Alexandru Moruzi, Alexandru Cuza, Manolache Epureanu, Costache

Vasile Alecsandri

Elena Negri

N. Bălcescu

M. Kogălniceanu

Canta, Lascăr Roset și Zaharia Moldovan, izbutiră să fugă de sub escortă și să se refugieze la Brăila, unde se îmbarcară pe un vapor și porniră în sus pe Dunăre, spre Giurgiu. Ceilalți arestați fură predați turcilor, unii rămaseră închiși la Iași, iar cei care scăpară liberi, ca Vasile Alecsandri, Alecu Russo, George Sion, apucară drumul pribegiei, care pe unde putu.

La rîndul lui, Mihail Sturza, referindu-se în primul rînd la tineretul ce-i declarase mai demult război, anunța cu orgoliu, după lichidarea episodului, că va îndrepta luarea sa aminte cea mai serioasă asupra purtării acelor care, „adăpîndu-se în străinătate cu prințipuri false, ar fi umpluți de doctrine pierzătoare“, și-și va face o datorie din a înăbuși orice tendință ce ar putea avea ca rezultat „a compromite liniștea lăuntrică a țării“. Și se ținu de cuvînt ! Dar, dacă mișcarea revoluționară de la Iași fu repede înăbușită, iar reacțiunea obținu un triumf momentan, din punct de vedere programatic revoluția propriuzisă abia de acum încolo avea să capete consistență.

În timpul tulburărilor de la Iași, Costache Negri era în drum spre țară, călătorind cu vaporul pe Dunăre, spre Galați, împreună cu alți tineri moldoveni ce veneau din străinătate, pregătiți să intre în luptă. Prinzînd de veste că aceștia se apropiau de graniță, Sturza dăduse, chiar în ziua de 29 martie, ordine drastice comandantului garnizoanei Galați să împiedice intrarea în țară a grupului respectiv, iar la 6 aprilie întărea dispozițiile prin desemnarea nominală a persoanelor indezirabile : „Potrivit celor scrise Dumv. prin porunca mea din 29 a trecutei luni Mart., sub nr. 1290, pentru a nu lăsa intrarea în prințipat a lui Scarlat Vîrnav, Toader Rîșcanu și Vasile Mălinescu, să întăresce și prin aceasta, atît pentru numiții cît și pentru *Costache Negri*, și Lecca, Negruți și Alecu Dimitriu, nepot al Mitropolitului, ca nici cum să nu-i lăsați a intra în prințipat pe la orice loc s-ar ivi și cu orice pașaport.

fățiși sau în taină”.¹ Opisul domnesc adresat în același timp tuturor isprăvnicilor de pe granițe, mai cerea să se mărească paza prin întărirea cordoanelor militare, iar cei vizați „să se arestuiască” și să „raportuiți în grabă la Departamentul din Lăuntru”.

După cum se vede, măsurile lui Sturza împotriva adversarilor lui erau luate într-un mod oarecum special „și pentru Costache Negri”, al cărui nume, citat aparte, era și subliniat în ordinul de urmărire, Negri fiind acela căruia despotul îi acorda un plus de atenție pentru prestigiul și influența lui în rîndul celorlalți răzvrătiți moldoveni. Dar Negri, acum în vîrstă de 36 ani, abia prin acestea avea să intre în luptă cu toată vigoarea forțelor și cu toată aversiunea lui veche împotriva zbirului.

La Giurgiu, el se întâlnește cu Alexandru Cuza și ceilalți evadați de la Galați, în timpul încrucișării vaselor ce-i transportau pe unii în susul, pe alții în josul Dunării. Debarcară cu toții, se îmbrățișară și-și povestiră fiecare peripețiile prin care trecuseră. Aflînd despre cele întîmplate la Iași, precum și despre ordinele oficiale cu privire la ei, Negri și prietenii lui renunță la continuarea călătoriei spre Galați, schimbîndu-și itinerariul. După cîteva zile petrecute la București, unde nu izbutiră să găsească mijlocul de a trece în Ardeal, la Brașov, pe drumul cel mai scurt, deoarece toate căile erau controlate de oamenii lui George Bibescu, căruia Sturza îi ceruse concursul pentru urmărirea și prinderea proscrisilor, Negri, împreună cu Iancu Alecsandri, Cuza, Epureanu, Lascăr Roset, se îmbarcă din nou la Giurgiu și se îndreptară spre Orșova, pătrunzînd pe un drum ocolit în Transilvania, unde domnea de asemenea o atmosferă revoluționară. La 1 mai, Cuza și Negri se aflau la Sibiu ; aici ei regăsiră alți moldoveni fugiți din țară, iar la 3/15 mai participară cu toții la marea adunare de pe Cîmpia Libertății de la Blaj, unde ascultară memorabilul discurs al lui Simion Bărnuțiu și făcură legătura cu patrioții ardeleni care agitau ideea uni-

¹ *Anul revoluționar 1848 în Moldova*, București, Editura de Stat, 1950, p. 76.

rii tuturor provinciilor românești și formarea unui mare „regat dac“, idee ce nu putea să fie îmbrățișată decît cu ardoare de Negri.

Proscrișii moldoveni o duceau însă greu, fiindcă abia putuseră scăpa cu ce aveau pe ei, de aceea Negri fu nevoit să pună amanet la bancherii austrieci o altă parte a moșiei de la Mînjina — o primă amanetare o contractase cu bancherii din Anglia și Franța pentru a sprijini mișcarea la Paris — și împărți fondurile căpătate cu tovarășii de luptă din pribegie. „Îndată ce el avu bani, își amintea George Sion, avurăm toți : punga lui generoasă, ca și inima-i frumoasă, se deschidea pentru toți cei ce aveau lipsă“.

După vreo săptămînă, Negri se găsea la Brașov, venit de la Blaj cu sufletul încărcat de impresii copleșitoare. Aici se întîlni, după un an de la despărțirea lor, cu bunul său prieten Vasile Alecsandri, trecut peste munți din Moldova și ajuns în orașul de la poalele Tîmpei la 17 aprilie. La începutul lui mai, poetul publicase în tiparnița lui Barițiu poezia *Deșteptarea României*, precum și broșura *Proclamație în numele Moldovei, a Omenirii și a lui Dumnezeu*, primul semnal revoluționar al emigrației moldovene. Alecsandri i-a povestit și el în amănunt prietenului său toate cele ce se întîmplaseră la Iași, felul cum se desfășurase și se consumase mișcarea, infamia lui Sturza în lichidarea ei. Ura lor față de acest om nu mai cunoștea margini. Negri și Alecsandri hotărîră atunci să adreseze o *Proclamație* către moldoveni, al cărei mobil să fie ridicarea poporului împotriva tiranului. Această proclamație, deși îndreptată împotriva lui Sturza, atingea și probleme mai largi, în care recunoaștem tonul ferm al lui Negri : „Noi sîntem români, și ca români avem drepturile noastre pe care le vom apăra și le vom sprijini ! Avem dreptul de a face îmbunătățiri în țara noastră, căci sîntem stăpîni pe pămîntul nostru !“

Tot aici, la Brașov, într-o cameră a hotelului Coroana, unde era instalat Negri, se întruniră cei 14 moldoveni aflați în pribegie în acest oraș, și alcătuiră un act de o importanță capitală, fiind cea dintîi declarație de principii

ce va sta la baza tuturor celorlalte texte programatice de mai târziu. Documentul, datat 12/24 mai 1848, se intitula *Prințipiile noastre pentru reforma Patriei* și cuprindea șase puncte : desființarea clăcii ; anularea corvezilor țărânimii către stăpînire ; împrăștierea țăranilor ; abolirea privilegiilor de clasă și acordarea de drepturi politice și civile tuturor locuitorilor țării ; întemeierea instituțiilor statului pe principiile de libertate, egalitate și fraternitate, și, ca un corolar al tuturor acestora, unirea Moldovei și a Valahiei într-un stat neatîrnat românesc.

Această declarație — al cărei conținut denotă, prin conciziunea și esențialitatea sa, întărirea atît ca număr, cît și ca experiență, a forțelor ideologice înaintate — redactată după lungi dezbateri în comun, a fost semnată de toți cei 14 participanți la discuții, în ordinea următoare : Costache Negri, Vasile Alecsandri și Ion Alecsandri, Teodor Sion, George Cantacuzino, Alecu Russo, Manolache Costachi, Grigore Balș, Zaharia Moldoveanu, P. Cazimir, George Sion, Lascăr Roset, Ion T. Curius și Niculae Ionescu.

După cum reiese din mărturiile contemporanilor, punctul referitor la împrăștierea țăranilor a fost susținut în modul cel mai călduros de Costache Negri. De asemenea, aportul lui la redactarea declarației de la 12/24 mai 1848, pe care o și semna cel dintîi, a fost recunoscut de aceiași contemporani drept cel mai însemnat.¹

Dar șederea la Brașov nu era decît provizorie. În căutarea unui loc unde să-și poată continua mai în voie acțiunea, fără să fie prea departe de țară, căci aveau gînduri mari, și mai cu seamă fiindcă deveniseră suspecti pentru autoritățile din Transilvania ca fermenți de tulburări politice, ei fură nevoiți să părăsească acest oraș, pe la începutul lui iunie, și să treacă în Bucovina. Acolo își petrecură întreaga vară a lui 1848, într-o activitate neînteruptă și febrilă.

¹ Cf. Șt. Meteș, *Din relațiile și corespondența poetului George Sion cu contemporanii săi*, Cluj, 1939, precum și G. Bogdan-Duică, *Eftimie Murgu*, 1937.

În luna iunie, Cernăuțiul fu astfel invadat de o întreagă armată de pibegi politici instalați la hotelurile orașului și pe la diverse familii ce simpatizau cu mișcarea. Între acestea s-a remarcat îndeosebi familia lui Eudoxiu (Doxache) Hurmuzachi, venerabilul octogenar ce reprezenta, împreună cu soția lui Ilinca și cu cei cinci fii: Gheorghe, Alexandru, Eudoxiu, Constantin și Nicolae, o familie de tipul patriarhatului legendar, animată de cele mai înalte sentimente patriotice. Prigoniții din Moldova, cărora li se alăturase pentru scurt timp și Gheorghe Barițiu de la Brașov, găsiră în familia lui Hurmuzachi o primire a cărei ospitalitate întrecea orice generozitate. Bătrînul era un bărbat robust și jovial, tratîndu-și oaspeții în termeni deosebit de cordiali. Gheorghe Barițiu, găzduit în casa lui Doxache împreună cu alți refugiați lipsiți de mijloace materiale, era impresionat de figura acestuia cînd încăleca superbul său armăsar arab, ca un june cavalier, și, înainte de a se duce să-și vadă de treburile de la cîmp, își avertiza oaspeții „să nu-i puie păcatele să fugă în absența sa”¹. Un alt martor al timpului povestește cum Doxache trecea adeseori dimineața pe la hoteluri și pe la casele unde se aflau în cvartir oaspeții moldoveni, intra în odăi, pe unii îi scula chiar din somn cu vorbe vesele și șăgalnice și-i invita la el la masă, iar pentru ca ei să nu refuze le spunea: „Să știi că cocoana vă așteaptă”². În fiecare duminică se dădeau oștețe îmbelșugate în cinstea refugiaților, iar în septembrie, la onomastica bătrînului, petrecerea ținu opt zile. Fiii nu erau mai prejos de exemplul tatălui lor. Unii dintre ei se cunoșteau mai demult cu exilații din Moldova, iar acum erau nedespărțiți de „grupul dragilor noștri distărați”, împărțîsînd convingerile lor politice și alăturîndu-se luptei lor.

La Cernăuți, Negri, împreună cu două surori, Zulnia și Eugenia, călugărița, refugiate și ele din Moldova, unde

¹ N. Bănescu, *Correspondența familiei Hurmuzachi cu Gheorghe Barițiu*, 1911.

² Iraclie Porumbescu, *Amintiri* (vezi: Leonida Bodnărescu, *Scriserile lui Iraclie Porumbescu*, 1898).

prigoana lui Sturza se îndrepta asupra întregii familii, locuia la hotelul *Paris*, în camere alăturate cu ale fraților Alecsandri și a soților Cuza. Acolo se afla atunci centrul mișcării revoluționare a emigrației moldovenești. Sufletul ei îl formau Costache Negri și Vasile Alecsandri. Chiar a doua zi după sosirea în Bucovina, ei înființară, la 13 iunie, *Societatea românească din Cernăuți*, avînd în frunte un Comitet revoluționar restrîns, cu Negri, ca președinte, iar Vasile Alecsandri și Petrache Cazimir, ca membri. La ședințele care se țineau de două ori pe săptămînă, miercurea și duminica, participau toți cei optsprezece refugiați politici (grupul de la Brașov, plus alți patru ce veniseră direct din Moldova), cărora li se vor alătura, în luna iulie, Mihail Kogălniceanu, Anastase Panu, episcopul Justin și toți cei ce izbuteau să fugă între timp din Moldova.

Imediat după sosirea la Cernăuți, cei 18 mădulari ai emigrației semnară — în ordinea : Negri, Cuza, Vasile și Ion Alecsandri etc. — manifestul intitulat *Proclamația partidului național din Moldova către români*, răspîndit în foi volante la începutul lui iulie. Acest manifest nu are caracter de program politic, dar el este o diatribă extrem de violentă la adresa lui Mihail Sturza și a slujitorilor regimului reacționar de la Iași, constituind al doilea document redactat de grupul condus de Negri, după declarația de principii de la Brașov. El conține invective de o asprime nemaîntîlnită pînă în acel moment (Kogălniceanu nu scrisese încă fulminantele lui atacuri), depășind violența oricărui alt pamflet precedent îndreptat contra lui Sturza și rămînînd printre cele mai frumoase pagini ale literaturii noastre revoluționare din 1848. Manifestul este pornit din ura și mînia împotriva unui domnitor abuziv și hrăpăreț, avînd accentul unei puternice chemări la luptă : „Nu ne împăcăm cu Mihail Sturza, dușmanul românilor ! Nu ne împăcăm cu un Domn care ne-a prădat țara și a adus-o la ticăloșie ! Nu ne împăcăm cu un Domn care a călcat legile cele mai sfinte ale Moldovei, în interesul său ! Nu ne împăcăm cu un Domn care a schingiuit, ca un tigru, pe copiii și pe frații noștri, pentru că ei au vrut îmbunătățirea și ridicarea Patriei noastre ! Nu ne împăcăm cu un Domn care a prefăcut în călăi pe înșiși fiii săi, pentru osînda noastră ! Nu ne împăcăm cu un Domn care a poroncit

uciderea între frați de același sînge, de același nume și de aceeași lege ! Nu ne împăcăm cu un Domn fără iubire de Patrie, fără respect de omenire și fără frică de Dumnezeu. (...) Să cadă fiara încoronată care sugă sîngele cel mai bun al țării și să-și piarză pentru totdeauna tronul ce-a necinstit prin faptele sale Patria că a împins-o fără milă în prăpastie !“

Slujbașii lui Sturza nu erau nici ei cruțați : „Trăsnetul cerului și brațul puternic al nației sînt gata să cadă pe dînșii ca pe niște șerpi otrăvitori“... Pentru ca, în încheiere, manifestul să proclame : „Fraților, încă o dată vă strigăm : Unire și bărbăție... Avem dreptul de a ne uni împotriva unei ocîrmuiri mîrșave și asupritoare și a scăpa patria noastră din ghearele ei ! Cauza noastră este sfîntă ! Cugetul nostru este curat ! Dumnezeu este cu noi !“

Timbrul mesianic, accentul exortativ, patosul acestui text arată credința neștrămutată a semnatarilor lui că prin prăbușirea regimului lui Sturza se va înlătura din calea revendicărilor lor revoluționare principala piedică și țara va putea trece apoi la schimbările sociale și politice dorite. Pentru ca mișcarea să-și poată atinge țelurile, trebuia mai întîi ca „fiara încoronată“ să fie izgonită din bîrlogul ei ; și aceasta cu atît mai mult cu cît Sturza, a cărui domnie de șapte ani se apropia de sfîrșit, năzuia să-și prelungească mandatul pe încă o perioadă de șapte ani.

Faptul că Negri se afla în fruntea celor 18 semnatori ai manifestului, indică nu numai autoritatea de care se bucura, dar și pasiunea militantului ce-și asuma răspunderi majore. Din îmbinarea acestor două caracteristici ale personalității lui au decurs rezultate pozitive ce s-au răsfrînt asupra întregii mișcări care se desfășura acum sub conducerea sa. Prezența lui Negri a contribuit ca în sînul grupării moldovene să existe totdeauna un spirit de prietenie și solidaritate, ce nu s-a observat la revoluționarii munteni ; temperamentul lui optimist, bunătatea și generozitatea lui, profunzimea convingerilor, tenacitatea cu care le susținea, erau calități ce-i contagiau și pe ceilalți din jurul său. Încît, se poate spune că datorită în mare parte lui, coeziunea moldovenilor nu s-a destrămat nici în cursul anului 1848, nici mai tîrziu, spre binele mișcării și al ideilor ce o însuflețeau.

Dar activitatea Comitetului revoluționar de la Cernăuți nu se limita la redactarea de manifeste sau la ținerea de ședințe, ci trecu în curînd la acțiuni deschise. Se realizară astfel legături cu oamenii din țară, unde exista de asemenea o mișcare activă condusă de un comitet clandestin cu sediul la Iași. Contactul dintre cele două comitete — din Cernăuți și din Iași — era frecvent și el se făcea prin corespondențe purtate în cel mai mare secret și prin oameni deplasati anume dintr-o parte în alta pentru a primi informații și instrucțiuni și a transmite liniile programului comun de lucru. Negri era ținut la curent cu cele ce se petreceau la Iași de către emisarii comitetului din Cernăuți, care-i trimiteau, prin agenți de încredere, scrisori cu semnături conspirative ca : „Un patriot“, „Știi cine“, sau „Din comitet“, relatîndu-i situația din țară.

La puțin timp după constituirea Comitetului revoluționar din Cernăuți, a fost expediată la Iași o scrisoare, semnată de Negri, Alecsandri și P. Cazimir, în care „mai gios iscăliții ce facem parte din pățimașii tuturor urgiilor cunoscute“ (stilul lui Negri) cereau să se trimită în cea mai mare grabă în Bucovina șase delegați, pentru a discuta împreună problemele în legătură cu organizarea luptei pentru răsturnarea lui Sturza, precum și spre a fixa programul de reforme ce vor trebui îndeplinite imediat după „alungarea dușmanului obștesc“. Cei de la Iași răspund cu bucurie la această inițiativă și desemnează trei oameni, pe Aron Cantacuzino, Alecu Mavrocordat și Alecu Aslan, autorizați „să se înțeleagă întru toate cîte se cuvin și ar cere trebuință a să lucra“¹. Emisarii se întîlnesc, în taină, la graniță, pe teritoriul bucovinean, cu șefii grupului din Cernăuți și țin conciliabule prin casele pădurarilor sau prin alte locuri ferite. Ca un rezultat al acestor discuții comune, se hotărăște trimiterea în Moldova a doi oameni, F. Siler și G. Fulcescu, cu sarcina de a colecta bani de la „binegînditorii patrioți“ în vederea alcătuirii unui fond pentru achiziționarea de arme. În același timp, Iancu

¹ T. Bălan, *Activitatea refugiaților moldoveni în Bucovina în 1848, Sibiu, 1944.*

Alecsandri este trimis în Muntenia — unde la 11 iunie izbucnise revoluția și se desfășura cu succes — spre a face legătura cu cei de acolo. Se plănuia o acțiune armată împotriva regimului din Moldova, acțiune ce trebuia să pornească simultan din Bucovina, Transilvania și Muntenia.

O dată cu aceasta, într-o scrisoare colectivă adresată din Cernăuți „Fratelui N. Bălcescu, București“, Negri, Alecsandri și Lascăr Roset scriu fiecare pe aceeași foaie, în numele Comitetului revoluționar moldovenesc, cuvinte pline de admirație și încredere în mișcarea din Muntenia, declarându-se solidari cu ea. Textul lui Negri din această scrisoare se ridică mai presus de nivelul epistolar ocazional, el are o gravitate aparte, ilustrând obsedanta idee de Unire ce-l anima în permanență : „Voi toți vrednici frați ! Din multele dureri între care încă ne aflăm, socotiți cu ce aprinsă rivnă și bucurie vă urăm patriotică recunoștință pentru câte izbinde ați ajuns a face întregii României. Deși voi nu pomeniți nicăieri de sora noastră Moldova decât numai în taina inimilor voastre și deși poate că credeți că această parte a obșteștei Patrii ar fi o înmulțire de nevoi în vremile de acum — totuși vă mărturisim că mai întâi dorința noastră iaste de a ne uni cu voi neapărat și spre acest sfârșit ce are a ne aduce a forma o țară puternică și cu îndoit viitor, vom lucra cu cât ne va fi prin putință. Stăruiți și fiți statornici căci în voi iaste nădejdea și către voi ținesc toate privirile românilor și mai virtos a nenorociților moldoveni, ce în toate vremurile de neazuri, ei mai mult decât voi, au fost răsluit, au suferit și s-au nemicnicit de toți prădătorii de atîta vreme necontenit. Frăție și salutare ! Const. Negri“. ¹

În special ideea Unirii căpătase acum o mare circulație în rîndurile revoluționarilor din ambele provincii și Negri devenise un portdrapel al ei. Din Moldova, din Muntenia și din alte părți se îndreptau către el scrisori și mesaje, ca răspuns la scrisorile și mesajele lui, mărturisind unanima dorință a românilor în această direcție.

¹ I. Mușlea, *O scrisoare inedită a lui Alecsandri și C. Negri către Bălcescu, Gînd românesc*, nr. 11—12, 1937.

În luna iulie, Comitetul revoluționar din Cernăuți s-a întărit prin sosirea lui Mihail Kogălniceanu, care a reușit să fugă din Moldova, alăturându-se vechilor săi prieteni. Aportul lui avea să fie hotărâtor. În august, după discuții cu ceilalți, Kogălniceanu redactă, la cererea Comitetului revoluționar, vastul program de reforme politice, sociale și administrative, compus din 36 puncte, precedate de o largă expunere de motive, bazată pe o argumentație istorică solidă, program intitulat *Dorințele partidei naționale din Moldova*. Conexându-se cu cele șase puncte ale Declarației-program semnată la 24 mai la Brașov de grupul restrîns al refugiaților moldoveni și în concordanță cu programul revoluției din Muntenia, textul redactat de Kogălniceanu dezvoltă și completează revendicările moldovenilor, căpătînd caracterul unui proiect de constituție. *Dorințele partidei naționale din Moldova* era o platformă democratică în vederea schimbărilor structurale în viața politică și socială, cuprinzînd printre alte prevederi : autonomia internă, egalitatea civilă și politică a tuturor cetățenilor, o Adunare compusă din reprezentanți ai tuturor straturilor societății, libertatea tiparului, instrucție egală și gratuită pentru toți locuitorii, înființarea gărzii cetățenești, libertatea cultelor, secularizarea averilor mănăstirești, abolirea privilegiilor aristocrației și, bineînțeles, unirea Moldovei cu Muntenia. Dat fiind sistemul de organizare politică, socială, juridică etc., a statului în momentul acela, programul de mai sus avea un caracter net revoluționar. El nu prevedea împrăștierea țăranilor — problema cea mai imperioasă și acută — dar nu pentru că o ignora, ci dimpotrivă pentru a fi obiectul unei legi speciale. Acest program va forma jaloanele luptei ulterioare a moldovenilor, pînă la îndeplinirea celor 36 puncte ale sale.

★

Un episod neașteptat tulbură însă, pentru scurt timp, activitatea revoluționarilor de la Cernăuți. Epidemia de holeră ce bîntuia în Moldova încă de la începutul primăverii cu o furie înspăimîntătoare (la Iași mureau pînă la

300 persoane pe zi, încît capitala era aproape pustiită, multă lume refugiindu-se din oraş), ajunsese şi în Bucovina, unde, după cum relatează Constantin Hurmuzachi într-o scrisoare, „au făcut mare omor, însă mai mult între bieţii săraci lipsiţi de mijloace şi de minte, precum şi între acii ce nu se păzea“¹. În rîndul acelor „ce nu se păzea“ avea să se numere şi Costache Negri. Bizuindu-se pe robusteţea lui fizică şi sărind totdeauna în ajutorul celor din jurul său, fără a ţine seama de riscurile ce-l păşteau, pînă la urmă se îmbolnăvi şi el. Din fericire, prin îngrijirile prompte ale surorilor şi prietenilor săi, a scăpat de pericol, însănătoşindu-se repede şi reluîndu-şi activitatea. Totuşi, din pricina molimei, grupul revoluţionarilor a trebuit să părăsească Cernăuţiul şi să se mute la Cernăuca, moşia lui Hurmuzachi, unde găsiră nu numai ospitalitate şi adăpost împotriva flagelului, dar şi un teren foarte propice de acţiune. Aici, ei se bucurau de mai multă libertate de mişcare, deoarece autorităţile austriece, care-i supravegheau din scurt, socoteau că sînt mai izolaţi la Cernăuca şi deci mai puţin primejdioşi.

La Cernăuca, Negri, Alecsandri, Cuza, Kogălniceanu, Alecu Russo, Sion şi alţii duceau o viaţă rustică, fără a întrerupe însă nici o clipă firul activităţii revoluţionare. Tot restul verii, pînă în octombrie, ei au rămas în mijlocul aceluia peisaj bucolic, adaptîndu-se unui stil de viaţă corespunzător, împletit din mici distracţii zilnice şi din marile lor preocupări permanente. Un martor ocular — Iraclie Porumbescu, pe atunci tînăr aciuiat pe lângă grupul revoluţionarilor — ne-a lăsat în amintirile sale amănunte interesante despre felul cum îşi petreceau refugiaţii timpul la Cernăuca. Figura lui Costache Negri l-a impresionat în mod deosebit. El era, împreună cu Alecsandri, însufleţitorul grupului. Îmbrăcaţi „schimbiş, în bluză şi pantaloni ba albi, ba naremzii, la gît fără nici o legătoare, ci numai cu gulerul cămăşii îndoit în jos“, în cap cu pălării fine de panama, ei se plimbau prin livada şi fineţele moşiei, „ţinîndu-se cîte şase-şapte inşi de-a braţele, Alecsandri şi Negri totdeauna la mijloc“, cîntînd cu glas tare *Marseilleza* şi mergînd în tactul cîntecului.

¹ N. Bănescu, *op. cit.*

În livezile de la Cernăuca, răsunau, însă, și alte cîntece, printre care acea primă strofă din *Hora Unirii*, compusă atunci de Alecsandri și care avea să devină, peste cîțiva ani, o adevărată marseilleză românească.

Asemenea manifestări din timpul zilei erau alternate cu incursiuni nocturne spre granița Moldovei unde — în ciuda măsurilor foarte severe luate de stăpînirea de la Iași pentru paza frontierelor — se întâlneau cu oameni ce se strecurau printre cordoanele de grăniceri spre a le transmite vești noi din țară, sau îi ajutau pe cei urmăriți de persecuțiile lui Sturza să se refugieze în Bucovina. Într-o noapte, povestește Iraclie Porumbescu, Negri, împreună cu alți opt prieteni, a ușurat fuga episcopului Justin, care ținuse la mănăstirea Neamț o predică plină de atacuri la adresa lui Sturza. Ascunzîndu-se în casa unui pădurar, spre a scăpa de urmăritori, fugarii dădură acolo peste nevasta pădurarului zbătîndu-se în caznele facerii. Negri, spunînd că e doctor — se știa că în Italia el urmăsea cîțva timp studii de medicină — se transpuse în rolul unui mamoș, își sumese mînele și o ajută pe femeie să nască, iar fetei adusă pe lume îi dădură numele simbolic *Victoria*.

În această perioadă, lupta pentru grăbirea răsturnării lui Sturza căpătă un caracter și mai ascuțit. Dar ea își lărgi acum sfera de acțiune, abordînd domeniul diplomației. În situația lor de proscriși, avînd toate antenele îndreptate către lumea dinafară și cîntărind cu luciditate și realism jocul de forțe și interese ce se desfășura dincolo de propriile lor năzuinți, revoluționarii moldoveni își dădeau seama că marile puteri europene nu erau indifferente la ceea ce se petrecea în Principatele române. Ca atare, ei adoptară o linie politică mai largă, în scopul de a atrage simpatia unora din aceste puteri pentru cauza lor, linie ce va fi urmată, nu fără abilitate, mulți ani de aici încolo. Începutul acestei politici se făcu în vara anului 1848, cînd revoluționarii, atît cei de la Iași, cît și cei din Bucovina, întocmîră cîte un memoriu adresat generalului Duhamel, comisarul rus, precum și celorlalți reprezentanți ai marilor puteri, cerînd înlocuirea lui Sturza, „această hiară încoronată mai grozavă decît toate nenorocirile ce au venit asupra Moldovei sub domnia lui“. Era

prima dată când o cerere de acest fel se adresa marilor puteri și nu apuca drumul Constantinopolului. Costache Negri fu acela care preconiză această acțiune și-i imprimă o conștiință și o voință menite să înlăture umilințele ce caracterizau relațiile cu Poarta și să redea poporului român vechea lui demnitate. El opinase ca aceste memorii să fie făcute într-un mod demn, „iar nu în chipul umilitor și îngiositor ce se obișnuia în vremurile de mai înainte și care trăgea asupra sa disprețul Puterilor către care ne adresam“. A sosit vremea, spunea el, să vorbim „cu glas tare și cu capul ridicat“. Cererile și memoriile să aibă caracterul „unei drepte pretenții a obștii“, și nu al unei „rugămînți umilite“¹. Prin acestea, el își afirma de pe acum o atitudine pe care o va urma totdeauna cu intransigență mai târziu.

Demersurile nu rămaseră fără ecou. De la Constantinopol, Grigore Ghica, viitorul domnitor, el însuși rival al lui Mihail Sturza și din acest motiv simpatizant al mișcării, îi comunica lui Negri că memoriile adresate puterilor europene par a avea efect și că firmanul pentru destituirea lui Sturza a pornit spre țară. Era o presupunere, desigur, căci turcii, conform obiceiului lor înrădăcinat, nu se grăbeau niciodată să fie atît de expeditivi. Dar revoluționarilor le era de ajuns atîta. Ei intensificară campania împotriva lui Sturza. În octombrie apărură la Cernăuți ziarul *Bucovina*, organ al Comitetului revoluționar; ziarul era introdus în Moldova pe ascuns, și conținea atacuri furibunde la adresa lui Sturza, „șarpele cumplit“, „tiranul turbat“, cum îl denumeau redactorii de la Cernăuți.

Dar nici Sturza nu se dădea bătut, mai ales că după reprimarea mișcării din Muntenia (13 septembrie) reacțiunea din ambele Principate jubila în aceeași horă cu întreaga reacțiune europeană. El luă, între altele, măsuri drastice spre a împiedica răspîndirea ziarului în țară, pedepsind cu un „straf“ de 50 de galbeni sau cu șase luni închisoare pe toți cei ce-l citeau.

Constatînd însă că toate măsurile lui nu puteau astupa glasul revoluționarilor, Sturza interveni pe lângă guvernul

¹ T. Bălan, *op. cit.*

austriac să stăvilească activitatea refugiaților politici din Bucovina și chiar să-i expulzeze, spre a pune capăt focarului de agitație de la Cernăuți. Guvernul de la Viena se grăbi să dea curs cererii lui Sturza, deoarece el însuși nu vedea cu ochi buni asemenea acțiuni. Patrioții moldoveni fură astfel siliți să ia din nou calea pribegiei în Apus, unde se vor întâlni încă o dată cu frații lor din Muntenia, care, după înăbușirea în sânge a revoluției valahe, de către turci, avură aceeași soartă.

Violean, Sturza încercă să îmbrace haina unui om mărinimos. El lansă zvonul că ar ierta pe cei ce doresc să se întoarcă în țară, dar stratagema rămase fără rezultat, căci nimeni nu se lăsă amăgit de asemenea făgăduieli fățarnice. În noiembrie, Negri, împreună cu Alecsandri, Cuza, Kogălniceanu, Sion și alții, semna o declarație răspîdită în foi volante, prin care se răspundea cursei lipsită de abilitate întinsă de despotul de la Iași: „Oricît de dorită să ne fie întoarcerea în iubita Moldovă, noi nici nu voim, nici nu putem să o datorim unei iertări, pe care Măria Sa după Reglement nu poate să o dea decît celor judecătorește dovediți de vinovați. Noi vinovați însă nu ne cunoaștem, căci nici un tribunal legiuit ne-a hotărît de asemine. De aceea noi răbdăm în tăcere soarta noastră, neîndoiindu-ne că ziua dreptății nu va sosi și pentru țeară”.¹

În luna lui decembrie, nici unul dintre membrii grupului nu se mai afla în Bucovina. Se începea o nouă epopee, cunoscută în istoria anului revoluționar 1848 sub numele de Emigrație.

¹ Anul 1848 în Principatele Române, București, 1902.

Capitolul VI

REGĂSIRI ȘI DECEPȚII

1

Așa cum după un uragan oamenii ies din ascunzișuri buimăciți și caută să vadă ce-a mai rămas din truda și agoniseala lor, revoluționarii români, după înfrîngerea mișcării, s-au pomenit deodată cu aripile avîntului tăiate, aidoma revoluționarilor din alte țări, tocmai cînd se credeau mai aproape de victorie. Capii revoluției se împrăștiară în toate părțile, destrămîndu-și pentru un moment firul acțiunii. Unii fură arestați de turci și internați în lagărul de la Brussa, alții se refugiară peste munți, alăturîndu-se forțelor resurecționale române și maghiare din Ardealul răsculat, cei mai mulți se îndreptară către Apus, de unde veneau încă ecourile unui oîntec amăgitor de sirenă. Cu toții, pretutindeni, păreau animați de gîndul de a se regrupă și continua lupta, de astă dată uniți, cei din Moldova cu cei din Muntenia, căci lecția anului 1848 îi învățase înainte de toate că fără unire strădania lor va rămîne mereu supusă capriciilor evenimentelor și abuzurilor despotismului.

Cîțiva dintre membrii grupului din Bucovina se îndreptară spre Paris, unde și ajunseră către sfîrșitul anului 1848. Vasile Alecsandri plecase ceva mai înainte, însărcinat de ceilalți să ia contact cu diverse personalități din capitala Franței și să pledeze cauza românească pe lîngă guvernul francez, în conformitate cu linia politică adoptată de ei de a se adresa marilor puteri, și în special Franței pe sprijinul căreia se bazuiau cel mai mult. Pe la

20 septembrie el se afla deja la Paris, așteptându-i acolo și pe ceilalți. La 10 noiembrie, Alecsandri îi scria Zulniei Negri să-i trimită hîrțiile lui personale, rămase la dînsa, prin „Costache care trebuie să vină la Paris“, ceea ce înseamnă că Negri a plecat spre Apus abia la vreo două luni după amicul său, dacă nu și mai tîrziu. În orice caz, la 26 decembrie, tot Alecsandri îl înștiința pe Ion Ghica, stabilit la Constantinopol, despre sosirea la Paris a lui C. Negri, I. Alecsandri, L. Roset, P. Cazimir, M. Epureanu și I. Ionescu.

Aci, ei se regăsiră cu cei ce apucaseră să fugă din Muntenia — C. A. Rosetti, Tell, Nicolae Golescu, D. Brătianu etc. — sosiți în Franța mai înainte, deoarece plecaseră din București imediat după deznodămîntul sîngeros de la 13 septembrie.

Se îndreptaseră cu toții spre Paris însuflețiți de iluziile lui februarie 1848, cînd lăsaseră acolo o revoluție în plină desfășurare, crezînd că vor avea acum prilejul să-i culeagă roadele. Amară decepție însă! În decurs de cîteva luni, guvernul provizoriu „salvase“ Franța de „revoluția roșie“, iar Ludovic Napoleon intrase în arenă ca exponent al burgheziei reacționare și al marelui capital, pregătindu-se să întoarcă istoria înapoi și să zădărnicească toate cuceririle revoluției. În decembrie 1848 el a fost ales președinte al republicii, dar acesta nu era decît un prim pas către realizarea ambițiilor lui monarhice. La 2 decembrie 1851 va recurge la lovitura de stat, iar peste un an, la 2 decembrie 1852, se va proclama împărat, instaurînd cel de-al doilea imperiu, în fruntea căruia se instalează cu titulatura răsunătoare de Napoleon al III-lea.

Contrastul dintre ceea ce militanții români lăsaseră aici la începutul primăverii și ceea ce găseau acum, la sfîrșitul toamnei lui 1848, produse asupra lor o mare dezorientare. Într-adevăr, ei fură surprinși de noua situație, dar nu renunțară la lupta lor. Înțeleseseră însă că, cel puțin deocamdată, nu-și mai puteau pune nici o nădejde în făgăduielile politicianilor din Apus, și-și întoarseră privirile către alte orizonturi.

La 27 decembrie 1848, în ziua de Sf. Ștefan, abia sosit din Bucovina, Negri lua parte la festivitatea organizată de emigranții și studenții români din Paris și avînd ca

pretext pomenirea lui Ștefan cel Mare, simbolul luptelor de independență națională. În „toastul” ținut cu acel prilej, evocând momentele și figurile de seamă din istoria celor două provincii românești — Mircea cel Bătrîn, Mihai Viteazul, Vasile Lupu și „nepieritoarea amintire a marelui Ștefan” — el făcu un bilanț al sacrificiilor poporului român în decursul veacurilor, întrebându-se : „Și, însă, care a fost răsplata noastră pentru atâtea lupte crâncene ? Numai prestigiul istoric, căci singele vărsat pentru Europa este acoperit cu o neagră uitare”. Apoi, întorcându-se la imperativele prezentului, trăgea concluzii : „Adîncă pildă că : pe nădejdea și pe ajutorul altora să nu cate în zadar a se răzima suferitoarea omenire” ! Rostul toastului său nu era însă preamărirea gratuită a trecutului, ci exultarea viitorului, cu răscolirea unei idei scumpă inimii lui : „Trăiască Moldova ! Trăiască Valahia ! Dar învrednicească-ne Dumnezeu să putem striga într-o zi : Trăiască România unită ! Atunci, fraților, soarele luminei va pătrunde și va împrăști adîncul întuneric în care zăcem ; atunci numai vom fi ceea ce trebuie să fim, adevărații fiii unei singure și puternice moșii ! În visurile mele, înflorit se arată viitorul României. Sîntem milioane de români răslețiți. Ce ne lipsește ca să ajungem un neam mare ? Unirea, numai Unirea ! Să trăiască Unirea Românilor !”¹

Aceasta a fost singura manifestare importantă a emigrației române la Paris în primul an de după zdrobirea revoluției. Activitatea proscrișilor în capitala franceză avea să fie reluată mai pe urmă, în 1850 și 1851, o dată cu sosirea lui Bălcescu aici, dar în 1849 ea a fost mult diminuată din pricina decepțiilor și a dezmembrării grupului.

Într-adevăr, proaspeții reveniți în Franța n-au întîrziat prea mult acolo. La 6 aprilie, Nicolae Ionescu îi scria lui George Sion din Paris că „toți ai noștri care au plecat de la Bucovina, toți se depărtează de Franța. Negry s-au și pornit alaltăieri dimineață. Azi cel mai tîrziu trebuie să fi pornit Alecsandri, L. Roset și Cuza, toți înspre Constantinopol”.² Același lucru îl confirmă, la 25 aprilie, Ko-

¹ C. Negri, *Versuri, proză, scrisori*, București, 1909.

² Șt. Meteuș, *op. cit.*

gălniceanu, care se pregătea să părăsească și el Parisul „căci aici este de prisos a mai ședeă“, după ce „Negri, Alecsandri au plecat la Țarigrad în zilele acestea“. ¹ Așa încît, peste cîteva luni, cînd ajungea și el la Paris (în octombrie 1849) după înăbușirea revoluției din Ardeal, Bălcescu nu mai găsea acolo decît elemente reacționare și oportuniste, determinîndu-l să exclame la un moment dat cu dezgust: „Părerea mea ar fi să le dăm cu piciorul undeva la așa mișei ciocoi“. ²

În perioada aceasta de dezorientare și confuzie, agravată de zîzaniile ce n-au întîrziat să se producă între diverșii membri ai emigrației — mai precis spus între cei ce apărau cu fermitate programul ideologic și politic stabilit în 1848 și cei ce nu mai credeau în el sau chiar îl sabotau — Costache Negri devenea elementul în jurul căruia se concentrău acțiunile moldovenilor și muntenilor din exil, rămași credincioși liniei ce trebuia urmată mai departe. Ceva mai mult, el contribuia cu mijloace materiale proprii — solicitînd mereu împrumuturi de la bancherii străini în contul averii lui din țară — pentru susținerea cauzei. Acest din urmă amănunt merită a fi subliniat, cu atît mai stăruitor cu cît, în aceeași vreme, mulți dintre emigranții ce participaseră la revoluție s-au desolidarizat de mișcare din motive meschine de ordin bănesc. Internați de turci în lagărul de la Brussa, o parte dintre aceștia erau ținuți în pitorescul orășel din Asia Mică în chip de arestați politici, dar în realitate ei erau beneficiarii guvernului otoman care, mizînd pe aportul lor într-o viitoare conflagrație în Principate, îi subvenționa cu cîte o mie de lei turcești pe lună (proveniți din fondul tributului încasat din Principate), bani ce li se dădeau pentru hrană și locuință. Fiecare internat de la Brussa își luase obligația ca din suma primită ca soldă lunară să trimită o cotă la Paris pentru susținerea publicațiilor revoluționare și ajutorarea emigranților de acolo. Curînd însă, între internații români se produsese dezbinări. Boierii constituiră un grup aparte, și refuzară să mai verse cota respectivă pentru întreținerea emigra-

¹ M. Kogălniceanu, *Scrisori*, București, 1908.

² N. Bălcescu, *Scrisori către Ion Ghica*.

ției, ba cerînd să li se restituie subvențiile date pînă atunci, astfel că au rămas să contribuie mai departe numai exilații proveniți din rîndurile burgheziei.¹

În asemenea împrejurări, Costache Negri se ridica deasupra mărunțului egoism al acestor preținși revoluționari. El nu numai că nu primea nici un fel de soldă, de nicăieri, dar subvenționa personal emigrația, amanetîndu-și bucată cu bucată moșia de la Mînjina, care începea să nu-i mai aparțină, încă de pe acum, în așa fel că, peste cîțiva ani (1857), la încheierea bilanțurilor, titlul de proprietar al moșiei părintești avea să fie cu desăvîrșire pierdut.

2

Deși amintirile sale despre felul cum se comportaseră demnitarii otomani, în trecutul apropiat, cu reprezentanții poporului român, pe care-i umileau chiar atunci cînd îi numeau domnitori, erau încă vii în memoria lui, îndemîndu-l să-și spună că el nu se va duce în capitala imperiului turcesc „suzeran“ decît în momentul cînd se va putea prezenta acolo „cu fruntea sus“, Negri părăsi totuși Franța, în primăvara lui 1849, și se duse la Constantinopol. De ce făcuse aceasta? În primul rînd fiindcă atunci, în aprilie 1849, se ținea la Balta-Liman (Buiukdere, cartierul diplomatic al Constantinopolului) conferința ruso-turcă ce urma să hotărască numirea noilor domnitori în Principate; și cum era pericol ca foștii domnitori, George Bibescu, în Muntenia, și Mihail Sturza, în Moldova, să obțină prelungirea mandatului pe o perioadă de alți șapte ani, trebuia întărită acțiunea pe lîngă Sublima Poartă pentru alegerea și numirea în scaunele domnești a altor persoane. În al doilea rînd, întrucît în cabinetele diplomatice se vorbea tot mai insistent despre „omul bolnav“, adică imperiul otoman, din a cărui slăbire Principatele nu puteau trage decît foloase, el considera că aici trebuie concentrate acum toate forțele pentru re-

¹ Vezi : I. Heliade Rădulescu, *Scrisori din exil*, București, 1891. (Cu note de N. B. Locusteanu-Russo)

afirmarea năzuințelor naționale. În sfârșit, în al treilea rînd, pentru că în Turcia se afla un nucleu compact de emigranți români, în frunte cu Ion Ghica stabilit la Constantinopol și care, prin relațiile lui cu factorii din apropierea guvernului otoman, spera să obțină unele succese în numele emigrației. Bineînțeles, Negri nu-și făcea iluzii în ceea ce privește politica turcească față de emigranți, cu toate că ea „dădea pilaf la cîțiva revoluționari“, cum spunea Bălcescu, dar el considera că trebuie observată îndeaproape „boala“ suzeranului, spre a smulge de la acesta tot ceea ce împrejurările permiteau să se obțină.

Acestea erau rațiunile care l-au determinat să vină la Constantinopol. Aici a luat numaidecît legătură cu Ion Ghica, informîndu-se de la el despre intențiile guvernului otoman cu privire la Principate. Totodată fu chemat de la Paris și Alecsandri, care veni în grabă, și cei trei prieteni, regăsiți acum în capitala Turciei, căutară filiere pentru demersuri pe plan diplomatic și începură o activitate intensă, în acele zile febrile cînd la Balta-Liman se țineau conferințele turco-ruse.

Prezența lui Negri la Constantinopol era în atenția tuturor emigranților. Însuși Bălcescu, aflat în primăvara lui 1849 în Ungaria, luptînd pe baricadele revoluției de acolo, recunoștea prestigiul lui. În corespondența regulată cu Ion Ghica, după despărțirea lor din București, Bălcescu îl ținea la curent pe acesta cu orice acțiune întreprinsă, cerîndu-i să împărtășească și celorlalți membri ai emigrației conținutul scrisorilor sale — cuprinzînd relatări pe larg despre străduințele de a organiza o armată revoluționară română în Ardeal, cu concursul lui Avram Iancu. În mod special, Bălcescu îl ruga pe Ion Ghica să-i comunice lui Negri tot ce face și-i scrie el din Ungaria, semn că vedea în persoana acestuia un element constructiv, mai ales după ce aflase că Negri plecase din Paris împreună cu prietenii lui și că cei rămași acolo „nu fac o ceapă“.

În vreme ce Bălcescu făcea totul ca să întrețină flacăra revoluției pe cîmpurile de luptă din Ungaria și apoi Transilvania, ceilalți militanți erau preocupați de unificarea celor două ramuri ale emigrației, din Moldova și din Muntenia, în scopul desfășurării unei acțiuni comune. Ideea

fusese lansată se pare de muntenii Magheru și Al. Golescu (Arăpilă), care, după un schimb de scrisori între ei (unul se afla la Paris, celălalt la Viena), i-o comunicară și lui Ion Ghica, la Constantinopol.¹ Emigranții din Constantinopol îmbrățișară ideea aceasta și începură tratative cu cei de la Brussa pentru a o adopta și ei. În „diurnalul” (procesul-verbal) al întrunirii de la 2 mai 1849, internații de la Brussa, discutînd „punerea la cale de către frații emigranți din Constantinopol”, au hotărît ca ambele emigrații române „să se împreune spre a lucra pe lîngă cabinetele și popoarele europene pentru unirea ambelor principate într-un singur stat”. Ceva mai mult, ei au propus ca emigrația astfel unificată să fie pusă sub „direcția unui singur individ”, spre a fi și mai întărită. Dar cînd se trecu la alegerea șefului emigrației, se iscară discuții, deoarece muntenii, care dețineau majoritatea, voiau să fie ales unul de-al lor (candida Heliade Rădulescu), deși împrejurările cereau ca alegerea să se facă pe deasupra considerentelor de ordin regional, în persoana unui om care „să atragă stima și încrederea tuturor”. După dezbateri aprinse, pînă la urmă amorul propriu cedă locul tactului politic și, trecîndu-se la vot, Costache Negri fu desemnat, cu 15 voturi din 20, pentru funcțiunea de șef al întregii emigrații române.²

Alegerea lui Negri de către emigranții din Turcia fu însă primită cu anumite rezerve din partea fracțiunii muntene de la Paris. C. A. Rosetti, de pildă, spunea că Negri nu are „la foi révolutionnaire” (ardoarea revoluționară) necesară pentru îndeplinirea funcțiunii de „dictator revoluționar”, cum o definise Ion Ghica, dar era limpede că obiecția lui Rosetti pornea din alte considerente. O atitudine semnificativă avu în această dispută Bălcescu, care se declară din capul locului pentru Negri. De altfel, el mergea cu gîndul mult mai departe și era grăbit ca problema să se rezolve cît mai repede, întrucît căpătase promisiunea conducătorilor revoluției maghiare, Bem și Kossuth, de a sprijini o intervenție armată în

¹ Cf. G. Fotino, *Boierii Golești*, București, 1939, vol. II.

² Ion Ghica, *Amintiri din pribegia după 1848*, București, 1889.

Muntenia, și îl pregătea pe Ion Ghica să fie gata ca „la întâmplare, când Bem va intra în Valahia mare, apoi voi d-acolo trebuie să veniți în Valahia mare cu Negri, ca să-l puneți în capul treburor”.¹ Negri era considerat, așadar, de Bălcescu nu numai ca un om capabil să fie șeful emigrației, dar să aibă un rol mult mai mare în viitoarea organizare statală a țării.

Negri însă, pe lângă că nu aspira la asemenea perspective personale, dar nici nu se amestecase măcar în problema alegerii unui șef al emigrației. El avea în momentul acela alte treburi mult mai urgente, cărora le acorda, alături de Ion Ghica și Vasile Alecsandri, toată atenția, toată energia și toată pasiunea sa. Aceste treburi erau polarizate în jurul conferinței de la Balta-Liman și în primul rînd asupra chestiunii numirii noilor domnitori în Principate. Împreună cu cei doi prieteni ai lui, făcu toate diligențele posibile pentru a impune în cercurile din preajma conferinței pe candidații susținuți de ei. Conferința, care se încheie la 1 mai, aduse numirea lui Barbu Știrbei în Muntenia și a lui Grigore Ghica în Moldova. Era, oricum, un succes pentru care Negri și prietenii lui aveau de ce să se felicite! Dacă Barbu Știrbei era un succesor al fratelui său George Bibescu, deci un om ce avea să continue, cu neînsemnate atenuări, politica acestuia, Grigore Ghica fusese simpatizant al mișcării moldovene. Om de aleasă cultură, însuflețit de gânduri de reforme și partizan al ideii de Unire, el întrunea în persoana sa multe din idealurile pentru care luptau moldovenii. Numirea lui ca domnitor a fost deci o izbîndă a acestora, care își vedeau astfel încununată de reușită acțiunea lor de răsturnare a lui Mihail Sturza, ca un prim pas spre realizarea obiectivelor lor naționale și sociale. Vestea fu primită cu mare satisfacție de toți moldovenii progresiști. În ziua de 20 mai, după ce s-a anunțat numirea lui Grigore Ghica, ziarul *Bucovina* al fraților Hurmuzachi, înființat de revoluționari cu un an în urmă, saluta cu îndreptățită bucurie acest eveniment: „În foile istoriei acelei nouă a Moldovei ce era scrisă cu sînge și

¹ N. Bălcescu, *Scrisori către Ion Ghica*, în *Opere IV, Corespon-dență*, București, 1962.

lăcrămi, zioa de astăzi va fi însemnată cu litere luminoase“.

Negri făcea acum parte din cercul oamenilor strînși în jurul lui Grigore Ghica, la Constantinopol. Pînă la investitura oficială a domnitorului, el continua să desfășoare o activitate încordată spre a consolida poziția acestuia, fiind unul dintre consilierii lui, și îndeplinind totul cu sufletul vibrînd de energie și de fericire.

Dar această fericire avea să fie întunecată în curînd de o umbră de mîhnire care, mai ales pentru Negri, căpăta proporțiile unei mari amărăciuni.

În iulie, deci la două luni după numirea noilor domnitori, aceștia au fost primiți de sultan spre a le da investitura sa. Solemnitatea s-a desfășurat în același mod în care fuseseră „unși“ și predecesorii lor, cu unele mici atenții protocolare, ce nu înlăturau totuși din sufletul participanților moldoveni un sentiment de jignire a orgoliului lor. Negri fu martor al acestei solemnități, ca membru al suitei domnitorului, din care mai făceau parte Cuza (probabil și Alecsandri, care părăsi Constantinopolul abia după aceea) și alții, astfel că el a trăit și a văzut de astă dată personal ceea ce mai înainte auzise doar din povestirile altora.

Cei doi domnitori au fost introduși, împreună cu suitele lor, în *sala de audiențe* a sultanului, care-i primi, chipurile nu întins pe sofa, ci *în picioare*, îmbrăcat în *mare simplitate* și asistat de demnitarii împărăției. (Cuvintele subliniate de noi denotă, în comparație cu trecutul, mici nuanțe de complezență acordate vasalilor.) Chiar de la ușă, oaspeții începură să facă temenele, iar cei doi domnitori se apropiară, se prosternară și sărutară poala sultanului. Acesta „în cea mai adîncă tăcere“ a luat două nișamuri¹, le-a dat marelui vizir, care le-a sărutat și le-a trecut apoi ministrului de externe, sărutîndu-le și el, și înmîinîndu-le altor subalterni spre a le prezenta spre sărutare domnitorilor, înainte de a li se atîrna de gît. Cu același ceremonial, domnitorii au fost încinși cu cîte o sabie oferită de sultan, care, la urmă, le adresă cu glas mîeros și foarte stîns tradiționalele cuvinte:

¹ Cordoane.

„Vouă v-am încredințat cîrma iubitelor mele țări Moldova și Valahia etc., etc....“ Ce se petrecea atunci, la auzul acestor cuvinte, în sufletele celor din suite, nu este greu de imaginat...

Ceremonialul nu s-a terminat însă aici. După investitură, sultanul le-a oferit domnitorilor în dar cîte un armăsar de Arabia. Grigore Ghica, împreună cu suita lui, a fost condus în curtea palatului, ca să-și ia în primire cadoul Padișahului, de către Ștefan Vogoride, fostul caimacam al Moldovei în 1821, acum prinț de Samos, și de Alexandru Vogoride, fiul lui, care îndeplinea în prezent funcția de agent al Moldovei la Constantinopol. În acest moment, Vogoride cel tînăr îl îndemnă pe domnitor ca, în fața reprezentantului sultanului, să sărute scara de la șaua calului, sub motiv că așa cere datina. Ghica nu prea voia să facă asemenea lucru, dar, la stăruința lui Vogoride, domnitorul, „galben ca ceara la față și cu umiliațiunea în suflet“, a trebuit în cele din urmă să se supună. „Noi românii am rămas uimiți de așa umiliațiune națională“ — relatează unul din martorii oculari¹ — jurîndu-se fiecare în sinea lui „să-și pună toată silința, activitatea și patriotismul să vadă națiunea română scăpată de atari umiliațiuni.“

În alte vremuri, asemenea ceremonialuri ar fi putut trece drept ceva obișnuit și de neînlăturat. Generația lui Costache Negri însă — și în primul rînd el personal — nu mai putea accepta astfel de procedee anacronice și ofensatoare, și întreaga sa activitate de aici încolo va fi orientată către înlăturarea lor.

De altfel, epilogul acesta va constitui prologul unei etape noi în lupta pentru cucerirea și afirmarea demnității naționale, luptă în care Negri se va afla totdeauna, neclintit, pe primele poziții.

¹ T. Codrescu, *Uricariul*, vol. XII, p. 66.

Capitolul VII

PRIMELE REALIZĂRI ȘI PRIMELE MISIUNI

1

O dată cu încetarea emigrației moldovene și întoarcerea în țară a proscrisilor, ca urmare a amnistiei acordată de Grigore Ghica, noul domnitor, intensitatea luptei foștilor participanți la evenimentele din 1848 scade simțitor în Moldova. Explicația poate fi găsită în faptul că ei aveau în Grigore Ghica un prieten și un simpatizant al ideilor de progres, în timp ce muntenii, care continuau activitatea politică în emigrație, vedeau în Barbu Știrbei un continuator al regimului dinainte de 1848 și deci un dușman al lor.

În consecință, imediat după instalarea lui Grigore Ghica în scaunul domnesc, Moldova a pășit pe calea reformelor născute din intenții frumoase în fond, însă făcute cu jumătăți de măsură în realitate. Domnia lui Ghica se remarcă prin unele acte concrete de îmbunătățire a situației economice, sociale și culturale din țară, dar ele sînt încă departe de a fi în folosul direct al maselor largi populare. Aceasta din cauză că domnitorul, prin apartenența lui de clasă, promova un liberalism ce nu depășea interesele boierimii conservatoare, numind în posturile cheie din guvernul său reprezentanți ai acesteia, cu toate că și-i apropie și pe fruntașii mișcării de la 1848, pe care-i plasează în funcțiuni mai mici, unde zelul lor inovator era în orice caz mai îngrădit. Printre aceștia din urmă se număra și Costache Negri.

Fiind gata să pună umărul la treabă ori de câte ori i se cerea acest lucru, imediat după întoarcerea în țară, el a acceptat postul de prim asesor al Divanului de Apel al Moldovei, la rugămintea lui Ghica, ce-și începea domnia cu reformarea și îmbunătățirea justiției. Negri n-a rămas mult în această funcțiune oficială. A apucat, în schimb, să ia unele măsuri pozitive, ca fixarea relațiilor dintre boieri și țărani și protejarea acestora din urmă contra abuzurilor slujitorilor statului. În 1850 demisionează. *Gazeta de Moldavia*, care anunța demisia la 26 octombrie 1850, nu arată motivele, dar probabil că a făcut-o din pricină că nu putea să colaboreze cu niște miniștri ce frînau orice tentative de progres.

La Mînjina — unde s-a retras după atîția ani de pribegie — continua să stea însă la dispoziția domnitorului. În același timp, el păstra legătura cu restul emigranților din străinătate, și în special cu Bălcescu. La propunerea lui Negri, Grigore Ghica fusese de acord ca Bălcescu să vie în Moldova, spre a fi scutit de mizeria exilului, dar lucrul nu s-a putut realiza din pricina opoziției lui Barbu Știrbei. Negri nu și-a părăsit totuși prietenul din pribegie. Cu ajutorul său bănesc, Bălcescu a putut scoate, între altele, la Paris, *România viitoare*, și îi trimitea lui Negri, în Moldova, pachete cu broșurile sale tipărite în Franța, pentru ca acesta să le cunoască și să le răspîndească în țară. În vara lui 1851, Costache Negri, însoțit de Alexandri și de sora lui Catinca, s-a dus personal la Paris, pentru a-l vedea pe marele său prieten muntean — pe care nu-l mai văzuse din zilele iureșului parizian din februarie 1848 — și pentru a reîmprespăta contactul de idei și proiecte cu restul emigrației. Încă din 1849 Bălcescu înființase la Paris Comitetul Asociației pentru conducerea emigrației române, avînd ca scop înfăptuirea unei revoluții pentru unitatea națională și, mai tîrziu, una pentru independența națională. Prezența lui Negri în capitala franceză, într-un moment cînd, după cum spunea Bălcescu, Parisul era „plin de reacționari români, dar toți spun că sînt revoluționari“, a constituit una dintre ultimele bucurii ale istoricului, căruia generosul prieten moldovean avea să-i ușureze, pentru o clipă, cumplitele lipsuri materiale în care trăia.

Dar șederea la Paris a trebuit să fie scurtată, deoarece la câteva zile doar după sosirea lui acolo, Negri a fost rechemat în țară de Grigore Ghica, fiind numit pîrcălab al Galațiului, funcțiune pe care era rugat s-o ia numai-decît în primire. Fără a sta pe gînduri, și-a întrerupt imediat vizita în capitala franceză — unde sora lui Catinca avea să mai rămînă câteva săptămîni, probabil pentru a aștepta încheierea cursurilor școlare ale nepoatei sale Josefina, pe care o va aduce apoi mai aproape, la Viena — el grăbindu-se să răspundă chemării domnitorului și să se prezinte la postul în care nu vedea o favoare, cît o datorie.

Galațiul era pe atunci orașul cel mai important din Moldova, după Iași, capitala țării. Port liber la Dunăre, cu agenții consulare pentru țările ce aveau relații comerciale cu Moldova, pe aici se scurgeau bogățiile indigene destinate exportului : cereale, lemnărie, vite, sare etc. În special uriașele cantități de produse agricole¹ aduceau țării un venit considerabil, menit să echilibreze bugetul moștenit de la regimul precedent cu un deficit împovărător. De asemenea, pe aici intrau mărfurile aduse din țările industrializate — Anglia, Franța și Austria — sub forma fabricatelor de metal, a țesăturilor și a obiectelor de lux pentru consumul boierimii. Activitatea portului era extrem de vie și printr-un început de politică intervenționistă în domeniul comerțului, în sensul limitării importului, guvernul lui Grigore Ghica reuși să încline în scurtă vreme balanța comerțului exterior în favoarea exportului, ceea ce contribui la redresarea financiară a țării. Orașul dunărean beneficia în primul rînd de această prosperare, prin veniturile ce-i reveneau de pe urma marelui trafic operat prin arterele lui comerciale. Galațiul devenise astfel isprăvnicia cea mai mănoasă a Moldovei, și dacă Negri a fost numit pîrcălab aici, aceasta se datora încrederii ce i-o acorda Grigore Ghica, interesat să aibă

¹ Marx arăta că Principatele române exportau atunci numai în Anglia aproximativ 1 500 000 hectolitri cereale, fiind a cincea țară, după Rusia, Prusia, Danemarca și Statele Unite, care alimenta cu grîu Marea Britanie. (*Opere*, vol. 9, p. 470).

În această regiune importantă a țării un reprezentant pe care să se poată bizui în aplicarea politicii sale economice.

La puțină vreme după instalarea sa, gălățenii văzură, nu fără surprindere, că în locul unui arivist lacom și pornit să se îmbogățească repede, așa cum făceau predecesorii lui, aveau în fruntea lor un om moderat, cinstit, drept și prietenos, dar în același timp energic și întreprid, devotat intereselor generale și cituși de puțin preocupat de grija chiverniselii proprii. În calitatea sa de pîrcălab, Negri se făcu interpretul politicii de redresare economică, susținînd cu toată puterea și influența de care dispunea reducerea taxelor de export și ridicarea taxelor vamale de import, încurajînd astfel în mod simțitor valorificarea produselor autohtone.

O altă operă constructivă inițiată în timpul pîrcălăbiei sale a fost modernizarea Galațiului. Ca președinte al comisiunii pentru înfrumusețarea orașului — comisiune înființată încă din 1836, dar care figurase pînă acum mai mult cu numele — lui Negri i se datorește purcederea spre înfăptuirea multor lucrări edilitare, ca, de pildă, amenajarea centrului orașului conform cu legile urbanisticii, și mai ales refacerea și dezvoltarea portului prin construirea unui chei nou, pe o lungime de 340 metri, prevăzut cu dane betonate pentru ancorarea vaselor și cu magazine moderne pentru depozitarea mărfurilor. Galațiul cunoscuse astfel un moment de mare avînt, grație inițiativelor lui Costache Negri.

Începuturile acestea frumoase aveau să fie însă întrerupte numai după doi ani, în 1853, o dată cu declararea conflictului ruso-turc ce va declanșa apoi războiul Crimeei. Încă de la începutul conflagrației, Principatele române fură ocupate de trupele rusești și orice activitate a guvernului de aici a trebuit să se întrerupă. În Moldova, administrația lui Grigore Ghica se destrămă, domnitorul însuși, din dorința de a-și păstra neutralitatea, părăsi temporar țara, refuzînd ordinul sultanului de a se duce la Constantinopol și refugiindu-se la Viena ; după retragerea trupelor rusești, Moldova fu ocupată de turci, apoi de austrieci, aceștia veniți, chipurile, în calitate de „neutri“. Anii 1853 și 1854 au fost ani grei pentru poporul român. Războiul înrăutățește iarăși situația finan-

ciară a țării : după ce în 1853 se înregistrase un beneficiu de 120 000 lei, ocupația austriacă lăsa la sfîrșitul războiului un deficit de șase milioane lei.

Costache Negri părăsi și el pîrcălăbia Galațiului și se întoarse iarăși la Mînjina, hotărît să se intereseze acum de afacerile moșiei, încurcate rău din pricina multelor datorii vechi. Aici își regăsea încă o dată familia, căci, celibatarul acesta îndărătnic avea totuși o „familie“. Ea se compunea din surorile Catinka și Zulnia, precum și călugărița Eugenia Negri care, dintr-un spirit de solidaritate familială, își împărțea viața între mănăstire și conacul de la Mînjina. Dar mai ales gîndurile lui se îndreptau către Josefina, fiica aflată acum la Viena, unde urma studii de muzică și pictură. Negri nutrea o afecțiune părintească de o rară devoțiune față de fetiță, pentru creșterea și educația căreia nu pierdea nici un prilej de a-și manifesta bogatele lui resurse sufletești. Corespondența dintre tată și fiică, începută în această vreme, e revelatoare. De la Mînjina, Negri, resimțind dorul copilei mai mult decît în alte momente cînd obligațiile obștești îl solicitau în direcții extrafamiliale, îi scria Josefinei scrisori pline de căldură, în care dragostea părintească se îmbina cu grija de a-i insufla interes pentru viața poporului în sînul căruia fata se va integra în curînd. Odată îi trimitea, la Viena, texte și hore moldovenești cu îndemnul „ca atunci cînd le vei cînta, să-ți amintești cel puțin în acest chip de mine“. ¹ Tînăra fată, antrenată într-o viață mai variată, găsea însă mai puțin timp spre a-i scrie tatălui, care tînjea totdeauna după slovele ei. Josefina îl ținea totuși la curent despre preocupările și viața ei personală — pînă cînd Negri primi într-o bună zi (pe la sfîrșitul lui 1854), nu fără surprindere (fiica abia se apropia de cincisprezece ani), vestea că fata a luat hotărîrea de a se mărita. „Iată o duminică, zi de odihnă — îi răspundea el — și o folosesc încă o

¹ Toate citatele din corespondența cu Josefina, folosite în cursul acestei lucrări, sînt luate din C. Negri, *Versuri, proză, scrisori*, 1909. Scrisorile, redactate în limba franceză, au fost traduse în românește de Emil Gîrleanu.

dată spre a te îmbrățișa cu dragoste, scumpa mea fiică, și a-ți spune cît sînt de mișcat și de întristat la gîndul că ne vom despărți. Oricum, acesta e destinul părinților. Nu uita însă că sub înfățișarea mea posomorită și abătută, inima mea bate pentru tine“. Episodul arată că în omul preocupat totdeauna de problemele mari politice și sociale, se ascundea un suflet cald ce vibra cu putere la lumina sentimentelor paterne. (Josefina s-a măritat în 1854 cu Vasile Romalo, venind în țară cu el. Mai tîrziu, peste vreo zece ani, ea s-a recăsătorit cu Ștefan Sturza, un nepot al fostului domnitor Ioan Sandu Sturza.)

Retras, așadar, la proprietatea lui de la Mînjina, pentru perioada cît a durat războiul Crimeei, Negri a dus aici o viață izolată, nu lipsită de griji și amărăciuni. Pe de o parte, date fiind condițiile situației de război, afacerile gospodărești mergeau prost. Vînzarea produselor agricole întîmpina greutăți, prețurile scădeau mereu, în timp ce datoriile financiare se înmulțeau. Pe de altă parte, în fața ofensivei boierimii de a-și întări privilegiile, precum și a goanei numeroșilor pescuitori în ape tulburi de a se căpătui cu orice chip și prin orice mijloace, Negri părea dezgustat și abătut de spectacolul acelor ani. Luorul se vede limpede dintr-o scrisoare din toamna lui 1854 către Alecsandri, căruia îi mărturisea cu sinceritate, ca unui bun prieten, mîhnirile și nemulțumirile lui actuale: „Mă ocup, dragă Vasile, să vînd cu ce-oi putea porumbul și aș dori să nu mai am de îndeplinit asemenea treburi în condițiile în care mă aflu acum. Dimpotrivă, aș vrea să mă retrag undeva, cu nimica toată, dar fără datorii, și să pot să mă bucur din tot sufletul de acea mediocritate aurită de care vorbește Horațiu. A munci și a trăi este singura mea dorință și ție pot să ți-o spun, fără să fiu taxat de false sentimente : am fost totdeauna contra sistemului de privilegiați trîntori care trăiesc de pe urma muncii altora și nu au altă grijă decît de a căuta tot felul de șmecherlîcuri pentru a continua această stare. Închipuie-ți, dragă Vasile, pe vechiul tău prieten cu 12 ha de pămînt undeva, un plug, opt boi frumoși și o căsuță

pe măsura acestora, muncind să scoată din pământ sămînța necesară, ca în vremurile arhaice..."¹

Nu trebuie să se înțeleagă din acestea că Negri era un dezabuzat. Energia lui intelectuală și disponibilitățile de luptă pentru înfăptuirea idealurilor generației sale erau la fel de puternice ca oricînd, atît doar că împrejurările îl împiedicau deocamdată să și le afirme.

2

Acest virtual Cincinnatus, care ducea dorul unei existențe patriarhale, depărtată de frămîntările vieții publice, a fost însă repede smuls din mrejele nostalgiilor lui momentane și chemat din nou să ia parte la opera de renaștere a țării. Ca urmare a deplasării frontului în regiunea Crimeei, unde Turcia și aliatele ei, Anglia și Franța, își concentraseră uriașe forțe militare, Moldova și Muntenia au fost ocupate de Austria, în baza unei convenții bilaterale cu Turcia, pentru tot timpul cît va dura războiul. Cei doi domnitori, Barbu Știrbei și Grigore Ghica, refugiați, precum am văzut, la Viena, se reîntoarseră acum în țările lor și, cu sprijinul austriac — care era de fapt o supraveghere — se reinstalară pe tronurile lor.

Revenit în Iași, la sfîrșitul lui 1854, Grigore Ghica formă un guvern nou, la începutul anului 1855, în care, deși departamentele cheie le dețineau încă reprezentanții boierimii ruginite și retrograde, fură numiți și cîțiva bărbați mai tineri, susținători ai ideilor de progres, ca Dimitrie Rallet — la culte, Anastase Panu — la justiție, beizadea Ion Ghica (fiul domnitorului) — la externe și Costache Negri — la lucrările publice. Totodată, domnitorul îl luă ca secretar pe Edouard Grenier, un tînăr francez de 35 de ani, prieten cu Alecsandri și Negri, el însuși poet și simpatizant al revoluției din 1848, care activase

¹ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, ms. 2253, f. 181 (Scrisoarea e în l. franceză).

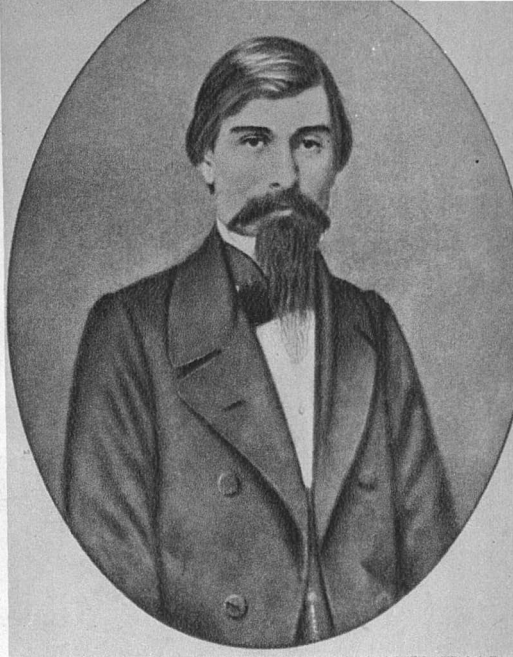
în diplomația franceză pînă la 2 decembrie 1851, cînd își dăduse demisia în semn de protest împotriva loviturii de stat a lui Napoleon al III-lea. Ca secretar al cancelariei domnești de la Iași, Grenier a fost un colaborator devotat al miniștrilor lui Grigore Ghica în cele 18 luni cît a durat a doua perioadă a domniei acestuia.¹

Costache Negri fu deci chemat să conducă unul dintre cele mai importante departamente, lucrările publice, unde totul trebuia făcut de la început. Acest departament fusese înființat în prima parte a domniei lui Ghica, dar atunci nu apucase să se organizeze pe deplin și cu atît mai puțin să treacă la realizări, din pricina obstrucțiilor marii boierimi. Menit să ajute la pătrunderea civilizației în arhaica Moldavă, zdruncinînd astfel vechiul stil de viață al orînduirii feudale, boierimea nu vedea cu ochi buni apariția unui asemenea departament. În 1850, Roznovanu, unul dintre cei mai bogați oameni ai Moldovei, fiind chemat să ia conducerea noului minister, refuzase să primească, declarînd cu cinism: „Dacă e vorba să înfrumusețez orașul, înseamnă să mă distrug pe mine însumi“. Cel dintîi ministru al lucrărilor publice a fost, atunci, pentru scurtă vreme, Mihail Kogălniceanu, care, în această calitate, izbutise să obțină ca produsele moldovenești să fie prezentate, în cadrul pavilionului imperiului otoman, la Expoziția Universală de la Londra, din 1852, lucru ce se întîmpla pentru prima oară în istoria țării. După Kogălniceanu urmasse Costache Negruzzi, dar departamentul nu reușise încă să se consolideze.

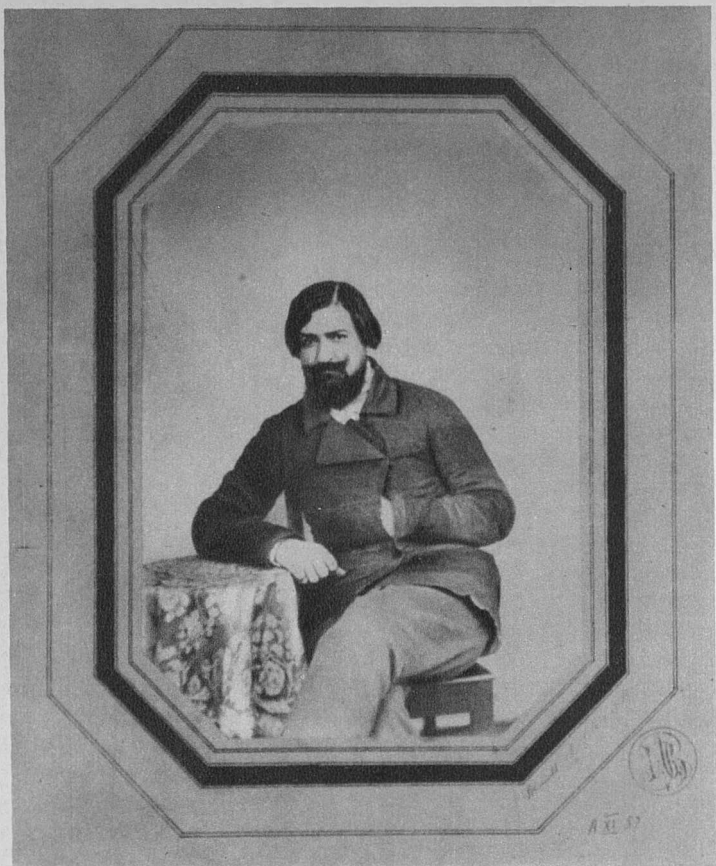
Acum, alegerea lui Negri se datora, desigur, mai ales faptului că în timpul pîrcălăbiei la Galați el dăduse dovadă de multă inițiativă și spirit constructiv în domeniul realizărilor practice. Domnitorul lăsă mîină liberă ministrului său să introducă, în cadrul departamentului pe care-l conducea, reformele, de-o valoare maximă pentru acea vreme, pe care le socotea necesare. Așa, de pildă, dorind să ușureze poverile țăranimii, de a cărei soartă se preocupa în permanență, Negri reduse la jumătate numărul zilelor datorate de țărani pentru întreținerea drumurilor,

¹ Vezi : *Lettres inédites du poète roumain Basile Alecsandri à Edouard Grenier... publiées par Georges Gazier*, Paris, 1911.

Alecu Russo

D. Bolintineanu

C. Negri în timpul emigrației de la 1848

propunînd totodată realizarea de șosele noi prin investiții din fondurile statului. În aceeași ordine de preocupări, el a desființat transportul obligatoriu al sării de către țărani, corvoadă ce apăsa greu asupra păturii rurale. Tot dintr-un sentiment de compasiune omenească a mărit penitenciarul de la Tg. Ocna, important centru salin, spre a îmbunătăți condițiile de viață ale deținuților ce lucrau aici. Ministerul a trecut apoi la înfăptuiri mai largi, cum au fost : sporirea numărului municipalităților din Moldova, dublarea corpului de pompieri de la 8 la 16 companii, a organizat serviciul diligențelor și a introdus telegraful, făcînd ca legăturile dintre Iași și București să fie mai strînse și oferind Moldovei posibilitatea de a avea comunicări telegrafice cu restul Europei, a adus în țară un grup de ingineri francezi pentru intensificarea campaniei de construcții, a concesionat navigația pe Prut unei societăți franceze și a întocmit un plan de construire de căi ferate ale căror lucrări urmau să fie concesionate tot unor societăți franceze ; dar acest din urmă proiect n-a mai apucat să fie realizat în timpul domniei lui Grigore Ghica. Este demn de relevat că în această vreme Negri a depus eforturi mari spre a păstra independența de inițiativă în angajarea și efectuarea lucrărilor, încheind contracte numai cu acele societăți străine, în speță franceze, ce se dovedeau mai avantajoase pentru țară, refuzînd ofertele austriece care condiționau colaborarea prin clauze prea grele pentru economia națională. Astfel, cînd în vara lui 1855 consulul austriac la Iași, Gödel de Lannoy, prevalîndu-se de faptul că trupele austriece ocupau Moldova, protestează pe lângă guvernul lui Ghica împotriva concesionării unor lucrări societăților franceze, cerînd ca ele să fie concesionate societăților austriece, Negri, ca ministru de resort, răspunse în termeni foarte drastici tentativei de imixtiune a reprezentantului Vienei în treburile interne ale țării. Gestul făcu multă vîlvă și avu ca efect retragerea intervenției impudentului consul.¹ De altfel, Gödel de Lannoy, avansat mai tîrziu în diplomația austriacă, nu va uita niciodată afrontul primit

¹ Vezi : Vladimir I. Ghica, *Spicuri istorice*, Iași, 1936.

din partea lui Negri și va căuta, ori de câte ori i se va oferi prilejul, să-și ia revanșa.

Dar activitatea lui Negri nu s-a limitat, în această perioadă, la specificul ministerului pe care-l conducea. Alături de ceilalți membri progresiști ai guvernului, el a susținut înfăptuirea reformelor și în alte domenii. Cultura, justiția, sănătatea publică, agricultura etc. i-au stîrnit totdeauna interesul, și în ședințele de cabinet sau în consfăturile cu prietenii și colaboratorii lui apăra în mod ferm reformele propuse de alții sau inițiate de el însuși. O largă dezvoltare și înflorire a căpătat atunci viața culturală a Moldovei. Numărul școlilor a fost mărit, universitatea din Iași s-a reorganizat prin înființarea celor trei facultăți — litere, științe și drept (la aceasta din urmă fusese numit Simion Bărnuțiu, refugiat din Transilvania), publicarea de cărți și reviste luă un mare avînt.

Acest reviriment cultural nu era scutit însă de multe piedici și de grele lupte. În ciuda liberalităților lui Grigore Ghica, cenzura își exercita din plin prerogativele ei de înfrînare a elanurilor progresiste, în fața cărora boierimea reacționară și retrogradă opunea o rezistență dîrză. Publicațiile — principala armă de luptă a oamenilor noi — continuau să fie suspendate pentru te miri ce, ca și mai înainte, ori erau silite să-și schimbe titlurile sau pe aceia dintre redactori care se dovedeau partizani prea ze-
loși ai progresului.

În sînul guvernului, Negri, reprezentînd aripa radicală (Sion afirmă că Negri era „un fel de prim-ministru al lui Ghica“), alături de Rallet și Panu, cerea cu tărie în primul rînd rezolvarea chestiunilor a căror dezlegare opinia publică le aștepta cu nerăbdare. Printre acestea, de actualitate imediată erau: dezrobirea ȝiganilor și secularizarea averilor mănăstirești acaparate de călugării greci. Negri cerea însă ca înainte de toate să fie desființată cenzura, pentru ca presa să aibă posibilitatea de a lămuri țara în deplină libertate, făcîndu-se cu adevărat purtătorul de cuvînt al opiniei publice și apoi, guvernul, cunoscînd dorințele și aspirațiile poporului, să treacă la înfăptuirea lor reală. Bineînțeles, fracțiunea conservatoare, în cap cu ministrul de interne Ștefan Catargiu, nu admitea nici una din reformele propuse, invocînd pretextul

complicațiilor de ordin extern pe care le-ar produce aplicarea lor. Se născură discuții aprinse, cărora domnitorul, ca factor suprem, cu greu le putea face față. În ședințele cabinetului, care erau uneori furtunoase, Ghica, spre a evita dezmembrarea guvernului, adoptă o poziție de arbitru. El amână discutarea problemei cenzurii, ridicată de Negri, iar în chestiunea averilor mănăstirești argumentă că aceasta nu poate fi rezolvată printr-o hotărâre unilaterală a guvernului Moldovei, dar admise că emanciparea țăganilor ar putea fi înfăptuită fără să creeze complicații de ordin extern. Și aici se manifestară însă disensiuni acute. Miniștrii liberali, în frunte cu Negri, susțineau că problema poate fi atacată printr-un simplu decret care să declare abolirea sclaviei fără nici o despăgubire, în timp ce miniștrii conservatori, prin glasul lui Cărgău, declarau că aceasta ar fi o spoliațiune. Totuși, sub presiunea opiniei publice¹, după multe dezbateri se conveni să se facă emanciparea țăganilor, acordându-se o despăgubire de zece galbeni pentru fiecare suflet. Fu o primă victorie împotriva taberei reacționare din guvern, aclamată cu bucurie de toate elementele progresiste din Moldova. Două sute de mii de suflete își căpătau astfel libertatea, dar actul în sine avea o importanță mult mai mare, deoarece însemna începutul unei serii de reforme ce vor urma în mod inevitabil. *România literară* a lui Alecsandri, suprimată în 1852 pentru că într-un articol al lui Bălcescu despre *Răzvan și Vidra* se făcea o aluzie la „poporul de robi țăgani“, avea să fie suspendată a doua oară, după ce reapăruse în 1855, fiindcă salutase dezrobirea țăganilor printr-o frază prea îndrăzneță: „Astăzi cade și se desființează sclavia cea neagră, mâine cată să cadă și să se desființeze șerbia cea albă — căci altfel cum vom începe a fi o societate nouă?“ Aluzia la emanciparea țăranilor de sub robia boierimii era mult prea străvezie, ca să i se poată acorda dreptul de a pătrunde în popor!

¹ Să nu uităm că în 1853 fusese publicat la Iași, în traducerea lui T. Codrescu, romanul Harrietei Becher-Stowe, *Coliba unchiului Tom*, remarcabilă lucrare pledînd pentru abolirea sclaviei.

Negri nu izbutise să-și impună punctul de vedere în privința desființării cenzurii, dar se bucura că o reformă cu semnificație socială largă, ca emanciparea țăganilor, putuse fi realizată în pofida împotrivirii reacțiunii. Cît despre a treia mare problemă, secularizarea averilor mănăstirești, aceasta era într-adevăr mult prea complicată pentru a putea fi rezolvată dintr-o dată ; tot lui îi va fi însă dat să ducă bătălia și în această direcție.

3

Pe lângă și paralel cu activitatea lui de ministru în cabinetul de la Iași, Costache Negri fu însărcinat de Grigore Ghica și cu alte atribuții, de astă dată abordînd domeniul diplomatic. Prin aceasta, el își inaugura acum o carieră în care numele său va rămîne pentru totdeauna legat în analele acelei epoci de lupta pentru recunoașterea drepturilor țării pe arena internațională. Timp de zece ani de aici încolo, Negri își va sluji patria în misiuni extrem de dificile, desfășurate dincolo de fruntariile ei, cu nestrămutată hotărîre de a fi la înălțimea atribuțiilor ce i se încredințau, și avînd totdeauna — aproape ca o idee fixă — gîndul la ridicarea prestigiului țării și afirmarea demnității naționale.

Deși războiul Crimeei era în toi, la Viena se începură, în martie 1855, negocieri între puterile beligerante în vederea rezolvării problemelor aferente, „pe cale pașnică“. Austria, ca putere „neutră“, se oferî să găzduiască o „conferință a păcii“, la nivelul ambasadorilor, al cărei mobil era de a sili Rusia să accepte condițiile puterilor occidentale pentru încetarea focului. Printre problemele aduse în discuție, cele mai spinoase se refereau la soarta și statutul viitor al Principatelor Române. Acestea erau excluse însă de la dezbateri, fiind considerate provincii ale imperiului otoman și deci reprezentate de partea turcă. Totuși, printr-o scrisoare vizirială, adresată la 7 aprilie lui Grigore Ghica și Barbu Știrbei, Poarta invita pe cei doi domnitori să-și trimită cîte un delegat la Viena, spre a da, în caz de nevoie, lămuriri plenipotențiarului

otoman în legătură cu chestiunile privind Principatele. Era numai o formalitate, deoarece delegații români nu puteau exprima nici un punct de vedere propriu, neavînd posibilitatea de a lua parte la dezbateri. Grigore Ghica folosi totuși prilejul oferit de Poartă și îi încredință această misiune lui Negri, care și plecă fără întârziere, la 10 aprilie 1855, spre Viena, pentru a fi la dispoziția lui Ali Pașa, plenipotențiarul Turciei.

În capitala austriacă, Negri nu se mulțumi însă să fie o simplă anexă docilă, la remorca reprezentantului Turciei. De îndată ce sosi la Viena, el luă contact cu Ali Pașa, apoi, în aceeași zi, făcu o vizită contelui Buol Schanenstein, ministrul de externe al Austriei, care-l primi numai decît, la cerere. Dar acestea erau simple vizite protocolare ; Negri își îndreptase speranțele în alte părți. În cîteva întrevederi cu baronul de Bourquenay, ambasadorul Franței, și cu contele Westmoreland, ambasadorul Angliei, el expuse pe larg doleanțele poporului român, care se concretizau, în esență, la dobîndirea autonomiei, prevăzută în vechile tratate încheiate cu Poarta, dar nerespectate în fapt. Negri înfățișă celor doi ambasadori natura legăturilor dintre Poartă și Principate în decursul vremurilor, obligațiile pe care ambele părți și le asumaseră prin diferite tratate etc., apoi dădu glas mării aspirații a românilor, unirea Principatelor, prezentînd ambasadorilor de la Viena un memoriu în acest sens. Era pentru prima dată cînd problema Unirii, expusă de Negri cu tactul cerut de împrejurări, dar totodată cu multă fermitate, intra în sfera de preocupări a unui areopag european. În urma acestor întrevederi, Negri obținu ca baronul de Bourquenay să citească într-una din ședințele conferinței o lungă comunicare, redactată de ambasadorul francez în colaborare cu delegatul moldovean, referitoare la problema unirii Principatelor. Intervenția plenipotențiarului francez stîrni oarecare animație între colegii lui, dar nimeni nu bănuia cum și de către cine fusese ea inspirată. Trecîndu-se la vot, în principiu, Franța se declară în favoarea Unirii, Rusia o susținu cu unele condiționări, Turcia și Austria, cărora li s-a alăturat și Anglia, se opuseră însă acestei idei, fiecare din interese proprii. Pro-

blema Unirii fu, deci, abandonată de conferință, neîntrunind majoritatea.

Lucrările nu se opriă totuși aici. Alte două ședințe ale conferinței au fost consacrate exclusiv discutării chestiunii Principatelor, în lumina relațiilor lor cu imperiul otoman, atingându-se, printre altele, următoarele dezbătute formulate în culise de Negri : instaurarea unei administrații naționale neatîrnate, alegerea domnitorului de către Adunarea țării, hotărîrea unui tribut fix o dată pentru totdeauna, dreptul de a avea o oștire națională, etc. Turcia fu nevoită să admită discutarea acestor puncte, dar cu rezerva de a le lua în dezbatere după o anumită perioadă de studiu. Negri căpătă astfel asigurări că problema autonomiei Principatelor va fi analizată „în modul cel mai serios“ la o viitoare conferință. Deocamdată, la Viena se preconiza (și mai pe urmă s-a hotărît) ca Principatele să treacă sub garanția colectivă a celor șapte puteri, lucru destul de important, deoarece ele intrau prin aceasta în orbita europeană, ca un prim pas spre eliberarea de sub dominația otomană. Deși în stadiul principialităților, succesul lui Negri a fost real la Viena.

În tot timpul conferinței ambasadorilor, el păstră o legătură strînsă cu Grigore Ghica, transmițîndu-i cu regularitate — printr-o corespondență abilă, deoarece secretul comunicărilor putea fi oricînd violat de agenții străini, în special turci și austrieci — rezultatele intervențiilor făcute. Domnitorul se declara mulțumit de opera trimisului său și-i acorda, cu încredere, întreaga libertate de acțiune. „Scrisoarea dumitale din 12 mai mi-a sosit azi și am citit-o cu mult interes, îi scria el la 20 mai. Fii prolix, scumpul meu, și intră în toate amănuntele ; îmi place să te urmez și să te citesc... Nu am alte instrucțiuni pentru dumneata, decît să faci ce-i ști că este mai bine ca să obținem vechile noastre drepturi politice ; fă-te în patru pentru a ajunge să le obții“¹.

Străduințele depuse de Negri la Viena pentru a îndrepta cauza românească pe un făgaș favorabil n-au fost, evident, mici și nici ușoare. În timpul conferinței ambasadorilor, Viena mișuna de români — în speță munteni ce se aflau încă în exil — care urmăreau dezbaterile.

¹ Vladimir I. Ghica, *op. cit.*

dar așteptînd ca rezolvarea problemei Principatelor să vină de-a gata, fie de la turci, fie de la austrieci, fie de la franco-britanici. Despre ei, Ioan Maiorescu, pe atunci funcționar la ministerul de justiție austriac, putea spune unele lucruri nu tocmai plăcute : „Dumnealor șed în deșert aici, ba ce zic în deșert ? Se plimbă pe la Baden și Luxemburg“, adăugînd că „românii sînt încă copii în misterele politicii“. Caracterizarea nu se referea, firește, la Negri, pe care Ioan Maiorescu îl cunoscuse în acele zile la Viena și în care vedea o personalitate cu totul deosebită de a celorlalți români întîlniți de el. Negri, cunoscînd interesele antagonice ale marilor puteri cu privire la țările române, căuta să speculeze cu mult tact și mai ales cu o perseverență dusă pînă la extrem rivalitățile dintre ele, convins că în cele din urmă cauza românească va triumfa. Datorită acestei comportări — fără a folosi totuși metodele diplomatice obișnuite (intrigi, ingerințe, lingușiri, ploconeli servile) — dublată de un farmec personal deosebit, precum și de o experiență cîștigată în lungile contacte cu lumea Apusului, unde își însușise un orizont larg de gîndire, o tehnică a informației, o anumită ținută și o anumită disciplină de a cugeta și de a munci — elemente ce-și dădeau acum roadele — Negri își atrăgea stima și aprecierea tuturor celor ce-l vedeau la treabă. Îndeosebi demnitatea sa impunătoare, ce nu accepta nici un compromis moral, sfîrșea adesea prin a-și dezarma adversarii și a-și atrage noi simpatii. După plecarea lui din Viena, Ioan Maiorescu, într-o scrisoare către George Sion (iulie 1856), ținea să adauge : „Spune domnului Negri închinăciuni din partea mea... Ce mult am rămas mulțumit de acest om“¹.

În cele două luni cît a stat la Viena, Negri își consacra tot timpul misiunii sale, făcînd memorii, scrise de el însuși (avea un scris foarte frumos), dînd precizări, elaborînd neîncetat documente pentru susținerea cauzei.² În-

¹ Șt. Meteș, *op. cit.*

² În secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România pot fi văzute trei memorii de acest fel, scrise și semnate de el (în limba franceză), adresate ministrului de externe al Austriei și ambasadurilor Franței și Angliei, datate 17 iunie 1855, deci după sosirea în țară. Memoriile au același conținut,

colo, viața lui în capitala austriacă se desfășura „destul de trist, fiindcă ies foarte puțin“, după cum îi scria, la 20 mai, fiicei lui stabilită între timp în țară. Avea o singură dorință, aceea de a-și vedea misiunea îndeplinită și de a se întoarce acasă cu sentimentul că și-a făcut datoria, pentru a se bucura apoi de odihnă, alături de ai săi — „eu care nu-mi pot găsi adevărata mulțumire decât în mijlocul scumpei mele familii“.

Dar, tocmai această mulțumire avea să-i fie răpită din nou, îndată după revenirea de la Viena.

4

Abia întors în țară, nici nu avu timp să-și vadă bine familia, că o nouă misiune, și mai complicată încă, îl chema iarăși la datorie. Pe la sfârșitul lui iunie părăsi Iașul, din însărcinarea domnitorului, pornind spre Constantinopol, împreună cu Dimitrie Rallet, ministrul cultelor, pentru a susține cauza moldovenească în litigiul mănăstirilor închinatelor și totodată pentru a duce tratative cu guvernul turc în vederea obținerii unui ajutor bănesc de 14 000 de galbeni, spre a se putea face față dificultăților financiare ale Moldovei, provocate de războiul Crimei. Sau, cum spunea Negri într-o scrisoare de la 9 august 1855, adresată din Pera lui Ion Ghica, pe care-l ruga să vină să-i dea concursul: „E vorba de a smulge locurilor Sfinte o parte din ceea ce ele au la noi în cele două Principate, pentru a putea face față urgentelor nevoi ale ocupației prezente, ca și pentru a acoperi uriașele deficite rămase de pe urma ocupațiilor trecute“.¹

aducînd unele precizări de amănunt în legătură cu tratatele mai vechi dintre Poartă și Principatele Române și ele urmau să fie transmise lui Eudoxiu Hurmuzachi, la Viena, spre a fi înmîinate diplomaților respectivi. Din motive necunoscute, plicurile n-au mai fost trimise, și ele s-au păstrat pînă astăzi, constituind o mărturie a conștiințiozității și felului cum înțelegea să lucreze el.

¹ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Coresponzența C. Negri—I. Ghica, Ms. inv. 82812—82885. (Scrisoarea din 9 august 1855).

Problema mănăstirilor închinate constituia obiectul unui litigiu mai vechi între guvernele din Principate și forurile eclesiastice ortodoxe de la Constantinopol. Sub denumirea de „mănăstiri închinate“ erau incluse acele lăcașuri religioase din Muntenia și Moldova — ce erau în același timp și importante centre de cultură — pe care unii domnitori din trecut le „închinaseră“ așa-numitelor locuri sfinte din Grecia și Asia Mică (Muntele Athos, Antiohia, Ierusalim etc.), ca unor foruri tutelare în ordine spirituală. În decursul veacurilor, egumenii trimiși de patriarhiile respective să păstorească aceste așezări deveniseră însă stăpîni absoluți ai lor, dispunînd de averile uriașe și comportîndu-se în administrarea lor ca stat în stat. În secolul al XIX-lea, mănăstirile închinate aveau un patrimoniu funciar de 2 500 000 pogoane, pe suprafața căruia lucrau, în condiții de adevărată sclavie, circa 600 000 de țărani români, iar administratorii în haine călugărești încasau anual un venit de 15 milioane lei (la valoarea din 1850). Toți acești bani intrau în vistieria patriarhiilor tutelare. Deci pe lîngă celelalte tributuri plătite imperiului otoman, poporul român mai era deposedat și de patriarhiile greco-bizantine de aproape un sfert din produsul muncii lui.

În urma revoluției din 1821, românii ridicară pentru prima dată problema mănăstirilor închinate, cerînd să se înlăture această nedreptate strigătoare la cer. Dar cum rezolvarea ei depindea de bunăvoința Turciei, în imperiul căreia se consumau faptele, se înțelege că Poarta nu putea să dea cîștig de cauză românilor, pe bunul motiv că ea însăși se înfrupta de pe urma acestei spolieri a celor două Principate. Abia după 1830, conform stipulațiilor din Regulamentul Organic, egumenii greci fură obligați să verse Principatelor o cotă proporțională cu veniturile încasate de ei, fără să se conformeze însă acestei înțelegeri. Mai tîrziu, în 1842, la o nouă ridicare a problemei, Principatele obținură încă o dată recunoașterea formală a drepturilor lor, dar patriarhiile interesate se eschivau de la aplicarea hotărîrilor luate. În 1850, prima măsură întreprinsă de guvernul lui Grigore Ghica în Moldova — măsură impusă de altfel de imensele greutăți financiare moștenite de la regimul precedent — a fost

sechestrarea veniturilor mănăstirilor închinat. Litigiul dintre guvernul moldovean și prelații ortodoxi trecu astfel din domeniul disputelor în acela al faptelor și căpătă caracterul unui conflict. Dar în 1854, o dată cu ocuparea țării de către trupele turcești și suspendarea guvernului Ghica, patriarhii încercară să recucerească vechile privilegii, dorind să cîștige și ceea ce pierduseră între timp. Folosind conjunctura, ei se plîinseră sultanului, căruia îi cereau să le facă dreptate, spunînd nu numai că au fost lezați în „drepturile lor seculare“, dar că de treizeci de ani — deci de cînd s-a declarat litigiul — n-au mai primit nici un ban din Principate! După revenirea lui Ghica în scaunul domnesc, conflictul reizbucni într-o formă și mai ascuțită. Poarta trebui atunci să intervină direct, căutînd, firește, să ia partea patriarhiilor. Printr-o scrisoare adresată domnitorului din Moldova, la 15 mai 1855, ministrul de externe turc opina că „chestiunea este importantă și necesită un examen amănunțit la Constantinopol“, iar printr-o altă scrisoare, trimisă de astă dată de însuși marele vizir, se cerea ridicarea sechestrului, urmînd ca problema să fie adusă în fața unui consiliu de înalți funcționari numiți de Poartă, spre a judeca litigiul. Consiliul hărăzit să judece procesul iscat între creștinii din Moldova și călugărima din Grecia și Asia Mică era format din : Mehmed-Pașa, Fuad-Pașa, Ahmed-Vefic-effendi și un hoge turcesc! Judecata trebuia să înceapă imediat. Costache Negri și Dimitrie Rallet au fost însărcinați să apară în fața acestei instanțe, ca reprezentanți ai părții moldovene.

Costache Negri era un vechi agitator al problemei mănăstirilor închinat. În *Toastul* de la 27 decembrie 1848, rostit în fața românilor emigrați la Paris, el ridica și această chestiune atunci cînd, glorificînd virtuțile voievozilor de altădată ai Moldovei și Țării Românești, spunea : „Ei înzestrară școlile cu averi de moșii... astăzi pradă unor călugări greci de prin munții lumii! Dar bun este Dumnezeu părinților noștri! Veni-va o dată ziua dreptății, unde fiecare va rămîne cu ale sale!“

Pînă la ziua dreptății, venise ziua luptei. O luptă grea, sortit să o ducă el însuși, împotriva unei armate de „trîn-tori îmbrăcați în rasă, dar dezbrăcați de orice frică de

Dumnezeu“, cum spunea într-o scrisoare. Deși sosiseră la vreme în capitala Turciei, cei doi delegați moldoveni așteptară multe zile pînă să se înceapă ședințele faimosului Consiliu. Conform obiceiului turcesc, deschiderea discuțiilor se amîna mereu, prin tot felul de bacalîmuri și tărăgăneli, fără nici o motivare precisă. În acest timp însă, Negri nu stătea degeaba. La Constantinopol reuși să-și revadă, ca Ion Ghica, acum principe de Samos, Dimitrie Bolintineanu, apoi Vasile Alecsandri, chemat special din țară că să-l ajute, și alții, ce se oferiră să-i dea, prin relațiile lor, concursul în misiunea ce-o avea de îndeplinit. Înarmat cu experiența proaspăt cîștigată la Viena, Negri trecu numai decît la lucru, făcînd vizite și memorii la guvernul turc și la ambasadele din Constantinopol, publicînd articole în presă, lămurind pe toate căile opinia publică asupra problemei mănăstirilor închinatelor, căutînd astfel să atragă simpatia și sprijinul măcar al unor cercuri diplomatice din Stambul în favoarea acestei probleme vitale pentru poporul român. Și într-adevăr, el izbuti să cîștige de partea sa pe ambasadorul Franței, Thouvenel, care se declară gata să susțină — ceea ce și făcu în fapt — cauza românească în privința mănăstirilor; nu izbuti să obțină același lucru de la ambasadorul englez, care adoptă o atitudine de indiferență.

La rîndul lor, nici prelații din Stambul nu stăteau cu mîinile în sîn. Tergiversînd începerea discuțiilor în problema mănăstirilor, ei căutau să cîștige timp pentru a mobiliza cît mai multe forțe, angajînd pe avocații cu renume ai Porții — toți fanarioți — să le apere cauza, miînd în dreapta și în stînga, lingușind și cumpărînd cu bani grei pe reprezentanții oficialității otomane. Ceva mai mult, în ploconirea lor extremă, patriarhii ortodocși, coalițați împotriva guvernelor creștine din Principate, înălțau osanale stăpînilor lor mahomedani din Țarigrad, pe care-i lăudau în termeni ditirambici că sînt „mai binefăcători decît Alah“, mai „înțelepți ca Platon“, mai „strălucitori ca soarele de pe cerul Kalifatului“, și tipăreau cărți creștinești „pentru slăvirea legii lui Mohamed“. Toate acestea ilustrau mentalitatea ce domnea în cercurile înalte ale împărăției otomane din acea vreme, pe care

delegația moldoveană o înfrunta doar cu armele demnității și ale credinței în dreptatea cauzei. Trebuia o tărie de caracter și o răbdare de neînfrînt spre a rezista în fața unor asemenea metode incalificabile. Din fericire, Negri le avea. În vreme ce Alecsandri, venit pentru scurtă vreme la Constantinopol să-l încurajeze pe prietenul său, se grăbea să se întoarcă în țară dezgustat, căci, spunea el, „atmosfera bizantină e plină de miasmele corupției materiale și mai ales morale care îți întoarce inima pe dos”¹, Negri a rămas să ducă mai departe lupta în această atmosferă potrivnică și otrăvitoare.

În sfârșit, într-o bună zi, judecata începu. Reprezentanții patriarhiilor se prezentară în fața instanței, aducînd cu ei saci de documente spre a-și apăra interesele. Negri, simplu, convingător, concis, dar înflăcărat de dreptatea cauzei ce-o susținea, invocă numai cîteva argumente esențiale, afirmînd — lucru extrem de cutezător pe atunci — că poporul român singur are dreptul de a hotărî asupra bunurilor sale și că, așa cum prevedea de altfel și Regulamentul Organic, chestiunea nu poate fi judecată la Constantinopol, ci trebuie adusă în fața unei comisii din țară. Dezbaterile deveniră furtunoase și se prelungea săptămîni și luni de-a rîndul. Apărătorii călugărilor, prin tot felul de tertipuri avocățești, încercau să propună diverse învoieli, pe care însă partea română le respingea mereu cu îndîrjire. Negri nu era omul care să cedeze ușor atunci cînd îmbrățișa cu toată ardoarea o problemă, chiar dacă știa că are în față adversari de neînfrînt. Aceasta era una din caracteristicile personalității lui. În același timp, în pofida obstacolelor uriașe ce-i stăteau în cale, el nu-și pierdea niciodată cumpătul, nici moralul, calități demne de un adevărat diplomat, așa cum se va și afirma de aici încolo.

După o războire de cîteva luni, problema părea să capete cîștig de cauză în favoarea românilor, în sensul că, sub presiunea cercurilor diplomatice din Constantinopol, guvernul turc fu nevoit să admită ca patriarhiile orientale să nu mai aibă în Principate decît o putere spirituală, iar

¹ *Lettres inédites du poète roumain Basile Alecsandri*, Paris, 1911.

în ceea ce privește puterea materială, prelații din Fanar și de aiurea să primească doar o sumă fixă lunară din veniturile mănăstirilor închinat. Era un început de izgonire a intrușilor din țară, sau cum spunea Negri într-o scrisoare către Alecsandri : „Cea mai frumoasă și mai dreaptă lovitură de picior ce li se poate da“. La 3 octombrie 1855 îi scria fiicei sale : „Cred că în scurtă vreme voi avea plăcerea de a vă îmbrățișa, căci trebile noastre sînt pe sfîrșite“.

Dar lucrurile nu s-au terminat atît de repede pe cît credea el. La 20 octombrie se vedea silit să anunțe o nouă amîinare a întoarcerii acasă, scriindu-i Josefinei că e nevoit să prelungească șederea la Constantinopol, deoarece trebuia să aștepte hîrțile trebuitoare, care, din pricina nesfîrșitelor tărăgăneli orientale, înaintau încet de tot.

Oricum, întoarcerea definitivă în țară nu putea fi îndeplinită decît mult mai tîrziu. În noiembrie veni pentru cîteva zile la Iași spre a aduce la cunoștința domnitorului stadiul demersurilor de la Constantinopol și pentru a lua parte la ședințele consiliului de miniștri, împărtășind totodată guvernului impresiile sale despre atmosfera ce domnea în cercurile diplomatice de la Constantinopol cu privire la Principate. Se întoarce apoi din nou în capitala Turciei spre a continua lupta împotriva călugărilor ce încercau pe toate căile să răstoarne hotărîrile luate cu puțin mai înainte în dauna lor. „Chestiunea noastră, a mănăstirilor, merge încet ; dar nădăjduim că se va isprăvi cu bine“, îi scria la 10 ianuarie 1856 Josefinei.

Mai ales acum, la începutul lui 1856, păstra o legătură strînsă, prin corespondență, cu prietenii de la Iași — unde se prevedeau frămîntări mari în preajma apropiatei încheieri a domniei lui Grigore Ghica — sfătuindu-i neînterupt să procedeze cu multă prudență și abilitate în aceste momente de criză, spre a nu irita susceptibilitatea marilor puteri ce reluaseră, la Constantinopol, conferințele întrerupte la Viena. Capitala Turciei se transformase atunci, după războiul Crimeei, într-un adevărat viespar diplomatic. Negri, trăind în acest viespar, avea prilejul să capete o perspectivă mai largă asupra evenimentelor, cunoscînd îndeaproape mișcările diplomației

internaționale și putînd să dea sfaturi prețioase celor din țară, limitați la orizontul îngust al pasiunilor politice interne. Din scrisorile adresate în această perioadă lui Kogălniceanu, bunăoară — aflat mai de mult în opoziție, dar care se bucura de o mare autoritate și influență prin campaniile duse în ziarul *Steaua Dunării* — reiese neli-niștea și îngrijorarea lui Negri de a nu se compromite cauza națională prin dispute interne exagerate. Astfel, la 28 ianuarie 1856, mulțumindu-i lui Kogălniceanu pentru concursul dat guvernului în problema dezrobirii țigănilor, îl îndemna să fie mai ponderat în campaniile sale, mai ales în acest moment de criză, împărtășindu-i impresiile urîte pe care cercurile diplomatice le aveau despre frămîntările din țară. Revenind apoi la tema arzătoare a zilei, îl înștiința pe Kogălniceanu că în ce privește problema mănăstirilor, crede că ea va fi remisă totuși țării, pentru a se lua aici o hotărîre. „Astfel că grecii (călugării greci — n.n.), scria el, nu sînt bucuroși, căci va rîde bine cine va rîde cel din urmă”¹.

Călugării greci nu erau, într-adevăr, bucuroși de o asemenea soluție de circumstanță și făcură totul pentru ca problema să fie readusă pentru discuții tot la Constantinopol. În aprilie următor, Negri se afla încă în capitala Turciei, aproape disperat de aceste tergiversări nesfîrșite, dar nu mai puțin hotărît de a nu se da bătut. La 12 aprilie 1856, îi destăinuia surorii sale Catinka : „A trebuit să mă prezint Comisiei pentru bunurile conventuale. Trec prin grele încercări și nu poți ști cîte suferințe am avut de cînd sînt aici și cît calm îmi trebuie ca să rabd totul cu resemnare. Totuși, o idee mă susține : să fac ca țara mea să intre în posesiunea unui sfert din teritoriul ei și să ne vedem scăpați de un dușman instalat în căminele noastre, care era un stat în statul nostru. Această idee, zic, mă susține în toată persistența mea și nu-i nimic ce m-ar putea descuraja.”²

Dar nici de data aceasta discuțiile nu ajunseră la vre-un rezultat. Problema mănăstirilor, neputînd fi rezolvată la Constantinopol, a fost transferată Congresului de la

¹ O scrisoare a lui C. Negri, *Ramuri*, 1908, nr. 2.

² Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, ms. 4644.

Paris, care a hotărât (abia în 1858) să fie soluționată prin arbitraj, măsură ce se va dovedi, de asemenea, nereală și ineficace. Totuși, succesul era mare, deoarece litigiul fiind smuls din mîna forurilor de la Constantinopol, partea românească își sporea șansele de a obține recunoașterea drepturilor ei atunci cînd, în 1863, va proceda, din proprie inițiativă, la secularizarea averilor mănăstirești.

În această perioadă Negri își spori și mai mult prestigiul în cercurile diplomatice și politice de la Constantinopol. Tăria de caracter și dîrzenia lui deveniseră proverbiale. Se făcuse cunoscut ca un om greu de scos din ale sale, iar cînd era vorba de apărarea drepturilor țării, dîrzenia lui nu cunoștea margini. Prin el se manifesta parcă voința de veacuri a unui popor sătul de nedreptate, ce dorea să-și scuture un jug de pe grumaz. Cunoșcîndu-l în-deaproape sub această lumină, Bolintineanu spunea despre el : „C. Negri e un moldovean pe care românii sînt mîndri de a-l pune în față, atunci cînd e vorba de a arăta pe unul de-ai lor cu simțăminte înalte, cu virtuți de o mare distincție. E adorat de compatrioții săi (din exil, n.n.), e admirat chiar de dușmani“. ¹ Marele vizir însuși îl primi în audiență, înainte de a pleca spre țară și apreciind calitățile sale, dar în primul rînd spre a-l face mai maleabil în viitoarele relații, îi făgădui, nici mai mult, nici mai puțin, căimăcămia în Moldova în apropiata criză dinastică ce se deschidea aici. Ion Ghica, dispunînd de numeroase antene în culisele oficiale ale Porții, și interesat personal în problemă, aspirînd să devină el însuși domnitor pe tronul unuia din Principate, consemna acest zvon într-o scrisoare către soția lui, căreia îi comunica, nu fără o anumită înfrigurare în privința șanselor proprii : „Ghica din Moldova își dă sau și-a dat demisia. Negri va fi numit probabil caimacam, dacă nu Domnitor“. ²

Ion Ghica anticipa însă asupra unei probleme în care Costache Negri nu manifesta nici o veleitate și nu depunea nici un efort pornit din interes personal. Pe el îl preocupa nu lupta dintre oameni pentru obținerea unui tron,

¹ D. Bolintineanu, *L'Autriche, la Turquie et les Moldo-Valaques*, Paris, 1856, p. 138.

² Vezi articolul : *Ion Ghica în Samos, Convorbiri literare*, 1912.

ci soarta generală a țării. În preajma conferințelor internaționale ce vor discuta problema Principatelor, Negri îi scria lui Alecsandri (la 19 ianuarie 1856) : „Țările noastre intră într-o fază nouă și deie Domnul ca în sfârșit, după atâtea suferințe și mizerie, să fie fericite și să se poată bucura un lung șir de ani de binefacerile civilizației și ale prosperității”.¹

Dar faza cea nouă, întrevăzută de el, avea să fie foarte agitată și nebănuit de dramatică.

¹ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Ms. 2253, f. 217.

Capitolul VIII

LUPTA CEA MARE

1

Bătălia pentru înfăptuirea celui mai însemnat eveniment petrecut în țara noastră în această perioadă — Unirea Moldovei cu Muntenia — a început în mod efectiv încă din primăvara anului 1856 și ea a durat aproape trei ani, pînă la realizarea marelui ideal al populațiilor din cele două Principate. Lupta s-a desfășurat în condiții a-prige pe două fronturi paralele, intern și extern, angajînd pe de o parte rivalitățile și antagonismele de clasă din țară, iar pe de altă parte suscitînd ciocnirea de interese ale marilor puteri europene ce-și îndreptaseră încă mai de mult atenția asupra acestor două țărișoare de la gurile Dunării. Despre ele, bătrînul Talleyrand spusese cu vreo trei decenii mai înainte, cu necontestatul lui fler politic : „*Le centre de gravité du monde n'est ni sur l'Elbe, ni sur l'Adige ; il est là-bas, aux frontières de l'Europe, sur le Danube*“.¹ Forțele patriotice din Moldova și Muntenia aveau de dus, așadar, o luptă atît de grea pentru unitatea națională încît un istoric străin recunoștea că, în conspectul marilor revendicări ale popoarelor din decursul veacului al XIX-lea, „nici un popor n-a luptat mai mult ca românii pentru susținerea Țelurilor lor naționale“.²

¹ „Centrul de gravitație al lumii nu este nici pe Elba, nici pe Adige ; el este acolo, la marginea Europei, pe Dunăre.“

² T. W. Riker, *Cum s-a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaționale*, București, 1944, p. 61.

Ideea Unirii nu era nouă în istoria poporului român, dar ea s-a impus în mod imperios, cu cele două perspective esențiale legate de ea, „libertatea dinlăuntru“ și „libertatea dinafară“, o dată cu dezvoltarea economică a Principatelor, prin triumful capitalismului în ciocnirea cu orînduirea feudală și prin înfiriparea unei industrii manufacturiere, acestea avînd ca efect imediat lărgirea comerțului între cele două provincii, lucru ce necesita desființarea barierelor vamale dintre ele, situate pe vechea graniță de de la Milcov. În același timp constituirea unui stat național unitar însemna întărirea relațiilor economice cu alte state și deci propășirea economico-socială internă¹. În al șaselea deceniu al veacului, după revoluția de la 1848, condițiile pentru trecerea la acțiune erau coapte, iar oamenii înaintați, chemați să o conducă, ajunși la deplina lor maturitate politică, erau gata s-o înceapă.

Contradicțiile dintre marile puteri cu privire la soarta pe care voiau să o hărăzească Principatelor au avantajat într-o largă măsură începutul și desfășurarea acestei lupte. În ambiția lor de a-și atinge fiecare țelurile sale proprii, se poate spune că Principatele Române constituiau un măr al discordiei între puterile europene. Lucrul acesta s-a văzut mai limpede ca oricînd în timpul dezbatărilor conferinței de la Viena (1855), urmată de aceea de la Constantinopol, unde fiecare putere căuta să-și apere pozițiile și interesele ei. Neputînd ajunge la o înțelegere, ele au hotărît, în sfîrșit, la Congresul de la Paris (martie 1856), unde s-a discutat cu mare încordare și problema Unirii, să consulte și „împricinatul“ în cauză, oferindu-i posibilitatea să-și spună cuvîntul și urmînd ca, pe baza dorințelor sale „liber exprimate“ prin divanurile ad-hoc, să se încheie apoi o convenție specială, prin care să se stabilească organizarea politică și socială „provizorie“ a țărilor românești.

Problema s-a reîntors astfel în mijlocul poporului român însuși care, fără a pierde nici o clipă, va folosi prilejul spre a desfășura cu toate forțele sale lupta cea mare pentru înfăptuirea unei năzuințe de veacuri.

¹ Cf. Andrei Oțetea, *Însemnătatea istorică a Unirii*, Studii, XII, 1, 1959.

În timpul Congresului de la Paris, Costache Negri se afla încă la Constantinopol, ca reprezentant al țării în diferendul averilor mănăstirești, așa că el a avut posibilitatea să cunoască mai îndeaproape complicatul joc diplomatic în legătură cu Principatele — deși, cum îi scria lui Kogălniceanu în acel moment, „nimic nu transpiră”. Totuși, în afară de rezoluțiile oficiale adoptate la Paris, el a putut să sesizeze prin contacte personale gradul în care se consumau în culisele diplomatice din capitala Turciei contradicțiile dintre marile puteri, unele favorabile Unirii, altele potrivnice.

Reîntors în Moldova, după întreruperea procesului cu călugării greci, Negri intră imediat în iureșul altei lupte. Anunțarea hotărârilor Congresului de la Paris stîrnise aici o serie de frământări ce se intensificau pe zi ce trecea. Atît partizanii Unirii, cît și dușmanii ei știau prea bine că a sosit momentul să treacă la acțiune pentru apărarea pozițiilor lor și că acest moment nu trebuia pierdut. Negri cel dîntîi era convins de lucrul acesta, cu atît mai mult cu cît, avînd ocazia să cunoască în capitala Turciei multe dedesubturi ale diplomației europene, el își precizase nu numai unele concluzii, dar și tactica ce trebuia urmată în lupta ce se începea în țară. Principala lui preocupare, în condițiile pregătirii acțiunii, era făurirea unei solidarități cît mai strînse între factorii ideologici și masele populare. Greșeala de la 1848, cînd revoluția eșuase fiindcă masele nu fuseseră antrenate, nu trebuia să se mai repete. Conștient de forța latentă pe care o reprezenta poporul, în genere țărănimea, în lupta ce se pregătea, el nu pierdea nici un prilej de a-și arăta încrederea în ea și de a face elogiul virtuților ce sălășluiau în firea oamenilor de jos. Nu este deci întîmplător că prima sa luare de atitudine în lupta ce se deschidea a fost un toast pentru „cei mici”.

La 22 mai 1856 — imediat după sosirea de la Constantinopol — Negri participa la banchetul de la via lui Kogălniceanu, dat în cinstea unui anume maior Filipescu pentru o anume faptă militară din timpul războiului Crimeei. De fapt însă, sărbătorirea acestui personaj a fost

doar un pretext pentru organizarea primei manifestări a unioniștilor. Sub semnul fraternizării între ostași prezenți și reprezentanții intelectualității ieșene, la acea agapă s-au rostit tot felul de toasturi, așa cum cerea solemnitatea zilei, pentru sănătatea domnitorului, pentru marii dregători ai țării, pentru fericirea și prosperitatea poporului, pentru toți și pentru toate, în timp ce muzica însoțea fiecare urare cu sunete voioase din alămurile fanfarei. Într-un târziu, Negri, cu statura lui uriașă ce domina pe a celorlalți, se ridică în picioare și, cu sclipiri pline de vioiciune în ochii-i negri și ageri, spuse cu o jovialitate ce voia să se mențină în nota momentului, dar în același timp cu o seriozitate ce mergea mult mai departe :

— Fiindcă s-a rostit aici cuvîntul de mari și mici și fiindcă eu unul nu am făcut niciodată în inima mea asemenea deosebiri, propun să bem în sănătatea acestor muzicanți, feciori de ciobani și de plugari cari, îmbrăcînd uniforma, s-au făcut așa de buni muzicanți, încît se pot alătura, fără de rușine, de aceia ai altor țări civilizate.

După aplauzele de rigoare, pe fețele multora dintre cei prezenți se strecură o ușoară umbră de nemulțumire. Era evident că unora dintre boierii de la masă nu le conveni acest toast care, în puține vorbe, ascundea simțăminte ce nu puteau fi luate drept un simplu divertisment. Negri era cunoscut ca unul care, făcînd parte din tagma boierească, ducea cam prea departe atașamentul lui față de „plebe“ și-i mergea vestea că răstoarnă regulile îndătinatate ale relațiilor dintre „cei de sus“ și „cei de jos“. I se conferise chiar stigmatul de *socialist*, cuvînt ce speria pe atunci burghezia și moșierimea care nu uitaseră încă virulența mișcărilor populare din cursul anului 1848¹. De aceea, Negri izbuti acum, o dată mai mult, să întunece frunțile cîtorva dintre meseni care, spre a acoperi impresia ce-ar fi putut-o produce cuvintele lui, se grăbiră să dea ospățului o turnură glumeață. Dar Kogălniceanu, cel

¹ J. Vaillant, agent cultural al Franței în Principate, caracterizînd într-un raport de serviciu figurile proeminente din Moldova din acea perioadă, spunea că „publicul vede în Negri un socialist“.

ce pusese la cale, cu un scop precis, această festivitate, se ridică și spuse la rîndul lui :

— Domnilor, de la glumă la serios ! Eu închin la realizarea unei dorinți care este astăzi în inima tuturor românilor, gaj de glorie, de putere și de întemeierea existenței politice a Patriei — la Unirea Principatelor !

Urale puternice de entuziasm salutară cuvintele Kogălniceanului. Cuvîntări înflăcărâte pentru Unire au mai rostit apoi Costache Negri, Anastase Panu și alții. Era limpede acum că agapa de la via lui Kogălniceanu însemna începutul unei mari lupte politice.

Dar acțiunea nu putea să se rezume la agape și discursuri. Hotărîrea Congresului de la Paris de a se convoca Divanurile ad-hoc devenise cunoscută în toată țara și impunea grăbirea alcătuirii unei conduceri centrale a mișcării.

Peste trei zile, la 25 mai 1856, avu lac o nouă întrunire, de astă dată la via de la Socola a lui Petrarhe Mavrogheni, unul dintre miniștrii lui Grigore Ghica, unde 19 reprezentanți ai boierimii mari, ai boierimii mici și ai burgheziei au înființat societatea *Unirea*, menită să organizeze lupta pentru Unire și în primul rînd campania electorală pentru Divanul ad-hoc. Costache Negri era printre membrii fondatori, alături de Kogălniceanu, Alecsandri, Panu, Rallet, C. Rolla, C. Hurmuzachi, ca principali animatori ai acțiunii. Actul de constituire a societății *Unirea* cuprindea patru puncte, dintre care primul suna : „Unirea Principatelor sub un prinț străin, dintr-o familie domnitoare din Europa“.

Dintre cei 19 semnatari ai actului întocmit la Socola, Costache Negri a fost singurul care s-a opus ideii de a se aduce pe viitorul tron al României un prinț străin, adăugînd lîngă semnătura sa depusă pe document mențiunea : „Cu neprimirea punctului 1 încît privește prințul străin“¹. Faptul înregistrat cu oarecare rumoare în cercurile din țară — era vorba doar de încălcarea unei prevederi a areopagului european ! — n-a trecut neobservat nici în cercurile largi diplomatice din afară. Puțin după

¹ Acte și documente cu privire la istoria renașterii României, vol. IX, p. 751.

aceea Edouard Thouvenel, de pildă, ambasadorul Franței la Constantinopol, informat din Moldova de către Victor Place, se grăbea să-i comunice contelui Walewski, ministrul de externe de la Paris, că „după constatările sale“, Negri ar fi împotriva unui prinț străin¹. Amănuntul denotă, pe de o parte, importanța pe care puterile interesate o acordau acestei probleme, iar pe de altă parte răspunderea personală pe care și-o asuma cel ce își manifesta o asemenea atitudine. Negri s-a declarat totuși din capul locului împotriva prințului străin, luându-și curajul de a-și exprima pe față această atitudine temerară.

În toiul frământărilor pentru Unire, când rivalitățile dintre puzderia de pretendenți indigeni la viitorul tron putea amenința să compromită realizarea marelui ideal al românilor, gestul lui Negri apărea cel puțin ca singular în acele momente. Acest gest a fost oare făcut dintr-o tactică diplomatică, sau numai dintr-o convingere personală ? Și una și alta. Dându-și seama de greutatea pe care țara le avea de înfruntat în aceste momente, el căuta să le facă față printr-o politică abilă și realistă. Fără îndoială că Negri era împotriva unui prinț străin, în primul rînd din considerente de ordin patriotic : el nu putea vedea adevărata independență națională decît sub scutul unui domnitor ales dintr-o familie autohtonă, ridicat de preferință „din măruntaiele neamului“. În afară de aceasta, Negri era împotriva unui prinț străin și din considerente diplomatice. El știa foarte bine că între marile puteri existau fricțiuni serioase cu privire la această problemă, deoarece fiecare dorea ca prințul în chestiune să fie ales din rîndul propriilor lor familii domnitoare, și că neînțelegerile dintre ele ar putea de asemenea zădărnici Unirea. Respingea deci ideea „prințului străin“, fiind încredințat că numai astfel Unirea nu va fi tărăgănată sau compromisă.

Peste cîteva zile după întrunirea de la Socola, la 30 mai, s-a ținut la Iași o mare adunare, unde s-a ales un Comitet al Unirii, compus din 11 persoane, printre care și Negri, alături de Kogălniceanu, Panu, Manolache Epu-

¹ *Ibidem*, III, p. 745.

reanu și alții, care a trecut apoi la acțiune de masă, prin înființarea de comitete unioniste în toate districtele Moldovei, alcătuite din reprezentanți ai tuturor straturilor sociale.

Acest avînt se datora în bună parte și faptului că Grigore Ghica, încă domnitor al țării, îmbrățișase el însuși cauza Unirii, pe care o susținea cu multă căldură și sinceritate, contribuind, în ultimele luni ale domniei lui, prin acțiuni personale, la dezvoltarea mișcării. Astfel, deși termenul de șapte ani ai domniei lui expira la 16 iunie 1856, el a mai rămas în funcțiune încă aproape o lună de zile, pînă la 14 iulie, tocmai pentru a gira întărirea mișcării. În tot acest interval, Negri, ca unul dintre cei mai credincioși colaboratori și miniștri ai lui, a rămas alături de domnitorul devenit acum partizan declarat al unioniștilor. Au făcut împreună lungi călătorii prin țară — de la Iași pînă la Tg. Ocna și de aici pînă la Galați — cu scopul de a activa și mai mult comitetele unioniste. Peste tot pe unde treceau, masele manifestau cu entuziasm pentru Unire și pentru cei doi bărbați, lucru ce atrăgea atenția observatorilor străini, care nu vedeau cu ochi buni acest lucru. Într-un raport al consulului austriac din Iași către ministrul de externe vienez, se spunea că „Grigore Ghica face călătorii în sudul Moldovei“, însoțit de Negri, „ministrul cu tendințe democratice“, desfășurînd o propagandă „primejdioasă“ printre țărani.¹

În acest moment, la mijlocul anului 1856, Negri, fiind împotriva unui prinț străin, spera în șansele lui Grigore Ghica de a fi desemnat ca viitor domnitor și în acest scop el căuta să-i sporească popularitatea. Dar această speranță avea să fie de scurtă durată. În ziua de 18 iulie, Ghica părăsea Moldova, prin Galați, unde Alexandru Cuza, numit de curînd pîrcălab acolo, îi făcu o primire triumfală. După plecarea din țară, șansele lui Grigore Ghica de a candida la tronul viitorului stat român s-au prăbușit cu totul. Victimă a unei campanii dușmănoase, încurajată de Turcia și Austria, care-l acuzau că e partizan al Unirii și că rîvnește tronul României, Ghica, din

¹ Dan Berindei, *Rapoartele consulatului Austriei din Iași*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, 1959, p. 31.

dorința de a nu fi invocat ca un pretext de marile puteri și de a nu sta astfel ca un nou obstacol în calea Unirii, s-a văzut îndemnat, de propria lui conștiință, să trimită, în august 1857, contelui Walewski un patetic memoriu în care se declara pentru ideea prințului străin, atât de scumpă ministrului de externe al Franței, cerînd însă ca Unirea să se înlăptuiască în orice caz. La cîteva zile după aceea, el și-a pus capăt vieții, în localitatea Mée, de lîngă Paris, unde se retrăsese după ce părăsise Moldova.

Dar nici sfîrșitul tragic al lui Grigore Ghica, nici ideile exprimate în memoriul amintit — adevărat testament politic al fostului domnitor — nu l-au determinat pe Negri să renunțe la atitudinea sa potrivnică prințului străin. El s-a arătat ireductibil în această privință și așa a rămas pînă la sfîrșitul vieții.

★

Încă înainte de plecarea lui Grigore Ghica din Moldova, la Constantinopol începuseră să fie trase de zor sforile pentru desemnarea unui caimacam pe timpul alegerilor și funcționării Divanului ad-hoc. Austria, ale cărei trupe continuau să ocupe Moldova, îl recomandă la Poartă pentru funcțiunea de caimacam pe Toderiță Balș, boier de rangul întîii și om devotat intereselor austriece. Turcii nu-l acceptară din primul moment, deoarece se temeau ca prin aceasta Austria să nu-și întărească poziția în Principate. Spre a contracara intențiile Vienei, guvernul otoman încercă să caute pe altcineva pentru postul de caimacam, mai ales că Balș nu era agreat de gruparea unionistă din Moldova, împrejurare pe care Turcia voia s-o speculeze acum în avantajul ei. Numele lui Negri fu rostit și el cu acest prilej. La 6 iunie 1856, Bolintineanu îi scria de la Constantinopol lui George Sion : „Turcii sînt contra Unirii, dar și speriați că (românii) vor s-o ceară. Cereți Unirea, dar nu definiți cum... Pe Negri îl sărut dulce... Ar fi o norocire să fie Negri caimacam, el care nu este omul Moldovei, dar al tuturor

românilor și, ceea ce este mai mult, al tuturor inimilor“. ¹ Bolintineanu își făcea însă iluzii. Cu ajutorul bancherilor de pe malurile Bosforului, Balș smulse asentimentul tuturor ambasadelor, iar pentru 25 000 galbeni obținu și încuviințarea guvernului turc, care i-a promis chiar domnia, cu condiția ca la alegeri să scoată un divan separatist.

Exponent al mării boierimi din țară, apărător docil al intereselor austriece și speranța turcilor că, prin numirea lui, Unirea va fi definitiv compromisă, Balș porni, de îndată ce luă în primire funcțiunea de caimacam, o energică acțiune pentru a răsturna toate atuurile cîștigate de unioniști sub guvernarea precedentă. El se înconjură de reacționari, punînd în posturile de conducere oameni de ai lui, destitui pîrcălabii numiți de Grigore Ghica și-i înlocui cu persoane de încredere, reintroduse cenzura, suprimînd gazetele unioniste, apoi, cu ajutorul aparatului său administrativ, dezlănțui în toate județele o adevărată prigoană împotriva partizanilor Unirii.

Unioniștii nu erau însă nici intimidăți, nici slăbiți de această uriașă desfășurare de forțe potrivnice. Din contră, rîndurile lor se măreau pe zi ce trecea, deoarece populația din țară, ostilă ocupației austriece și sătulă de regimul de vasalitate față de Turcia, îmbrățișa ideea Unirii ca o salvare națională.

În februarie 1857 se formează un comitet electoral al Unirii, în vederea pregătirii campaniei pentru alegerile în Divanul ad-hoc. Acest comitet compus din zece membri, între care Kogălniceanu, Rallet, Rolla, Mălinescu și alții, întocmește programul electoral și totodată redactează o petiție către reprezentanții de la București ai puterilor garante, arătînd abuzurile administrației lui Balș și cerînd respectarea libertăților politice. Petiția era semnată de mai mulți fruntași unioniști, printre care și Negri.

Dar tocmai cînd această petiție apuca drumul Bucureștiului, la Iași se întîmplă un fapt neprevăzut: Tode-riță Balș moare subit în ziua de 1 martie 1857, provo-cînd o nouă criză politică într-un moment foarte nepotrivit pentru dușmanii Unirii. Sultanul, temîndu-se să nu piardă avantajele cîștigate în cele cîteva luni ale căimă-

¹ Șt. Metes, *Op. cit.*

cămiei lui Balș, intră în dîrdora numirii unui nou caimacam. Ion Ghica, aflat atunci la Constantinopol, unde se bucura de multă trecere în cercurile guvernamentale, ca bei de Samos, povestește cum a fost chemat de urgență, peste noapte, de vizir, cerîndu-i să indice cîteva nume de persoane vrednice de a fi numite în postul de caimacam și spunîndu-i că „ar vrea să facă numirea chiar în noaptea aceea, prin telegraf, pînă a nu se răspîndi știrea, ca să nu lase timp intrigilor competitorilor“. Și Ion Ghica afirmă că ar fi însemnat pe loc, pe o bucată de hîrtie, următoarele nume : Costache Negri, Ștefan Cargiu, Vasile Alecsandri și Lascăr Rosetti, dintre care guvernul turc avea să aleagă. Vizirul însă încredință lista secretarului său și-l însărcină să se ducă în mare viteză cu ea pe la cele șase ambasade ale puterilor garante spre a vedea dacă au de făcut vreo obiecție cu privire la vreuna din persoanele indicate. Pe la miezul nopții, secretarul vizirului se întoarce cu lista însemnată cu cruci de sus pînă jos ; fiecare ambasador tăiaze cîte un nume. Nu încapă îndoială că numele lui Negri — pus a doua oară în circulație într-o împrejurare de atare importanță — fusese tăiat de ambasadorul austriac din considerentele bine cunoscute. I se ceru atunci lui Ghica să indice alte nume, ceea ce și făcu pentru Dimitrie Rallet, Mihail Kogălniceanu și Petre Mavrogheni. Dar și aceste nume avură soarta celor dintîi. Era destul ca un singur ambasador să fie împotriva celor propuși, cunoscuți ca partizani ai Unirii, pentru ca numele lor să cadă de la sine. „Pe tot momentul, sultanul, nerăbdător, trimetea de întrebă pe vizir ce făcea cu numirea caimacamului Moldovei, pînă, în sfîrșit, trimete scris, chiar de mîna lui, numele lui Niculache Vogoride.“¹ Pasămite, intrigile de la serai intraseră în funcțiune și îl scosese la iveală pe Vogoride — personaj cu totul necunoscut în cercurile diplomatice, ba unii ambasadori luaseră drept o glumă asemenea propunere — fapt datorită căruia Vogoride se pomeni a doua zi cu firmanul de numire.

Dacă Balș fusese în primul rînd omul Austriei, Vogoride era cu trup și suflet omul Turciei. Tatăl său, Ștefan

¹ Vezi Ion Ghica, *Căpitanu Laurent, Opere*, vol. I, E.S.P.L.A., 1956.

Vogoride, fost bei de Samos și caimacam în Moldova în 1821, avea titlul de pașă și locuia la Constantinopol, unde prezenta o garanție în plus pentru devotamentul fiului ; fratele lui, Alexandru Vogoride, era acum secretarul ambasadei turcești de la Londra, iar un cumnat al lui, Fotiade, era capuchehaia Moldovei la Constantinopol. Numele lui precipitată era astfel cu totul explicabilă.

În Moldova, numele lui Vogoride nu era nici nou, nici necunoscut. El se bucura chiar de oarecare tristă notorietate, fiind cumnat cu fostul domnitor Mihail Sturza, care-l și împămîntenise, în 1846, atunci cînd Vogoride se căsătorise cu Cocuța Conachi, fiica logofătului Costache Conachi. Vechea manie a bătrînului Conachi de a găsi pe cineva dispus să-i moștenească averea în schimbul obligației de a-i adopta numele, avea să fie, în sfîrșit, satisfăcută de Nicolae Vogoride. Acesta se grăbise să accepte oferta lui Conachi, mai ales că ea era de trei ori avantajoasă : îi aducea o avere imensă, o soție tînă și frumoasă și-i oferea prilejul de a fi împămîntenit în mod legal. Descendentul faimoasei familii din Fanar deveni astfel : Nicolae Conachi-Vogoride.¹

Deși se însurase cu sora lui, după mamă, Negri nu avea față de Vogoride alte sentimente decît acelea pe care le merita. Așa, bunăoară, într-o scrisoare către Kogălniceanu, din 1856, numindu-l pe Vogoride „hoț de drumul mare“, Negri protesta în termeni foarte fermi pe lîngă redactorul de la *Steaua Dunării* pentru că, într-un articol de ziar, se dăduse surorii sale, Catinca Vogoride, titlul de *prințesă* — „titlu de contrabandă“, spunea Negri — cerînd prietenului său să „contenească cu asemenea netrebnice prinosuri“. ² De fapt, însăși Cocuța, silită de

¹ Însurătoarea lui făcuse la vremea ei multă vîlvă. În ianuarie 1845, într-o scrisoare din Lugoj către *Gazeta Transilvaniei* se anunța căsătoria fiicei „marelui logofăt al Moldovei“ Costache Conachi cu „un turc din Țarigrad, anume Vogoride“. Căsătoria a avut loc un an mai tîrziu în cadrul unei ceremonii mai largi la moșia Țigănești (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, ms. 968, f. 218).

² O scrisoare a lui C. Negri, *Convorbiri literare*, 1912, nr. 5.

tatăl ei să-l ia pe Vogoride (avea numai şaisprezece ani cînd se măritase, în 1846), împărtăşea părerile fratelui ei în multe privinţe.

2

Fapt este că Vogoride, după ce se introdusese în rîndurile protipendadei moldovene, ajunsese acum caimacam, funcţiune pe care el voia s-o folosească drept trambulină pentru a sări şi mai sus. Deocamdată, sarcina lui era de a efectua alegerile pentru Divanul ad-hoc, care, conform instrucţiunilor primite de la Poartă, trebuia să aibă o componenţă antiunionistă. Unioniştii însă, cunoscînd omul şi prevăzînd în mod clar intenţiile lui Vogoride — căruia Poarta îi promisese drept recompensă tronul Moldovei, dacă va sabota Unirea — îi declarară război pe faţă. Costache Negri era, alături de Kogălniceanu şi Alecsandri, în fruntea listei celor ce protestară împotriva numirii lui Vogoride. La oîteva zile după instalarea caimacamului, ei adresară un memoriu către comisarii celor şapte puteri de la Bucureşti, cerîndu-le să asigure libertatea alegerilor şi afirmînd că Vogoride nu poate reprezenta o garanţie, întrucît, se spunea în memoriu, „acesta e un simplu funcţionar al Sultanului“ şi „numirea lui a fost pentru noi o descurajare“. Dar memoriul a rămas fără rezultat concret, deoarece reprezentanţii puterilor garante primiră noi promisiuni din partea Turciei că alegerile vor fi „libere şi garantate“. În acelaşi timp, Turcia îl încuraja încontinuu pe Vogoride să-şi ducă la îndeplinire misiunea ce-i fusese încredinţată.

Hotărîrea caimacamului de a obţine cu orice chip alegeri convenabile lui şi stăpînilor lui e ilustrată de obstinarea vindicativă a ministrului său de interne, Costin Cărgău, care se jurase să i se taie favoriţii dacă va pătrunde un singur partizan al Unirii în Divanul ad-hoc. Şi, ca să-şi salveze integritatea capilară, ministrul cu pricina a abdicat de la orice integritate morală, dezlănţuind un atac sălbatic împotriva unioniştilor, confiscîndu-le proclamaţiile, interzicîndu-le adunările, arestîndu-i — sub

cuvînt că „umblau prin crîșme după iscălituri în scopuri revoluționare și socialiste” — înfundînd pușcăriile cu ei, prigonindu-i, maltratîndu-i fără milă și fără măsură. Negri și ceilalți fruntași unioniști înaintează un nou protest către comisarii de la București, de astă dată foarte energic, spunînd că „atîta timp cît va fi tolerat un asemenea regim, garanția cerută de congres (la Paris) pentru libera rostire a dorințelor noastre nu ar fi decît o vorbă zadarnică”. Agenții diplomatici sînt nevoiți să ia act de această plîngere și să se deplaseze la Iași, spre a cerceta lucrurile la fața locului.

În ajunul sosirii lor la Iași, diplomația austriacă se străduia din răsuputeri să-i pună în fața unei situații împlinite. Astfel, consulul Gödel de Lannoy îi trimitea lui Vogoride, cu cea mai mare urgență, un bilet confidențial în care-i cerea : „Rog pe Excelența Voastră să trimeată prefecților, chiar azi, instrucțiunile pentru alegeri. Folosiți toată autoritatea de care dispuneți în consiliul de miniștri, vă rog, căci e absolut necesar ca instrucțiunile să plece *chiar azi*. Vă voi explica rațiunea verbal”.¹ „Chiar azi” era 4 mai 1857, ziua cînd se anunțase plecarea spre Iași a comisarilor de la București ai marilor puteri !

Dar nici unioniștii nu se lăsă mai prejos. Costache Negri jucă în aceste momente dramatice un rol hotărîtor. El luă în mînă conducerea acțiunii împotriva samavolnicilor lui Vogoride, căutînd să-l demaște prin orice mijloace. Între altele, profitînd de faptul că sora lui, Cocuța, însuflețită de sentimente patriotice, era gata să-și ajute fratele în activitatea sa politică, Negri o determină să-l amenințe pe Vogoride cu despărțirea dacă nu va înceta prigoana împotriva unioniștilor. Mai întîi, Cocuța îi ceruse lui Vogoride să-l îndepărteze din guvern pe Costin Cărtărgiu „călăul țării”. Dar cum caimacamul nu se putea dispensa așa ușor de o unealtă atît de necesară, nu luă în seamă cererea soției lui. Atunci Cocuța, văzînd că Vogoride nu-i satisface dorința, părăsi, la sfatul lui Negri, palatul de la Iași și se retrase în mod demonstrativ la moșia ei Țigănești, cu hotărîrea de a desface contractul matrimonial. Venirea comisarilor celor șapte puteri la

¹ T. Codrescu, *Uricariul*, vol. XIII, p. 243.

Iași, unde caimacamul trebuia să-i primească după toate regulile etichetei, impunea prezența domniței la palat și atunci Vogoride — de teamă ca absența ei să nu dea loc la interpretări nedorite, dar mai ales pentru a împiedica divorțul, ceea ce ar fi dus la complicații și consecințe grave pentru el — acceptă remanierea guvernului. Stragatema lui Negri se dovedi deci eficace. Catargiu fu înălăturat, iar ancheta comisariilor se încheie cu asigurări din partea caimacamului că noul ministru de interne va efectua alegeri libere.

Vogoride avusese însă grijă ca în locul lui Catargiu să numească tot un om de-al său, pe Vasile Ghica, fost unionist — ceea ce pentru unii putea constitui o dovadă de imparțialitate — dar acum adversar al Unirii, care urmă întru totul politica predecesorului său. Se schimbase un om, dar sistemul și metodele rămăseseră aceleași. În ciuda protestelor unioniștilor, se trece, totuși, la alcătuirea listelor electorale. Nici a zecea parte dintre cei cu drept de vot n-au fost admiși în liste, iar cei înscrși erau aleși pe sprinceană dintre antiunioniștii verificați. Între 19 și 23 iulie 1857 se produse „votul“, care se efectua după cel mai perfect sistem turcesc al epocii, într-o atmosferă încordată de teroare, ingerințe și vexațiuni. În aceste condiții, singura formă de luptă a opoziției era abținerea de la vot. Ea a fost masivă. La Galați, de pildă, unde candida din partea unioniștilor Costache Negri, lupta a fost dintre cele mai grele. Totuși, unioniștii puteau considera drept un succes al lor abținerea alegătorilor de la urne. Din 275 alegători ai orașului, au votat numai 57, alegînd pe candidații guvernului. În circumscripțiile rurale din județ, voturile în favoarea oamenilor stăpînirii au fost smulse cu japca. La fel s-au petrecut lucrurile și în celelalte districte, încît la anunțarea rezultatelor, măsluite și ele într-o operație de ultim moment, guvernul s-a pomenit cu o majoritate mult prea exagerată. „Victoria“ l-a pus pe gînduri pe Vogoride însuși : trecuse dincolo de cal ! La 27 iulie, Victor Place îi trimetea contelui Walewski un raport în care spunea : „Alegerile din Moldova s-au terminat. Abținerea țării a fost generală în toate cele cinci clase și a depășit orice previziuni. Violențele și fraudele comise de guvern sînt de necrezut. Caima-

camul însuși mi-a declarat că e rușinat de rezultatul alegerilor și că nu crede în aprobarea unui asemenea Divan de către Puteri”¹.

Într-adevăr, Franța, Rusia, Prusia și Sardinia au protestat imediat, dar Turcia, susținută de Austria și Anglia, nu luă în considerare protestul și încercă să obțină validarea alegerilor, făcând doar o concesie de ordin formal : o nouă remaniere a guvernului din Moldova. Lucrurile s-ar fi putut opri aici — sau în cazul cel mai bun ar fi fost amânate pînă la o nouă întrunire a celor șapte puteri — dacă unioniștii s-ar fi dat bătuți. Două acțiuni de importanță hotărîtoare — inițiate, după toate probabilitățile, tot de Costache Negri — aveau să ducă la anularea alegerilor și la salvarea situației. În aceste acțiuni, două personaje au jucat roluri active, și anume : maiorul Alexandru Ioan Cuza și Cocuța Vogoride, aceasta dîndu-i pentru a doua oară concursul fratelui ei.

Alexandru Cuza și Cocuța Conachi-Vogoride se cunoșteau de mult, ca membri ai unor familii de patrioți înflăcărați cu strînse legături de prietenie între ele. Cocuța îl aprecia pe Cuza ca pe unul dintre cei mai buni prieteni ai fratelui ei, fiind, ca și Negri, partizan îndrîjit al Unirii.

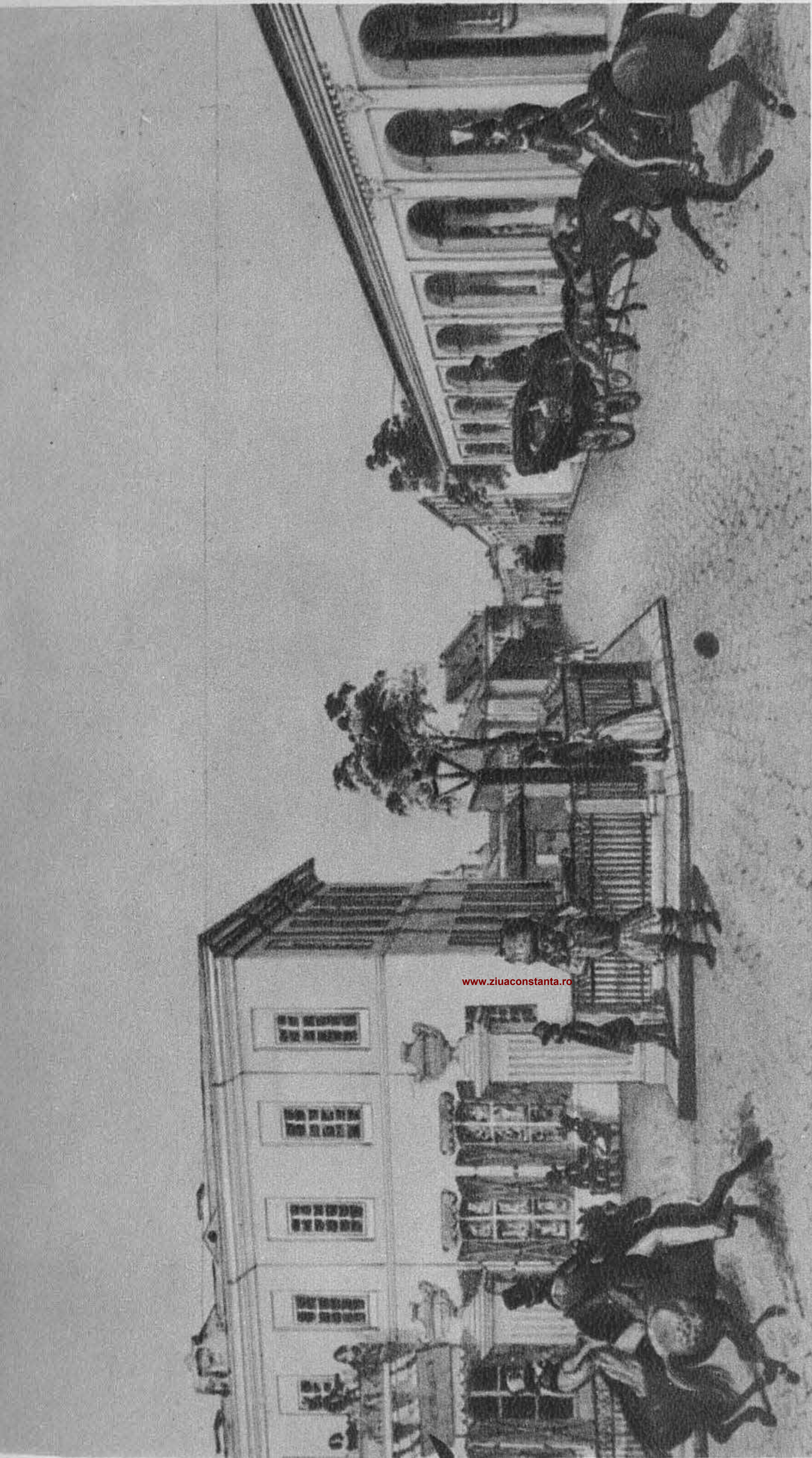
Deși prieten cu Negri și cu ceilalți fruntași unioniști, Cuza venea deseori în casa lui Vogoride, dușmanul lor politic. Dar ceea ce-l atrăgea aici era un motiv de ordin strict sentimental : prezența Cocuței, față de care Cuza începuse să nutrească o afecțiune puternică. Vogoride, la rîndul lui, căuta să folosească în interesul său această afecțiune, făcînd toate diligențele spre a-l ademeni pe Cuza și a-l smulge din gruparea unioniștilor. În mai puțin de o lună, îl avansase de la gradul de locotenent la acela de căpitan, apoi de maior. În virtutea acestor relații, Cuza, deși unionist, acceptase să continue a deține și sub Vogoride funcția de pîrcălab al Galațiului, pe care o avea din timpul lui Grigore Ghica. Dar Cuza nu se lăsa amețit de onorurile ce i se acordau cu atîta generozitate și rămînea mai departe în strînse legături cu prietenii săi unioniști, și în primul rînd cu Negri. Locuința de la Iași

¹ *Acte și Documente*, V, p. 528.

a pîrcălabului gălăţean era locul de întîlnire al unioniştilor, ce puteau dezbate şi făuri aici planurile lor de luptă, la care Cuza participa în mod activ. În cadrul acestor conciliabule a fost pusă la cale şi acţiunea pe care Cuza avea s-o înfăptuiască fără şovăire imediat după alegerile de la 19—23 iulie.

În timp ce diplomaţia europeană se certa pe tema validării acestor alegeri, la Iaşi explodă, din senin, o bombă cu consecinţe extrem de neplăcute pentru poziţia caimacamului : demisia lui Cuza din funcţia de pîrcălab al Galaţiului. Demisia depăşea caracterul unei simple formalităţi administrative, ea avea un pronunţat substrat politic şi produse un efect de-a dreptul senzaţional. Textul şi tonul ei, precum şi momentul în care cădea constituiau o demascare energică a sistemului practicat de Vogoride în alegeri, şi gestul lui Cuza se transformă într-un puternic act de acuzare folosit de unionişti. De altminteri, demisia nu era pornită din inspiraţia personală a lui Cuza, ci era rezultatul acţiunii colective a fruntaşilor unionişti, printre care Negri avusese de spus cuvîntul hotărîtor. Cuza declara în demisia lui că fusese împiedicat să-şi exercite atribuţiile conferite de calitatea de pîrcălab, că fusese înlăturat de la preşedinţia comitetului electoral din Galaţi, ce-i revenea de drept, că listele electorale fuseseră întocmite în lipsa şi fără asentimentul lui, că alegerile se desfăşuraseră în cea mai mare samavolnicie, că în timpul votului fusese trimis într-o misiune improvizată în altă parte a ţării pentru a nu putea supraveghea alegerile, şi altele.

Textul demisiei fu multiplicat de unionişti şi trimis tuturor comitetelor unioniste din ţară, precum şi însărcinaţilor diplomatici de la Iaşi şi Bucureşti, ca o dovadă peremptorie despre felul cum s-au desfăşurat alegerile în Moldova. Evenimentul stîrni, în adevăr, stupeface. Victor Place, informîndu-l pe ministrul de externe de la Paris despre demisia lui Cuza, preciza că „abuzurile pe care (Cuza) le dă pe faţă au trebuit să întrecă orice margine, pentru a-l aduce la un demers atît de grav“. Paralel cu acestea, Cuza, socotind de la început nevalabile alegerile de la 19 iulie, îşi puse candidatura la Galaţi, alături de Costache Negri, pentru viitoarele noi alegeri.

Iașul pe la 1850

Comitetul Unirii din Iași

Dar puterile garante întârziiau să infirme votul de la 19 iulie. De aceea, unioniștii scoaseră la iveală, peste câteva zile, un al doilea document, de astă dată zdrobitor, împotriva lui Vogoride — și persoana care avea să fie iarăși de cel mai mare folos în această împrejurare a fost Cocuța însăși, soția caimacamului.

Impresionată de gestul prietenului ei, și dorind să răspundă cu un act de aceeași valoare atitudinii plină de abnegație și patriotism a lui Cuza, însuflețită pe de altă parte de însemnătatea scopului pentru care lupta partida unioniștilor, Cocuța luă o hotărâre eroică : sustrase din caseta lui Vogoride un pachet de scrisori primite de acesta înaintea alegerilor și păstrate în cea mai mare taină, și le dădu lui Costache Negri spre a face din ele argumentul decisiv împotriva dușmanilor Unirii. Despre ce era vorba ? Cîteva fragmente din aceste scrisori spun totul.

Într-una din ele, Alexandru Vogoride, secretarul ambasadei otomane de la Londra, îi scria fratelui său, caimacam în Moldova : „Cumnatul nostru, ambasadorul Musurus, a văzut pe lordul Palmerston, care este cu totul potrivnic Unirii, considerînd-o răsturnătoare a drepturilor și supremației suveranului nostru (sultanul) și prin urmare instrucții de acest fel au fost trimise lui sir Henric Bullwer, comisarul englez din Principate. Este de mare nevoie să întrebuițezi la timp toate silințele dumitale pentru ca moldovenii să nu rostească dorința pentru Unire și astfel să te faci vrednic de bunăvoința Sublimei Porți și de sprijinul Angliei și Austriei, întrucît toate trei sînt hotărîte a împiedica din toate puterile Unirea...” În altă scrisoare, Ștefan Vogoride, de la Constantinopol, îi dădea caimacamului sfaturi de cea mai autentică grijă părintească : „Sublima Poartă cere să fii tare și neclintit și să urmezi o linie care să tindă totdeauna a dovedi că ești funcționarul puternicului imperiu al Turciei, observînd totuși cuviințele. Dumneata trebuie să-i aperi interesele pînă în momentul cînd Sublima Poartă va putea să se declare pe față contra Unirii...” Și mai limpede era scrisoarea lui Fotiade, agentul Moldovei la Poartă, care-i comunica : „Noutatea plăcută a apropiatelor alegeri și făgăduiala Voastră, deși nu cu totul sigură, asupra dobîndirii majorității, a bucurat mult pe marele vizir, care, îndată

ce rezultatul va fi ajuns (aici), își va face plăcerea, după cum m-a asigurat, de a dovedi Excelenței Voastre, îndată după izbîndă, prin dovezi strălucite, mulțumirea Sublimei Porți în privința Voastră (Era vorba de a i se oferi domnia, n.n.). Ea cere ca Excelența Voastră să lucreze cu energie contra Unirii, dar să o facă fără vuit și mai ales fără a destăinui că ar primi instrucțiuni de la Poartă“. Ambasadorul turc de la Londra, Musurus, îi ținea la rîndul său lui Vogoride următoarea lecție de „patriotism“, ca și cum el însuși, Musurus-pașa, ar fi fost un moldovean de baștină : „Am scris la Poartă și fac totul pentru a asigura succesul dumitale la cariera strălucită la care te arăți atît de demn. Ea va salva acea țară de primejdia în care vor s-o arunce cîțiva trădători nedemni de numele de moldovean, care, pentru interese și răsplătiri imediate și trecătoare împing perversitatea lor pînă la a fi gata să transforme Moldova, țara lor, într-o simplă provincie a Valahiei și care sub pretextul numelui fabulos de România vor să reducă Moldova și pe moldoveni în starea Irlandei și a irlandezilor... Dumneata vei îndeplini o sarcină de patriot cinstit și vrednic detestînd asemenea ciurucuri care nu roșesc atunci cînd își spun partid național...“ În sfîrșit, baronul Prokesch, ambasadorul Austriei la Constantinopol, îi scria lui Vogoride : „Sublima Poartă împărtășește părerea și ferma hotărîre a Austriei în ceea ce privește primejdia pe care o prezintă Unirea, precum și necesitatea de a o combate. Dar în cazul cînd acțiunea Sublimei Porți va fi împiedicată sau dezaprobată, abia atunci începe acțiunea organelor sale, în a căror dibăcie și devotament și-a încredințat interesele sale. Continuați deci a le apăra cu credință și cu o energie moderată în forme“. ¹

Aceste scrisori, al căror număr se ridica la vreo paisprezece și pe care Vogoride le purta, după spusele unor contemporani, la sîn, spre a nu cădea în mîini străine, i-au fost totuși răpite. Cine altcineva putea s-o facă, dacă nu soția lui, Cocuța ? Ea i le sustrase, desigur, la îndemnul lui Costache Negri și, prin intermediul altei surori a lor, călugărița Eugenia Negri, le transmise fratelui ei. Acesta,

¹ Vezi textul integral al scrisorilor în *Uricariul*, vol. XIII.

intrat în posesia unui material atît de prețios, îl folosi cu toată dibăcia impusă de împrejurări. Călătoria grabnică făcută de Negri în acele zile la Constantinopol nu avea ca explicație, așa cum în mod deliberat se zvonise în cercurile de la Iași, că a fost chemat de guvernul otoman spre a-l pregăti în vederea succesiunii la cămăcămie după căderea lui Vogoride, ci a avut ca scop să înmîneze pachetul de scrisori lui Dimitrie Rallet, care se afla atunci în capitala Turciei. Rallet, după ce a încunoștiințat pe ambasadorul Franței despre conținutul lor, s-a dus cu scrisorile la Bruxelles, unde le-a publicat în *Etoile du Danube*, organul emigrației românești. Tot timpul Negri s-a ferit să-și dea în vileag rolul personal jucat în această afacere¹, pe de o parte pentru a păstra taina asupra mijlocului prin care unioniștii au intrat în posesia scrisorilor, pe de altă parte spre a o scoate din cauză pe sora lui, direct implicată, și spre a evita un scandal de ordin matrimonial, ce ar fi abătut, prin elementul lui senzațional, atenția de la adevăratul mobil al acțiunii. (O versiune a vremii spunea că scrisorile i-au fost sustrase lui Vogoride de un camardier al său, plătit anume în acest scop de către unioniști.)

Această acțiune avu efectul scontat. Ea stîrni o nouă furtună în diplomația europeană. Mai întîi, în sînul comisiunii reprezentanților celor șapte puteri de la București, apoi chiar între guvernele marilor puteri, se iscă o dispută aprinsă între susținătorii Unirii și adversarii ei, lucrurile mergînd pînă acolo încît a putut fi rostită amenințarea că dacă nu se va ajunge la înțelegere „vor fi bubuituri de tun“.

În această situație, spre a nu aduce Europa în pragul unui nou război pentru o „cauză atît de neînsemnată“, apăru ca necesară o întrevvedere la nivelul cel mai înalt, între Napoleon al III-lea și regina Victoria, care avu loc între 6 și 9 august, la Osborne, în insula Wight din Că-

¹ Într-o corespondență din Iași, *Etoile du Danube* spunea că Negri a fost chemat la Constantinopol pentru a i se propune cămăcămia și că la întoarcere s-a îmbolnăvit și s-a oprit la Galați. „Dar sperăm că se va însănătoși și se va întoarce la Iași. Atunci vom afla poate adevăratul motiv al călătoriei lui“, adăuga ziarul.

nalul Mîneicii. Rezultatul întrevederii fu un compromis între cele două puteri : Anglia se obliga să impună Porții anularea alegerilor din Moldova, iar Franța, ca o compensație, declara că renunță să mai susțină Unirea deplină sub un prinț străin (deși ulterior a revenit asupra acestei poziții). În urma întrevederii de la Osborne, Turcia s-a văzut nevoită să anuleze alegerile falsificate de Voghori. Acesta trebui să-și remanieze încă o dată guvernul (îl înlătură pe Vasile Ghica de la interne) și se efectuează noi alegeri, peste o lună, la 19 septembrie. Rezultatul lor a fost cu totul contrar decît al celor precedente : participarea populației a fost masivă și dintre cei 87 deputați aleși, numai vreo patru erau împotriva Unirii.

Costache Negri a fost ales deputat al orașului Galați, împreună cu Alexandru Cuza, obținînd fiecare cîte 260 de voturi. Succesul lor a fost sărbătorit de populația orașului printr-o mare manifestație „cu muzica militară pe uliță”, spre nemulțumirea consulului austriac din Iași, Lannoy, vechiul inamic al lui Negri, care nu pierdea prilejul să raporteze la Viena : „Vornicul Constantin Negri (a fost) ales pentru orașul Galați, fără să locuiască acolo și fără să aibă măcar o clădire de o valoare oarecare echivalentă aceleia cerută de firman, în afară de o căscioară înconjurată cu nuiiele, a cărei valoare nu poate trece de patru mii de piaștri”.¹ O dată cu Negri și Cuza, ținutul Covurluiului a trimis în Divan, printre alții, pe țăranul Răducanu Savu din satul Tămăoani. De altfel, pentru prima oară pătrundeau în Divanul țării reprezentanții direcți ai țăranimii : fuseseră aleși 14 deputați țărani, în frunte cu Ion Roată din ținutul Putnei, încercat militant pentru Unire.

Unioniștii înregistrară astfel primul succes important : alcătuirea unui Divan în favoarea Unirii. Dar în sînul acestui Divan aveau să se afirme adînci contradicții între reprezentanții marii boierimi și grupul deputaților cu idei democratice, deoarece aceștia din urmă nu se mulțumiră să dezbată aici numai problema Unirii propriu-zisă, ci abordară și alte chestiuni de ordin social.

¹ Vezi : *Documente privind Unirea Principatelor*, I, 1961, p. 223, și *Rapoartele consulatului Austriei din Iași*, 1959, p. 246.

Divanul ad-hoc s-a deschis, la Iași, în ziua de 4 octombrie 1857. Data a fost fixată de Poartă prin firman împărătesc în „întîia zecime a lunii Gamazil Acîr 1273“, și prima ședință, prezidată de mitropolitul Sofronie, a fost consacrată citirii acestui firman și a mesajului căimăcămiei. În ședința a doua s-a procedat la întocmirea regulamentului Adunării și la alegerea organelor de conducere. Negri, împreună cu Kogălniceanu, C. Hurmuzachi, D. Rallet, Anastase Panu, Vasile Mălinescu și dr. Anastasie Fătu, a fost ales în comisia pentru redactarea regulamentului. Apoi el a fost ales vicepreședinte al Adunării — președinte fiind de drept mitropolitul țării — alegere ce nu s-a făcut fără anumite dispute. Dată fiind importanța funcțiunii de vicepreședinte, căruia îi revenea sarcina de a conduce în mod efectiv dezbaterile (mitropolitul avînd, ca președinte, un rol onorific), marea boierime ținea să aleagă în această funcțiune un boier de rangul întîi, pentru a lua frînele dezbaterilor în mîinile ei. Totuși, după două tururi de scrutin, Negri a fost ales, cu o majoritate de 51 voturi, vicepreședinte.

Prestigiul de care se bucura, tactul, răbdarea și tăria sa de caracter, au influențat în mod hotărîtor activitatea Adunării și dezbaterile asupra problemelor aduse în discuție, unele fiind ridicate prin proiecte întocmite și prezentate chiar de el. Atît alegerea sa, oît și felul lui de a conduce dezbaterile n-au rămas fără ecou în cercurile diplomatice externe. Victor Place, informîndu-l pe Walewski despre acestea, spunea că Negri „e unul din oamenii care au în această țară reputația cea mai bună și cea mai meritată“, în timp ce consulul austriac raporta la Viena că e un „radical“ ce caută să impună adunării propunerile lui (despre Unire și altele) prin urgentări și intervenții făcute „prin încălcarea tuturor regulilor de conducere“.

Cum era și firesc, prima problemă abordată de Divanul ad-hoc a fost aceea a Unirii. În ședința de la 7 octombrie, Mihail Kogălniceanu prezintă, într-o largă și înflăcărată expunere istorică, o rezoluție compusă din 5 puncte și anume : „1. Respectarea drepturilor Principatelor și în-deosebi a autonomiei lor în cuprinsul vechilor capitulații

încheiate cu Înalta Poartă ; 2. Unirea Principatelor într-un singur stat sub numele de *România* ; 3. Prinț străin ereditar, ales dintr-o dinastie domnitoare din Europa, ai cărui moștenitori să fie crescuți în religia țării ; 4. Neutralitatea pământului Principatelor ; 5. Puterea legiuitoare încredințată unei Obștești Adunări, în care să fie reprezentate toate interesele națiunii“. Toate acestea sub garanția colectivă a marilor puteri.

Aprobarea rezoluției nu s-a produs fără unele opoziții. Deși în minoritate vizibilă, marea boierime, prin glasul reprezentantului ei, logofătul Alecu Balș, ataca Unirea, spunând că ea „nu ar aduce decît elemente de discordie, lupte, vrăjmășii și neprevăzute amenințătoare intervenții de-a pururea vătămătoare“, dar, pusă la vot, rezoluția a întrunit o majoritate covârșitoare de 81 voturi, contra 2 (Alecu Balș și episcopul de Roman, Hermeziu), fiind admisă în aclamații nesfîrșite de „Vivat Unirea !“

Negri a susținut, se înțelege, cu tărie această rezoluție, deși în sinea lui păstra încă rezerve serioase cu privire la problema „prințului străin“. Dar el adoptase acum o atitudine maleabilă, pornită din argumentul că, deși poporul român nu manifesta simpatie pentru un prinț străin, totuși dacă aceasta e o condiție a Unirii, ea trebuie acceptată.

Cu aceasta, misiunea Divanului ad-hoc, așa cum fusese el profilat de Congresul de la Paris, ar fi putut fi considerată încheiată, dacă cei ce luptaseră atît de mult pentru constituirea lui s-ar fi mulțumit numai cu atît. În special partida națională voia să profite de întrunirea acestui for, pentru a pune pe tapet și alte probleme ce frământau de mult pe moldoveni și fără rezolvarea cărora nu se putea concepe adevărata Unire. Pe de altă parte, ei voiau să arate omenirii că realizarea Unirii nu era numai un ideal național de sine stătător, ci implica și unele reforme politice și sociale, făcute în spiritul vremii, deci susceptibile de a fi apreciate ca pozitive, venind astfel ca argumente în plus pentru înfrîngerea opoziției adversarilor interni și externi ai Unirii. Calculul era pornit dintr-o matură înțelepciune politică, dar autorii lui, îmbătați o clipă de succesul obținut prin votarea quasi-unanimă a celor cinci puncte referitoare la Unire, nu prevăzuseră divergențele

ce aveau să urmeze în Adunare atunci cînd vor fi aduse în discuție și alte probleme. Aceste divergențe deveniră atît de ascutite, încît ele amenințau la un moment dat să compromită ceea ce se cucerise așa de repede în primele ședințe. Dar și aici aportul lui Negri, în calitate de conducător al dezbaterilor, a fost pe cît de abil, pe atît de hotărît, căutînd să tempereze, prin felul de a introduce problemele, pasiunile rivale, cu scopul unic de a trece prin Adunare reformele propuse de aripa stîngă.

Însăși întocmirea ordinii în care problemele respective au fost aduse în discuție denotă tactul, îndelung deliberat, al celui ce conducea ședințele. Mai întîi, se institui o comisie de 9, în frunte cu Kogălniceanu, pentru redactarea tezelor referitoare la viitoarea organizare a Principatelor. În ședința de la 25 octombrie intră în dezbateri prima din aceste teze, anume problema drepturilor străinilor stabiliți în România, prezentată de Kogălniceanu în raportul intitulat : „Libertatea cultelor în România“. Deși chestiunea părea cea mai inofensivă, în sensul că nu va ridica rezerve serioase din partea reprezentanților marii boierimi, ea provocă totuși discuții aprinse. Boierimea reacționară și șovină era împotriva acordării de drepturi cetățenilor de altă confesiune, văzînd în aceasta o atingere a privilegiilor ei îndătinată. Atunci Negri, luînd apărarea proiectului depus de Kogălniceanu și pentru a înlătura ezitățile manifestate, ținu un lung discurs, foarte bine orientat politic, în care spunea că „a sosit timpul actelor celor mari politice în patria noastră ; că toate încheierile Divanului vor avea un mare răsunet în Europa, în lume, în istorie ; că trebuie să ne silim ca ceea ce vom face de acum înainte (în Divanul ad-hoc) să fie potrivit cu ceea ce am făcut ; și că trebuie să dăm temelii de propășire și de dreptate țărilor noastre“. În concluzie, el se declară pentru acordarea de drepturi „tuturor cetățenilor patriei noastre, legați de pămîntul țării“, deoarece „ei au pătimit cu noi de veacuri întregi toate suferințele noastre, și suferințele lor, simțul dreptății, nevoile veacului, politica înțeleaptă, care prin întărire și legătură a țării întregi, ne învață să formăm o Românie puternică și mare — toate acestea ne obligă să cerem drepturi și

să dăm drepturi“. ¹ Discursul fu aplaudat cu frenezie de aripa stîngă și fu primit favorabil și de restul Adunării care, în cele din urmă, aprobă proiectul. Acest discurs al lui Negri avu, cum era de așteptat, răsunet și în afara incintei, iar Victor Place, într-un raport către Walewski, îl califica „excelent“.

În ședința următoare, de la 29 octombrie, s-a făcut un pas mai departe prin aducerea în dezbatere a proiectului de lege pentru desființarea privilegiilor de clasă, supus de deputatul Vasile Mălinescu. Acest proiect cerea egalitatea tuturor românilor în fața legilor, obligativitatea impozitelor pentru toată lumea „după puterea și averea fiecăruia fără deosebire“, supunerea tuturor la conscripția militară, accesibilitatea tuturor cetățenilor la funcțiile statului. După o serie de amendamente formale, Divanul aprobă și acest proiect, iar Negri, anunțînd rezultatul votului, felicită Adunarea pentru admiterea proiectului și încheie ședința printr-o scurtă alocuțiune în care își manifesta bucuria pentru noul succes înregistrat: „Acesta e un act ce va fi prețuit nu numai de nație, dar și de Europa și de istorie“.

La celelalte ședințe, conduse tot de Negri, au fost discutate proiecte de ordin organizatoric și de interes național pentru viitorul stat român, ca: separarea puterii executive (Domnul) de puterea legislativă (Adunarea obștească), responsabilitatea miniștrilor, dreptul țării de a-și încheia singură relațiile comerciale cu alte state, apelul către marile puteri de a rezolva problema „dării“ către Poartă (prin reducerea și fixarea odată pentru totdeauna a tributului la 6 000 pungi aur anual) și de a rectifica hotarul dintre Principate și imperiul otoman (Delta Dunării) etc. De reținut că în problema constituțională, Negri și-a afirmat o poziție personală ce ilustrează concepția sa democratică și luminată. La discuțiile în legătură cu viitoarea organizare a puterii legislative, el a votat „pe față“ împotriva senatului, propus de marea boierime, motivîndu-și votul printr-o argumentare puternică, spunînd că în tradiția politică a țării a existat totdeauna o singură Adunare obștească și că senatul era impus de Poartă

¹ Acte și documente, VI, 245.

pentru a asigura intrarea în Adunare a „notabilităților“ țării, adică a marilor boieri. O parte a Divanului s-a alăturat lui Negri în această problemă, dar ea n-a obținut majoritatea, deputații marii boierimi declarându-se pentru sistemul bicameral și deci pentru constituirea senatului.

Dezbaterile cele mai vii s-au produs însă cu prilejul discutării problemei țărănești, anume lăsată la urmă fiindcă era de așteptat ca ea să suscite divergențe înverșunate. Și, într-adevăr, discutarea acestei probleme a durat mai bine de o lună, pînă la închiderea Divanului.

Chestiunea rurală, cum i se spunea, a fost adusă în discuție la 9/21 noiembrie, în a 16-a ședință a Divanului. Deputatul Anastase Panu s-a urcat la tribună și a dat citire, în numele celor 14 deputați țărani, unui impresionant memoriu al țărănimii clăcașe — documentul fusese prezentat Adunării de deputatul Ion Roată — în care se oglindeau durerile de veacuri ale acestei clase sociale oprimată și exploatare fără milă. „Jalba“ era redactată într-o formă de-a dreptul zguduitoare — redactare datorată, se pare, lui Vasile Mălinescu — enumerînd toate suferințele îndurate de țărănime și formulînd revendicările imediate pe care ea le cerea în termenii cei mai hotărîți.

Memoriul a stîrnit o furtună de proteste din partea deputaților marii boierimi, care dacă era dispusă la unele concesi, ca desființarea clăcii, se opunea cu îndîrjire împroprietăririi țăranilor. Ședința Divanului s-a transformat într-un adevărat vacarm, primejduind să răstoarne tot ce se realizase pînă acum. Președintele ședinței, Negri, a trebuit să facă un efort extraordinar spre a potoli spiritele și a readuce dezbaterile pe făgașul unor discuții mai... parlamentare. Pentru a tempera furia moșierimii și a o obișnui cu ideea „intempestivă“ despre necesitatea unei reforme a structurii sociale rurale, el a propus ca memoriul deputaților țărani să fie trimis în discuția unei comisii de proprietari mari și mici de pămînt, evitînd astfel o spargere a Adunării. În comisia cu pricina, dezbaterile nu au fost mai puțin violente. Discuțiile se desfășurară sub presiunea străzii, deoarece moșierimea mobilizase pe proprietarii mari și mici din toate colțurile țării și-i adusese la Iași, înconjurînd localul unde se țineau

ședințele Divanului și proferînd tot felul de amenințări la adresa deputaților care ar vorbi în favoarea cererilor țărănimii. Aceștia clamau, afară, în stradă, că deputații au fost aleși și trimiși în Divanul ad-hoc „nu să dea moșiile boierești țăranilor, ci să unească moșia cea mare, România“. În același timp, în incinta Adunării, deputatul Grigore Balș declara în numele moșierimii: „Comisia (proprietarilor mari) citind tînguirea locuitorilor săteni s-a încredințat că în ea predominază în adevăr un duh comunist și idei subversive, că ea n-a fost făcută de deputații săteni, că scopul acelora ce au scris această tînguire n-a fost altul decît de a descrie în fața Europei clasa boierilor proprietari ca o clasă de tirani, impilători norodului“... Iată, așadar, pronunțîndu-se și la Iași, în 1857, în Divanul ad-hoc, „epitetul rușinos de comuniști“ la adresa adversarilor mai înaintați ai clasei exploatare indigene. „Stafia comunismului“, care cutreiera Europa în acea vreme, înrola printre prigonitorii ei — alături de „papa și țarul, Metternich și Guizot, radicalii din Franța și poliștii din Germania“, cum proclama Manifestul comunist al lui Marx și Engels — și pe moșierii din Moldova !

Dezbaterile asupra problemei rurale au durat în Divanul ad-hoc pînă la 18/30 decembrie, cînd Negri, văzînd că nu se realizează nici o punte de înțelegere pentru a se trece la vot, aduse în fața Adunării o propunere proprie, redactată în stilul lui personal și axată pe o intenție împăciuitoare, izvorîtă din dorința de a salva activitatea Divanului. Poziția lui în problema rurală nu era totuși mai puțin fermă. De fapt, prin proiectul lui de lege pentru împrumutarea țăranilor el nu voia să forțeze lucrurile, dar nu neglija nici revendicările formulate de deputații săteni. Parafrazînd, în termeni mai concentrați și mai atenuați, „jalnicul strigăt al unei clase desmoștenite“, Negri făcea o largă expunere de motive a proiectului său de lege, invocînd necesitatea imperioasă a împrumutării țăranilor, dar propunînd ca împrumutarea să se facă prin *vînzare*, adică țăranii să fie împrumutați *cumpărînd* pămînt de la boieri, în anumite condițiuni legale. El spera să apropie astfel cele două părți interesate

în problemă — moșierimea și țărănimea — și să încheie discuția cu un rezultat pozitiv.

Vădit mai moderată chiar decât amendamentele lui Mălinescu și Bosie, deputați de asemenea favorabili țăranilor, propunerea lui Negri — care se încheia cu fraza : „La reforme mari, trebuie faptă și inimă mare“ — avea șanse de a fi pusă la vot. Ea fu sprijinită și contrasemnată de câțiva deputați săteni : Sava Răducanu, Ioan Levardă, Ion Roată, Vasile Balais și Dănilă Bălan. Restul Adunării ceru un răgaz de 24 ore spre a o studia. Pusă la vot, în ziua următoare, obținu 25 voturi pentru, 7 abțineri, și 44 contra. Fu, deci, respinsă de majoritatea boierimii.

Dacă însă problema nu căpăta o soluție pozitivă, Negri, ca unul ce o îmbrățișase cu toată ardoarea, a stîrnit în rîndurile celor a căror apărare o luase un explicabil entuziasm. La ieșirea din incinta Adunării, el a fost ridicat pe brațe de mulțimea de țărani strînși acolo și a fost dus, în ovații, pînă la trăsura ce-l aștepta în stradă.

Dar lucrul acesta neliniștea foarte mult marea boierime, care vedea în propunerea de împrumut a țăranilor o „tendință revoluționară“ și care ceru imediată suspendare a lucrărilor Divanului. Drept urmare, Turcia, la propunerea marilor puteri, avertizate în acest sens, dădu firman de dizolvare a Divanurilor din Moldova și Muntenia. La 2 ianuarie 1858 avu loc ultima ședință a Divanului de la Iași, care întîmpină citirea firmanului de închidere a lucrărilor prin strigăte de „Vivat Unirea Principatelor !“ Se aprobă apoi, în unanimitate, textul adresei către cele șapte puteri, căroră li se transmitea rezultatul lucrărilor Divanului, concretizate în cele 5 puncte, votate încă de la început, ce consfințeau dorința pentru Unire a moldovenilor. Ceea ce-l făcea pe Negri să spună, în cuvîntul de închidere a Divanului, că vede „cu mare mîngîiere cum tot aceleași frumoase patriotice simțiri care au predominat în Adunare la începutul ei, o însuflețesc și la încheierea lucrărilor sale — și că această unire și înțelegere, în care ne aflăm astăzi cu toții este cea mai mare închezășuire pentru viitorul țării“. Cuvintele solemne, impuse de moment, în care însă, dincolo de sentimentul de ușurare că Divanul ad-hoc și-a îndeplinit

principala sa misiune — de a cere Unirea — persista grija pe care Negri o avea încă pentru viitorul țării în clipa cînd părăsea cîmpul unei bătălii ce nu se termina, ci doar se întrerupea pentru un scurt răgaz !

4

Răgaz de altfel cît se poate de bine venit pentru un om care de mai bine de trei ani se afla într-o continuă tensiune. Deși tînjea după puțină liniște, dorind să se odihnească în mijlocul familiei lui, Negri nu avusese nici o zi liberă în ultimii trei ani pentru a rămîne între ai săi. Abia acum, la începutul anului 1858, el găsi prilejul să respire o clipă în voie și să se ocupe, în sfîrșit, și de treburile lui personale, neglijate cu totul din pricina atribuițiilor ce-l obligau să-și îndrepte atenția mereu în alte părți.

Familia și-o vedea rar, mai ales în ultimul timp, și numai atunci cînd surorile lui, Catinka și Zulnia, veneau să-l întîlnească la Iași, între două ședințe ale Divanului. Totuși, Negri era preocupat în permanență de starea sănătății lor, le dădea, în scrisori, sfaturi, le îndemna să aibă răbdare pînă își va termina sarcinile oficiale, spre a se duce să stea mai multă vreme alături de ele. Pe Cocuța, cealaltă soră, căzută la o boală ce n-o va cruța, o îndemnase să se ducă în Italia pentru îngrijiri medicale, cerînd mereu vești despre sănătatea ei. (Mai tîrziu, după moartea lui Vogoride, survenită în 1863, Cocuța se va recăsători în Italia cu Emmanuele Ruspoli, principe de Poggio-Suasa, senator și sinodic al Romei, dar, peste cîțiva ani, boala avea să o răpună pe meleaguri străine.)

De gospodărie avea și mai puțin timp să se ocupe. De fapt, ceea ce-l preocupa mai mult era să rezolve, în modul cel mai onest cu putință, încurcatele afaceri materiale care, din pricină că nu se putuse interesa de ele, pe de o parte, și fiindcă nu făcea din ele scopul suprem al vieții, pe de altă parte, amenințau cu falimentul. Lucrul pare de necrezut, și totuși amănuntul acesta definește caracterul său. Într-o vreme cînd „oamenii zilei“ lepădau caf-

tanul de boier pentru a îmbrăca surtucul de moșier, Negri făcea excepție de la regulă, urmînd calea unei involuții, de sus în jos, de la bogăție spre pauperizare, în ciuda posibilităților pe care le avea de a-și spori, ca toți ceilalți, sau măcar de a-și păstra avutul rămas de la părinți. În 1857, chiar în timp ce propunea în Divanul ad-hoc împroprietărirea țăranilor cu pămînturi din moșiile boierești, Negri — fie silit de datorii, fie și spre a rămîne consecvent cu ideile sale democratice — se despărțea de Mînjina, proprietatea de care își legase tinerețea și numele — și făcea aceasta cu o seninătate demnă de înălțimea caracterului său. Oricum, cazul a produs senzație în rîndurile contemporanilor săi. „Negri avea să-și împartă moșiile cu țăranii, ca despăgubire, să nu se mai plătească datoriile“, spunea între alții Ion Ghica.¹ Totuși, trebuie precizat că Negri n-a procedat dintr-o dată la propria sa expropriere, așa cum s-ar putea crede, ci faptul este rezultatul unui complex de împrejurări pornind încă din ajunul lui 1848 și din timpul emigrației, cînd proprietarul Mînjinei își ipoteca bucată cu bucată moșia, spre a obține de la bancherii străini fonduri pentru susținerea mișcării patrioților români din exil. Aceste împrumuturi succesive, la care se adăugară apoi dobînzile neplătite, duseră la pierderea Mînjinei, redusă, e drept, și prin loturile acordate între timp de Negri, de bună voie, țăranilor de pe cuprinsul moșiei. După zece ani de la primele amanetări, Mînjina devenise o povară pentru proprietarul ei, deoarece creditorii îl sîcîiau din toate părțile, cerînd regularea ipotecilor. Într-o scrisoare de la 22 octombrie 1857, îi comunica Josefinei: „Am gata 25 mii de ducați, iar Manuel Epureanu, însărcinatul meu de afaceri, a dat chiar hîrtie la divan (tribunal, n.n.), astfel că strigările vor avea loc în vinerea cea mai apropiată, și toată această afacere a Mînjinei va lua sfîrșit o dată. Ține de ajuns doar!“ Chestiunea intrase, așadar, în domeniul judiciar. Era vorba de vînzarea moșiei, spre a se acoperi datoriile contractate cu ani în urmă. Ținînd mai mult la onoarea unui nume nepătat decît la moșie, chiar dacă-l legau de ea amintiri scumpe de familie și de lupte patriotice, Negri o sacrifică pe aceasta din urmă spre a o salva pe cea dintîi. Ar fi

¹ Ion Ghica, *Documente literare inedite*, E.S.P.L.A., 1959, p. 38.

nejust să credem că deznodământul acesta se datora unei deficiențe a dibăciei de administrator, după cum ar fi exagerat să presupunem că el era consecința unui idealism ce friza naivitatea. Negri nu pierduse Mînjina nici din nepricepere gospodărească, nici din exces de idealism. În aceeași scrisoare către Josefina, el o sfătuia pe aceasta să nu vîndă nimic din averea ei, „pentru că pămîntul se va urca la o valoare fabuloasă după reorganizarea țării“. De unde se vede că Negri știa să aprecieze valoarea pămîntului care va crește după Unire, deși nu căuta să tragă foloase personale din acest joc favorabil al bursei bunurilor funciare. Fapt este că el lichida Mînjina, desigur nu fără regrete, dar fără să facă din aceasta pretextul unor dramatizări sufletești mari. Se mulțumea să-și păstreze deocamdată casa din Galați, pînă cînd o va vinde și pe aceasta, construindu-și una nouă la Tg. Ocna, orașelul salinelor de pe malul Trotușului, unde își alesese noul domiciliu.

După închiderea Divanului ad-hoc, urmă, așadar, pentru el un scurt moment de vacanță în ceea ce privește activitatea publică, deoarece, în așteptarea hotărîrilor ce aveau să fie luate de cele șapte puteri, viața politică a Moldovei trecu printr-o perioadă de relativă acalmie. Negri putea să se odihnească, în sfîrșit, gustînd desfătarea clipelor petrecute în mijlocul familiei și al prietenilor săi. Mînjina nemaexistînd acum pentru el, tradiția întîlnirilor în cadrul cărora se afirma neîncetat comunitatea de idei și sentimente patriotice se continua în alte părți, fie la unul din conacele surorilor lui, fie la moșia vreunuia dintre prietenii apropiați. În special moșia lui Lascăr Rosetti de la Răducăneni, ținutul Fălciului, făcea adesea oficiul de gazdă. Aici Negri se întîlnea cu titularul proprietății, cu Alexandru Ioan Cuza, Kogălniceanu, Alecsandri, Vasile Sturza (soțul Zulniei) și, în agape ce aminteau epoca de glorie a Mînjinei, dezbăteau cu însuflețire problemele la ordinea zilei. Bineînțeles, Unirea, a cărei înfăptuire se pregătea cu înfrigurare, constituia principalul subiect al conversațiilor lor, ce se prelungeau zile și nopți la rînd. Acolo, în timpul acestor reuniuni, Negri compuse și citi, în primăvara lui 1858, poezia intitulată *Hora de la Răducăneni*, bucată străbătută de un

larg suflu patriotic și închinată Unirii, ca o replică — făcută cu mijloacele lui de poet ocazional, dar cu un conținut și un timbru mai bogat și mai grav — la săltăreața *Hora Unirii* a lui Alecsandri, intrată de pe acum în repertoriul propagandei unioniștilor. În *Hora de la Răducăneni* — remarcabilă prin autenticitatea simțămintelor ce dau versurilor o putere de mesaj corespunzătoare cu însemnătatea momentului în care era scrisă — Negri exprimă voioșia și optimismul poporului în fața evenimentului iminent al Unirii ce va topi în razele sale proaspete bezna coșmarurilor din trecut, anunțând zorile unei vieți noi :

*Roata-ntinsă și voioasă
De fete și flăcăi,
Pe o pajiște frumoasă
Bătea hora din călcăi.
Plete-n vînt și ochi-n foc,
Uitătoare de nevoi ;
Hora se-nvîrtea pe loc
Înainte și-napoi.*

*„Oliolio, român bărbate,
Mai deșteaptă-te, măi frate,
Căci de tine joc își bate
Soarta cea fără dreptate !“
Și jucînd, așa cîntau
Toți în horă la răcoare,
Stoli de vulturi ei păreau
Zburînd roată pe sub soare.*

*Și-mi părea mereu românul, uitător de-a lui nevoi,
Că joacă jocuri bărbate cu avînturi de război.
Chiar și astăzi, cînd e-n horă, strălucește pe-a lui frunte
Viitor de danț mai ager și de hore mult mai crunte.*

Ultimele patru versuri absolvă poezia de idilismul inerent momentului, dîndu-i un caracter programatic mobilizator. Ele deschid o acoladă către faza imediat următoare, cînd se vor încinge „hore mult mai crunte“, dovadă că poetul — la un gînd cu prietenii lui — nu se lăsa îm-

bătat de succesele repurtate pînă atunci, ci se pregătea pentru noi lupte, ce vor reîncepe în curînd, după un scurt interludiu liric.

5

Vestea că Divanurile ad-hoc din Moldova și Muntenia s-au pronunțat pentru Unire fu primită de cele șapte mari puteri cu sentimente ce variau de la o capitală la alta, și în general ele se arătară surprinse că poporul român se exprimase în unanimitate pentru Unirea Principatelor. Unele puteri erau puse în fața unui rezultat nedorit de ele, și dacă logica faptelor cerea ca acest rezultat să fie acceptat ca atare, logica diplomatică era departe de a se declara mulțumită, și cu atît mai puțin învinsă. Firesc ar fi fost ca dorința Divanurilor să fie recunoscută imediat și să se treacă la traducerea ei în viață. În realitate, se iscară noi dispute, invocîndu-se tot felul de argumente, în scopul de a se zădărnici încă o dată înfăptuirea Unirii. Se ivi astfel necesitatea unei noi întruniri a marilor Puteri, care se și produse, începîndu-și lucrările la 22 mai 1858, la Paris.

După 19 ședințe, caracterizate prin „concesiuni mutuale și reciproce“, în așa fel „ca să mulțumească pe cît posibil toate interesele“, precum spunea plenipotențiarul Marii Britanii, la 19 august 1858 se adoptă așa numita *Convenție* de la Paris, care avea caracterul unei constituții alcătuită de marile puteri pentru poporul român, dar „o constituție hermafrodită“ cum o numea Xenopol, „un amestec hibrid și nefiresc de unire și despărțire, în care cată să se împace interesele deosebite ale puterilor pe capul poporului român“. Ea preconiza în speță Unirea celor două Principate sub denumirea de „Principatele Unite ale Moldovei și Țării Românești“, însă fiecare principat trebuia să-și aleagă un principe al său, să aibă cîte un guvern separat și cîte o adunare legiuitoare proprie, toate acestea sub suzeranitatea Turciei. După cum se vede, *Convenția* nu admitea Unirea propriu-zisă, așa cum o ceruseră Divanurile ad-hoc, iar în privința nuanțelor

reformatoare ea menținea vechile privilegii ale claselor avute, în timp ce marea masă a poporului era ținută, ca și mai înainte, departe de orice drepturi politice.

Ca o măsură practică imediată, *Convenția* prevedea suspendarea caimacacilor, a căror sarcină fusese efectuarea alegerilor pentru Divanurile ad-hoc, și trecerea guvernării, pînă la alegerea viitorilor domnitori, în mîinile unor căimăcămii de trei. În Moldova, Vogoride se retrăgea din post la 31 octombrie, în urma unui hatîșerif al Sultanului care promulga aplicarea Convenției, și locul lui îl luă căimăcămia de trei, compusă din Ștefan Catargiu, reprezentantul taberei reacționare, și din Vasile Sturza și Anastase Panu, aceștia din urmă unioniști cunoscuți. Misiunea căimăcămiilor de trei era să efectueze lucrările pentru alegerea principilor domnitori. În trei săptămîni trebuiau constituite Adunările electivă care, în alte trei săptămîni, trebuiau să desemneze candidații la tron. (Operațiile se desfășurau paralel și după același sistem în Moldova și în Muntenia.)

În Moldova însă lucrurile aveau să se desfășoare într-o atmosferă oarecum mai dramatică. În primul rînd, între cei trei caimacami nu existau puncte de vedere comune, în sensul că dacă doi dintre ei erau solidari, al treilea, Catargiu, sabota totdeauna măsurile preconizate de ceilalți doi. Catargiu era încurajat în obstrucțiile lui de consulul austriac și de comisarul turc de la Iași, astfel că la începutul lui decembrie, cînd se efectua scrutinul pentru Adunarea electivă, se constată că manevrele lui Catargiu, care deținea și atribuția de ministru de interne, dădură rod: în Adunarea electivă pătrunseră mulți partizani ce sprijineau candidatura la domnie a unor persoane potrivnice Unirii. În alegeri votară numai 1724 alegători din 2 milioane locuitori și toți aceștia reprezentau numai clasele avute. Afară de asta, se născură discuții la validarea alegerilor. Adversarii unioniștilor găsiră cu cale să ceară invalidarea tocmai a mandatului lui Costache Negri, sub motivul că situația lui economică — nu mai era proprietar de moșie — ar fi contrară cu prevederile legii electorale întocmită în spiritul Convenției. Pentru a evita orice discuții ce-ar fi putut degenera în certuri partizane aprinse, îngreuiind lucrările, Negri renunță din pro-

prie inițiativă la mandatul de elector. El își înaintă demisia în scris, motivînd că, întrucît are impresia că la alegerea lui ca deputat al orașului Galați s-a strecurat un viciu de formă, nu poate primi o demnitate ce nu i s-a acordat cu toate cerințele legale.

De fapt, prin această demisie, Negri își exprima oprobiul față de prevederile restrictive ale Convenției de la Paris, care nu dădea dreptul să fie aleși decît acelorora ce dispuneau de un anumit venit. Spre a face cunoscută public atitudinea sa față de Convenție, Negri ceruse ca adresa lui de demisie să fie citită în plenul Adunării, dar aceasta, cînd luă cunoștință de gestul său, de teamă probabil ca nu cumva episodul să aibă răsunet mai departe, dată fiind reputația lui Negri peste hotare, votă în unanimitate pentru retragerea demisiei. El nu și-o retrase însă.

Negri, așadar, n-a participat direct la lucrările Adunării pentru alegerea noului domnitor, care s-a deschis la 28 decembrie 1858. De fapt, el își dădea foarte bine seama că acest for electiv nu mai corespundea năzuințelor populare care doreau Unirea, ci se transformase, sub egida Convenției, într-o officină unde numeroși pretendenți la domnie își aruncau în luptă toate mijloacele de care dispuneau spre a căpăta tronul. Deși retras la Tg. Ocna, el urmărea îndeaproape dezbaterile, îngrijorat că ele vor compromite înfăptuirea Unirii în cazul cînd va învinge partida separatistă. Ceva mai mult, numele lui circula în permanență printre membrii Adunării electiv, figurînd în fruntea listei eligibililor. Cîțiva prieteni — Vasile Alecsandri, Lascăr Rosetti, Manole Epureanu și Tețcanu — îl propuseseră la domnie din partea unioniștilor, deși chiar unii dintre cei ce-l propuseseră figurau ei înșiși printre candidați.

De altfel, numărul candidaților era extrem de mare: din 64 deputați electori, 38 au figurat printre cei ale căror nume fuseseră puse în circulație. Lupta se dădea însă cu înverșunare între deputații ce reprezentau partida națională și cei din tabăra adversă. Sortii izbînzii puteau fi nesiguri pentru cei dintîi, dacă, din fericire, în sinul celorlalți nu s-ar fi produs dezbinarea provocată de rivalitatea dintre cei doi principali candidați ai lor, Mihail

Sturza (fostul domnitor) și Grigore Sturza (fiul lui). Pe lângă rivalitatea dintre tată și fiu, cei doi Sturzești mai aveau de înfruntat lipsa de popularitate din țară, unde opinia publică îi înfățișa ca pe niște „strigoi“, demascându-i în termenii cei mai aspri și violenți. Cu toate acestea, amândoi vînau domnia ; competiția dintre ei le-a fost însă fatală. Greșeala celor ce-i susțineau consta în aceea că ei urmăreau alegerea *unei persoane* anumite — Sturza tatăl sau Sturza fiul — de care erau legate interesele lor particulare, și nu a unui om care să reprezinte un partid, astfel că cearta dintre „mihăileni“ și „grigoriени“ i-a dus la înfrîngere. Meritul partidei naționale consta, dimpotrivă, în aceea că ea voia să rămînă solidară și să acorde toate voturile unui singur candidat, indiferent de persoană, făcînd să învingă o *idee*.

Dar nici aici lucrurile nu s-au petrecut în armonie, fără dispute aprige ce amenințau să ducă la o ruptură aidoma celei din sînul Sturzeștilor. Aceasta, din pricină că gruparea deputaților din partida națională era alcătuită din elemente aparținînd unor categorii sociale diferite, avînd interese diferite. Aripa liberală voia un domnitor ales din rîndurile ei, aripa conservatoare voia să impună un exponent al moșierimii. De aceea, la început, au fost desemnați mai mulți candidați — Costache Negri, Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, Vasile Sturza, Anastase Panu, Lascăr Rosetti, Petre Mavrogheni, Lascăr Catargiu (cei doi din urmă conservatori fervenți) și alții — cu intenția de a oferi electorilor posibilitatea să-și canalizeze toate voturile către un singur nume. Rînd pe rînd, unii dintre candidați se retrăgeau de bună voie din competiție, sporind șansele celor rămași să reprezinte mai departe aripa lor. Astfel, Alecsandri, Kogălniceanu, Vasile Sturza și alții renunțaseră cu toții în favoarea lui Negri, către care se îndreptau în felul acesta tot mai multe adeziuni.

Toate aceste operații preliminare alegerii propriuzise se petreceau în absența și fără asentimentul lui Negri. Dorind, și de astă dată, să ușureze drumul spre victorie al uniuniștilor de nuanță liberalo-democratică, el ceru în termenii cei mai hotărîți să fie șters de pe lista candidaților. Într-o scrisoare, de o admirabilă ținută morală

și denotînd o fermă conștiință politică, adresată la 14 decembrie 1858, din Tg. Ocna, lui Vasile Alecsandri, îi invoca prietenului său motivele ce-l determinau să facă acest gest, acuzînd încă o dată restricțiile Convenției care îl lipsiseră puțin mai înainte și de mandatul de deputat :

„Am auzit că vreo cîțiva din prietenii noștri ar fi gîndit și la mine pentru viitoarea domnie, atunci chiar cînd voi știți cu toții că, pe lîngă altele, apoi îmi lipsesc netăgăduit și multe din însușirile prescrise de noua Convenție pentru a ajunge la o așa treaptă. Să pornim de la supoziția că nu numai această auzire, dar și îndeplinirea ei, departe de a fi unul din acele vuiete zadarnice, ce pururea răsună, la așa timpuri ca acest de acum, ar fi dimpotrivă un adevăr sigur și ușor de realizat, totuși nu am alta de zis, decît că rog pe prietenii noștri, hotărîtor să înlătore asemenea combinare, pe care nici într-un chip nu o pot primi.

Cu toate că nădăjduiesc că nu va avea triste sfîrșituri, dar Convenția din 7/19 august mi se pare foarte restrînsă în privința legii electorale. Mulți prin asprimea zisei legi se află înlăturați din drepturile Țării, dintre care și eu unul. Poate să judec în felul acesta, din pricină că tocmai sînt și eu în cauză ; dar ce-i un fapt nestrămutat, este că-n prescrierile legii de astăzi, eu nu am nici un drept. Deci, de nu pot fi nici ales, nici măcar alegător la deputăție, lămurit se înțelege, cu atît mai puțin încă pot fi ceva mai mult ; sau, spre a vorbi în limbajul scîrbos, dar pozitiv al cifrelor : de nu am șase mii galbeni capital¹, nu pot avea trei mii galbeni venit pe an ; fiind hotărît chiar în sfaturile împăraților ca banii să fie un neapărat merit. Totodată, de vreme ce nu m-am încercat a-mi face drepturi pentru deputăție, cînd nu le aveam, asemenea nu mă voi încerca a mi le face pentru domnie, cînd le am încă și mai puțin. Plec dar capul înaintea pravilei și găsind rele în alții încercările de a o încălca, sau a o înconjura, cu atîta mai rele trebuie să le găsesc acestea pentru mine însumi“.

¹ Condiție prevăzută de Convenție spre a fi ales în Adunarea electivă (n.n.).

Alecsandri și ceilalți prieteni n-au luat însă act de această scrisoare — atât de frumoasă, atât de înțeleaptă și atât de sarcastică la adresa Convenției impusă de străini — și l-au menținut mai departe printre candidații la domnie, fiind socotit de ei „persoana cea mai vrednică de a fi cîrmuitorul țării“.

Se apropia ziua cînd Adunarea electivă trebuia să aleagă pe domnitor, și unioniștii nu se fixaseră încă asupra candidatului lor. Deznodămîntul se produse în noaptea dramatică de la 3 spre 4 ianuarie 1859, cînd ținură ultima ședință în apartamentul lui Costache Rolla de la „cabinetul“ de istorie naturală din Iași, de unde și numele dat dezbaterii de „întrunirea de la Elefant“. Aici se iscară divergențe acute, care duseră la diferențierea în două grupe, după atitudinea adoptată în problema rurală, în care Costache Negri și Lascăr Catargiu, singurii rămași în competiție, aveau concepții diferite : primul, în favoarea țăranilor, al doilea, în favoarea moșierilor. În numele moșierimii, al cărei mandat îl avea, Lascăr Catargiu se declară pe față împotriva lui Negri, spunînd că el nu va da votul aceluia care „dacă s-ar face domn, ar lua moșiile și le-ar da la țărani“. Kogălniceanu, în numele liberalilor, îi replică : „Nici eu nu voi da votul domnului Catargiu care, dacă ar fi domn, m-ar trimite peste graniță, pe mine care sînt pentru împroprietărirea țăranilor“.

La ora 11 noaptea, Kogălniceanu, văzînd că nu se ajunge la nici un rezultat convenabil, se enervă și părăsi furios adunarea, ducîndu-se acasă. Cîțiva se pregăteau să facă la fel, în timp ce alții declarau că, dacă nu se realizează o înțelegere, ei se retrag și vor trece în rîndul partizanilor lui Grigore Sturza. Atunci Rolla, păstrîndu-și sîngele rece, încuie toate intrările cu cheia, în vreme ce Pisoschi, unionist fanatic, barînd ușa de la odaia în care se ținea ședința și scoțînd din buzunar un revolver, strigă că el se va împușca dacă va mai spune cineva că vrea să plece. Lui i se alăturară în aceeași clipă Docan și alți membri din așa-numita „bandă neagră“ compusă din adversarii cei mai îndîrjiți ai Sturzeștilor. Apoi, după ce atmosfera se liniști, Pisoschi și Docan pronunțară numele unui nou candidat, despre care nu mai fusese vorba pînă atunci : Alexandru Ioan Cuza. Noua propunere produse

oarecare dezmeticire. Numele lui Cuza părea a conveni tuturor ; el era un element neutru între aripa liberală și cea conservatoare, se bucura de mult prestigiu de cînd își dăduse răsunătoarea demisie din funcția de pîrcălab al Galațiului, în timpul lui Vogoride, și nu-și afișase încă pe deplin convingerile democratice în problema rurală, astfel că și moșierii îl puteau susține fără să se teamă că, ajungînd domn, va împărți moșiile la țărani. Nimeni nu făcu nici o obiecție. Totuși, propunerea venea în mod prea neașteptat pentru a fi primită dintr-o dată.¹ Se trecu la votare. Primul tur de scrutin se încheie cu rezultatul următor : Negri 11 voturi, Cuza 8, Mavrogheni 5, Lascăr Rosetti 1. La al doilea scrutin, Cuza obținu 20 voturi și Mavrogheni 5. Deși Negri nu mai obținu acum nici un vot, o parte dintre cei prezenți — printre care și Alecsandri — propuseră a treia votare, deoarece nu voiau încă să renunțe la numele lui Negri. Rezultatul înregistrat a treia oară fu : 19 voturi pentru Cuza și 6 pentru Negri. În cele din urmă, toți cei prezenți se declarară pentru Cuza, inclusiv susținătorii lui Lascăr Catargiu. Cuza fu astfel desemnat candidat al unioniștilor. Se încheie imediat un proces-verbal, semnat de toți electorii prezenți și, la ora 4 noaptea, Alexandru Beldiman fu însărcinat să se ducă acasă la Kogălniceanu spre a lua și semnătura acestuia. Sculat din somn, înainte de a vedea numele candidatului ales, pe care Beldiman îl acoperea cu degetul pe hîrtie, Kogălniceanu întrebă : „Cine este ? Mihail Sturza ? — Nu, i-a răspuns Beldiman. — Grigore Sturza ? — Nu. — Lascăr Catargiu ? — Nu. — Atunci dă-mi să iscălesc, am încredere în prietenii mei politici“. Cînd văzu că cel propus pentru domnie era Alexandru Ioan Cuza, Kogălniceanu sări și-l îmbrățișă pe Beldiman, fericit că nu biruiseră marii boieri reacționari.

A doua zi, 4 ianuarie, în a cincea ședință a Adunării electivă se discută valabilitatea candidaturii lui Grigore Sturza. Ședința a fost agitată. Alecsandri, între alții, luînd

¹ Se pare totuși că Al. I. Cuza era mai de mult vizat în acest scop. Într-o scrisoare adresată lui, la 27 martie 1857, de o oarecare persoană, Carro, i se spunea „mon Prince“ (Acte și Doc., IV, 278).

cuvîntul, arată că „prințul Sturza nu a căpătat îndestule titluri pentru a pretinde la acest înalt post. Vie mai întii în mijlocul nostru, lucreze împreună cu noi și atunci numai va putea aspira la domnie“. Pusă la vot, candidatura lui Grigore Sturza fu respinsă și susținătorii lui se alăturară unioniștilor. De asemenea, partizanii lui Mihail Sturza, văzînd că nu mai au nici o șansă, renunțară și ei să-și mai susțină candidatul.

În ziua de 5 ianuarie, în a șasea și ultima ședință, Adunarea electivă procedă la alegerea domnitorului. Cei 48 deputați prezenți — susținătorii lui Mihail Sturza s-au eschivat de la alegere — îl proclamară în unanimitate Domn al Moldovei pe Alexandru Ioan Cuza. Acesta se urcă la tribună și depuse jurămîntul în fața Adunării, după care, Kogălniceanu, întîmpinîndu-l pe treptele tribunei, rosti, în numele poporului ce-și manifesta entuziasmul pe străzile Iașului, memorabilul discurs de investitură, în care spunea : „Măria Ta, după o sută cincizeci și patru de ani de umilire și degradare națională, Moldova a intrat în vechiul său drept consfințit prin capitulațiile sale, dreptul de a-și alege pe capul său, pe Domnul. Prin înălțarea Ta pe tronul lui Ștefan cel Mare, s-a înălțat iarăși naționalitatea română... Alegîndu-te pe Tine Domn în țara noastră, noi am voit să arătăm lumii aceea ce toată țara dorește : la lege nouă, om nou !... Fii dar omul epocii, fă ca legea să fie tare, iar Tu, Măria Ta, ca Domn, fii bun și blînd, fii bun mai ales pentru aceia (pentru) care mai toți Domnii trecuți au fost nepăsători și răi.“¹ Afară, în oraș, masele făceau o demonstrație uriașă în favoarea noului domn, strigînd : „Jos conservatorii ! Trăiască egalitatea ! Trăiască Unirea !“

Puțin a lipsit, așadar, ca modestul Costache Negri să fie ales în 1859 domn al Moldovei, și apoi al Principatelor Unite. Acest *puțin* însemna însă, de fapt, foarte mult. Însemnau ideile și atitudinea lui democratică, de la care nu s-a abătut niciodată și de teama căreia reacțiunea a făcut totul spre a-i bara drumul către înalta demnitate de care fusese atît de aproape. Dar eșecul lui Negri a

¹ Discursul întreg reprodus în : N. Ciachir, *100 ani de la Unirea Principatelor*, București, 1959, p. 124 și urm.

fost, și pentru el personal și pentru țară, o victorie. Alegerea lui Cuza însemna pentru Negri, sacrificatul, o izbîndă a propriilor sale idei, pe care le va apăra mai departe, cu aceeași credință și cu aceeași tărie, sub stindardul vechiului și mai tînărului său prieten, devenit acum, pentru toată lumea, „Măria Sa“.

Capitolul IX

CU TAURUL DE COARNE

1

Urmărind cu înfrigurare desfășurarea evenimentelor, în proaspăta-i locuință de la Tg. Ocna, Negri a primit vestea alegerii lui Cuza cu o bucurie ce-l făcu să uite într-o clipă nu numai mîhnirile și dezamăgirile, dar și oboseala pricinuită de activitatea încordată din ultimii ani. Vestea că vechiul său prieten și tovarăș de lupte era proclamat domnitor al Moldovei avu asupra lui efectul întăritor al unui balsam. De unde numai cu puțin timp înainte declarase că are de gînd să nu se mai întoarcă niciodată în viața publică și plănuia să-și îngrijească sănătatea de care începea să se plîngă, acum părăsi dintr-o dată asemenea gînduri și se avîntă din nou în iureșul evenimentelor. Chiar a doua zi după alegerea lui Cuza, plecă la Iași să-l îmbrățișeze pe noul domnitor, punîndu-se la dispoziția lui cu toată abnegația și fiind hotărît să-l ajute cu toate puterile sale.

Între ei exista o prietenie strînsă și îndelungată, ce se sudase și mai mult în cursul acțiunilor comune, întreprinse, după cum am văzut, în cei trei ani din urmă. Cuza avea față de Negri o stimă și o afecțiune nedezmînită, ca față de un om mai înaintat în vîrstă, cu un prestigiu și o experiență mai bogate și cu o pricepere mai largă a treburilor politice, deși nici unul, nici altul nu erau „politicieni” în sensul brutal de atunci al cuvîntului. Cuza îl secondase cu încredere și fără șovăire pe Negri în toate acțiunile și fusese alături de el în toate împrejurările. Acum, între cei doi bărbați, raportul de poziție se schim-

base : Cuza era domnitor, Negri devenea subalternul lui. Cel mai devotat și cel mai dezinteresat.

Numaidecît după constituirea primului guvern al noii domnii, în fruntea căruia fu numit Vasile Sturza, cumnatul lui Negri, domnitorul desemnă persoanele însărcinate să aducă în mod oficial la cunoștința marilor puteri alegerea sa, trimițînd în acest scop pe Leopold Steege¹ la Viena și Berlin, pe Vasile Alecsandri la Turin, Paris și Londra, și pe Costache Negri la Constantinopol. Primele două delegații erau formate din cîte o singură persoană, a treia, dat fiind că era vorba de Turcia, ca putere suzerană, era compusă dintr-o deputație de trei persoane : C. Negri, N. Catargiu și colonelul Mavrichi. Dintre toate, misiunea acestei delegații era cea mai grea, și nu întîmplător Cuza împreună cu Alecsandri, numit totodată ministru de externe, i-au încredințat-o lui Negri, pe care-l considerau omul „cel mai în stare să reprezinte cum se cuvine demnitatea Principatelor la Constantinopol“. Negri primi această însărcinare pe deplin conștient de însemnătatea și greutățile ei, și porni fără zăbavă la drum. În ziua de 12 ianuarie 1859, el părăsi Iașul, cu sania, în plină iarnă, înfruntînd cu bărbăție zările troienite de zăpezi.

Nevoită să pornească spre Constantinopol pe uscat, deoarece Dunărea era înghețată și călătoria pe mare era cu neputință de făcut pe la Sulina, delegația moldoveană trecu mai întîi prin București, unde avea să ia, cu acest prilej, contact cu partizanii Unirii de aici, ce se pregăteau și ei de zor pentru apropiata alegere a domnitorului. La București, un grup de deputați unioniști, în frunte cu C. A. Rosetti, Ion Ghica, frații Golești, Dimitrie Bolintineanu, C. Filipescu și alții, făcu o primire „copleșitoare“ delegației moldovene, care, timp de trei zile, a fost asaltată, de dimineața pînă seara, de bucureștenii ce veneau să-și exprime entuziasmul „pentru ce s-a petrecut în Moldova“. Negri le vorbi pe larg prietenilor săi munteni despre persoana lui Cuza — necunoscut, sau foarte puțin

¹ Doctorul Leopold Steege se căsătorise în 1841 cu una din verișoarele lui Negri, fiind astfel cumnat de-al doilea cu el, și se stabilise de atunci în Moldova.

cunoscut atunci la București, îndemnându-i, desigur, să-l aleagă și ei la viitorul scrutin.

Momentul acesta a avut o mare importanță pentru victoria uniuniștilor munteni. Hotărâți să sărbătorească alegerea de la Iași „a întâiului prinț al Principatelor Unite“, uniuniștii munteni proiectaseră un banchet ce trebuia să aibă loc cu câteva zile mai târziu, dar folosind prilejul trecerii prin București a delegației ieșene, banchetul se ținu în sala Bossel înainte de data fixată, la 16 ianuarie, „cînd din norocire se află printre noi deputăția moldavă“, după cum nota *Românul* în ziua următoare. Banchetul căpătă caracterul unei puternice manifestații pentru Unire. „Ne este prin neputință — scria *Românul* din 17 ianuarie 1859 — de a da cititorilor noștri o idee despre sincera și frumoasa veselie ce domnea în toate inimile și pe toate fețele; tot ce putem zice este c-am fi dorit să fi fost față agenții acelor puteri care au arătat că se îndoiesc despre dorința Principatelor de a se contopi unul într-altul...“ Prezența lui Negri în capitala Munteniei, în acele trei zile din ajunul momentului hotărîtor, a contribuit, așadar, precum se vede, într-o largă măsură la pregătirea spiritelor pentru alegerea lui Cuza. Din sala banchetului, el și însoțitorii lui s-au urcat apoi din nou în sania ce avea să-i ducă mai departe, spre ținta călătoriei lor.

În urma lor lăsau însă un București cuprins de febra alegerii domnitorului. Ca și la Iași, lupta era dîrză și forțele erau împărțite în mai multe tabere, fiecare tabără avînd un candidat propriu. Șansele cele mai multe le avea George Bibescu, rival cu fratele său Barbu Știrbei. George Bibescu, care se bucura de sprijinul boierimii, aceasta, la rîndul ei, încurajată de puterile potrivnice Unirii (Turcia, Austria, Anglia), era sigur de victorie. Uniuniștii, care-l desemnaseră la început de candidat pe Nicolae Golescu, porniră, încă din seara banchetului de la Bossel, o largă acțiune de mobilizare a maselor. Dezbaterile Adunării electivă s-au desfășurat, începînd de la 22 ianuarie, sub presiunea maselor. În ziua de 24 ianuarie, sediul Adunării fu înconjurat de o imensă mulțime formată din toate straturile populației bucureștene, căreia i se alăturaseră grupuri masive de delegați săteni veniți

în capitală la chemarea unioniștilor. Deputații din incintă fiind amenințați de mase că nu vor mai ieși de acolo dacă Unirea nu va fi realizată, îl proclamară ca domnitor al Munteniei tot pe Alexandru Ioan Cuza. Cele două Principate aleseră astfel, pentru prima dată în istoria lor, un singur domnitor, făcând primul pas spre unirea mult dorită !

În cursul acestei zbuciumate săptămîni bucureștene, Negri își continua, cu însoțitorii lui, călătoria spre Țarigrad. Trecură Dunărea înghețată pe la Giurgiu și ajunseră la Rusciuc, unde pașa de aici le dădu niște cavași să-i însoțească pe pămînturile Bulgariei pînă la Varna, de unde aveau să ia vaporul, pe mare, pînă la Constantinopol. Frigul iernii, hanurile sordide, poștele lungi și drumurile troienite făceau din această călătorie spre Sublima Poartă o adevărată expediție polară, cu atît mai grea pentru bărbatul de aproape 48 de ani, cu cît reumatismele lui declarate deveneau acum chinuitoare. Dar gerurile lui ianuarie erau învinse de căldura din sufletul său și de conștiința unei înalte datorii spre îndeplinirea căreia pornise. Cu un deceniu și ceva mai înainte, Negri cîntase într-o poezie a sa :

*Unirea, sfînta Unire
Cu-ndoite mari tării,
Ea ne-ar scoate din pieire
Și ne-ar face din morți, vii.*

Aceleași gînduri îl însoțeau acum, ca un refren tonifiant, pe drumul către capitala Turciei, ajutîndu-l să înfrunte greutățile unui voiaj întreprins în toiul unei ierni cumplite.

Au ajuns la Varna „sănătoși și teferi“, în ziua de 23 ianuarie, cînd Negri îi și trimitea lui Cuza o scrisoare, relatîndu-i în amănunțime toate cele întîmplate pe parcurs. Aici află el vestea cea mare. În ziua de 24 ianuarie, la ora 8 seara, primi de la București telegrama lui Dimitrie Bolintineanu, care-i comunica : „Cuza a fost ales domn al Țării Românești cu unanimitate și aclamații, astăzi la ora 3“. Bucuria stîrnită de această telegramă nu mai e nevoie să fie descrisă ! De fericire, Negri ar fi vrut

să se întoarcă în țară spre a sorbi, laolaltă cu poporul, entuziasmul ce cuprinsese ambele Principate în aceste zile înălțătoare. O clipă, se lăsă cutropit de beția succesului, și, văzînd în dubla alegere a lui Cuza o victorie națională de necontestat, se întrebă dacă misiunea ce-i fusese dată la Iași, de a reprezenta Moldova la Constantinopol, nu fusese depășită de evenimente. Acum nu mai era vorba doar de Moldova, era vorba de *Principatele Unite* ! Poate că era cazul să se întoarcă în țară și să primească noi instrucțiuni. Îi telegrafie imediat lui Cuza, la Iași, felicitîndu-l pentru alegerea de la București și întrebînd dacă mai este cazul, în noile condiții, să continue călătoria spre Constantinopol. La care Cuza îi răspunse cu promptitudine și fermitate : „Mulțumesc pentru felicitări, nu vă preocupați de nimic, continuați drumul fără întîrziere și rămîneți pe lîngă instrucțiunile remise și pe lîngă misiunea cu care ați fost însărcinat“. Telegrama lui Cuza sosea la Varna în noaptea de 25 ianuarie, ora unu și un sfert.¹

Conformîndu-se dispoziției primită prin telegraf, delegația se îmbarcă pe vapor și în ziua de 27 ianuarie ajunse la Constantinopol, după mai bine de două săptămîni de la plecarea din Iași. În capitala Turciei, Negri se instală la hotelul *Europa*, apoi se prezentă îndată la ministerul de externe spre a anunța sosirea deputăției moldovene și cerînd să fie primită oficial de ministrul Fuad Pașa. Aici însă nimeni nu-i aștepta, și mai ales nimeni nu-i dorea. Cînd, în ziua de 31 ianuarie, șeful delegației se prezentă din nou la minister, în același scop, Fuad Pașa îi răspunse că din pricina „complicațiilor neașteptate născute la București, trebuie să discute cu marele vizir și cu ceilalți colegi“. Negri găsi deci toate porțile oficialității otomane închise și se lovi încă din primele momente de o adversitate fătîșă.

Ceva mai mult, Turcia, la fel ca și celelalte puteri ostile Unirii, pretexta că alegerea lui Cuza în ambele Principate e o încălcare a *Convenției* și refuza să ia cunoștință de un act făcut de poporul român pe deasupra

¹ Cornelia D. Bodea, *Actul original al alegerii prealabile a lui Alexandru I. Cuza domn al Principatelor Unite, Studii, XII, 1, 1959.*

și în contra hotărîrilor areopagului european. Ea se hotărî din capul locului să conteste legalitatea alegerii lui Cuza și să aștepte convocarea unei conferințe europene, fiind susținută în acest sens de Anglia, care considera „aventura întâmplătoare a moldovenilor și valahilor ca o ofensă adresată demnității Europei“. Singurele care sprijineau dubla alegere a lui Cuza erau Rusia și Franța.

Pentru Negri se anunța deci, din primele clipe, o luptă deosebit de grea. Dar, fără să piardă nici o zi, căci totul impunea grabă și perseverență, el ceru audiențe la ambasadorii din Constantinopol — în afară de al Austriei, unde nu avea șanse să fie primit — și purtă cu ei discuții personale, neoficiale, în problema recunoașterii lui Cuza. În unele din aceste întrevederi întâlni o atmosferă favorabilă, altele se desfășurară pe un ton rece și distant. Cu ambasadorul britanic, de pildă, avu o convorbire mai lungă, în cadrul căreia sir Henry Bullwer îl iscodi pe Negri cu „întrebări tainice“, cerîndu-i să-i spună ce s-ar întâmpla dacă puterile n-ar consimți să recunoască alegerea lui Cuza, la care el a răspuns că „românii l-ar alege a doua oară tot pe acesta“. Și dacă nici atunci nu va fi recunoscut? „În acest caz, a răspuns Negri, vom recurge la alte mijloace, pentru a nu fi batjocorită voința unui neam întreg“. În fața unei asemenea intransigențe, ambasadorul britanic se arătă mai conciliant, făcîndu-i lui Negri impresia că „puterea britanică va reintra, în sfîrșit, în rolul ei cel adevărat de constituțională“. La 9 februarie, Negri îi trimitea lui Cuza o scrisoare amănunțită despre toate acestea — www.ziuaconstanta.ro — prima din vasta lor corespondență oficială — manifestîndu-și credința că „s-au băgat ceva în seamă din cîte am zis“ și sugerîndu-i domnitorului să aștepte apropiata conferință a puterilor, „care va fi fără îndoială cu totul în folosul nostru“. La 19 februarie, Cuza îi telegrafia, drept răspuns: „Aprob conduita dumneavoastră. Veți rămîne la Constantinopol, înțelegîndu-vă asupra tuturor demersurilor dv. ulterioare cu ambasada Franței“.

Și Negri se puse numaidecît pe treabă. El începu să desfășoare o propagandă intensă cu scopul de a destupa urechile opiniei publice din capitala otomană cu privire la dezideratele poporului român. Din fericire, regăsi la

Constantinopol pe un vechi și foarte bun prieten al emigrației de la 1848 — prieten mai ales cu Negri, Alecsandri și Cuza — anume Arthur Baligot de Beyne, fost secretar al ambasadei franceze și unul din susținătorii înflăcărați ai cauzei românești. Prin ziarul său *La Presse d'Orient*, scos atunci, în mod special, Baligot de Beyne îl ajutase pe Negri în timpul primei lui misiuni la Poartă, în 1855, când își asumase rolul de a-l susține în problema mănăstirilor închinete. Acum, Baligot de Beyne se declară gata să sară din nou în ajutorul prietenului său. Imediat după sosirea lui Negri, el scoase pentru a doua oară *La Presse d'Orient*. În ziua de 27 februarie, ziarul reapăru, publicând în prima pagină o poezie a lui Baligot, intitulată *Le Danube et la Seine*, consacrată principalei probleme a zilei, alegerea lui Cuza, ce constituia în acel moment obiectul proiectatei conferințe de la Paris :

*Non, le Sultan de cette ère nouvelle
Ne voudra point altérer les fruits d'or ;
Non, le Congrès ne brisera point l'aile
D'un peuple entier mûr pour son libre essor...¹*

Dar, cu toate speranțele ce se puneau în această „eră nouă” în care se credea că pășește atunci imperiul otoman, oficialitatea turcă rămânea mai departe o cetate cu porțile ferecate pentru agentul Moldovei. La 13 aprilie 1859, conferința de la Paris sfârșise prin a recunoaște alegerea lui Cuza ca domn „în ambele țări”, „în chip excepțional” și numai „pe cât timp va trăi el”, totuși Turcia se abținea să dea firmanul de investitură. Cu toate că ea trebuia să facă acest lucru în decurs de o lună după hotărîrea forului european, trecură cinci luni fără ca Negri să primească vreun răspuns din partea Porții. Șederea la Constantinopol deveni pentru el o adevărată osîndă, dar o suporta cu tărie, nevoind să părăsească terenul înainte de a obține recunoașterea lui Cuza.

¹ Nu, sultanul acestei ere noi / Nu va face să se strice roadele de aur ; / Nu, Congresul nu va frînge aripile / Unui popor întreg, copt pentru liberul lui zbor.

Acesta, care aştepta în ţară confirmarea Porţii, pierzându-şi el însuşi răbdarea, trimise delegaţiei, în luna iunie, un ordin de revenire la Iaşi, spunînd că „nu rămîne decît a aştepta de la buna voinţă neobosită a puterilor soluţionarea ce v-aţi dus să căutaţi acolo“. Negri nu dădu însă ascultare ordinului de rechemare al domnitorului (revocat de altfel peste două zile), deoarece el nu voia să se întoarcă în ţară cu mîinile goale, mai ales după ce primise asigurări din partea unor ambasadori că chestiunea se apropia de sfîrşitul dorit. La 10 august îi scria fiicei lui, Josefina : „Dar de data aceasta, răbdare, nu va mai dura mult timp, căci după asigurările pe care mi le-a dat ambasadorul Franţei, pe care l-am văzut zilele acestea, în trei săptămîni, cel mult o lună, această tărăgănată afacere a investiturii se va sfîrşi, şi atunci mă voi putea înturna în ţară“, unde „vă voi povesti despre toate necazurile mele de aici şi despre îngereasca răbdare ce mi-a trebuit în aceste şapte luni din urmă, în acest îngrozitor Sтамbul pe care poeţii de prin partea locului îl numesc perla universului“.

La presiunile insistente ale Franţei, Turcia se văzu silită să cedeze, şi la 12 septembrie 1859, Negri e anunţat, printr-o adresă cu antetul Sublimei Porţi, că în ziua de 15 septembrie, marele vizir va primi, în sfîrşit, în audienţă deputaţia moldavă (după mai bine de şapte luni de la sosirea acesteia) însărcinată să aducă în mod oficial la cunoştinţa Porţii „alegerea Gospodarului“. O adresă similară fusese emisă şi delegaţiei muntene, aflată în acelaşi scop la Constantinopol.

Într-adevăr, la 20 septembrie Poarta acordă firmanul de recunoaştere a lui Cuza pentru Moldova, iar la 24 septembrie pentru Muntenia, separat pentru fiecare, dorind să arate prin aceasta că, dacă recunoştea alegerea lui Cuza în ambele Principate, nu recunoştea implicit şi unirea lor.

După nouă luni de la plecare, Negri se reîntorcea, în sfîrşit, la Iaşi, o dată cu firmanul de recunoaştere adus de un colonel turc. Era prima sa misiune pe care o dusesese cu bine la capăt. Era în acelaşi timp începutul carierei lui diplomatice în capitala Turciei, deoarece Cuza îl numi chiar atunci reprezentantul său permanent pe lîngă Poartă.

Deputații Adunării ad-hoc

www.ziuaconstantia.ro

Al. I. Cuza și Elena Cuza

După o scurtă vacanță petrecută între ai săi — vacanță pe care domnitorul i-o acordă cu multă înțelegere pentru ostenele depuse — Negri se reîntoarce la Constantinopol, spre a-și lua în primire noua funcțiune. La 18 octombrie, le scria fiicei și ginerelui său : „După cum vedeți, n-am putut scăpa de Constantinopol, și cu toate că n-am avut niciodată dragoste pentru acest oraș, sînt nevoit din multe pricini să rămîn aici“.

Perspectiva unei șederi îndelungate în orașul unde totul îi repugna era, prin urmare, ceva definitiv stabilit, iar Negri se pregătea să accepte situația cu resemnare, dar și cu hotărîrea nestrămutată de a se arunca în arenă cu toate forțele pentru a lua taurul de coarne. În lupta — ce se începea acum — pentru cucerirea autonomiei țării de sub suzeranitatea turcească, lui îi revenea un rol de primul ordin, ca reprezentant al domnitorului în însăși tabăra stăpînitorilor, și Negri înțelegea să nu se lase înfrînt în această bătălie grea și inegală.

2

În acest timp, în țară se petreceau evenimente cu totul neașteptate și deosebit de grave. La numai cîteva zile după entuziasmul din ianuarie și după alcătuirea primelor guverne de la Iași și București, domnia lui Cuza fu confruntată cu dificultăți interne de o amploare și de o intensitate neobișnuite. Primele sale guverne, atît în Moldova cît și în Muntenia, n-au avut viață lungă. La începutul lui martie, deci nici la două luni după constituirea lor, guvernele Sturza și Filipescu demisionară din pricina unor dificultăți financiare, însă în realitate cauza schimbării lor era opoziția îndîrjită pe care Cuza, afirmîndu-se ca susținător al ideilor liberale, o întîmpina din partea boierimii feudale și reacționare ce deținea puterea în adunările legislative. Guvernele următoare, Ion Ghica în Moldova și Constantin Crețulescu în Muntenia, abia rezistară, primul o lună, celălalt ceva mai mult. Situația devenea tot mai grea. La 29 martie, în București fu des-

coperit un complot împotriva domnitorului, filtrându-se ideea înlocuirii lui cu un prinț străin.

În această situație, Cuza avea nevoie de un om de încredere, mai ales în fruntea guvernului de la București, și atunci se gândi să facă apel în acest scop la bunul său prieten de la Constantinopol, recunoscut ca un adversar declarat al „prințului străin” și pe care-l socotea singurul în stare să domine patimile politice prin prestigiul și tactul lui, dovedite cu ocazia Divanului ad-hoc din 1857. Ca atare, la 4 aprilie 1859, domnitorul îi telegrafie lui Negri, chemându-l să vină „imediat” la București, căci „împrejurările cer să accepți conducerea unui guvern și sînt hotărît să-ți încredințez departamentul finanțelor și președinția Consiliului”. Negri, care, precum am văzut, aștepta în acele momente, cu o „răbdare îngerească”, să fie primit de oficialitatea turcă, răspunse în aceeași zi, tot telegrafic: „Nu pot primi oferta strălucită pe care mi-o face Alteța Voastră și o rog să mă scuze. Voi scrie prin curier”. Cuza, exasperat de criza politică, insistă, și a doua zi, la 5 aprilie, îi telegrafie din nou lui Negri, propunându-i o altă variantă: „Situația din Valahia reclamă prezența dumitale la ministerul de interne și la președinția Consiliului, unde nu va trebui să funcționezi decît un scurt timp. Catargiu și Mavrichi să rămînă acolo în cadrul deputăției trimise, și anunță-mi imediat plecarea”. La care Negri expedie prin telegraf un răspuns și mai hotărît: „Rog Alteța Voastră să-mi ierte libertatea ce mi-o îngădui de a nu primi misiunea cu care mă însărcinează la București”.

În fața unui refuz atît de categoric, Cuza se mulțumi să constate că abia acum începea să-l cunoască cu adevărat pe Negri. Acesta, considerînd frămîntările din țară drept niște fricțiuni ce se consumau în spațiul îngust al rivalităților partizane — ceea ce nu era tocmai așa! — și, conștient de posibilitățile personale și de structura sa temperamentală, nu se socotea înzestrat să intre într-o asemenea luptă. În scrisoarea explicativă, anunțată prin telegrama de la 4 aprilie, el îi scria lui Cuza în aceeași zi, cu foarte mult simț de înțelegere a evenimentelor, dar și cu foarte multă onestitate: „Ați avut bunătatea de a mă propune să reprezint Moldova la Constantinopol și

dacă Alteța Voastră n-a luat altă hotărîre, o rog să-mi permită de a rămîne la acest post. Judecînd la rece și văzînd divergențele politice care se produc deja la noi, ceea ce este de altfel firesc pentru orice țară ce pășește într-o viață de organizare constituțională, cînd toată lumea, neavînd încă experiență, mai întîi se zbate și încearcă, socot că e mai potrivit pentru mine să mă țin în afara acestor dispute parlamentare, care ar trebui după părerea mea să-și aleagă mai bine momentul. Iată pentru ce răspund Alteții Voastre că aș rămîne cu mai multă tragere de inimă aici, decît în altă parte...”

Pînă la urmă, Cuza înțelese atitudinea lui Negri și renunță să-i mai facă vreo propunere. Totuși, această renunțare nu era definitivă. În luna mai, semnînd o adresă oficială către agentul său de la Constantinopol, adresă scrisă de copist, domnitorul adăuga cu mîna lui proprie, în stînga semnăturii, aceste cuvinte : „Te aștept, dragul meu Negri, îmi lipsești”¹.

Privită sub raportul presiunii evenimentelor, atitudinea lui Negri în această împrejurare ar putea să pară imputabilă, deoarece a refuzat să-și asume răspunderea unei conduceri guvernamentale într-un moment de mare încordare. Privit însă în perspectiva rezultatelor activității sale ulterioare, gestul capătă justificare. Misiunea lui la Constantinopol cerea, pe lîngă răbdare și perseverență, prezența unui om care să susțină, cum spunea el, „demnitatea și drepturile țărilor noastre cu fermitate și fără slăbiciune”. Odată venit în țară și intrat în angrenajul vieții politice de aici, nu s-ar mai fi putut probabil elibera, și pierderea ar fi fost mai mare, deoarece dacă pentru posturile de miniștri se găseau destui oameni politici, pentru dificila misiune de la Constantinopol cu greu s-ar fi găsit altul care să-l înlocuiască pe meticulosul și răbdătorul Negri. El însuși știa foarte bine acest lucru, de aceea a și cerut și a insistat să rămînă în capitala Turciei pentru a apăra acolo drepturile țării, în pofida sau mai presus de toate frămîntările din interior. S-a menținut pe această poziție chiar și atunci cînd, puțin

¹ Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Arhiva Cuza, ms. 4643, f. 113—114.

mai târziu, în același an, 1859, Vasile Alecsandri, împreună cu alți trei prieteni (Manolache Epureanu, Lascăr Rosetti și C. Roset-Tețcanul), temându-se că Alexandru Ioan Cuza nu va putea face față situației și va fi nevoit să abdice, periclitînd astfel actul Unirii, îi sugerează în cea mai mare taină lui Negri să se pregătească spre a primi tronul României sau măcar al unuia din Principate. Negri refuză însă în termenii cei mai categorici această sugestie, scriindu-i lui Alecsandri că nu va părăsi pentru nimic în lume Constantinopolul, „căci ar fi o nebulie să lipsesc de la datoriile mele și să plec abia de bine ce-am venit”¹.

Aceasta denotă importanța pe care i-o acorda el, și pe care o avea atunci misiunea lui la Constantinopol. A stat în acest post timp de șapte ani, neclintit, cît a durat zbuciumata perioadă a domniei lui Cuza, căruia i-a rămas credincios pînă la capăt.

3

În ciuda divergenței manifestată prin schimbul de telegrame din aprilie, raporturile dintre cei doi bărbați nu s-au răcit cu nimic. Negri, după cum am văzut, a revenit în țară tocmai în septembrie, fiind primit cu căldură de Cuza, la Iași, unde se consultară. Imediat după aceea, la începutul lui octombrie 1859, el pornea din nou spre Sud, pentru a-și relua postul de agent al Moldovei pe lîngă Poartă. De astă dată, Cuza îl autoriză ca, odată ajuns la Constantinopol, să sondeze terenul spre a vedea ce impresie ar face acolo numirea lui și în funcția de agent al Munteniei. Pînă atunci, Principatele avuseseră doi reprezentanți la Poartă, ca două state întru totul separate; situația continua încă și în momentul de față, cu toate că Turcia sfîrșise prin a recunoaște dubla alegere a domnitorului. Agentul Munteniei, un grec din Fanar, Aristarchi, deși nu avea nici o confirmare din partea guvernului de la București, fiind însă susținut de turci, se

¹ Scrisoarea, datată 14/26 octombrie 1859, este publicată de Marie G. Bogdan în *Autrefois et aujourd'hui*, pp. 213—215.

crampona să rămână în postul său, astfel că înlăturarea lui necesita multă prudență și tact.

La 6 octombrie, ajuns la Constantinopol, Negri îi trimitea lui Cuza prima scrisoare din a doua etapă a misiunii sale, în care îi împărtășea impresia culeasă, că Poarta se împotrivește să-l agreeze ca agent al ambelor Principate. Dar peste câteva zile, la 14 octombrie, îi scrie din nou domnitorului, anunțându-l că a făcut vizite ambasadorilor Franței, Rusiei, precum și altor personalități și că „am fost foarte bine primit ca reprezentant al Alteței Voastre“. Ceea ce-l determină pe Cuza să facă pasul decisiv : la 31 octombrie îl numește în mod oficial pe Negri *ad-interim* — deocamdată — al Țării Românești, în locul lui Aristarchi, căruia i se tăiasă în prealabil leafa, spre a-l sili să elibereze postul. Era primul act diplomatic prin care Cuza, numind un singur agent pentru ambele Principate, silea Poarta, pe o cale unilaterală, să admită principiul Unirii. Guvernul otoman a încercat să se opună, dar după ce ambasadele celorlalte puteri îl recunoscuseră pe Negri în noua sa calitate (10 decembrie), a fost nevoit să cedeze, și, la 5 ianuarie 1860, Negri îl anunța pe Cuza că Sultanul și-a dat, în sfârșit, agreementul pentru calitatea sa de dublu agent și că și-a manifestat chiar dorința de a-i fi prezentat. Negri intra astfel cu fruntea sus în rîndul diplomaților acreditați pe lângă Sublima Poartă, ca reprezentant al unei țări ce făcea primul gest direct de scuturare a jugului suzeranității. Faptul se întîmpla exact la un an după alegerea lui Cuza la Iași.

Cea dintîi grijă a lui Negri, după intrarea în funcțiune, a fost reorganizarea agenției *Principatelor Unite*. El a contopit cele două agenții de mai înainte într-una singură, bucurîndu-se că ea „înseamnă acum ceva“. A desființat pletora de funcționari și simbriași ai agenției muntene, care sub Aristarchi număra aproape o mie de acoliți, apoi a pregătit personalul menținut, a împărțit sarcinile pe oameni, a întocmit programul de lucru de la 9 dimineța pînă la 4 p.m., a fixat durata concediilor (12 zile pe an) și zilele de sărbătoare și a dat dispoziții ca nici o hîrtie să nu iasă și să nu intre în agenție fără

știrea lui. Astfel, „voi lucra mult și voi vedea totul cu ochii mei“, îi scria lui Alecsandri la 2 martie 1860.

Începea, într-adevăr, o perioadă de muncă asiduă în cursul căreia, timp de șapte ani, cît a deținut această funcție, Negri nu și-a îngăduit nici o clipă de răgaz. Activitatea lui de aici poate fi urmărită zi cu zi din cercetarea scrisorilor către familie și prieteni — atîtea cîte s-au păstrat — dar mai ales din corespondența adresată lui Cuza, aceasta rămasă, din fericire, intactă și constituind unul din documentele cele mai importante ale epocii.

Corespondența lui Negri către Cuza cuprinde aproape 600 pagini de manuscris¹ și ea oglindește nu numai ansamblul activității lui la Constantinopol, dar și stilul său de a lucra. Termenul de „corespondență“ nu exprimă desigur adevăratul conținut al materialului în cazul de față, deoarece e vorba mai curînd de niște rapoarte de serviciu trimise cu regularitate domnitorului, o dată sau de două ori pe săptămîină (mai des cînd era necesar, iar în anumite epoci mai rar), cu alte cuvinte nu avem de-a face cu un dialog epistolar obișnuit, ci, dacă menținem termenul, trebuie precizat că ne aflăm în fața unei „corespondențe *diplomatice*“, în sensul strict al cuvîntului. Așa cum se prezintă manuscrisul rămas de la Negri, el are mai degrabă profilul unui „jurnal“, al unui caiet de însemnări periodice, redactate sub forma unor scrisori destinate expedierii. Materialul original păstrează însă acest caracter de „jurnal“, de comentariu la filmul mișcărilor lui diplomatice. Înainte de a trece cîrnată la copistului spre a fi transpusă pe curat, Negri așternea el însuși pe filele unui caiet de mărimea unui dosar, întocmit special în acest scop, textul adresat domnitorului, scrisorile succedîndu-se fără nici un spațiu alb în pagină, singura delimitare dintre ele fiind data (ziua, luna și anul) cînd au fost concepute. Întregul material — a cărui redactare a început în aprilie 1859 și a continuat pînă în ajunul de-

¹ B. A. Republicii Socialiste România, Secția Manuscrise, Arhiva Cuza, ms. 4643, pentru perioada aprilie-septembrie 1859, și ms. 194 și 4857 din octombrie 1859 înainte. Din aceste manuscrise vom face toate citatele respective.

tronării lui Cuza — are, într-adevăr, aspectul unui jurnal de bord, în care Negri, asemenea căpitanului unei nave pornită într-o lungă și importantă călătorie, consemnează

Venise preceai venut a Constantinople. Et a quelle
époque a pu voir, par la voie de vantai brie m'en
instruction, afin que je fusse a gu'de fort regarder.
Le m'en refer ^{au sujet de} par l'acte m'été a a gu' je m'élève
d'ici en tant a V. a antinusement.

T'a. Phœnix. 1830

A 3/11 joun 1830. O. L. T'ai Phœnix de rappeler
~~l'acte de 1830~~ a V. a ^{l'acte de 1830} par ma lettre de 1830
T'ai en joun je T'ai demandé de instruction par
rapport aux observations qu'a mission parait
a faire ^{au sujet de} la ligne télégraphique passant d'admir
par la navigation arienne, par d'après la demande
qui m'en a été faite par le prince Zabaret
dont le gouvernement est prêt a conclure un
traité avec la S. porte. Ayant vu ce jour
dernier par l'Ambassadeur d'Angleterre, ^{le}
après que j'avois ^{à mon tour} tenu la conversation sur
le sujet de paiement de protection par les
négociants en gros, Sujets britanniques, &c.

Filă din manuscrisul lui Negri, cuprinzînd ciornele
correspondenței cu Al. I. Cuza.

toate furtunile și toate pericolele prin care a trecut, co-
municînd domnitorului toate evenimentele oficiale, toate
demersurile făcute, toate dificultățile întîlnite, toate re-

zultatele obținute, cu singura dorință de a-l ține la curent pe Cuza cu fiecare pas și cu fiecare acțiune întreprinsă în cadrul misiunii sale la Constantinopol. „Jurnalul” nu excelează prin virtuozități de spirit sau calități literare, e chiar stereotip, monoton, dar fiecare pagină conține o mărturie de valoare istorică. Astăzi poate fi privit chiar ca o confesiune în fața istoriei. Scris în grabă, sub presiunea urgenței expedierii, de regulă în limba franceză și numai arareori în limba română (în caractere latine și uneori cirilice), cu slova aceea mare, frumoasă și citeată — „slova mea răzășească”, cum îi plăcea să-și definească scrisul, trădând un caracter voluntar, ordonat și realist — manuscrisul e presărat cu multe ștersături, tăieturi și adausuri, semn că el cîntărea bine fiecare cuvînt așternut pe hîrtie înainte de a trece conceptul la pana copistului. Tonul este totdeauna familiar, deși apelațiile „Mon Prince”, „Votre Altesse” etc. păstrează respectul unui demnitar conștiincios față de șeful statului, iar reflecțiile personale se strecoară numai în limita îngăduită de raporturile ierarhice și numai cu intenția discretă de a arăta domnitorului linia ce trebuia adoptată în fiecare acțiune de politică externă, ferindu-se să dea sfaturi directe, decît atunci cînd era absolut necesar, totuși fiecare reflecție fiind o sugestie. Cînd relatează convorbirile cu ambasadorii, cu miniștrii turci sau cu alte personaje diplomatice, Negri îi împărtășește lui Cuza atitudinea sau inițiativa luată, dar în așa fel încît acesta să înțeleagă că atitudinea sau inițiativa respectivă trebuie să fie aprobate. Formule ca : „je lui dis...”, „je lui répondis...”, „je lui répétais...” (micile defecțiuni de ortografie franceză sînt scuzate de ritmul operativ al redactării) ce revin la fiecare pagină vor să indice nu numai conținutul convorbirilor lui oficiale, dar și poziția diplomatică sugerată domnitorului. Nicăieri nu se întîlnesc elemente anecdotice sau amănunte de ordin personal, în afară de momentele cînd, spre a arăta dificultățile de care se lovea, pomeniște, ca o ilustrare peremptorie, de răbdarea lui „pusă la grea încercare”. Într-un cuvînt, documentul acesta, singular în felul lui, rămîne definitoriu pentru personalitatea lui Negri și pentru activitatea desfășurată de el ca reprezentant al Principatelor Unite pe lîngă Poartă, misiune

ce-i conferea, prin implicațiile ei adânci, calitatea de inspirator și coordonator al politicii externe a lui Cuza.

Principalul obiectiv al luptei ce-și propusese să o ducă el aici era să ridice prestigiul țării în fața diplomației europene și mai ales să arate guvernului otoman că în lume s-a schimbat ceva și că statutul de „provincii”, pe care Turcia se obstina să-l mențină în țările balcanice, a devenit un anacronism. Negri a fost cea dintâi personalitate ridicată din rîndul popoarelor din această regiune a Europei care putea să stea de vorbă, în calitate oficială, direct cu pașalele și vizirii Sublimei Porți, cerîndu-le să-l asculte, revendicînd drepturi, impunîndu-le soluții. Bineînțeles că el lucra în numele și pentru suveranitatea poporului român, dar corespondența sa ne arată că, de cîte ori avea prilejul, nu uita să evoce și aspirațiile celorlalte popoare — bulgari, sîrbi etc. — supuse vechiului statut de pașalîcuri turcești, conștient de comuniunea de destine a acestor popoare și convins că, mai curînd sau mai tîrziu, soarta lor se va schimba. Îi cunoștea bine pe turci, cunoștea mai ales tăria și slăbiciunea lor actuală, și căuta să li se impună de la început. Se comporta cu prudență și energie, fără timorare, dar și fără aroganță, spre a evita complicațiile inutile, însă fără a renunța vreodată la prestanța calității oficiale ce și-o cucerise.

În primele luni ale activității sale ca agent al Principatelor Unite, Negri a adoptat o tactică înțeleaptă, abordînd mai întîi o serie de probleme de ordin secundar, menite să-i întărească poziția și să-i deschidă drumul spre atacul marilor probleme vitale pentru țară. Astfel, într-o audiență la vizirul Fuad Pașa, i-a vorbit acestuia despre abuzurile turcești față de pescarii din Delta Dunării și a obținut promisiunea că ele vor înceta. În următoarele întrevederi cu oficialitățile otomane a izbutit să smulgă acestora și alte concesiuni de natură a pronunța tendința de autonomie internă a statului român.

Așa, de pildă, prin repetate intervenții personale la ministerul de externe turc, a obținut desființarea pașapoartelor turcești pentru călătorii români în imperiu și în afara lui, acestea fiind înlocuite de acum încolo cu pașapoarte românești. Această problemă avea o mare semnificație politică. Negri, sesizat de guvernul de la

București că serviciile consulare otomane refuzau ieșirea din țară a cetățenilor cu pașapoarte românești, constata că „spre marea mea uimire sîntem tratați drept cetățeni otomani” și la 8 iunie 1860 îi comunica ministrului său de externe că prima chestiune pe care își propune să o rezolve cu Fuad Pașa va fi aceea a pașapoartelor turcești, care se substituiesc celor românești în străinătate. Într-adevăr, la 17 iulie, ministerul de externe turc trimitea tuturor misiunilor sale diplomatice din străinătate o circulară în care, după ce spunea că „Agentul Principatelor Valahiei și Moldovei s-au plîns de mai multe ori că pașapoartele eliberate de guvernul Principatelor Unite sînt înlocuite cu pașapoarte otomane”, dădea dispoziții ca procedeul să înceteze și pașapoartele românești să fie considerate ca valabile, „acesta fiind un privilegiu al guvernului Principatelor”¹. Termenii în care era formulată circulara cu pricina ne fac să credem că Negri n-a fost străin de redactarea acesteia, el cerînd, desigur, și obținînd ca textul să fie redactat într-o formă propusă de dînsul.

De asemenea, Negri a izbutit să determine guvernul otoman să realizeze o înțelegere cu statul român în sensul ca statul turc să plătească pe viitor din vistieria sa depeșele supușilor săi din Principate, înțelegerea avînd caracter retroactiv; o altă înțelegere prevedea acordarea de înlesniri vamale negustorilor români ce făceau negoț cu Turcia. Aici trebuie subliniată atenția pe care Negri o acorda apărării intereselor comerciale ale țării, într-un moment cînd această problemă constituia un punct primordial în tratativele diplomatice europene. Într-o adresă către ministrul comerțului de la București, opinînd că în ultimii douăzeci de ani comerțul a devenit „aproape arbitrul lumii”, Negri făcea propuneri pentru statuarea unor relații comerciale solide „prin care să ne afirmăm, o dată mai mult, ca națiune care dorește autonomia și independența”, îndemnînd guvernul să treacă de îndată la abolirea taxelor de export, urmînd ca taxele de im-

¹ Dan Berindei și Ioan Vlasiu, *Documente privind politica externă a Principatelor în anii Unirii (1859—1861)*, Studii, XII, 1, 1959.

port să fie revizuite definitiv mai târziu, în conformitate cu interesele comerciale generale.

Tendința de a elibera cu fiecare pas țara de sub chinurile suzeranității turcești nu excludea în această vreme la Negri atenția față de problemele interne, pe care le urmărea îndeaproape cu toată grija. El căuta să coordoneze politica externă cu politica internă, pentru a nu se crea discrepanțe prea mari între cele două domenii, întrucât acestea se condiționau reciproc și asupra lor erau ațintite deopotrivă privirile Europei. În corespondența lui, Negri dă cu orice prilej sfaturi și îndemnuri prietenilor săi, fie că e vorba de chestiuni de amănunt, sau de mari probleme de stat, dovedind că toate problemele ce frământau viața politică și socială din țară îi solicitau în permanență luarea aminte.

★

Dar toate acestea sînt probleme adiacente în activitatea agentului de la Constantinopol. Sarcina lui era alta : recunoașterea Unirii politice și administrative de către Poartă, ca prim pas spre independență — și pe aceasta n-o pierdea nici o clipă din vedere, către realizarea ei își canaliza toate posibilitățile de luptă.

În acest scop se bucură, încă de la început, de sprijinul ambasadorului Franței, Thouvenel, și de acela al reprezentantului rus, Novikov. Ambele puteri priveau cu ochi buni eforturile Principatelor Unite de a dobîndi independența de sub suzeranitatea imperiului otoman. Un eveniment norocos pentru Negri fu schimbarea efectuată în diplomația franceză la începutul lui 1860. Ministrul de externe Walewski — autorul moral al Convenției de la 1858 — a fost înlocuit chiar cu Edouard Thouvenel, ambasadorul de la Constantinopol. Avansarea acestuia din urmă denotă importanța ce se acorda la Paris — centrul diplomației europene din acea vreme — problemei Orientului, în care Thouvenel era expert, precum și noua orientare a politicii franceze către o întărire a alianței diplomatice cu Rusia. Toate acestea veneau în ajutorul Principatelor, căci după cum îi comunica Negri domni-

torului : „Thouvenel a părăsit Stambulul. El a avut multă atenție față de mine și înainte de a pleca mi-a trimis o scrisoare în care ne asigură de toată solitudinea lui în iminentul post de ministru al afacerilor străine“. Con-junctura era acum mult mai favorabilă pentru Negri, deoarece noul ambasador francez de la Constantinopol, marchizul de Lavalette, lucrînd în deplină concordanță de păreri cu ministrul său (ceea ce nu se întîmplase în același grad pe vremea lui Walewski), eforturile reprezentantului român căpătau un sprijin mai direct și mai activ din partea diplomației franceze. De aici încolo el se va consulta în mod regulat cu ambasadorul francez, hotărînd împreună cu acesta fiecare acțiune și alcătuiind laolaltă fiecare plan de bătaie.

După recunoașterea lui ca domnitor al ambelor Principate, Cuza și colaboratorii săi erau preocupați în prezent să realizeze un pas mai departe spre recunoașterea politică și administrativă a Unirii. Întrucît protocolul cerea ca, după recunoașterea sa, domnitorul să facă o vizită de curtoazie sultanului, Cuza voia să profite de acest prilej spre a obține drepturi vitale imediate : în primul rînd, încuviințarea reformei electorale și alcătuirea unei singure Adunări legislative și a unui singur guvern, ca semn al unității interne.

Tratativele pentru fixarea programului și ceremonia-lului vizitei lui Cuza la sultan au durat cîteva luni și au fost extrem de spinoase. Ele au fost duse de Negri care, de acord cu domnitorul, voia ca această vizită să aibă un caracter cît mai demn, ca de la monarh la monarh, și nu ca de la vasal la suzeran, cum se întîmpla mai înainte. Cuza însă nu se mulțumea numai cu atît, el se menținea pe poziția de a întreprinde călătoria la Constantinopol numai cu condiția de a obține de la sultan aprobarea celor două revendicări politice arătate mai sus. Guvernul otoman, bineînțeles, nu se arăta dispus să admită asemenea concesii. Pentru ca lucrurile să nu eșueze, Negri depuse toate străduințele spre a împăca animozitățile ambelor părți și după ce primi din partea guvernului otoman asigurări că vizita se va desfășura la nivelul și cu ceremonialul cerut de români, el putea să comunice domnitorului rezultatele tratativelor sale, asigurîndu-l că

în această vizită „va primi onoruri pe care nu le-au primit predecesorii“ și-i împărtășea părerea sa că „e bine să se stabilească precedente în această privință“ (29 iunie 1860). Dar îl sfătuia în același timp să nu condiționeze călătoria la Constantinopol de obținerea celor două revendicări la care Cuza ținea atât de mult, ci „mai bine să se facă întâi vizita și pe urmă să se formuleze cererile, iar nu invers“ (22 iulie 1860), adăugînd însă imediat: „Să fim culanți asupra formei, și țepeni și deciși asupra fondului“ problemelor.

Cu toate acestea, Negri nu a înțeles să fie „culant“ nici asupra formei. Vizita domnitorului la Constantinopol era, pentru el, în primul rînd, o problemă de demnitate națională, ce trebuia să instaureze o nouă atitudine în relațiile cu Poarta. Practicile umiltoare din ultimii patruzeci de ani, cînd domnitorii români erau siliți să îmbrace uniforme otomane, cu fesuri pe cap, apoi erau puși să facă temenele pînă la pămînt înaintea vizirului, a pașalelor și a beilor, să atingă cu fruntea colțurile macaturilor și să sărute papucul sultanului, nu puteau fi uitate, ele chinuiau conștiința generației ce înfăptuise Unirea, și sosise momentul ca asemenea înjosiri să nu se mai repete. Negri se strădui de aceea din răspuțeri ca vizita lui Cuza la Constantinopol să capete caracterul și demnitatea potrivite unui conducător de stat. El obținu ca nimic din ceea ce constituia o tradiție umiltoare să nu mai fie invocat, stăruind, între altele, ca „penibila chestiune a fesului“, la care turcii mai țineau încă, să fie scoasă din discuție, ca un prim simbol al recunoașterii prestigiului domnitorului.

După întocmirea programului vizitei pînă în cele mai mici amănunte — ceremonialul, ținuta domnitorului, locul unde va fi găzduit, durata etc. — Negri îl anunță pe Cuza, la 26 august 1860, că totul este pregătit, că va fi salutat cu cele mai mari onoruri și că chiar a doua zi după sosire va fi primit de sultan. Cuza era în același timp îndemnat să adopte în timpul vizitei o atitudine corespunzătoare, de suveran neatîrnat, „fără mîndrie și fără umiliri și totul va fi bine“.

Peste o lună, la 22 septembrie 1860, Negri îl întîmpina pe domnitor la Galați, unde se imbarcară, împreună

cu suita oficială compusă din vreo 30 de persoane, pe vasul francez *Taurus*, care-i transportă pînă la Sulina. Aici se reîmbarcară pe coverta de război *Beyruth*, pusă la dispoziție de guvernul otoman însuși, spre a-l transporta pe Cuza la Constantinopol. Timp de 12 zile, domnitorul român fu, într-adevăr, obiectul unor strălucitoare festivități organizate în cinstea lui pe malurile Bosforului.

Dimitrie Bolintineanu, făcînd parte din suita lui Cuza, ne-a lăsat o descriere amănunțită a acestei călătorii¹, document revelator ce arată structura relațiilor noi dintre Poartă și reprezentanții poporului român. Nu mai era vorba de un act de „închinare” a unui vasal în fața suzeranului, ci de o vizită de curtoazie în accepția reală a cuvîntului. Cuza fu salutat, încă de la Sulina, cu focuri bengale, de către solii sultanului trimiși să-l întîmpine pe domnitor chiar la ieșirea din țară. La intrarea în Bosfor, o întreagă flotilă de mici ambarcațiuni elegante, pavoazate ca pentru o zi de sărbătoare, veni înaintea corvetei *Beyruth*, pentru a prelua pasagerii și a-i transporta spre palatul Ermigian, rezervat găzduirii oaspeților auguști ai sultanului. Negri, în calitate de agent diplomatic al Principatelor Unite, se urcase singur într-un caiac special și pornise înainte, pentru a-l primi pe domnitor la scările palatului, care era una dintre cele mai impozante clădiri de pe țărmul Bosforului. Aici trebuia să fie instalat Napoleon al III-lea în proiectata lui călătorie la Constantinopol, din 1854, pe care însă n-o mai făcuse, iar acum, cu puțin înaintea lui Cuza, în palatul Ermigian fuseseră găzduiți ducele de Brabant și marele duce Constantin al Rusiei. Palatul era pregătit pentru o primire de mare pompă. Totul, de la mîncare pînă la confortul cel mai luxos, era pus la dispoziția oaspeților români, pe socoteala guvernului otoman, care suporta toate cheltuielile impuse de programul ceremoniilor.

Îndată după instalare, chiar în ziua sosirii, începură vizitele protocolare. Cel dintîi, veni ministrul afacerilor străine al Turciei să-l salute pe domnitor, apoi secretarul sultanului și reprezentanții corpului diplomatic din Stam-

¹ D. Bolintineanu, *Vizita Domnitorului Principatelor Unite la Constantinopol*, București, 1860.

bul. A doua zi, conform programului, Cuza, împreună cu suita, fu primit de sultanul Abdul Medjid însuși. Acesta, în ținuta tradițională a sultanilor, investmîntat într-o hlamidă neagră cu gulerul tivit în diamante, cu fesul pe cap și cu un hanger cu mînerul încrustat de pietre prețioase, îl primi pe Cuza în picioare, într-o sală cu pereții și bolțile de aur. Cuza purta uniforma națională de general de divizie, cu capul descoperit, „așa cum se prezenta și în saloanele din țară“, iar membrii suitei erau îmbrăcați „ca pentru nuntă, cu decorațiuni, cravate și mănuși albe“, relatează Bolintineanu. Momentul era solemn și emoționant. Românii stăteau pentru prima dată cu frunțile sus în fața unui sultan ce părea mai bătrîn și mai bicisnic decît era în realitate și al cărui glas stins părea dulce și blînd. De fapt, Abdul Medjid nu împlinise încă 40 de ani, eră deci cam de aceeași vîrstă cu domnitorul român, ceea ce făcea ca între ei să se creeze de la început o atmosferă prielnică amabilităților. Un alt martor ocular al acestei întrevederi, Baligot de Beyne, descriind audiența¹, spunea că sultanul era vizibil impresionat de înfățișarea și comportarea lui Cuza în aceste momente. După ce tuși de două ori spre a-și învinge emoția, Cuza improviză cu multă siguranță, în limba franceză, „un mic speech“, exprimîndu-și în termeni respectuoși și măgulitori mulțumirile pentru magnifica primire ce i s-a făcut la Constantinopol și încheind prin cîteva cuvinte de curtoazie la adresa sultanului. Deși acesta cunoștea limba franceză, protocolul cerea ca el să răspundă în limba turcă, astfel încît conversația se desfășură prin intermediul dragomanului, dar în ziua aceea rolul de dragoman îl îndeplinea Ali Pașa, marele vizir, în persoană. Sultanul, auzindu-l pe Cuza tușind, îi spuse că a fost informat despre boala lui înaintea plecării din țară, se interesă de sănătatea sa și-l asigură că aerul Bosforului îi va face bine. Întrevederea, avînd un caracter strict protocolar, luă sfîrșit fără alte amănunte, cu exprimarea dorinței lui Abdul Medjid de a-l revedea pe domnitor în

¹ În una din scrisorile trimise în acest timp lui Iancu Alecsandri, agentul României la Paris (vezi Arhiva Cuza, B.A. Republicii Socialiste România, ms. 5748, f. 132—135).

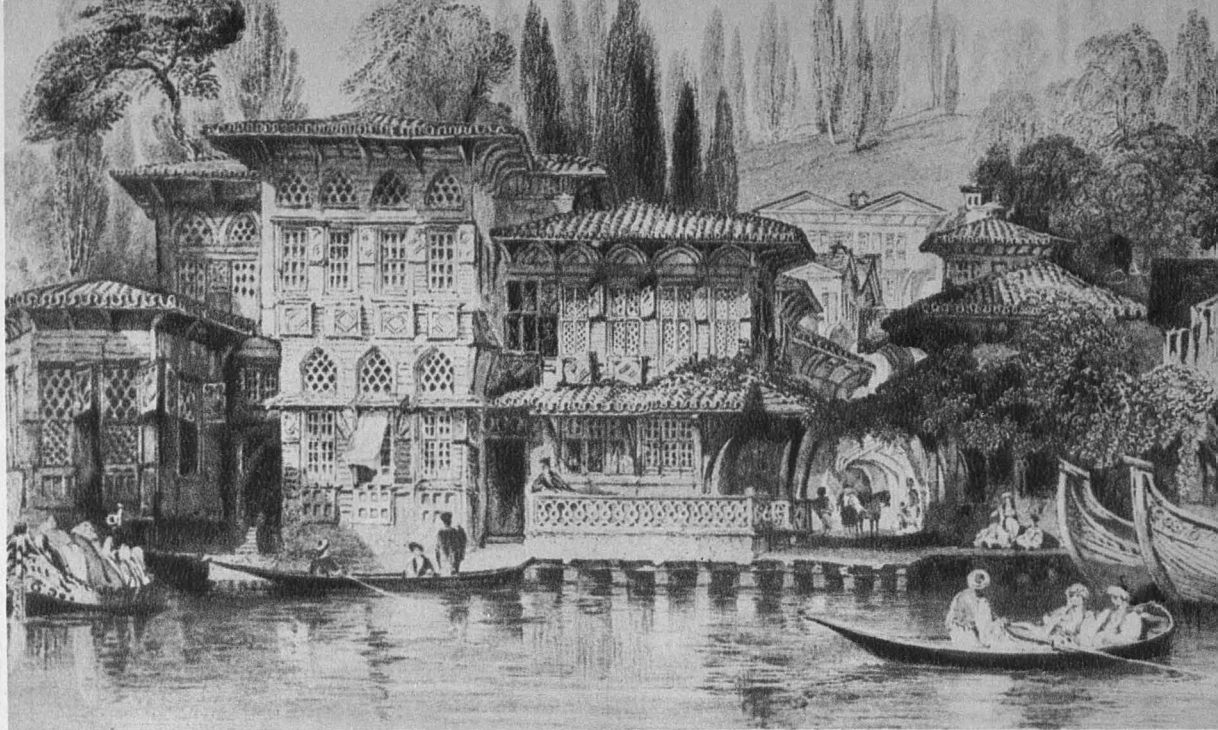
cursul șederii sale la Constantinopol. „Sultanul, adăuga Baligot de Beyne, a fost încântător, dar mai ales încântat, spre surprinderea anturajului său care făcu ochii mari, începînd cu Ali Pașa.”

În ziua următoare avu loc vizita la *Sublima Poartă* propriu-zisă, sediul guvernului otoman și simbolul măreției imperiului — un grup de palate căptușite cu aur, argint și pietre prețioase — unde Cuza fu primit de marele vizir, conducîndu-l prin interiorul mirificului edificiu, în sunetul fanfarelor ce intonau, în curtea interioară, arii românești. În aceeași zi, secretarul particular al sultanului se prezintă la locuința domnitorului, aducîndu-i *Marele cordon* și o sabie cu teaca încrustată de diamante (era evaluată la trei mii trei sute de galbeni) oferită în dar de sultan. După o recepție fastuoasă la palatul vizirului — unde, lucru neașteptat, vizirul toastă pentru prosperitatea *Principatelor Unite* — Cuza făcu o nouă vizită sultanului sub pretextul de a-i mulțumi pentru darul primit. Această vizită n-avea caracter protocolar. Cuza era însoțit acum numai de Costache Negri, iar sultanul îi primi singur, întreținîndu-se cu ei timp de vreo trei ore, în limba franceză, conducîndu-i prin serai și arătîndu-le toate comorile acumulate acolo („Negreșit, afară de tezaurii din haremlîc“, notează Bolintineanu), ca unor oaspeți de mare vază. Peste alte trei zile, delegația română participă la un spectacol de gală dat în cinstea ei în teatrul particular al sultanului — „care întrece prin bogăție și lux toate teatrele ce au existat în lume pînă astăzi“ și unde oaspeții moldo-valahi se simțeau transpuși în „lumea basmelor din Halima“, după impresia aceluiași relatator. Cuza stătea alături de sultan care „vorbi cu domnitorul neîncetat și părea foarte voios“, în timp ce sala era tixită de invitați oficiali, de la membrii guvernului și marii demnitari, pînă la șefii misiunilor diplomatice și ofițerii superiori ai imperiului.

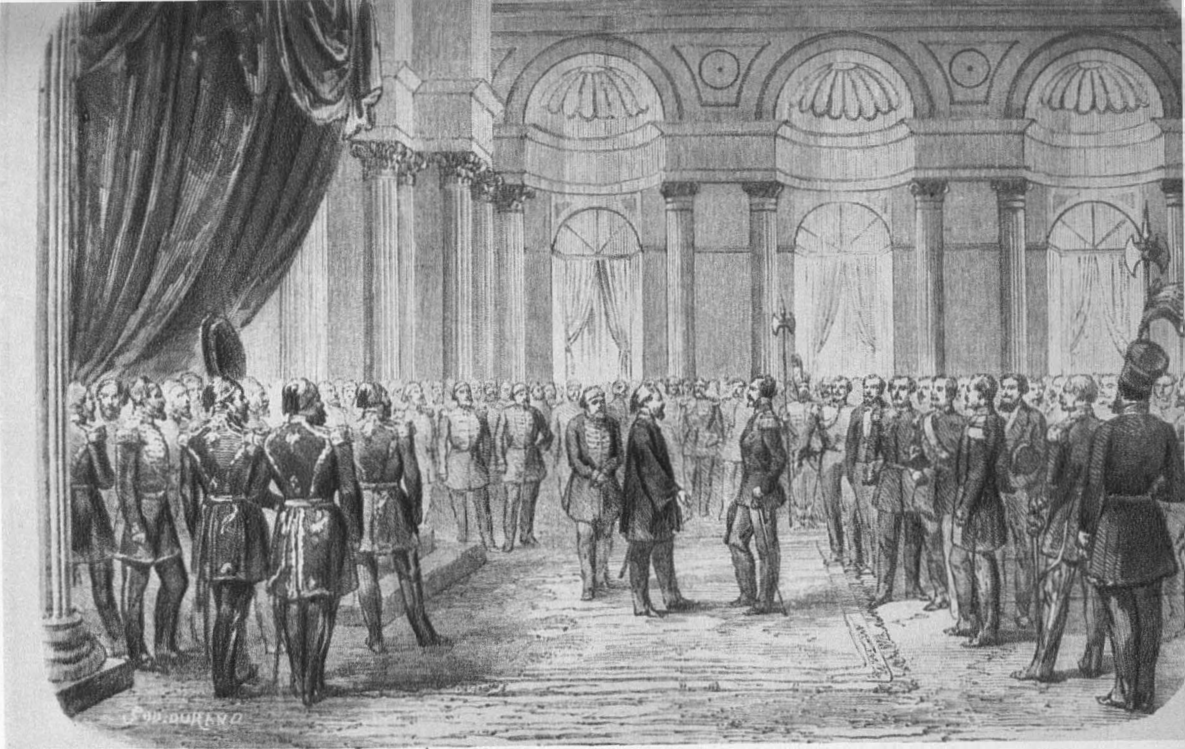
În timpul șederii sale la Constantinopol, Cuza fu de asemenea obiectul atenției ambasadurilor din capitala Turciei. Aceștia se întreceau în a-și arăta solicitudinea față de domnitorul Principatelor Unite, oferind în cinstea lui recepții și baluri care de care mai strălucitoare. Singur ambasadorul englez, sir Henri Bullwer, se arată mai reți-

Costache Negri la Constantinopol

Vedere din Bulukdere, cartierul unde își avea locuința C. Negri
în timpul șederii sale la Constantinopol.

Primirea lui Alexandru Ioan Cuza de către sultan (*După un desen de Grandchamp, publicat în l'Illustration din 10 noiembrie 1860.*)

Zulnia Negri

Cocuța Vogoride

nut, dînd în onoarea lui Cuza o recepție restrînsă la cadrul diplomatic, avînd ca invitați pe toți ambasadorii din Stambul, iar dintre români numai pe Costache Negri. Ambasadorul Franței, Lavalette, organizează un bal la palatul său de vară de la Terapia, unde Cuza participă cu întreaga lui suită. Dar „cel mai strălucitor dintre toate“, relatează iarăși Bolintineanu, a fost ospățul dat de ministrul Rusiei, care, la sfîrșitul seratei, „puse la dispoziția domnitorului român bricul său cu aburi“, împodobit cu ghirlande de lumini multicolore, spre a-l conduce pe Bosfor pînă la reședința de la Ermigian.

Călătoria lui Cuza la Constantinopol a căpătat astfel caracterul unui eveniment ce depășea cadrul tradițional al relațiilor dintre Poartă și Principate. Mai pe urmă, Negri — desigur cel mai satisfăcut de succesul acestei vizite, pentru a cărei strălucire și înălțime se străduise personal — îi comunica lui Cuza că voiajul său a avut un ecou larg în diplomația europeană și că, precum i-a mărturisit ambasadorul francez, însuși Napoleon al III-lea și-a exprimat mulțumirea față de felul cum a decurs totul, calificînd conduita principelui român drept „înțeleaptă și demnă“ și servind la aplanarea multor dificultăți ¹. În același timp, Baligot de Beyne își încheia scrisoarea amintită către Iancu Alecsandri cu următoarele cuvinte: „Acest voiaj va avea urmări fericite. Prudența și tactul lui Moș Costache vor face acum restul“.

Elogiile erau, firește, mult prea optimiste, căci — în ceea ce-i privea pe români, cel puțin — dificultățile se aflau încă departe de a fi învinse. Se înregistrase un mare succes, e drept, prin primirea făcută lui Cuza și suitei lui la Sublima Poartă și la sultan, lucru ce putea constitui un prilej de adîncă mîndrie pentru domnitor și colaboratorii lui apropiați, dar despre rezultate concrete imediate nu putea fi încă vorba.

¹ Într-o corespondență din Constantinopol, datată 24 octombrie 1860, publicația franceză *l'Illustration*, descriind vizita lui Cuza, spunea: „Sublima Poartă, trebuie să se recunoască, a adoptat o atitudine foarte demnă în această împrejurare... Românii nu pot fi decît foarte mîguliți de înaltele distincții cu care prințul a fost copleșit, fie de sultan și miniștrii lui, fie de diplomație“ (*l'Illustration*, tome XXXVI, p. 319, 10 noiembrie 1860).

De altfel, guvernul otoman, făcînd delegației române o primire cu adevărat princiară — ceea ce nu se mai întîmplase niciodată în relațiile dintre suzerani și vasali — urmărea un gînd ascuns : acela de a-și ameți oaspeții cu fastul unei cordialități costisitoare, pentru a-i obliga apoi să se închine în fața Porții. Guvernul otoman se înșela însă. În lume se schimbase ceva. Turcii știau asta, dar ei nu puteau crede că tocmai în Principate schimbarea era atît de profundă și atît de neașteptată. Cînd la întoarcerea sa în țară Cuza a declarat în fața boierimii ce-i reproșa această vizită : „Nu am mers acolo spre a căuta mijlocul de întărire dinăuntru, căci realizarea legitamelor dorinți ale românilor atîrnă de ei înșiși. Aș socoti coborît neamul românesc dacă afară din țară ar fi avut nevoie sau aș fi căutat mijloace de a ajunge la țelul dorit. Mergerea la Constantinopol a fost o simplă vizită de curtoazie“ — turcii au înțeles că acum aveau de-a face cu altfel de oameni. Nu vor fi regretat oare că risipiseră atîta bănet și că oferiseră atîtea onoruri unor „vasali“ care, în loc să devină mai maleabili, își afirmau, dimpotrivă, și mai mult tendința de eliberare ?

4

„Țelul dorit“ amintit de Cuza în declarația sa nu era altul decît *Unirea definitivă*, adică alcătuirea unui singur guvern și a unei singure Adunări legislative, care să facă din cele două Principate un singur stat. În fața realizării acestei năzuințe stăteau însă două mari stavile : opoziția guvernului otoman, sprijinit din umbră de Anglia și Austria, și reacțiunea din țară, reprezentată de boierimea conservatoare ce vedea în Cuza dușmanul intereselor ei de clasă. Mai ales după vizita la Constantinopol, încheiată cu un mare succes, boierimea începu să se teamă și mai mult de prestigiul crescînd al domnitorului. În consecință, ea nu ezită să folosească cele mai perfide arme împotriva lui, amenințînd iarăși cu aducerea unui prinț străin și chiar cu întoarcerea la separatism.

Complicațiile politice ale anului 1861, în care intrăm, erau deci deosebit de ingrate, prin faptul că guvernarea

lui Cuza, pusă în bătaia a două focuri concentrice, intern și extern, conform stipulațiilor Convenției de la Paris, nu putea face nimic în țară, pînă la definitivarea Unirii, fără aprobarea Turciei. Negri își asumă sarcina să ușureze aceste complicații, luptînd să obțină recunoașterea Unirii, dar avînd grijă ca ceea ce se cîștigase pe plan moral prin călătoria domnitorului la Constantinopol, să nu se piardă acum prin abdicări de la poziția cucerită.

În primele întrevederi cu Ali Pașa, Negri îi prezentă acestuia un memorandum din partea lui Cuza în legătură cu situația internă și cu necesitatea imperioasă și neîntîrziată a înfăptuirii Unirii definitive. Marele vizir fu nevoit să-i declare, peste cîteva zile, că guvernul turc se ocupă „în mod activ“ (în realitate, tărăgănea cît putea !) de această problemă, că s-au ținut chiar cîteva consilii de miniștri și-l asigură de un rezultat favorabil în „*limitele posibilului*“. În scrisoarea de la 2 februarie 1861 către Cuza, Negri, analizînd cu un sentiment de aprehensiune răspunsul în doi peri al lui Ali Pașa, sublinia ultimele două cuvinte care, spunea el, „mă fac să presupun că Poarta, a cărei practică a fost totdeauna să facă lucrurile pe jumătate doar, înțelege desigur să ridice aceeași restricție de care s-a servit la recunoașterea dublei alegeri a Alteței Voastre, adică de a acorda ceea ce noi cerem, numai pentru această împrejurare“ — cu alte cuvinte de a recunoaște Unirea numai pentru timpul cît va trăi Cuza. Bineînțeles, Negri nu putea să fie mulțumit cu un asemenea răspuns și-i comunica domnitorului că depune toate eforturile „ca să obținem ceea ce cerem, fără nici o restricție“. Totuși, adăuga el, „dacă chestiunea prezintă dificultăți insurmontabile, e mai bine pentru noi să obținem Unirea cu această restricție, decît să n-o obținem de loc. Pe deasupra, consider această restricție de puțină importanță, fiindcă odată Unirea căpătată, nu văd cu putință ca ea să fie anulată, în ciuda tuturor restricțiilor Porții“.

Lucrurile nu erau însă tocmai atît de simple. În țară, Cuza întîmpina greutăți din ce în ce mai mari, încît, vîzîndu-se în imposibilitate de a le face față, îl bătea gîndul să abdice. Negri, înspăimîntat de o asemenea idee, făcu eforturi disperate spre a evita un astfel de deznodămînt.

Îl asaltă pe domnitor cu dese scrisori, invocînd toate argumentele ce-l puteau abate pe Cuza de la o intenție atît de gravă. La 18 martie 1861, de pildă, îi scria : „Noi, dragă Prințe, trecem în momentul de față printr-o criză politică. Alteța Voastră însă să nu se descurajeze cîtuși de puțin și să nu vorbească de abdicare în nici un caz, căci aceasta ar fi o nenorocire și ar însemna să o luăm de la capăt și să expunem țările noastre Dumnezeu știe căror triste încercări“. Peste o săptămînă, la 25 martie, revenea și mai stăruitor : „Apelez cu toată tăria la Alteța Voastră, nu numai de a nu o face — căci totul ar pune din nou în discuție soarta țării noastre și cine știe ce s-ar mai întîmpla — dar nici să nu vorbiți nimănui de abdicare, căci jurnalul englez de aici (de la Constantinopol, n.n.) care ne-a fost totdeauna potrivnic a și început să bată toba. Departe de așa ceva, dragă Prințe, misiunea Voastră este de a continua să reprezinte principiul Unirii, fără de care noi nu vom fi niciodată nimic. Micile furtuni stîrnite astăzi în țară de niște nenorocite pasiuni personale, se vor potoli cu timpul. Stăruiți dimpotrivă de a merge pe drumul pe care vi l-a hărăzit providența spre binele celor două țări, care de acum încolo pentru A. V. nu trebuie să mai fie decît una, și ridicați-vă cu curaj (căci așa ceva nu vă lipsește) deasupra tristelor veleități ale cîtorva netrebnici care pun persoana lor înaintea patriei. Făcînd altfel, îngăduiți-mi, dragă Prințe, de a v-o spune ca prieten sincer, că veți avea de dat mari socoteli în fața istoriei“.

Intervențiile acestea prompte ale lui Negri n-au fost zadarnice. Cuza își recăpătă curajul și izgoni din mintea lui gîndul abdicării.

Între timp, guvernul otoman căuta noi motive de a tărăgăna răspunsul la memorandumul lui Cuza, propunînd, între altele, trimiterea unui comisar turc în Principate spre a se convinge dacă poporul dorește într-adevăr Unirea. Negri respinse cu energie această nouă încercare de imixtiune, declarînd în mod ferm atît reprezentanților Porții cît și ambasadurilor că, dacă Unirea politică și administrativă nu va fi încuviințată, „domnitorul o va proclama cu de la sine putere, fiindcă altă soluție nu există“. Asemenea declarații le făcea, din tactică diplo-

matică, în numele lui personal, pe de o parte spre a nu angaja persoana domnitorului într-o hotărîre atît de radicală, iar pe de altă parte spre a vedea ce efect produc ele. Paralel cu aceasta, continua să-l încurajeze pe Cuza : „Am motive să cred că viguroasele mele declarații în legătură cu Unirea, repetate de atîtea ori, au produs un efect salutar la Poartă. Am obișnuit toată lumea de aici cu ideea că, dacă Poarta nu va lua o hotărîre categorică în privința Unirii, Alteța Voastră, forțat de necesitate, o va proclama el însuși, nu mai tîrziu decît la deschiderea Adunării la București“ (ce urma să aibă loc la 10 aprilie). Și scrisoarea se încheia cu un îndemn fără echivoc : „Răbdarea mea însăși a ajuns la capăt — și sînt de părere că, dacă în această chestiune a Unirii, care e vitală pentru noi, Sublima Poartă va mai proceda mult așa, ca să cîștige timp, noi, de partea noastră, nu trebuie să-l pierdem, ci să bruscăm lucrurile, pentru ca ele să nu ajungă la o soluție pe alte căi decît acelea pe care le-am folosit în zadar pînă acum“.

Și Negri continua lupta, fără șovăire. În urma asalturilor perseverente la marele vizir, căruia îi repeta mereu proclamarea iminentă a Unirii de către poporul român însuși, acesta sfîrși prin a-i spune să-l roage pe Cuza „din partea lui“ (a marelui vizir) să mai aibă răbdare „vreo zece sau cincisprezece zile“, cînd, adăuga pentru Negri personal : „Sper că în fine veți fi pe deplin mulțumit“. Într-adevăr, Poarta, printr-o notificare oficială adresată reprezentantului român, se declară dispusă să-și dea „consimțămîntul“ (atît deocamdată !) pentru realizarea revendicărilor din memorandumul lui Cuza, ceea ce stîrni entuziasmul lui Negri. La 9 aprilie, îi scria domnitorului : „Totul merge bine. În cîteva zile va apare hotărîrea oficială a Porții în privința Unirii, care mi se va trimite însoțită de o scrisoare către Alteța Voastră, plină de lucruri măgulitoare, după cîte mi s-a spus“. Iar la 18 aprilie, după efectuarea celor de mai sus, își manifesta deplina bucurie : „În sfîrșit, iată-ne ajunși, Alteță, după multe necazuri, în preziua sigură a îndeplinirii dorințelor noastre cele mai îndreptățite. Facă cerul ca, cu aceeași răbdare și cu aceeași prudență, să putem ajunge la alte rezultate tot atît de trebuitoare reorganizării și liniștii țării noastre.

În ceea ce mă privește, sînt mulțumit, fiindcă toate suferințele și amărăciunile pe care le-am îndurat aici vor fi cel puțin răsplătite de mulțumirea ce ne-o va da izbînda“.

Dar bucuria lui avea să fie, și de data aceasta, de scurtă durată. Turcii, cînd își dădura *consimțămîntul*, știau că acesta nu era decît o simplă formalitate, deoarece hotărîrea definitivă o puneau acum pe seama puterilor garante, a căror întrunire putea fi încă tergiversată mult timp. Pînă una alta, ei încercau tot felul de stratageme, pentru a recuceri terenul, și foloseau orice prilej spre a amîna convocarea unei conferințe europene cu privire la Principate. Iar asemenea prilejuri se iviră din belșug.

O primă împrejurare o aduseră frămîntările dinastice din capitala Turciei. Sultanul Abdul Medjid care, sub influența înnoitoare a vremii, ducea o politică de compromisuri cu burghezia turcă, prin proiectarea unor reforme cu caracter limitat, spre a consolida monarhia, fu asasinat în primăvara lui 1861. Fratele lui, Abdul Aziz, mai mic cu șapte ani, care nu era străin de complotul organizat de reacționarii feudali grupați în jurul său, acapară tronul. Fostul seraschier (ministru de război), Riza Pașa, fu arestat și închis, iar în locul lui fu numit Namik Pașa ; alți miniștri de la Sublima Poartă fură destituiți. „Toate aceste împrejurări vor lăsa afacerea noastră în umbră, îi scria Negri lui Bolintineanu la 20 mai 1861. Toată lumea diplomatică își așteaptă privirile spre noul drum pe care guvernul otoman va păși sub această nouă domnie. Așa, toate rămîn deocamdată în așteptare“.

După potolirea luptelor intestinale de la Stambul, se hotărî, în fine, convocarea unei conferințe europene la Constantinopol, unde se va discuta și problema Principatelor. Negri se credea iarăși aproape de capătul strădaniilor. La 5 iunie îi trimitea lui Cuza — care aștepta cu nerăbdare soluția, deoarece dificultățile politice din țară se agravau pe zi ce trecea — o nouă scrisoare încurajatoare : „Unirea dar nu mai este decît chestiune de timp. Iată pentru ce vă îndemn la răbdare, căci faptul ne este în adevăr cîștigat. Am importunat fără repaos și obosire în privința Unirii pe lumea diplomatică... și am căpătat convingerea că în curînd *Unirea țărilor*, singurul principiu

de viață pentru nația română, se va termina cu desăvîrșire“.

Dar tocmai cînd să se deschidă conferința, au început căldurile verii și lumea diplomatică a intrat în concediu. Negri trebui să se înarmeze cu o nouă doză de răbdare, făcînd totodată eforturi supreme spre a-l determina pe domnitor să-și păstreze tăria în lupta cu opoziția reacționară din țară ce-și întărea mereu atacurile. Situația era pur și simplu dramatică. Iată ce-i scria Negri lui Vasile Alecsandri, la 9 iulie : „Afacerile noastre sînt aici (la Constantinopol, n.n.) într-o stagnare completă. Mi se spune că sînt chestiuni mai importante decît ale noastre și căroră trebuie să li se dea înțietate — dar adevărat este că tuturor puțin le pasă de noi, din motive pe care eu le cunosc prea bine, însă despre care nu i-am suflat un cuvînt prințului, ca să nu-l descurajez — de teamă să nu facă cine știe ce nesăbuintă ce-ar avea urmări funeste pentru țară, lăsînd cîmp liber adversarilor noștri politici. El (Cuza, n.n.) mi-a vorbit de abdicare într-una din scrisorile lui, la care eu i-am răspuns că persoana sa aparține mai mult țării decît lui însuși și că dacă ar face un asemenea act va avea de dat socoteală în fața istoriei... Eu însumi, dragă prietene, am primit tot felul de refuzuri (rebuffades) aici, dar sînt mai tare decît aș fi crezut și, afară de o congestie pe care era să o capăt la ieșirea de la o ambasadă, sînt totdeauna la post, făcîndu-mi datoria conștiincios“.¹

Deși Constantinopolul se afla în plină perioadă de vacanță, Negri nu-și îngăduia nici o zi de răgaz. Alerga de-a lungul Bosforului, în caiac, de la o ambasadă la alta, pînă la zece seara, căutînd să profite de fiecare clipă, spre a asigura succesul Principatelor la apropiata conferință.

În sfîrșit, trecută și vara, multășteptata conferință se întruni, la nivelul ambasadurilor, la finele lui septembrie, în capitala Turciei. Ea dură cîteva săptămîni, în cursul căroră avură loc dezbateri aprinse. Turcia recunoscu Unirea, dar cu anumite condiții, printre care, valabilitatea ei numai pe timpul vieții lui Cuza și desfacerea

¹ B.A. Republicii Socialiste România, ms. 2253, f. 136.

ei la moartea acestuia. Franța, Rusia și Sardinia se declarară împotriva acestor condiții, dar Austria și Anglia erau de partea guvernului otoman. Condițiile cerute de Turcia fură în cele din urmă primite. Turcia, prinzînd teren, puse atunci o nouă condiție, anume ca Principatele să fie ocupate de armata sa în eventualitatea unor tulburări aici, ceea ce ea spera să se îndeplinească grație reacțiunii din țară, pe care se baza. Această nouă pretenție fiind respinsă, reprezentantul turc ceru un răgaz pentru a supune chestiunea hotărîrii marelui sfat al imperiului. Era un pretext pentru o nouă tărăgănare. Conferința se întrerupse fără a fi luat o decizie fermă și definitivă.

Văzînd manevrele guvernului otoman, avînd sprijinul ambasadorilor favorabili Unirii și ajungînd la marginea imensei lui răbdări, Negri era hotărît să facă un gest de o cutezanță nemaipomenită : să dea Porții un ultimatum pentru recunoașterea Unirii ! Cu asentimentul lui Cuza, el așternu pe hîrtie, cu mîna sa proprie, următoarea adresă, în scopul de a o depune pe masa marelui vizir :

„Excelență,

Prințul Cuza m-a însărcinat să declar respectuos Excelenței Voastre că, dacă nu va primi chiar astăzi, *dată fiind forța majoră a împrejurărilor*, și prin telegraf, în-cuviințarea Sublimei Porți pentru Unire, el o va proclama mîine la prînz, la București.

Îndrăznesc să adaug din partea mea că prin înțelepciunea și experiența ce caracterizează Ex. V., Ea va înțelege că e mai bine atît pentru Curtea Suzerană cît și pentru Principate, ca acest act *imperios național* să devină o realitate prin dublul lor concurs. Nu mai am decît să rog Excelența Voastră de a-mi permite să-mi iau încă o dată libertatea de a reînnoi declarația pe care am onoarea de a o face : dacă nu obținem *chiar astăzi* autorizarea Sublimei Porți, date fiind motivele grave de primjdie, prințul Cuza va proclama Unirea mîine la prînz.

Al Excelenței Voastre prea supus și respectuos, C. Negri“.

Nu este de crezut că o notă cu un conținut atît de ultimativ, redactată în termeni atît de drastici, a putut

fi înaintată de Negri, chiar și sub imperiul unui moment de exasperare. Că ea a fost însă concepută și scrisă cu intenția de a i se da curs nu poate fi îndoială.¹ Mai plauzibil e că Negri, printr-o intervenție verbală energică, l-a determinat pe marele vizir să semneze cu un ceas mai devreme firmanul cu pricina, care i-a parvenit lui Cuza într-un timp rapid. Fapt este că în ziua de 11 decembrie 1861, Cuza dădu, din Iași, *Proclamația* către țară prin care vestea înfăptuirea definitivă politică și administrativă a Unirii. De relevat că nici proclamația, nici declarațiile ulterioare ale lui Cuza nu pomeneau nimic de condițiile cuprinse în firmanul Porții cu privire la Unire. Dimpotrivă, în mesajul său către Adunarea legislativă a Moldovei, domnitorul ținea să precizeze că „Unirea va fi așa cum o dorim noi“, adică în spiritul expus de Negri, ceva mai înainte, ambasadorelor de la Constantinopol, pe care-i avertizase că „nu ne vom supune la nimic ce ne-ar fi impus“ (dinafară).

Și, într-adevăr, condițiile formulate de turci au rămas simple deziderate așternute pe hîrtie. Unirea, înfăptuită de voința poporului român și prin lupta neobosită a reprezentanților lui de frunte împotriva stipulațiilor arbitrare ale diplomației europene, n-a mai putut fi desfăcută niciodată. Ea a căpătat formă concretă și *definitivă* la 24 ianuarie 1862 — a treia aniversare a alegerii lui Cuza — cînd s-a întrunit la București primul parlament unic, cu un singur guvern, al Principatelor Unite.

Costache Negri putea fi acum pe deplin fericit. Visul vieții lui se realizase, datorită într-o mare măsură luptelor și străduințelor sale personale. Poporul român își cucerea, pentru prima dată în mod definitiv, unitatea națională, după veacuri de dezbinare și de războaie fratricide. „Ce brave Negry ! J'ai vu des larmes dans ses yeux, quand

¹ Textul notei este reprodus în *Amințirile* lui Al. Papadopol-Calimach (B.A. Republicii Socialiste România, ms. 864, f. 132), care îi și atribuie data de 10 decembrie 1861. Tot acolo, Papadopol-Calimach adaugă că a doua zi cînd Ali Pașa l-a întrebat cum stau lucrurile, Negri ar fi scos ceasornicul din buzunar și ar fi spus : „La ora actuală, cred că Unirea a fost proclamată“.

je lui ai annoncé que la Porte accordait l'Union", ¹ mărturisea marchizul de Lavalette, ambasadorul Franței la Constantinopol, în acele zile glorioase pentru Negri și prietenii lui din țară, ca și pentru întregul popor român. Iar Baligot de Beyne îi scria tot atunci lui Ion Alecsandri la Paris : „Negri, prin stima și respectul pe care le inspiră trecutul și caracterul său, a cruțat țara de grave primejdii. El a fost providența Prințului și a guvernului său. Nu se va ști niciodată îndeajuns la dvs. ce tezaure de abnegație, de devotament, de patriotism, a cheltuit Negri în această poziție diplomatică plină de curse, de șiretlicuri, de viclășuguri, de uneltiri, de imprudențe, de erori, care se potrivesc așa de puțin cu lealitatea inimii și cu înțelepciunea minții sale”. ²

¹ Acest brav Negri ! Am văzut lacrimi în ochii lui, când l-am anunțat că Poarta încuviințase Unirea.

² R. V. Bossy, *Agencia diplomatică a României la Paris și legăturile politice franco-române sub Cuza Vodă*, București, 1931.

Capitolul X

AMĂRĂCIUNILE ȘI NOSTALGIILE UNUI DIPLOMAT

Viața lui Negri la Constantinopol — „în acest îngrozitor Stambul pe care poeții de prin partea locului îl numesc perla universului“, cum însuși se exprimase — era lipsită de satisfacții și bucurii personale, ea fiind cu totul consacrată muncii și luptei desfășurate în cadrul misiunii ce i se încredințase. În afară de atribuțiile oficiale, ce-l absorbeau zi de zi de dimineața pînă seara, el nu avea alte preocupări și rămînea străin de numeroasele divertismente pe care mai ales calitatea de diplomat în capitala otomană i le-ar fi putut oferi din belșug. „Nu se potrivește cu caracterul meu să caut distracții și aventuri de care ce-i dreptul se găsesc la Constantinopol peste cap“, îi scria odată fiicei lui. Scrisorile adresate lui Cuza, familiei și prietenilor sînt pline de asemenea mărturii, denotînd nu numai plictiseală și dezgust, dar chiar un fel de aversiune față de orașul unde era instaurată puterea asupritorilor de veacuri ai țării sale.

În realitate, Constantinopolul nu era chiar așa de „îngrozitor“ cum îl considera Negri, ba chiar își merita într-o bună măsură faima de „perlă a universului“, nu numai prin strălucirea ce i-o dăduse în decursul veacurilor opulența Bizanțului și apoi fastul ostentativ al Imperiului otoman, dar și prin așezarea lui care este una dintre cele mai frumoase din lume. Orașul e situat pe ambele maluri ale Bosforului, cu colinele sale învestmîntate într-o vegetație plăcută și mereu proaspătă, de la verdele argintat al rarelor coroane de măslini, pînă la

roșcatul bătînd în ruginiu al chiparoșilor, și presărate cu siraguri de vile și palate (seraiuri) ale căror turnuri și fațade de marmură se oglindesc în apele liniștite ale strîmtorii, creînd o impresie mirifică de basm. Capitala otomană se compunea atunci, la mijlocul veacului al XIX-lea, din Pera, cartierul aristocrației, și Galata, cartierul comercial, care erau de fapt două orașe separate, dominate de minaretele zvelte ale numeroaselor și somptuoaselor moschei. Aici se aflau sediile guvernului otoman, teritoriile ambasadelor, locuințele diplomaților, bursa, teatrele (unul francez și unul italian), nenumărate cazinouri și cabarete, puzderie de cafenele, de agenții maritime, de magazine, precum și faimosul Bazar cu agitația lui intensă și permanentă. Pera se prelungea mult pe malul Bosforului, cu falezele de o pedantă geometrie arhitecturală de la Terapia, Buiukdere, Babek, Ienichioi, apoi cu golful Kadichioi și insula Prinkipo, unde locuiau bogătașii orașului, ale căror caiacuri se încrucișau ziua și noaptea pe apele canalului, ducîndu-i acasă sau aducîndu-i în Galata să-și vadă de afaceri. Din rada portului tixit de ambarcațiuni se înălța pînă la cer profilul Sтамbulului propriu-zis, al treilea cartier, cu clădirile lui terasate, ca un uriaș decor de teatru, formînd o panoramă de fațadă, fantastică și uluitoare, în dosul căreia se îngrămădeau însă mahalalele Ieni-Capu, Psamatis, Fanar, Djibuli, Balata, locuite de turci, greci, armeni și evrei. Ele contrastau violent cu Pera și Galata, fiind de o promiscuitate și de o sordiditate neînchipuite, cu străzi înguste și întortocheate, urcînd în trepte, cu case mici și înghesuite, de lemn, ce erau adesea mistuite pînă în temelii de flăcările incendiilor. Constantinopolul recepta cu aviditate în acea vreme toate ideile noi venite din Europa — artă, literatură, modă, stil de viață, și altele. Totuși, deși voia să țină pasul cu Europa, această bizară aglomerare de contraste, de obiceiuri, de rase și de stiluri părea că se află la mii de leghe de ea.

Într-un asemenea oraș pestriț și zgomotos, de un cosmopolitism haotic și obositor, se înțelege că Negri nu se putea simți în elementul lui. Cu toate acestea, era nevoit să-l suporte și uneori să rămînă în ambianța lui cîte 15—20 de luni fără întrerupere, reținut aici de treburile

ce-l obligau să renunțe sau să-și amîne concediile la care avea dreptul și pe care le dorea mereu, dar nu le realiza niciodată. Fiindcă chiar și atunci cînd pleca din Constantinopol pentru o săptămînă sau două, o făcea nu să se odihnească, ci spre a veni în țară, chemat de împrejurări, de unde se întorcea apoi iarăși, în grabă, la postul său.

În ciuda sobrietății și a înclinației către economii, mai ales cînd era vorba de folosirea banilor statului, în timpul celor șapte ani cît a stat la Constantinopol el și-a îngăduit o singură „compensație“, și anume amenajarea unei locuințe după gustul lui, corespunzătoare în același timp obligațiilor impuse de exercitarea misiunii oficiale. Dorința permanentă de a ridica prestigiul țării în ochii ambasadorilor din Stambul, îl determină să organizeze nu numai sediul agenției române, spre a o pune în rînd cu celelalte reprezentanțe diplomatice, dar să-și aleagă și o locuință particulară demnă de un diplomat. Cumpără deci o casă în cartierul Buiukdere, cartier rezervat în special domiciliilor ambasadorilor, tocmai pentru a arăta că reprezentantul României era acum de sine stătător, iar nu un simplu funcționar otoman, cum se întîmpla mai înainte.

De altfel, locuința era modestă, dar întocmită cu mult farmec. Așezată pe țărmul Bosforului, ale cărui ape clipeau la treptele peronului unde acosta caicul (mijlocul de transport frecvent pe atunci al notabilităților din Constantinopol), avea în spate o grădină ce se întindea de sub ferestrele casei pînă la poalele colinei înverzite din apropiere. Grădina era plină de pomi roditori, și Negri însuși selecționase specii rare horticole, din care adesea trimitea prietenilor din țară mostre spre a fi cultivate în livezile din Moldova. Locuința aceasta constituia singura lui bucurie intimă. Dar o bucurie nici ea întreagă. Deoarece în încăperile spațioase și confortabile, mobilate cu rafinament, el se simțea stingher, departe de ai lui, cărora le ducea totdeauna dorul și avea în permanență sentimentul unui om exilat la marginea lumii. Astfel, într-una din scrisorile pe care le trimitea colegului său de la Paris, Iancu Alecsandri, printre diferite chestiuni de serviciu, strecura odată și cîteva rînduri de ordin personal, ce trădau tocmai existența acestui sentiment de izolare : „Tu cel puțin ești în sînul simpaticei tale familii

și într-o capitală europeană — în timp ce eu în plină Asie (geografiile nu sînt așa de frumoase precum spun) nu am aici ca orice distracție decît acest veșnic Bosfor care-mi mai desfată ochiul și *Jurnalul de Constantinopol* care-mi mai împodobește spiritul“¹.

Totuși, în casa liniștită și plăcută din Buiukdere răsufla el în voie de cîte ori îi păsea pragul după cursele obositoare pe la ambasade sau la Sublima Poartă — gustînd „cu vreo trei români pe lîngă mine, singura plăcere ce o simt aici a vorbi limba noastră“. Aceștia erau colaboratorii lui apropiați de la agenție, Bordeanu, secretarul său, un doctor Popescu și un alt funcționar, care îl ajutau în munca sa de zi cu zi. Din 1861, un colaborator intim al lui era și Baligot de Beyne, vechiul prieten, ce intrase acum în serviciul agenției române de la Constantinopol și care mai pe urmă, la recomandarea lui Negri, va deveni secretarul lui Cuza la București. Cu ei își împărțea Negri bucuriile și necazurile în agreabila locuință de pe malul Bosforului, unde căuta să impună și să mențină totdeauna o atmosferă ce amintea cadrul vieții patriarhale din depărtata Moldovă. Din cînd în cînd, o dată sau de două ori pe an, primea vizita cîte unui prieten drag, Vasile Alecsandri, Ion Ghica sau Bolintineanu, și atunci casa se lumina pentru o clipă de voioșia regăsirilor în vîltoarele vieții.

În ambianța și confortul de acolo, Negri era totuși, în sinea lui, un om mîhnit și veșnic apăsător de nostalgia țării. Aceste sentimente revin ca un leit-motiv mai ales în scrisorile adresate fiicei lui, Josefina. „Doresc mult odihna și niciodată nu mi-a părut mai mult rău după modesta și săracăcioasa mea căsuță din Ocna“, îi scria acesteia la 28 februarie 1861. Iar la 16 martie adăuga : „Cu sănătatea merg bine din fericire, și aci aceasta mi-e singura satisfacție. Cunosc foarte puține persoane, în afară de lumea oficială, trăiesc foarte retras, foarte plictisit și mereu suspinînd după căsuța mea de la Ocna, pe care o cunoașteți“. Nutrea proiectul ca la întoarcerea în țară să se retragă la Tg. Ocna și să întemeieze acolo, în munți, „o colonie

¹ B.A. Republicii Socialiste România, arhiva I. Alecsandri, ms. 5748, f. 26.

de oameni de elită“, formată din rudele și prietenii apropiați ai familiei.

Aceste nostalgii și mîhniri transpar și în alte scrisori către prietenii lui, și în primul rînd în acelea către Vasile Alecsandri, căruia îi împărtășea ca unui frate toate gîndurile și stările lui sufletești. La un moment dat poetul fu chiar surprins să vadă în Negri un om abătut — îl știa cu totul altfel — și nu se putu împiedica să-i reproșeze pe un ton amical într-o scrisoare din această epocă : „Știu că vrei să părăsești agenția de la Constantinopol pentru a merge să te cuibărești pe o stîncă a Troțușului, luînd cu tine convingerea că ți-ai servit îndeajuns patria. Dar țara nu mai are oare nevoie de tine ?“ Și „veselul“ Alecsandri își exprima cu nedumerire o impresie ciudată pe care i-o făcea Negri de la o vreme încoace : „Constat un fapt, și anume că ești exclusiv în unele lucruri și de cîțiva ani privești lumea printr-un văl de tristețe care întunecă puritatea nobilelor tale gînduri“.

Adevărul este că dacă Negri era „exclusiv“ în patima, am spune fanatismul, pe care o punea în îndeplinirea datoriilor față de țară, în ceea ce privește „tristețea“ lui, dacă e vorba să o numim astfel, rezultată din multele decepții și amărăciuni întîlnite în viața și activitatea sa, aceasta nu era decît o dovadă a profunzimii caracterului său, o treaptă superioară de înțelepciune la care-l ridicase experiența lui bogată și îndelungată începută încă din anii copilăriei. Niciodată însă nu s-a lăsat dominat de melancolie, cu atît mai puțin de tristețe, și în relațiile cu oamenii dădea dovadă de o tărie și de o elevație etică rară, exprimate de un bărbat ce cunoștea toate secretele vieții și le împărtășea altora cu dărnicia și seninătatea marilor învățați călăuziți de o concepție realistă asupra existenței. „Se spune că răbdarea schimbă frunza dudului în mătase, dar proverbele nu sînt adevărate decît în teorie“, îi plăcea să afirme adesea, îndemnînd pe cei din jurul lui să privească în față adevărul vieții și să nu se lase pradă descurajării.

Îndeosebi scrisorile către Josefine — singurele care ni s-au păstrat într-un număr mai compact (cincizeci și patru, scrise toate în limba franceză) — abundă de sfaturi și reflecții, de maxime și concluzii ce ne duc cu gîndul la

paginile ieșite din pana moraliștilor veacului al XVIII-lea sau la acelea ale înțelepților din vechime, pe care Negri îi citea cu mare plăcere. Aceste scrisori, ca de altfel întreaga lui corespondență particulară, pe care o cultiva cu multă aplicație, ilustrează adevărata sa vocație literară, aceea de epistolier — G. Călinescu le acordă calificativul de „voltairiene” în *Istoria literaturii române* — și ele excelează nu numai prin conținutul adânc, ci și prin forma lor desăvârșită, turnată în fraze ample, fluide, cu rezonanțe pline de noblețe, străbătute de o căldură sufletească discretă, dar învăluitoare, ce definesc *omul* în toată frumusețea și complexitatea văzduhului său interior.

În ceea ce privește dorința de a se „cuibări pe o stîncă a Trotușului”, cum îl parafraza Alecsandri, aceasta era o aspirație scumpă inimii sale, pe care și-o rezerva însă pentru vremea cînd împrejurările îi vor îngădui să o materializeze — dar nicidecum înainte de a-și fi dus la bun sfîrșit toate însărcinările prezente — și de altfel nu pomenea de ea decît în momentele de mari intimități, cînd se destăinuia unui prieten apropiat sau ființelor ce-i erau dragi. Așa, de pildă, la 4 februarie 1861 îi scria Josefinei : „Necazurile nu m-au cruțat de loc. Sînt cu totul trudit. Dar îmi iau curajul și răbdarea în dinți ca să pot isprăvi cu bine afacerea care în timpul de față face obiectul tuturor preocupărilor mele”. Și ceva mai tîrziu, îi mărturisea iarăși, aceleiași : „Sînt foarte plictisit de a mă găsi stingher, și încă într-o țară străină care nu-mi prieste de loc”.

Trudirea și plictiseala nu erau efectele vreunei deficiențe psiho-fiziologice, ci urmările eforturilor depuse pentru îndeplinirea uriașei lui misiuni — căci să nu uităm, în condițiile și împrejurările istorice și politice în care era silit să activeze el în chiar inima citadelei otomane, această misiune devenea mai grea și mai complicată decît a oricărui alt diplomat.

Faptul că trebuia să aibă de a face în fiecare zi cu miniștrii și înalții demnitari de la Poartă, îi crea o adevărată psihoză, deoarece totdeauna se ducea la asemenea întrevederi cu inima strînsă, conștient că adesea era nevoit să *smulgă* de la ei ceea ce știa că se cuvine de drept neamului și țării sale. Dar nici turcii nu se arătau dispuși

să lase așa de ușor din mînă pozițiile pe care le țineau atît de strîns. De aici rezulta o serie de fricțiuni, de enervări, de dezgusturi, în fața cărora un altul, mai puțin tenace decît el și cu o răbdare mai mică decît a lui, ar fi renunțat, ori s-ar fi dat bătut. Negri, cu puterea extraordinară de a-și stăpîni nervii, nu ceda însă niciodată înainte de a obține ceea ce dorea, chiar dacă succesul venea după săptămîni sau după luni de zile de insistențe. Nu rareori pleca furios din cabinetul unui demnitar, dar, ca veritabil diplomat, se străduia să-și înfrîneze indignarea, dînd aparența unui calm perfect. A doua zi revenea, și lucrurile se petreceau la fel.

Bineînțeles, niciodată și nici una din amărăciunile și aversiunile lui față de aceia în care el vedea permanent niște adversari ai libertății și propășirii poporului român, nu trebuiau date pe față în relațiile cotidiene cu ei. În schimb, corespondența sa conținea numeroase mărturii de unde se deduce limpede că își impunea rezerve pline de semnificație în ceea ce privește atitudinea și aprecierile personale la adresa oficialității otomane. Uneori, aceste rezerve se observă chiar și atunci cînd e vorba de sultanul însuși. Așa, bunăoară, manuscrisul conceptelor scrisorilor lui către Cuza e presărat cu multe ștersături, evitînd să folosească prea des, chiar într-o corespondență cu caracter oficial, apelația curentă în limbajul diplomatic de „Sa Majesté“, tăiată și înlocuită cu simpla vocabulă „Sultanul“, indicînd cu deliberare un minus de reverențiozitate față de persoana aceluia căruia i se adresau îndeobște atributele cele mai pompoase. De asemeni, nu se grăbea niciodată să răspundă diverselor invitații oficiale la recepții sau festivități date de cei pe care el nu-i agreea. De cîte ori putea, se eschiva, avînd însă grijă să invoce motive cît de cît valabile, spre a nu stîrni susceptibilitățile protocolului. Astfel, în scrisoarea de la 30 aprilie 1861 îi raportează lui Cuza că baronul Prokesch și Ali Pașa au dat cîte un „mare prînz diplomatic“, unde a fost invitat și el, dar nu s-a dus „fiindcă, nefiindu-mi tocmai bine, sînt silit să stau în casă“. Era ceea ce se numește în lumea respectivă o „boală diplomatică“, adică un refuz destul de ostentativ, totuși bine acoperit, de a onora o invitație. Altă dată, la 17 iunie 1862, după asasinarea lui

Barbu Catargiu la București, nu voi să participe la un bal al marelui vizir sub motiv că „nu poate lua parte, la patru zile după moartea tragică a primului ministru“. (De notat că Barbu Catargiu, deși prim-ministru, se opunea reformelor lui Cuza și în special era adversarul reformei agrare, lucru pentru care moartea lui nu putea constitui pentru Negri un prilej de prea mare mîhnire.) Pe de altă parte însă, răspundea totdeauna cu promptitudine invitațiilor emise de ambasadorii favorabili cauzei românești!

De altminteri, rezervele și eschivările de genul acestora se datorau, desigur, și faptului că era sătul pînă la dezgust de simandicoasele figuri care, numai la gîndul că trebuia să apară în fața lor, făceau „să i se urce sîngele la cap“. Totuși, obligațiile oficiale îl sileau să le suporte cu răbdare, adeseori ceasuri întregi, prezența. Audiențele și așteptările în cabinetele demnitarilor turci, unde era nevoit să înghită duhoarea îmbîcsită de fumul narghilelor, amenințau să-i zdruncine cu adevărat sănătatea. Odată îi scria fiicei sale: „Aș fi cu desăvîrșire sănătos aici, dacă n-aș simți cîteodată dureri de gît și din cînd în cînd dureri de cap, din pricina mangalului pașalelor“. Singurul antidot în asemenea împrejurări era gîndul la aerul curat al patriei. „N-am fost prea sănătos în iarna asta, dar aerul pămîntului natal mă va întrema“, îi scria altă dată Josefinei, în preajma unei scurte reveniri în țară.

Asemenea evadări din jungla Stambulului — ce se produceau îndeobște la chemarea lui Cuza, pentru consultări — erau pentru el prilejuri de a relua contactul cu prietenii din țară și de a-și odihni spiritul și trupul deopotrivă de istovite de înnăbușitorul climat otoman. La 19 ianuarie 1861, scriindu-i lui Bolintineanu că se pregătește să vină în țară pentru cîteva zile, îl anunța că dorește să se întâlnească la București cu el, cu Zane, cu Sion, cu Alicsandrescu (sic) și alții „să facem o viață de boemi“, adăugînd: „Numai în asemenea fel o să mă mai dezbetifiesc un chic și-o să pot uita năduhurile turcești, care și pe mine au ajuns de m-au scos din răbdări“.

În același timp împărtășea prietenilor lui sentimentul hain al senzației de îmbătrînire ce-l apăsă în perioada șederii la Constantinopol — ședere care „m-a încărunțit

de tot, fără a mai lua în seamă altele“, după cum îi scria tot lui Bolintineanu în vara lui 1861. „Stambulul m-a îmbătrinit“, îi declara apoi lui Ion Grigore Ghica (fiul fostului domnitor), în aceeași vreme. Un accent aproape tragic căpătă mărturia în același sens făcută lui Alecsandri la 9 iulie 1861 : „Am albit și am înghițit atâtea hapuri de amărăciune politică, încît cînd mă voi vedea odată scăpat spre a mă cufunda din nou în uitare, voi mulțumi cerului“. Iar cu alt prilej îi declara Josefinei, cu tonul proferării unui exorcism : „Fericit va fi ceasul acela cînd voi părăsi acest oraș pentru a nu mă mai întoarce nici-odată!“ Și nu ajunsese nici măcar la jumătatea stagiului său în „Perla universului“...

În 1862, după recunoașterea Unirii definitive de către turci, Negri era pe cale de a crede că își vedea misiunea încheiată. Cu speranța, și chiar cu convingerea că de data aceasta se va putea întoarce, în sfîrșit, acasă, în mod definitiv, se bucura și îi comunica fiicei sale apropierea acestui eveniment atît de mult dorit, asigurînd-o că hotărîrea este irevocabilă : „Odată în mijlocul vostru, îmi iau rămas bun pentru totdeauna de la Stambulul în care am îmbătrinit atîta și unde am fost atît de singur“.

Zadarnică iluzie însă ! Misiunea lui era încă departe de a fi terminată, căci, după recunoașterea Unirii, alte probleme vitale pentru noul stat român se cereau rezolvate. Lupta continua deci. Și pentru nimic în lume el n-ar fi putut părăsi cîmpul de bătălie, înainte de a fi căpătat conștiința absolută că și-a făcut datoria față de țară și popor pînă la capăt.

Capitolul XI

ULTIMA ETAPĂ

1

Dacă în primii trei ani ai domniei lui Cuza toate eforturile guvernării sale fuseseră concentrate în lupta pentru recunoașterea Unirii definitive de către marile puteri, după cucerirea acestei victorii începu o luptă nouă pentru întemeierea instituțiilor corespunzătoare statului abia format și pentru introducerea reformelor politice și sociale cerute cu stăruință de masele populare. Această luptă avea să capete un caracter ascuțit și dramatic, atât pe plan intern, cât și pe plan extern. Mai mult decît pînă acum, începînd din 1862 Cuza era suspectat de intenții revoluționare ce stîrneau spaima claselor conservatoare din țară; de asemenea, diplomația europeană, după ce fusese nevoită să admită Unirea completă și reală, nu putea îngădui ca domnitorul să-și ia aere de independență și să meargă mai departe pe drumul transformărilor menite să-i întărească poziția. Dar rațiunea de a exista a regimului lui Cuza era tocmai realizarea acestor transformări, făgăduite poporului, și a renunța la ele ar fi însemnat a trăda așteptările țării ce-și îndreptase toate năzuințele către persoana și programul alesului ei.

Unele acte politice ale lui Cuza din această vreme dezlănțuiră furia moșierimii, care, în cîrdășie cu o parte a burgheziei liberal-radicală, unelti încă o dată înlăturarea lui de pe tron. Se trimiseră delegați la Viena, Paris și Londra spre a cere cercurilor diplomatice de acolo să intervină pentru schimbarea regimului din Principate prin numirea unui „principe străin“. Urmă o înverșunată cam-

panie de presă și de broșuri răspândite în capitalele de mai sus, în care Cuza era înfățișat ca un „autocrat în miniatură“, ca un „tiran“, ca un „agent al Rusiei“, cerînd răsturnarea lui „fiindcă a înșelat speranțele românilor“, fiindcă a părăsit „calea garanțiilor acordate națiunii prin Convenția de la Paris“, și tot felul de alte calomnii. Cuza deveni astfel ținta atacurilor *monstruoasei coaliții* burghezo-moșierești care își desfășura acțiunea pe două fronturi — intern și extern.

La Constantinopol, Costache Negri juca în acest timp rolul unui paratrăsnet în care se loveau și se topeau fulgerele venite din toate direcțiile văzduhului înveninat al diplomației europene. Într-o strînsă colaborare cu domnitorul, urmînd tactica adoptată de comun acord cu acesta : „cuvinte plecate, dar acțiune energică“, Negri apăra cu îndîrjire interesele țării, primind și respingînd atacurile adversarilor învăluite în faldurile de catifea ale formulelor diplomatice, sub care se ascundeau adesea săbiile cele mai periculoase îndreptate către ființa noului stat român. „Am întîrziat să-ți răspund — îi scrie el la 5 martie 1863 lui Iancu Alecsandri, la Paris, — din pricină că de cînd sînt aici n-am făcut decît să alerg în toate părțile și apoi să descifrez și să cifrez depeșe interminabile, unele anunțîndu-mi scandalurile ce se produc la noi, iar celelalte căutînd să atenueze gravitatea a ceea ce se spune aici despre ele“¹.

Obstrucțiile externe începuseră, de fapt, imediat după recunoașterea Unirii definitive și ele se manifestau ori de cîte ori era vorba de o nouă tentativă de independență a statului român. Astfel, chiar cu prilejul unei măsuri legitime și minore în aparență ca aceea a arborării drapelului național — tricolorul compus din combinarea culorilor Moldovei și Munteniei — a fost nevoie de multe diligențe din partea reprezentantului român spre a smulge Turciei aprobarea acestui lucru. La 8 aprilie 1862, Negri îl anunța, cu vădită bucurie, pe Cuza, că guvernul otoman a sfîrșit prin a recunoaște pavilionul tricolor. Dar, la 25 mai, informîndu-l pe domnitor că ambasadorul Angliei la Constantinopol i-a cerut, în numele guvernului de la

¹ B.A. Republicii Socialiste România, ms. 5748, f. 40.

Londra, să-i explice ce înseamnă această „schimbare de pavilion“, Negri își exprima încă o dată neliniștea : „Mă tem că voi avea noi neplăceri în această privință și atunci înseamnă să-mi pierd eu însumi orice cumpăt“. Sub asemenea auspicii se începea noua etapă a activității lui la Constantinopol !

Puterile ostile afirmării autonomiei Principatelor foloseau orice pretext spre a atrage atenția românilor că dacă li s-a recunoscut Unirea, nu înseamnă că li se îngăduie și alte libertăți de mișcare. Mai ales Turcia nutrea gândul ascuns de a interveni în treburile interne din Principatele Unite. Sub motivul că aici se produc „încălcări grave“ ale Convenției, ea amenința să discute chestiunea cu reprezentanții diplomați din Constantinopol pentru a se trimite în Principate un comisar turc, întovărașit de delegați ai celorlalte puteri, „care va proceda împreună“. Negri, ca reprezentant al guvernului de la București, era bombardat de guvernul otoman cu tot felul de note ofensatoare, pe care el însă refuza să le transmită mai departe domnitorului, luându-și asupra lui sarcina de a combate orice tendință de imixtiune străină. Lucrurile se agravau prin faptul că însăși diplomația franceză, dornică să-și păstreze poziția de arbitru pe eșichierul european, concertînd cu propaganda antipatriotică organizată de burghezo-moșierimea românească în străinătate, opina că unirea țărilor române „a dus la anarhie“ și că era „absolut necesar să se surme această stare ce amenința să deschidă o luptă sîngeroasă în dezbaterea chestiunii orientale“. Pe de altă parte, atît Franța cît și Anglia, temîndu-se ca noul stat român să nu treacă de partea Rusiei, față de care Cuza se arăta „prea docil“, erau dispuse să îmbrățișeze doleanțele adversarilor din țară ai lui Cuza, care cereau un „principe străin“, ce trebuia să fie, bineînțeles, vlăstarul unei familii domnitoare din Apus.

Negri, consecvent vechii lui poziții în problema prințului străin, respingea cu energie, în orice ocazie, o asemenea eventualitate. Într-o convorbire pe această temă cu ambasadorul Angliei la Constantinopol, el declară cu fermitate : „Dacă țara ar trebui să treacă prin furcile caudine ale unui principe străin, ceea ce ar fi mai bine de făcut, ar fi de a se lăsa principii la o parte și a se

alege curat un general francez¹ care să ne învețe a ne apăra contra acelor care se amestecă în treburile noastre fără a avea dreptul“. Iar cînd ambasadorul englez ridică problema „constituționalității“ lui Cuza, afirmînd că Anglia nu-l mai poate „susține“ dacă nu ajunge la o înțelegere cu corpul legislativ, reprezentantul român îi explică pe un ton tot atît de ferm că, deși domnitorul ar regreta un asemenea „sprijin“, nu-i va rămîne „decît de a se susține încă mai mult prin el însuși, avînd pentru aceasta țara care e obosită de toate intrigile de răsturnare și de ambițiile Camerei“.

Acestea nu erau simple replici ocazionale date diverselor insinuări pornite din lumea diplomatică. Ele făceau parte dintr-un lanț întreg de idei bine chibzuite și îndelung studiate împreună cu domnitorul însuși. În fața opoziției tot mai înrăite a politicianilor din țară, care căpătase forma unui conflict, ce dusesse la o adevărată rupătură între parlament și domnitor, Negri, deși din principiu era contra măsurilor extreme, de data aceasta fu unul dintre inspiratorii lui Cuza de a recurge la metode forte spre a zdrobi acțiunile dușmănoase ale monstruoasei coaliții. Încă de la 17 februarie 1862, Negri îl îndemna pe Cuza să adopte o atitudine autoritară față de adversarii săi, scriindu-i : „Măria Voastră, avînd dreptul, legalitatea și puterea, nu veți lăsa, desigur, să se producă anarhie și dezordine, prin faptul cîtorva ambițioși izolați, fără nici un răsunset în țară“.

Ideea loviturii de stat, însușită pînă și de ponderatul reprezentant de la Constantinopol, nu putea să nu capete proporții în mintea lui Cuza. Dar așa ceva era greu de realizat în conjunctura actuală, cînd diplomația era pornită împotriva lui ; domnitorul nu putea risca o aventură ce s-ar fi putut solda cu o răsturnare intempestivă. În consecință, bizuindu-se pe faptul că între marile puteri existau suspiciuni reciproce cu privire la problema „prințului străin“ și că, deci, o schimbare dinastică în România

¹ Aluzia la un general francez era o simplă ironie, deoarece Negri nu se gîdea nici pe departe să confirme zvonul, în circulație pe atunci, că principele Pierre Bonaparte, nepotul lui Napoleon al III-lea, figura printre candidații la tronul României.

n-ar întruni consensul unanim al puterilor (fiecare voia să-și aducă un „prinț“ al ei), Cuza alese o cale nu lipsită de abilitate. Exploatînd starea de fapt a disensiunilor dintre marile puteri, el întocmi în taină, împreună cu Negri, un memorandum (al doilea) către acestea, arătînd că se vede în imposibilitatea de a mai cîrmui țara în condițiile prevederilor Convenției și cerînd dreptul de a instaura dictatura pe termen de 5 ani. Memorandumul, despre care nu se știa nimic în țară, fu prezentat de Negri în primăvara lui 1863 guvernului otoman și ambasadurilor de la Constantinopol. Rezultatul fu oarecum cel scontat de autorii demersului. Marile puteri, deși pome-nau mereu de „anarhia“ din România, respinseră ideea dictaturii, deoarece altfel ar fi însemnat să abandoneze opoziția reacționară cu ajutorul căreia își continuau jocul, în schimb admiseră posibilitatea unor modificări în stipulațiile Convenției. Cuza și Negri traseră din acestea unele concluzii convenabile: anume că statele garante căutau să *evite* acordarea de puteri supreme domnitorului, dar că, în cazul cînd acesta și le-ar însuși, ele n-ar avea altceva de făcut decît să i le recunoască.

Bineînțeles, Cuza și sfetnicii lui apropiați nu se grăbiră să traducă în fapt imediat această concluzie, dar se hotărîră s-o realizeze totuși prin etape succesive. Simțul politic al lui Cuza și al puținilor prieteni ce-i rămăseseră devotați¹, îmbinîndu-se cu marele sprijin pe care-l aveau în mase, s-a dovedit și de astă dată deosebit de dibaci și bine orientat. La 11 octombrie 1863, se făcu primul pas prin alcătuirea unui guvern condus de Mihail Kogălniceanu, menit să domine opoziția burghezo-moșierească și să realizeze o înțelegere între domnitor și Adunarea legislativă. Kogălniceanu, al cărui program de reforme democratice era bine cunoscut, nu fusese adus niciodată pînă acum în fruntea guvernului, fiind chemat acum, în momentul cel mai necesar.

Prima măsură a noului guvern fu secularizarea averilor mănăstirești. Era o acțiune politică foarte bine cal-

¹ Unii dintre vechii prieteni și susținători ai lui Cuza, ca Ion Ghica, C. A. Rosetti, trecuseră de partea adversarilor, alții, ca Alecsandri, se retrăseseră momentan din viața politică.

culată ! Într-adevăr, legea a fost votată, la 13 decembrie 1863, de Adunarea compusă în majoritate de boieri, care credeau că, votînd o lege ce aducea în patrimoniul statului importante proprietăți funciare deținute de călugării greci, vor abate atenția poporului de la imperioasa „chestiune agrară“ și-și vor salva astfel, neștirbite, proprietățile lor. Ca atare, secularizarea credea iluzia că raportul dintre domnitor și „guvernul său“ pe de o parte, și corpul legislativ pe de altă parte, se îmbunătățise pentru un moment. Dar numai pentru un moment. Fiindcă la 16 martie 1864, cînd Kogălniceanu aduse în dezbaterile Camerei proiectul de lege rurală, animozitățile recăpătară caracterul unor ostilități exacerbate, boierimea refuzînd să admită proiectul lui Kogălniceanu. Cuza însărcină atunci guvernul să întocmească o nouă lege electorală în spiritul unei reprezentări mai largi a țării, cu scopul de a înlătura actuala Adunare reacționară. Dar la 2 mai deputații se pronunțară contra noii legi electorale și contra guvernului, ceea ce determină pe Cuza să procedeze la dizolvarea Adunării, înfăptuind astfel lovitura de stat. La 21 mai avu loc un plebiscit prin care țara aprobă cu o majoritate covârșitoare măsurile domnitorului și ale guvernului Kogălniceanu. Intră în vigoare o nouă constituție, denumită *Statut*, se făcură noi alegeri legislative, care duseră la alcătuirea unei Adunări întru totul favorabilă lui Cuza. La 14 august fu decretată legea rurală, răspîdită imediat în toate satele României, unde fu primită de țărănime „în sunetele clopotelor, citită și binecuvîntată în biserici“, cum scria un ziar de atunci.

Această primă reformă agrară mai importantă din țara noastră a fost primită cu entuziasm de pătura rurală, unde vreo 460 000 de familii au primit pămînt, și a însemnat un pas important pe calea desființării servituților feudale (claca, dijma, podvezile, zilele de meremet etc.). Totuși, era încă departe de a aduce o rezolvare deplină a problemei țărănești. Mai întîi, fiindcă reforma a fost făcută „de sus“, fără participarea țărănimii, apoi, fiindcă prin felul cum a fost concepută, nu corespundea năzuințelor de secole ale celor mulți năpăstuiți de nevoi și robie. Legea pentru împrăștierea țăranilor prin *răscumpărare*, adică prin plățirea unei despăgubiri boierului ce „acorda“

pământ, excludea de la început imensa majoritate a țăranilor ce nu puteau plăti această despăgubire, iar cei care s-au angajat să o plătească s-au văzut supuși unor poveri fiscale și mai mari ca înainte.

Dar cu toate că această lege de esență burgheză angaja iluzii mai mari decît dădea ea în realitate țăranilor, și-a atras fulgerele boierimii feudale, care a dezlănțuit o campanie furibundă împotriva ei și a celor ce o alcătuiseră. Atacurile nu se limitau la simple proteste prin presă și broșuri anonime, ele mergeau mai departe, cerînd intervenția armată a străinătății „pentru a mătura pe domnul și guvernul lui ce duceau țara la pieire“.

Luîndu-i-se, prin lovitura de stat de la 2 mai, puterea de a întocmi și vota legile pe care le dorea ea, monstruoasa coaliție porni, de astă dată, acțiunea directă de a-l detronea pe Cuza cu orice chip și prin orice mijloace. Dar, în ciuda zvîrcolirilor ei, regimul avea să mai dureze încă aproape doi ani.

2

Costache Negri, deși prin funcția și atribuțiile sale era în afara conflictului acut dintre domnitor și dușmanii lui din țară, a fost totuși, în această perioadă, neclintit alături de Cuza. Ceva mai mult, depășindu-și sarcinile strict diplomatice, el a părăsit pentru cîteva luni postul de la Constantinopol — unde l-a lăsat girant pe secretarul său Bordeanu — și a venit la București spre a participa la realizarea actului de la 2 mai. De la sfîrșitul lui ianuarie 1864 și pînă după lovitura de stat, el a rămas în țară, alcătuiind împreună cu domnitorul și cu Kogălniceanu planul pentru săvîrșirea cutezătoarelor măsuri. Mult mai tîrziu, în 1881, într-o scrisoare către Vasile Alecsandri, Kogălniceanu, făcînd precizări în legătură cu evenimentele din primăvara lui 1864, scotea în evidență contribuția preponderentă a lui Negri în pregătirea și desfășurarea acestor evenimente : „2 mai era pregătît încă înaintea venirii mele la minister. Toate fazele s-au făcut în împreună înțelegere cu Negri. Aprobarea statutului de către

Europa și modificările la el făcute la Constantinopol s-au urmat și obținut de către Negri¹.

După lovitura de stat de la 2 mai, Negri se întoarce numaidecît la postul său, pentru a pregăti atmosfera diplomatică în vederea aprobării de către marile puteri a actelor de la București.

În luna iunie 1864, Alexandru Ioan Cuza întreprinse a doua călătorie a sa la Constantinopol, după ce Negri se încredințase că un asemenea gest de „curtenire“ față de puterea suzerană va conferi domnitorului recunoașterea *Statutului* său consfințit prin plebiscitul de la 21 mai. Dar, deși i se făcu o primire dintre cele mai alese, atît din partea guvernului otoman cît și a ambasadorilor celorlalte puteri, la început se părea că totul se va reduce la un simplu schimb de amabilități. Turcia, măgulită de gestul domnitorului, care venise să-și arate, chipurile, sentimentele de respect față de Sublima Poartă, era dispusă să facă unele concesii, dar Anglia și Austria refuzau să admită noua „încălcare“ a Convenției, și ca atare puneau piedici. Cînd însă Cuza — însoțit pretutindeni de Negri — declară fără echivoc că e gata să se întoarcă în țară fără a mai aștepta vreo recunoaștere din partea marilor puteri, deoarece el „nu este decît reprezentantul poporului său, care i-a încredințat noua linie politică ; și că nu stă în puterea lui personală să abandoneze această linie“, ambasadorii ostili își schimbă atitudinea și devin deodată mai concilianți.

Toate acestea constituiau o lovitură dată reacțiunii din țară, care miza, după cum am văzut, pe intervenția din afară. Reîntors la București, Cuza putea să declare în proclamația sa de la 2 iulie 1864 că : „România numai astăzi intră în autonomia sa dinlăuntru“. Regimul, întărit prin lovitura de stat și fundamentat pe Statutul aprobat de popor prin plebiscit, era, așadar, investit cu toate împunătornicirile posibile, spre disperarea opoziției care își vedea anihilate planurile de răsturnare imediată.

Contribuția lui Negri în obținerea acestui succes politic și diplomatic a fost precumpănitoare. Prezența și prestața lui, alături de Cuza, în toate întrevederile de la

¹ Arhiva românească, VI, 1941, p. 83.

Constantinopol, fermitatea formulării revendicărilor și dîrzenia susținerii lor — al căror ton era sugerat acum de el — au grăbit și au asigurat un rezultat pozitiv al deplasării domnitorului în capitala otomană.

3

Dar, curînd după aceea, a intervenit iarăși un episod ce amenința încă o dată să tulbure buna armonie a relațiilor dintre cei doi bărbați. Despre ce este vorba ?

După alcătuirea noii Adunări legislative a României, rezultată din alegerile efectuate pe baza legii electorale adoptată în urma loviturii de stat, se impunea cu necesitate consolidarea proaspătului parlament, în care nu figura nici un reprezentant al opoziției reacționare. Pentru aceasta, Cuza a fost de părere că funcțiile de conducere, și în primul rînd aceea de președinte al Camerei, trebuiau să fie încredințate unor persoane ce se ridicau mai presus de patimile politice mărunte și asupra cărora să nu planeze nici un fel de suspiciune morală. Negri era omul cel mai indicat în această privință. Persoana lui se bucura de mult prestigiu în străinătate, iar în țară nu ar fi îndrăznit nimeni să-l atace sau să-i conteste meritele. Pe de altă parte, Cuza socotea că problemele pentru care fusese trimis la Poartă căpătaseră o rezolvare favorabilă, astfel că prezența sa acolo nu mai era absolut necesară, locul lui putînd fi deținut acum de oricare altul ; în schimb, avea neapărată trebuință de el în opera de guvernare internă. Negri fusese ales deputat de colegiile mai multor orașe (București, Iași, Craiova, Galați și Tecuci), iar el optase pentru mandatul de deputat al Galațiului. Ca membru al Camerei, în sînul căreia avea atîtea sufragii, putea fi, deci, numit în funcția de președinte cu consensul unanim. Dar Cuza cunoștea prea bine omul pentru a nu avea unele temeri că Negri nu va accepta funcțiunea ce voia să i-o încredințeze. Domnitorul nu uitase că vechiul și devotatul lui prieten îl mai refuzase o dată, cu cinci ani în urmă, atunci cînd îl chemase să-i dea conducerea guvernului. De aceea, șeful statului nu i se mai adresa acum personal, ci

îl însărcină pe secretarul său Baligot de Beyne, foarte bun prieten cu Negri, să facă toate diligențele și să folosească toată influența pe care o avea pe lângă el, spre a-l determina să accepte funcția de președinte al Camerei.

Parlamentul urma să-și înceapă sesiunea la 6 decembrie 1864. La 15 noiembrie, Baligot de Beyne îi trimitea lui Negri, la Constantinopol, o lungă și frumoasă scrisoare în care, făcându-i propunerea în termeni măgulitori, îi explica motivele pentru care cei din țară — Cuza, Kogălniceanu, el însuși, Baligot, și ceilalți — îl chemau să le dea concursul în sesiunea legislativă ce se apropia. „Președintele Adunării, îi scria Baligot, trebuie să fie un om bine văzut de opinia publică, devotat șefului statului și instituțiilor țării, de o moralitate impunătoare, calm, ferm, experimentat, capabil să conducă o reuniune atât de numeroasă. Am discutat îndelung cu prințul domnitor asupra acestui Phenix ce trebuie găsit... și, făcând caz de repugnanțele dumitale probabile, el a evocat pe fostul președinte al Divanului ad-hoc al Moldovei... Prințul domnitor nu intenționează să-ți impună acest sacrificiu pentru toată perioada legislaturii : Alteța Sa îți cere să prezidezi doar prima sesiune, aceea care inaugurează o eră nouă... Numirea dumitale va avea drept excelent rezultat că va înnăbuși invidiile și anarhiile ce se pot produce... Un alt rezultat, foarte important, al funcției dumitale, va fi efectul puternic și favorabil pe care această numire nu va întârzia să-l producă la Constantinopol. Ea va însemna pentru Sublima Poartă și pentru celelalte puteri o cheazășie a înțelepciunii viitoare Adunări...” Arătându-și convingerea că Negri nu va refuza să facă acest „sacrificiu“, Baligot invoca și alte argumente, de ordin afectiv, spunându-i că pregătește un apartament pentru el, la București, în apropierea palatului, adică „în preajma surorilor dumitale“ (care erau doamne de onoare), și că îl așteaptă oit de curînd.

Dar, la 26 noiembrie, Negri îi răspundea în termeni limpezi și laconici : „Sper că domnitorul va binevoi să mă ierte : nu pot părăsi postul de aici, pentru cel pe care Măria Sa binevoiește a-mi încredința“.

Baligot, la insistențele lui Cuza, perseverează, și la 2 decembrie îi trimite o telegramă, anunțându-l că, dacă re-

fuzul său e formulat în legătură cu data deschiderii parlamentului, poate să vină și peste 15 zile, lăsînd să se înțeleagă că lucrurile sînt hotărîte așa și că nu mai pot avea loc alte consultări. Într-adevăr, la 3 decembrie, Cuza, fără a mai aștepta răspunsul lui Negri, intervine personal, trimițîndu-i acestuia o telegramă în care își exprima satisfacția că Negri a acceptat mandatul de deputat al orașului Galați, „orașul nostru drag pe care l-am reprezentat împreună în Divanul ad-hoc“, și-l anunța că a și semnat decretul de numire în funcția de președinte al Camerei, rugîndu-l să vină cît mai repede la București. La 9 decembrie însă, trei zile după deschiderea sesiunii, Negri îi telegrafia lui Cuza : „Depeșa Măriei Voastre mi-a parvenit numai după patru zile. Sînt plin de recunoștință pentru cinstea pe care M.V. a binevoit a-mi face chemîndu-mă la președinția Adunării. Îmi este totuși imposibil să accept această înaltă favoare, căci, așa cum am scris, sînt bolnav de 20 de zile, în pat“. Atunci Cuza îl roagă din nou — prin Baligot — ca măcar să nu-și dea demisia înainte de a numi pe altcineva. La care Negri răspunde : „Nu voi da încă demisia, pentru că Măria Voastră o dorește“¹. Sesiunea începută, Cuza însărcinează pe unul din vicepreședinții Adunării, D. Gusti, să conducă dezbaterile, în absența lui Negri, ce figura ca președinte.

Se pot invoca multe considerente în legătură cu acest refuz atît de intransigent. Este posibil ca Negri să nu-și fi dat seama de importanța funcțiunii ce i se încredința, subapreciînd gravitatea momentului în care era chemat s-o îndeplinească. Se poate presupune, de asemeni, că el punea prea multă încredere în soliditatea regimului, înzestrat cu puterea acordată de țara însăși prin plebiscit și, ca atare, nu găsea absolut necesară prezența lui la București, unde vedea în primul ministru Kogălniceanu garanția cea mai bună pentru apărarea și desăvîrșirea cuceririlor poporului. Nu este exclus, în același timp, ca el să fi considerat necesară încă șederea la Constantinopol, unde avea de tratat ultimele formalități juridice în legătură cu spinoasa problemă a mănăstirilor închinete, re-

¹ B.A. Republicii Socialiste România, secția manuscrise, arhiva Cuza, vol. VII, p. 129—145.

adusă pe tapet în urma secularizării din 1863, problemă de care își legase o bună parte a vieții și pe care nu voia s-o lase din mână înainte de rezolvarea ei definitivă. Mai plauzibil e să credem însă că refuzul lui pornea din rezerva ce-o avea față de politicianismul și parlamentarismul burghez ce-și inaugura în perioada aceea cariera în țara noastră și față de care firea sa și concepțiile lui de etică politică manifestau o adevărată repulsie. La acestea se adaugă, desigur, și prematura lui oboseală, căci la o vîrstă cînd putea fi considerat în plină vigoare a maturității — abia trecuse de 50 de ani — el se plingea mereu că „a îmbătrînit“, că „a albit“, astfel că nu se mai simțea în stare să intre într-o luptă nouă.

Dar oricare ar fi fost cauzele și motivele renunțării, fapt este că el a refuzat de a răspunde apelului lui Cuza, cînd îl chema să conducă noul corp legislativ al țării. Prezența lui, alături de Cuza și Kogălniceanu, în funcția ce i se acorda, ar fi întărit, cu siguranță puterea de rezistență a regimului și ar fi amînat, poate, deznodămîntul...

Noua Adunare își deschise sesiunea ordinară la 6 decembrie 1864, cu un mesaj al domnitorului care își manifesta bucuria de a saluta în ea o „adevărată reprezentațiune națională“. Această „adevărată reprezentațiune națională“ era lipsită însă de un conducător demn de înălțimea și misiunea ei. Vicepreședintele D. Gusti, care conducea dezbaterile, n-avea nici autoritatea, nici experiența necesară pentru a domina pasiunile ce în mod firesc se iveau în incintă. Primul ministru, Kogălniceanu, era astfel nevoit ca, derogînd de la calitatea și funcțiunea lui, să intervină deseori în discuții spre a aplană diferitele ciocniri dintre unii deputați „mai nevîrstnici“ și prea slabul vicepreședinte. Intervențiile, uneori prea aspre, legitimate de temperamentul și personalitatea șefului guvernului, au produs nemulțumire în rîndul unor deputați impulsionați de mobiluri demagogice — care, considerîndu-se jigniți de tonul primului ministru, au sfîrșit prin a-i da vot de blam, reactualizînd vechile conflicte dintre guvern și corpul legislativ. Alexandru Ioan Cuza, în intenția lăudabilă de a da satisfacție Camerei „lui“ pe de o parte, influențat de camarila ce se formase la palat pe de altă parte, făcu, la rîndul său, greșeala de a-l sacrifica

pe Kogălniceanu, care își prezentă demisia la 21 ianuarie 1865 și care-i fu primită de domnitor. Reacțiunea din opoziție jubila, cu atât mai mult cu cât nu era străină de aceste uneltiri. Înlăturarea lui Kogălniceanu și retragerea lui, pentru câțiva ani următori, din viața politică activă, nu puteau însemna decît un triumf al dușmanilor lui Cuza, chiar dacă marele bărbat a continuat să fie și după aceea un apărător al „acestui prinț martir, victimă a devotamentului său pentru cauza progresului“, cum avea să-l caracterizeze mai târziu.

Se pune întrebarea : s-ar fi ajuns oare la o situație atât de dramatică dacă Costache Negri ar fi acceptat președinția Adunării, unde, prin prezența lui la tribună ar fi putut să evite ciocnirile dintre primul ministru și cei câțiva deputați recalcitranți care, dîndu-și sau nu seama, făceau jocul reacțiunii ? Răspunsul rămîne o enigmă a istoriei.

4

Cu toate acestea, Negri a rămas totuși — singurul din vechea gardă — alături de Cuza, împărțînd cu el, pînă în ultima clipă, amărăciunile înfrîngerii, după cum mai înainte împărțășise bucuriile victoriilor.

După demisia lui Kogălniceanu, el veni în țară spre a încerca să evite ruptura dintre domnitor și primul ministru, dar nu izbuti să facă nimic. Camarila de la palat — unde rolul precumpănitor îl juca Cezar Liebrecht, directorul poștelor și telegrafului, austriac de origine ce abia căpătase naturalizarea — devenise atât de influentă, încît, urmînd jocul politicianilor burghezi, dornici să ia puterea, reuși să îndepărteze pe Kogălniceanu și să facă din Cuza o unealtă ușor de manevrat în direcția planurilor ei de a se substitui șefului statului în conducerea treburilor politice și administrative. Cît de dezamăgit putea să fie Negri de toate cele ce se întîmplau, se vede din scrisoarea trimisă atunci (martie 1865) din viesparul Bucureștiului, fiicei sale : „În sfîrșit, scumpa mea Josefina, plec, cu ajutorul lui Dumnezeu, sîmbătă, la Constantinopol. Ar fi

prea lung să-ți lămuresc pricina acestei jubilări, dar pot să-ți spun într-un cuvânt că niciodată n-am fost atât de mulțumit că mă întorceam în țară, pe cât sînt acum de mulțumit că pot pleca“. Cuvintele „jubilar“ și „mulțumire“ exprimă în realitate mîhnirea și indignarea față de atmosfera politică din țară, devenită atât de insuportabilă pentru el, încît prefera să se întoarcă în capitala otomană, pe care n-o agreea cîtuși de puțin, decît să rămînă în jungla politică a capitalei românești. Era un refugiu ? Era o dorință de a se izola în confortul locuinței lui provizorii de pe malurile Bosforului ? Nu. Întoarcerea la Constantinopol era întoarcerea la datorie. Nu-și considera încheiată misiunea sa acolo și nu putea părăsi postul — unde nimeni nu-l mai putea obliga să rămînă, în afară de propria lui conștiință — înainte de a închide ultimul dosar al răfuieiilor cu oamenii Fanarului ce continuau să-și ațintească privirile rapace spre pămîntul țării românești.

Acest dosar era încă deschis. El cuprindea importanta problemă a mănăstirilor închinat, „o veche afacere la care țin din inimă și al cărei sfîrșit nădăjduiesc să am fericirea de a-l vedea îndeplinit — așa cum doresc eu“. Pentru asta se întorcea încă o dată la Constantinopol ! „Ce să-ți mai spun, am îmbătrînit și m-am încovoiat, dar mă simt încă tînăr și verde cînd e vorba de chestiunea mănăstirilor“, îi scria el în octombrie 1864 lui Iancu Alecsandri.

Rezolvarea problemei mănăstirilor închinat a fost — alături de Unire și de împrăștierea țăranilor — a treia mare înfăptuire a regimului lui Cuza. Negri a avut și în acest domeniu o contribuție personală de primul ordin. „Această afacere a mănăstirilor e cea mai grea din cîte am tratat aici. Dacă se va sfîrși bine, precum sper, țara noastră va cîștiga mult“, îi comunica el odată lui Cuza.

Într-adevăr, încă din primul moment al intrării lui în funcțiune ca agent al Principatelor Unite la Constantinopol, Negri dezgroapă această problemă a cărei rezolvare se amîna mereu. Conferința de la Paris din 1858 prevedea, printr-un protocol special, ca ea să fie rezolvată prin buna înțelegere între cele două părți — statul român și călugăriii greci — iar în caz de neînțelegere să fie supusă

arbitrajului unei comisii neutre. Dar cum problema era amenințată să „rămînă îngropată în dosarele ambasadorilor“, Negri i-a propus domnitorului (la 10 octombrie 1859) ca în cadrul misiunii lui la Constantinopol să înceapă a se ocupa și de această „afacere“ a averilor mănăstirești, în așa fel încît „ea să nu ia altă turnură și mai ales să fie tratată în Principate“.

Călugării greci, căutînd să evite intervenția unei comisii neutre, de teamă ca ea să nu fie în defavoarea lor, declarară că sînt dispuși să stea de vorbă cu partea românească, dar ca tratativele să aibă loc la Constantinopol, iar nu în Principate, spre a fi mai siguri de victorie. Ei se adresară în acest scop ambasadorilor. Negri, însă, încurajat de atitudinea favorabilă a lui Novikov, ambasadorul Rusiei, și sprijinit de ambasadorul francez, declară cu fermitate că nu este vorba „de o chestiune internațională, ci de pămîntul nostru“, și în consecință propuse ca discuțiile să se desfășoare „la fața locului“, în țară, acolo unde se aflau domeniile în litigiu și unde s-ar putea căpăta informații și documentări prompte. Dar Turcia, Anglia și Austria erau de partea călugărilor greci. Reprezentantul României nu-și pierdu totuși sîngele rece. La obiecția ambasadorului englez că guvernul român a încălcat protocolul de la Paris și că Anglia nu poate fi de acord cu aceasta, Negri răspunse că „nu ar fi bine să intervină ambasadorii, căci în acest caz surescitația poporului ar putea să aducă nenorociri“. Guvernul otoman declară la rîndul lui că se va opune oricărui act „care ar fi în afara hotărîrilor trase de Conferința din Paris în ceea ce privește dezlegarea acestei daraveli“. Negri porni imediat o energică acțiune pe plan diplomatic spre a combate poziția guvernului otoman. „Am spus totdeauna la toată lumea — îl informa pe Iancu Alecsandri, colegul său de la Paris — că nicidec guvernul nostru nu va consimți ca această chestiune să fie hotărîtă de alții decît de noi înșine și nicăieri decît în țară la noi... căci dacă sîntem autonomi înlăuntrul țării, așa cum au stipulat puterile ele însele, apoi ce este mai înlăuntrul țării decît pămîntul ei înseși — a cărui cincime e pradă jafului cîtorva popi greci cu nepoții și nepoatele lor, de două veacuri, în timp ce noi umblăm

prin noroaie pînă la genunchi prin orașele noastre, nu avem șosele etc., etc. ?”¹

În realitate, Negri, știind bine că patriarhiile interesate nu vor accepta trimiterea unor delegați în Principate pentru a trata aici problema, convins, pe de altă parte, că întrunirea în jurul mesei rotunde nu se putea încheia decît cu invocări de noi pretexte avocățeste din partea călugărilor, nu făcea, de astă dată, decît să tergiverseze el însuși lucrurile, spre a cîștiga timp în vederea pregătirii unei lovituri ce urma să fie dată la momentul potrivit. Simțind că oportunitatea loviturii premeditate se apropie, el îl îndemna pe Cuza să se pregătească pentru secularizare. La 1 iunie 1863, îi scria domnitorului : „Trebuie secularizate în toată puterea cuvîntului averile mănăstirilor, tot așa precum au fost ele secularizate prețutindeni în Europa, unde erau adevărate proprietăți ale bisericii și nu o uzurpare și o cîrciumărire ca la noi“. Secularizări se făcuseră, într-adevăr, în vremea aceea, în multe state din Europa, în Rusia și chiar în unele locuri din interiorul fruntariilor imperiului otoman. O măsură similară a guvernului român nu putea fi, deci, socotită ca ceva surprinzător. Trebuia numai ca acest guvern să aibă energia și cutezanța de a o pune în aplicare. Cînd în fruntea guvernului de la București fu adus Kogălniceanu, chestiunea nu mai implica șovăiri. Numai la o săptămînă de la deschiderea noii legislaturi din decembrie 1863, Kogălniceanu prezenta Adunării, în ziua de 11 decembrie, cu prilejul primei aniversări a proclamării Unirii definitive, legea pentru secularizarea averilor mănăstirești.

Patriarhul de la Constantinopol protestă cu vigoare împotriva acestui act, determinînd guvernul otoman să-i notifice lui Cuza (la 13 ianuarie 1864) că Sublima Poartă „consideră votul (Adunării române, n.n.) ca nul și neexistent“. Alături de Turcia era și Anglia.

¹ B.A. Republicii Socialiste România, ms. 5748, p. 44—45 (În privința evaluării exacte a suprafeței domeniilor respective — cam a noua parte din suprafața rurală a țării — vezi : C. C. Giurescu, *Suprafața moșilor mănăstirești secularizate la 1863, Studii*, XII, 1959, nr. 3 și Virgil Cîndea : *Secularizarea domeniilor închinete*, în *Lumea*, nr. 28 (89) din 8 iulie 1965.)

Ca o ultimă încercare de a răsturna decizia guvernului lui Cuza, se hotărî întrunirea unei conferințe a ambasadorilor marilor puteri, care se și deschise la Constantinopol în ziua de 2 mai 1864, cu cîteva ceasuri înainte de a ajunge acolo vestea despre lovitura de stat de la București. Patriarhiile interesate își legau de această conferință cea din urmă speranță a lor. Discuțiile durară cîteva luni. Se formulară iarăși proteste, se foloseau tot felul de ter-tipuri, se rosteau tot felul de calomnii la adresa guvernului român, în timp ce lucrările târăgănu spre a se evita o hotărîre finală. Negri, întors repede de la București, unde luase parte la pregătirea actului de la 2 mai, se afla în inima focului concentric al forțelor adverse. A trebuit, după cum singur mărturisea, „să alerg mai mult decît am alergat totdeauna de cînd sînt aici, la Constantinopol“, pentru apărarea acestei afaceri pe care — îi scria la 17 septembrie 1864 lui Cuza — „Măria Voastră a avut o dată mai mult dreptate s-o califice drept foarte aspră. Totuși — adăuga el — eu continui să sper că o vom termina în folosul nostru, dar pentru asta trebuie să nu ne lăsăm de loc și nici să ne pierdem răbdarea — ambele lucruri fiind cu totul de resortul meu“.

Susținută de ambasadorii Franței și Rusiei, România obține un prim cîștig de cauză prin impunerea în plenul conferinței a principiului că secularizarea nu mai poate fi întoarsă din drum, rămînînd ca patriarhiile expropriate să accepte primirea unei despăgubiri de 150 000 000 piaștri turcești (93 000 000 lei), sumă enormă pentru bugetul de atunci al țării. Patriarhii respinseră și această ofertă, spunînd că „ei consideră propunerea de despăgubire ca cea de pe urmă insultă“ și că „nu-și pot permite a se mulțumi cu o despăgubire“. Totuși, în cele din urmă se văzură siliți să se supună hotărîrii conferinței, cerînd însă ca suma să fie sporită după ce o comisie internațională constituită ad-hoc va face evaluarea pe baza documentelor istorice și a cercetărilor asupra averilor secularizate. Era o diversiune de ultim moment, căci în realitate ei se eschivau de la a produce documentele invocate, conștienți că acestea nu erau în favoarea lor. Cînd li se ceru să vină cu ele în fața comisiei, patriarhii pretextară că nu le mai posedă, deoarece, spuneau ei, „poliția din Bucu-

rești a spart lăzile mănăstirilor cu toporul, în 1863, și a ridicat toate actele“, ceea ce era o minciună sfruntată. Negri nu ezită să-i demaște pe loc. El declară că „dacă reprezentanții Locurilor Sfinte refuză prezentarea documentelor, o fac numai fiindcă nu le pot înfățișa“. Totodată, el dă o fugă la București, mobilizează toate forțele ministerului cultelor și în câteva zile și nopți strânge un imens material documentar cu care se întoarce la Constantinopol, unde, printr-o muncă încordată, împreună cu colaboratorii de la legatie, redactează și tipărește acel vast *Mémoire avec pièces justificatives présenté à la commission internationale pour les couvents dédiés*, pe care-l depune în iunie 1865 pe masa ambasadurilor. „Acest memoriu — îi scria la 7 iunie 1865 lui Iancu Alecsandri, căruia îi trimitea un exemplar — a fost făcut într-o asemenea grabă că a trebuit să-l tipăresc la patru tipografii diferite, bucată cu bucată. Am lucrat la el 16 zile, fără a ieși o singură clipă din camera mea și am avut, după cum poți să-ți închipui, mari greutateți să transpun în limba franceză toate aceste hîrtoage românești de care m-am depărtat cît mai puțin mi-a fost cu putință de textul original“. După elaborarea și înaintarea acestui memoriu, îi comunica apoi lui Cuza că „nu mai am nimic altceva să le prezint (ambasadurilor n.n.) pentru ca această interminabilă afacere să intre, în sfîrșit, în faza ultimă“.

Ambasadorii, în fața masivului memoriu cuprinzînd o întreagă arhivă relativă la istoricul mănăstirilor în cauză, a averilor lor și a modului cum intraseră în stăpînirea egumenilor greci, s-au declarat dezarmați și l-au invitat pe Negri să le facă un rezumat și să formuleze concluzii. El însă a evitat să tragă concluzii, afirmînd că „afacerea e terminată și nu mai are nevoie de așa ceva“. Ultima lui propunere era doar ca despăgubirea de 150 de milioane să fie redusă la 100 milioane, în timp ce sir Bullwer opina ca ea să fie ridicată la 200 milioane, iar ambasadorul Prusiei, Bismarck, pretindea ca „românii să-și ungă cheile (de la tezaure) ca să se deschidă mai ușor“.

Despăgubirea, fixată și rămasă în cele din urmă la 150 de milioane, nu putea fi vărsată din vistieria tînărului stat român, care trecea, și așa, prin mari dificultăți financiare. Guvernul englez se oferi să acorde imediat

României un împrumut egal cu o treime din această sumă, urmînd ca restul să fie acoperit cu împrumuturi din Franța, Germania și Austria, în schimbul acaparării de poziții economice în România. Negri a și depus un aconto de 6 000 000 lei la o bancă otomană, întrucît călugării greci nu voiau să accepte nici acum această ofrandă. Ei sperau într-o conjunctură favorabilă, cînd ar putea să întoarcă lucrurile înapoi, dar cum așa ceva nu s-a mai întîmplat, pînă la urmă România n-a mai plătit nimic, iar toată chestiunea a fost considerată închisă pentru totdeauna.

Negri, atunci cînd cerea reducerea despăgubirii, își dădea seama, desigur, de situația nouă ce se crea. Țara scăpa de o aservire seculară față de imperiul otoman și patriarhiile ortodoxe, dar era amenințată să cadă acum victimă unei alte aserviri : a bancherilor străini. Lungul șir de înfăptuiri cărora le-a consacrat întreaga sa energie, se încheia pentru el aici cu o dublă dezamăgire : aceea de a fi martorul detronării lui Cuza, primul domnitor al *României* și omul care întruchipa simbolul năzuințelor de veacuri ale poporului, și aceea de a vedea că toate străduințele celor ce luptaseră pentru constituirea și propășirea unui stat nou, erau întunecate de alte perspective decît acelea dorite de ei.

Această dublă tristețe avea să planeze — mărturisită sau nu, dar fără îndoială mereu prezentă — asupra ultimilor zece ani, de o semnificativă resemnare, ai vieții lui Costache Negri.

Capitolul XII

CONSECVENT CU EL ÎNSUȘI

1

La 3 noiembrie 1865, Baligot de Beyne, secretarul lui Cuza, îi scria lui Bordeanu, la Constantinopol : „Printre oamenii pe care Alteța Sa îi onorează cu deplina sa încredere și pe care ar vrea să-i consulte, eu nu văd în total decît trei sau patru persoane. După spusele Prințului însuși, aceștia sînt d-nii Negri, V. Alecsandri, prințul Cantacuzino și eu. Prințul n-are alți confidenți ai vederilor sale politice“¹. Ce puteau face însă patru oameni, ei înșiși răzlețiți în diverse colțuri ale lumii, împotriva camarilei de la palat și a reacțiunii ce urzea în umbră planurile ei diabolice? Domnitorul s-a văzut nevoit să dezarmeze și să-și aștepte cu resemnare soarta. Dar acțiunea conjuraților de la 11 februarie 1866, care pune capăt în chip fulgerător zbuciumatei domnii de șapte ani și o lună a lui Alexandru Ioan Cuza, a fost mai brutală decît și-ar fi închipuit cineva. Ca într-un final de tragedie shakespeariană, conjurații, aleși dintre oamenii din apropierea domnitorului, au pătruns în noaptea aceea de iarnă pe coridoarele palatului, păzit, afară, de soldații lui Cuza, l-au sculat pe acesta din somn, l-au pus să-și semneze abdicarea — ceea ce el a făcut fără opunere — și întreaga guvernare a fost schimbată în decurs de cîteva ore, fără să se audă o singură detunătură de pușcă și fără să se facă cea mai mică zarvă. În dimineța zilei de 11 februarie, țara se trezi în fața unui fapt împlinit. Atribuțiile

¹ B.A. Republicii Socialiste România, ms. 4862, f. 277.

domnitorului fură preluate de o locotenență domnească formată din trei persoane (Lascăr Catargiu, conservator, Nicolae Golescu, liberal, și N. Haralambie, colonel în garda palatului, reprezentând armata), fără ca nimeni să știe în clipele acelea unde se află și ce s-a întâmplat cu Cuza. El era expedit, în grabă și în mare taină, peste hotare, de unde nu se va mai întoarce niciodată...

Locotenența domnească însărcină imediat cu alcătuirea guvernului pe Ion Ghica. El își alege colaboratori dintre reprezentanții celor două grupări, burghezia „radicală” și boierimea conservatoare, ca un corolar al străduințelor monstruoasei coaliții de a ajunge la putere și a răsturna, în sfârșit, regimul politic instaurat de Cuza. Se trecea fără echivoc la instituirea statului burghezo-moșieresc.

Prima grijă a guvernului a fost să trimită delegații în capitalele europene, și în special la Paris, spre a vesti „victoria” și a cere numirea unui prinț străin în funcțiunea de domnitor. Ceea ce se și întâmplă peste trei luni, prin aducerea „frauduloasă” în țară a lui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen (o rudă a regelui Prusiei, rudă mai îndepărtată, după mamă, și cu Napoleon al III-lea), și prin precipitata lui investire ca domnitor. În schimbul instalării pe tron a acestui vlăstar al dinastiei prusace, reprezentanții noului stat burghezo-moșieresc erau obligați să înfeudeze țara capitalului străin, lucru pe care-l făceau de altfel într-un consens general spre a-și promova interesele lor de clasă.

www.ziuaconstanta.ro

★

Aflat încă în exercițiul funcțiunii sale oficiale de la Constantinopol, Negri n-a fost cîtuși de puțin surprins de evenimentele din februarie. Îl cunoștea bine pe Cuza, urmărea îndeaproape toate zvîrcolirile reacțiunii și văzuse lipsa tot mai vizibilă de energie a șefului statului, așa încît se aștepta la un deznodămînt fatal. Însuși gîndul de a interveni și de a încerca să ridice moralul domnitorului, așa cum făcuse adesea, i se părea acum de prisos. Cuza ajunsese la capătul rezistențelor, nimic nu-l mai putea remonta.

Detronarea domnitorului aducea de la sine înlăturarea lui Negri din funcția sa. El nici nu mai așteptă, de fapt, numirea înlocuitorului (Al. Golescu) și chiar în momentul când află despre cele petrecute la București se pregăti să părăsească, în sfârșit pentru totdeauna, Constantinopolul. Ca unul ce rămăsese pînă în ultima clipă alături de Cuza, n-ar fi fost exclus să i se rezerve soarta acestuia, adică să i se interzică șederea în țară. Totuși, așa ceva nu s-a întîmplat. În schimb, părăsind postul de la Constantinopol, Negri refuză în mod demonstrativ să mai ia vreun contact cu noul guvern, retrăgîndu-se, modest și fără vîlvă, în casa de la Tg. Ocna, unde și-a impus de bună voie un fel de exil intern pentru tot restul vieții. Hotărîrea lui nestrămutată de a nu mai lua parte la nici un fel de activitate publică indică, în primul rînd, dezaprobarea profundă manifestată față de noile stări de lucruri — dezaprobare egală aproape cu o negare — și abia în al doilea rînd reactualizează vechea lui dorință de a se retrage pentru totdeauna din viața politică. Acum sosise, în fine, timpul să-și realizeze această dorință !

Cu toate acestea, Negri lăsa în urma lui o activitate ce nu putea fi anulată dintr-o trăsătură de condei, și, în iureșul pasiunilor politice din acel moment, numele lui nu putea fi uitat cu ușurință. După detronarea lui Cuza, el era cel dintîi dintre foștii demnitari ce puteau personifica năzuințele și realizările fostului regim, fiindcă le slujise și le apăraseră pînă la ultimul ceas, astfel încît era firesc să devină ținta atacurilor surde ale adversarilor de ieri. Dimitrie Bolintineanu, ^{www.ziuaconstanta.ro} el însuși unul dintre oamenii rămași devotați lui Cuza, îi închina lui Negri, în aceste împrejurări, o poezie de zece strofe, intitulată *La Costache Negri*, în care poetul, proslăvind personalitatea și activitatea prietenului său, făcea de fapt elogiul regimului dinainte de 11 februarie, afirmîndu-și totodată propria lui dezaprobare față de oligarhia burghezo-moșierească :

O, Negri ! inamicii a tot ce dă mărire
Și viață României nu-ți vor putea ierta
Că ai luat o parte de lauri la Unire
Prin insistența ta !

.

Nu, noaptea nu își lasă umbra ce ea apucă
Decît cînd e respinsă de soarele ceresc.
Ne trebuie lumină ca noaptea să se ducă !
Cu cei ce o doresc !

În afară de faptul că poezia aceasta exprimă persistența spiritului „cuzist” în vălmășagul evenimentelor imediat ulterioare lui 11 februarie, arătînd în același timp prestigiul de care se bucura Negri în rîndurile celor considerați ca făcînd parte din noua opoziție, ea rămîne, din nefericire, o simplă înșiruire de optimații lirice ale unor oameni prea epuizați ca să mai poată recurge la acțiuni concrete.

Poate că de aici încolo viața lui Negri n-ar mai prezenta interes, decît prin conținutul ei biografic, de ordin strict personal, dacă numele său n-ar fi continuat să circule destul de frecvent în viața politică a țării, chiar și după retragerea sa la Tg. Ocna, de unde „strălucea peste întreaga Românie”, cum spunea Vasile Alecsandri. Nu mai tîrziu decît la 10 iulie 1866, revista orădeană *Familia*, a lui Iosif Vulcan, făcînd un comentariu asupra schimbărilor din România, publica în prima pagină portretul lui Negri, însoțit de o prezentare extrem de elogioasă, ce se încheia astfel : „În prezent, cu strămutarea regimului lui Cuza, C. Negri s-a retras în viața privată. Să sperăm însă că-l vom vedea cît de curînd iarăși pe terenul de activitate. România are multe de împlinit, bărbății cu capacitate să-și ocupe terenul pe care pot face servicii patriei și națiunii”.

Dar Negri, stabilit în „munții lui”, cum îi plăcea să spună, luase hotărîrea absolută de a nu colabora sub nici un motiv și sub nici o formă cu noul regim. Făcea aceasta nu dintr-un orgoliu mărunț de demnitar demis și paraponisit, ci dintr-o consecvență principială dusă pînă la ultima expresie. Adversar constant al ideii de a se instaura în țară o monarhie ereditară cu un prinț străin — oricine ar fi fost și de oriunde ar fi venit el — Negri nu putea deroga de la acest principiu nici măcar după ce evidența îi demonstra că fusese învins în această direcție. Afară de asta, el își legase numele de o perioadă eroică a luptelor pentru progres social și regenerare na-

țională, se confunda pînă la identitate cu regimul și cu personalitatea lui Cuza, astfel încît seriozitatea caracterului nu-i putea îngădui să-și renege vechile credințe, prieteni și convingeri de dragul unor atribuții noi ce i s-ar fi oferit. Sînt, în plus, indicii să credem că Negri, conștient de lipsa de popularitate a noului regim și de aspirațiile maselor ce-și păstrau nealterată simpatia față de fostul domnitor, nutrea încă iluzia revenirii lui Cuza pe tron și atunci el ar fi renunțat, desigur, încă o dată la izolarea sa spre a-l servi pe alesul țării din ianuarie 1859¹.

2

În ciuda izolării ce și-o impusese și cu toate că era privit ca un om ce nu-și dezmințise prin nimic atașamentul față de Cuza, socotit încă un pericol pentru regimul actual, Negri, grație personalității și a reputației de care se bucura, a fost totuși solicitat cu stăruință să reintre în viața politică. Toate încercările au rămas însă fără efect. Însuși Carol de Hohenzollern, în dorința de a-și apropia oamenii regimului anterior, pentru a slăbi astfel opoziția și a-și consolida situația proprie, a căutat, chiar de la început, să-l cîștige de partea sa și pe Negri. În prima lui călătorie întreprinsă în 1866 prin Moldova, cu scopul de a potoli spiritele, ce nu-i erau de loc favorabile în această parte a țării, Carol s-a abătut în mod special la Tg. Ocna, spre a-l cunoaște și a sta de vorbă cu Negri.

Prințul a fost primit cu amabilitatea și eticheta familiare unui om destul de frecat cu regulile protocolului, și a fost găzduit o noapte în casa de pe malul Trotușului,

¹ Despre popularitatea lui Cuza, după detronare, găsim un indiciu prețios și în însemnările scriitorului rus Grigore Petrovici Danielevski, care, în trecere prin România spre Budapesta, la 11 iunie 1866, observa că la Galați „în vitrinele fotografiilor lîngă portretul nefrumosului prinț Carol de Hohenzollern s-au pus portretele lui Cuza și al soției sale”. Vezi : Anton Oprescu, *Un călător rus la noi în 1866*, *Revista istorică*, XVIII, nr. 1—3, 1932.

dar totul s-a redus la atît. Negri nu făcu nici cel mai mic gest de natură a da o cît de slabă speranță intențiilor oaspetelui său. Carol, edificat sau nu asupra caracterului integru al interlocutorului său, fu în orice caz plăcut impresionat de personalitatea lui Negri și nu abandonă terenul.

Peste cîteva luni, Negri a fost desemnat, fără știrea lui, senator la colegiul II din partea orașului Piatra Neamț. Aducîndu-i-se la cunoștință faptul, el trimite, la 6 februarie 1867, o scrisoare lui Iorgu Roset-Roznovanu, prefect de Piatra, prin care mulțumește, din pură complezență, pentru cinstea ce i s-a acordat, dar declarînd că „din pricina unor împrejurări private, mă văd silit, cu mare părere de rău, a nu putea răspunde la încrederea ce a binevoit a avea în mine acel onorabil colegiu“¹.

Încercările de a fi scos din izolare nu s-au oprit aici. La alegerile din 1869 a fost solicitat să-și pună candidatura la Bacău, dar el a refuzat din nou. Atunci, fără a i se mai cere avizul, e trecut pe lista candidaților orașului București, unde este ales deputat. Invitat în mod oficial să ia parte la ședințele Camerei, Negri se menținu pe aceeași poziție intransigentă de a nu răspunde la apel. Ceva mai mult, el nici nu adresă măcar explicația cuvenită forului conducător al Camerei — semn că evita o corespondență oficială cu acesta — ci își formulă refuzul printr-o scrisoare înmînată lui Alecsandri, care deveni astfel purtătorul de cuvînt al poziției prietenului său. Această scrisoare, deși adresată lui Alecsandri, era de parte de a avea tonul familiar al corespondenței dintre ei, dimpotrivă avea un caracter semioficial și fusese întocmită anume spre a fi comunicată mai departe de poet, ca răspuns la invitația de a lua loc în rîndurile deputaților :

„Domnule Alecsandri, — Dumitale îți pun sarcina de a arăta domnului președinte al Consiliului că pe cît m-am simțit înalt onorat cu alegerea mea de deputat, în însăși capitala țării noastre, cu atît rămîn și întristat de a nu putea răspunde la a ei încredere, atît de falnică pentru mine. — S-ar părea că rămîn asemenea îndărăt și în da-

¹ Arhivele de Stat din Iași, ms. mapa Negri.

toriile mele, ca ale fiecărui către țara întreagă, dar destul m-am zbuciumat și eu în timpul trecut și astăzi nu-mi rămîne decît a face loc altora nu numai cu călduroasă dorință pentru binele obștesc, dar mai tineri, mai cu știință de lucrurile prezintelui și mai cu bună sănătate decît mine. C. Negri“.

Scrisoarea, citită de Alecsandri în ședința Adunării deputaților de la 12 mai 1869, fu interpretată de oficialitate nu ca un refuz, cum era de fapt, ci ca o simplă expresie de „modestie“. Opoziția interveni însă prompt și înfățișă lucrurile în adevărata lor lumină. La 21 mai, ziarul *Traian*, publicînd scrisoarea și comentînd gestul lui Negri, scria : „Iacă pentru ce afirmăm încă o dată că, cu toate bolmoșirile de *distinsă modestie* ce guvernul vrea să pună în locul refuzului net al d-lui Negri, acest bărbat nu va veni în Adunare. Solidar nu se va face, nici în ruptul capului, cu monstruozitățile de care s-au făcut culpabili guvernul cu docta sa companie. La bătrînețe, C. Negri nu se va face *manta de vreme rea*... S-or face alții, el nu !“

În cele de mai sus se făcea aluzie și la Kogălniceanu care, deși numit ministru de Carol, devenise ținta atacurilor pornite și din stînga și din dreapta. Dar el înfrunta, cu energia temperamentului său, fulgerele, injuriile și calomniile, atît ale presei liberale cît și ale celei conservatoare, fără să se lase intimidat. Și deși Negri, sentimentalul speriat de înveninările politicianismului, îl căina într-o scrisoare către Alecsandri, dezaprobind felul cum „frații noștri de peste Milcov“ îl tratează pe „vechiul nostru prieten“, acesta, în ceea ce-l privea, știa să riposteze cu vigoare și să-și domine adversarii prin curajul și prin forța geniului său politic și oratoric.

Totuși, Kogălniceanu se simțea singur în mijlocul „doctei companii“ guvernamentale. El era conștient că rolul paradoxal ce și-l asumase în „politica lui rafinată“, cum spunea Negri, era prea mare față de posibilitățile unui singur om, fie el și unul de talia sa. De aceea, la sugestiile date de șeful statului, încercă să-și întărească partida, făcînd apel la ajutorul vechilor săi prieteni moldoveni. Printre aceștia, Negri figura în fruntea listei.

Kogălniceanu nu șovăi să facă un demers și, la începutul lui 1869, îi trimisese lui Negri, în numele șefului guvernului, Dimitrie Sturza, următoarea telegramă : „Dragul meu, nu vrei să pui umărul alături de noi ? Avem nevoie de un ministru al lucrărilor publice. Știu că pe vremuri brânza aceasta îți plăcea. Dacă ai păstrat acest gust, există destule treburi pentru activitatea ta. Porturi, drumuri de fier, șosele naționale și județene. Îți oferim totul. Vino deci și ne dă un sprijin. Dacă ai ști cât de fericiți am fi să te avem de coleg“.

La această propunere, Negri răspunse (8 februarie 1869) printr-o scrisoare amănunțită, ce poate fi considerată ca o expunere de principii, atît în ceea ce privește atitudinea sa față de moravurile politice actuale, cît și a conștiinței despre aportul personal depus în diverse împrejurări ; ea este în același timp o demascare, nu lipsită de o incisivă ironie, a parlamentarismului burghez :

„Iubite Kogălniceanu, iată ce ți-am făgăduit a-ți scrie : Sînt mîhnit și speriat de zădărnicia rezultatelor parlamentarismului nostru : o neconținută pierdere de timp în lupte sterile, o perpetuă substituire a individualității în locul treburilor publice, o reciprocă înverșunare — într-un cuvînt, numai bătălie între partizi. Dumnezeu mai știe în ce țel ; dar spre marea dramă a țării. Pe de altă parte, cu decurgerea învederată din o așa stare de lucruri, văd asemenea pe toți miniștrii cu pușca la ochi nemaiavind a face alta decît, ca-n fața dușmanului, de a se apăra în contra interpelărilor și a discuțiunilor de tot felul, care, 9 părți din 10 nu produc alt beneficiu, decît exercițiul unei retorice plină de flori negreșit ; dar în roade puțin producătoare. (...) Așadar, mă rezum și zic că în situația de astăzi, unde mi se pare că patima domnește asupra cuminenței, unul ca mine nu face doi bani la ocîrmuire.

Afară de asta, am luptat de ajuns în contra bătrînilor noștri, și tu și eu și toți amicii noștri de atunci, pînă ce i-am dat afară din privilegiile lor, căci așa cere imperios timpul nostru, am împins cu toții pe neprețuitul Grigore Vodă la eliberarea robilor, la unire și la multe altele — am văzut sub Cuza Vodă unirea făcută, marea gloată, pînă atunci dezmoștenită, în sfîrșit împrumutată, pochii greci înapoiți de unde au venit, atîrnarea noastră de turc

un simplu cuvînt deşert şi numai diplomatic, comuna, adică dreptul fiecăruia de a se ocîrmui în casa sa, aşezată. Şi cam la toate astea împingînd şi eu cît am putut, de asemenea rezultate mă aflu astăzi mulţumit ; dar şi obosit.

Şi apoi mai am o meteahnă. Cînd sînt ceva şi undeva, bine, rău, fac din capul meu. Aşa am făcut cu Ghica, aşa cu Cuza. Dar acum, în faţa mulţimii ce cu drept cuvînt trebuie să-ţi scruteze actele, nu mai poate fi aşa, nici să pretindă cineva o încredere ce nu iartă legea.

Pentru aceste cuvinte, iubite Cogălnicene, de cîte ori m-aţi chemat acolo nu am venit...¹

Cu toate că refuzul lui Negri de a primi postul de ministru ce i se oferea era limpede şi categoric, Kogălniceanu, presat de sus, reînnoi propunerea. El telegrafiază încă o dată la Tg. Ocna : „Primit scrisoarea, e o admirabilă piesă de literatură politică. Am dat-o prinţului să o citească. Scrisoarea ta l-a fermecat în aşa măsură prin bunul simţ şi stilul ei, că Alteţa Sa ar dori şi mai mult să te vadă, măcar din timp în timp, la Bucureşti, în preajma sa. — Ascultă, dragă prietene : nu vrei să vii să ne dai concursul cel puţin la Cameră ? Oraşul Galaţi te cere cu aplauze. Te asigur că în noua Cameră vei întîlni cunoştinţe apropiate şi dragi, între alţii sper că Vasile Alecsandri, dată fiind gravitatea situaţiei, se va hotărî să părăsească provizoriu retragerea sa de la Mirceşti². Răspunde-mi repede şi afirmativ, Kogălniceanu“.

La 14 martie, Negri îşi întăreşte refuzul printr-o nouă scrisoare (în limba franceză) :

„Iubite Kogălniceanu, ți-am explicat în precedentă mea scrisoare cele cîteva motive capitale ce mă fac să stau cuminte la Ocna. Dar cum văd prin cele ce îmi scrii acum iar, că ele nu te-au convins de loc, nu-mi rămîne decît să-ţi spun ceea ce urmează : Iată zece ani la rînd de cînd sînt în afara trebilor active ale ţării, la care n-am

¹ G. G. Mironescu, *O scrisoare a lui Constantin Negri*, Bucureşti, 1941.

² Alecsandri, la insistenţele lui Kogălniceanu, acceptă, într-adevăr mandatul de deputat, dar numai de hatîrul prietenului său. Abia în 1872 el intră în relaţii cu palatul, ca poet. Pînă atunci îşi păstrează rezervele pe plan politic.

mai luat parte nici în minister, nici în adunări. M-am dezvățat deci de meserie, ca să spun adevărul adevărat ! Și apoi, lumea noastră și-a văzut de drumul ei în această perioadă încît, dacă aș ieși din bîrlog, aș păți ca omul din fabulă, care, după patruzeci de ani de somn, se pomenește cu desăvîrșire stingher. Vechile mele relații politice întrerupte fiind, nu cunosc pe nimeni și nici nu sînt cunoscut de noua lume bățăioasă de astăzi. Ce-aș fi eu dar în vîltoarea parlamentelor noastre actuale, unde primul Demostene venit m-ar strivi cu limbușia lui modernă nu mai mult decît în cursul unei singure ședințe ? O vechitură neputincioasă. — Înțelegînd bine asta, mă consacru, la apusul micii mele stele, lucrurilor mai potrivite cu situația mea prezentă. Sînt consilier comunal și epitrop la spitalul din mica mea urbe — și cu asta, mulțumit că pot aduce unele servicii. — Ceea ce-ți spun aici, nu este nici exces de modestie paraponisită, nici trufașă fanfaronadă — e pur și simplu o apreciere a vremurilor și a mea însumi pe care o socotesc justă, chiar de-ar fi să pară prea naivă unor spirite mai tari ca al meu...“¹

Fără îndoială că toate aceste pagini sînt pline de adevăr. Negri, la vîrsta de 57 de ani, se considera o „vechitură neputincioasă“ față de oamenii noi intrați în arena politică a țării, și recunoștea aceasta fără mîhnire, ba chiar cu un sarcasm foarte fin, nu lipsit de un pronunțat sentiment de automulțumire pentru activitatea lui din trecut. Totuși, corespondența purtată cu Kogălniceanu în împrejurările acestea nu exprimă întregul adevăr. Cele două scrisori, veritabile „piese de literatură politică“, deși atestă în mod limpede atitudinea lui Negri față de oamenii și moravurile politice noi, ele nu spun totul. Prin faptul că erau adresate unui „oficial“, unui membru al guvernului, autorul lor se ferea să împărtășească, chiar și unui vechi prieten, toate gîndurile și sentimentele lui din acel moment. Scrisorile sale ar fi putut cădea — așa cum s-a și întîmplat — și sub alți ochi decît ai aceluia căruia îi erau adresate și, ca atare, nu era prudent să depășească o anumită limită pînă la care îi era îngăduită sinceritatea.

¹ G. G. Mironescu, *Contribuțiune la biografia lui Constantin Negri*, București, 1939.

Le 23 mars 1860 Stamboul

Ma bien chère Josephine

J'ai reçu ta bonne lettre
et elle m'a fait un bien
grand plaisir, en voyant
d'abord que tu ne m'oublies
pas et puis que ton voyage
s'est bien passé. Les nouvelles
que tu me racontes de ma
petite fille me font croire,
sur ta parole, que c'est
un prodige de la nature.

Scrisoare Negri
cătře Josefina

Albela

29 octombrie 1860
10 noiembrie

Mă veți pot aștepta imediat ca
să nu am putut scrie. A mi ați
adresați, așteptându-mă de corespondență
de la 30 august până acum.

Albela, înțeleg că aveți scris a
momentul spanchi de totă lumina
unui telegramă la domnișorul care
am promis la bisca, idem alții
când mi se întorc în principatul
Munt.

Ore care ar fi fost felul Albela
Vătre pomenind-mă de acea depre
la ați fi scutit se găsesc în
seriosul la o comunicație intimă
o preschimbare de idei se pot
prima la debitorii daniel mîntu
raportări se rare trebuie se fie
primare inspirate de sentimente
de franchețe și loialtate re albela
Vătre înscrisă în scrisă înconstanță
Jusu Albela, un aza caru...

Scrisoare Negri
cătře Cuza

Costache Negri spre
sfârșitul vieții sale

Casa lui C. Negri din Tg. Ocna. (A fost distrusă
în timpul primului război mondial).

În realitate, el refuza colaborarea cu regimul prințului prusac, dar își învăluia refuzul într-o formulare subtilă ce mergea pînă la autoironizări, spre a face și mai aspră critica aruncată regimului. Pe de altă parte, Negri păstra încă speranța că poate Cuza se va întoarce într-o zi în țară, și nu era cazul ca acum, cînd numele fostului domnitor era pus la index, să-și manifeste prea fățiș ideile.

3

Că Negri nutrea astfel de speranțe în legătură cu Al. I. Cuza, reiese din faptul că la puțină vreme după corespondența cu Kogălniceanu, el făcu, în vara lui 1869, o călătorie în Austria, unde este probabil că a luat contact cu fostul domnitor din pribegie. Această călătorie a fost întreprinsă sub pretextul unei chestiuni familiale. „Am fost pînă la Salzburg — îi scria Josefinei după ce s-a întors acasă — unde am așteptat pe tînărul Mihai Jora (un nepot, n.n.) pe care în sfîrșit l-am adus în țară, după cum știi. Am trebuit să fac călătoria asta pentru a pune capăt neliniștei ce-o producea soriei mele Catinka prelungirea șederii lui Mihai în străinătate“. Dar în aceeași scrisoare îi mai dădea Josefinei o explicație nu lipsită de interes : „Ultima oară a trebuit să vă părăsesc în grabă, fiindcă domnul Baligot, care trebuia să-mi trimeată pe Mihai, mă aștepta la Viena și își amînase deja cu 10 zile plecarea lui la Paris“.

Plecaser, așadar, „în grabă“ de lîngă fiica sa, unde se afla în vizită, la Iași, fără să-i spună în prealabil acesteia cu ce scop, și se întîlnise în Austria cu Baligot, secretarul lui Cuza. Nu se întîlnise însă, oare, și cu însuși Cuza ? N-a discutat cu el, atunci, proiectul revenirii în țară ? Lucrul pare foarte probabil, mai ales că la puține zile după aceea, în București circulau zvonuri neliniștitoare. Ion Ghica îi scria, impacientat, lui Dimitrie Sturza, exact în perioada călătoriei lui Negri la Viena : „Se vorbește despre apropiata întoarcere a lui Cuza, ba chiar au și început să scrie despre asta : unele jurnale au publicat telegrame din Viena anunțînd plecarea lui Cuza pentru

nu știu ce loc și intenția de a apare în curînd în nu știu care punct al Moldovei de jos (aluzie, desigur, la Tg. Ocna, n.n.). Fapt e că cuziștii sînt mai bine instalați decît erau în 1865 ; să ne ferească Dumnezeu... Eu unul mă aștept ca acești oameni să ne facă festa... Dacă prințul Carol ar muri acum, Cuza ar fi chemat de îndată”¹. În același timp, Hasdeu, un anticarlist înveterat, fiind acuzat el însuși la un moment dat că s-a dus la Viena spre a-l înfrîna pe Cuza, scria în *Columna lui Traian* (la 30 martie 1870) : „România se întoarce cu încetul la aspectul ei din 1865. Cine mai lipsește încă ? Va reveni și acela !...”

A urmat ceea ce se știe : Cuza a fost ales deputat, în 1870, în absența lui din țară, două sate s-au răsculat invocîndu-i numele. Pe de altă parte, Baligot se dusesse la Paris nu ca să se plimbe !... Toate acestea se petreceau tocmai în momentul cînd Carol, încolțit de mari dificultăți politice, intenționa să abdice. Evenimentele internaționale au schimbat însă cursul lucrurilor. După prăbușirea celui de-al doilea imperiu francez, ca urmare a războiului franco-german, și ridicarea Prusiei la rangul de principală putere militară și diplomatică, Cuza a fost nevoit să facă, la Paris, o declarație oficială că renunță definitiv și pentru totdeauna la tronul României. Carol își consolida situația dinastică, prin eliminarea, cu ajutorul Prusiei, a pericolului prezentat de exilatul Cuza.

Între timp, încercările de a-l scoate pe Negri din birlogul său n-au conținut. În vara lui 1869, Kogălniceanu îi oferise o misiune pe cît de modestă, pe atît de plăcută pentru fostul amator de călătorii : să facă parte din comisiunea pentru delimitarea liniei de frontieră dintre Muntenia și Austro-Ungaria. Negri a acceptat această sarcină mai întîi fiindcă era vorba de o chestiune de ordin național, și în al doilea rînd fiindcă avea prilejul să cunoască o parte a peisajului țării pe care n-o vizitase niciodată. Împreună cu ceilalți doi membri ai comisiunii, colonelul Pencovici și Panaite Donici, el a străbătut lanțul Carpaților Meridionali, de la Vîrciorova pînă în munții

¹ V. Slăvescu, *Correspondența lui Ion Ghica cu Dimitrie Sturza* (1860—1880), Acad. Rom. Mem. Secț. Ist. Seria III, Tom. XXV (1943).

Vrancei, vizitînd toate localitățile și monumentele istorice din această regiune, punînd aceeași pasiune și abnegație în executarea misiunii ca ori de cîte ori avusese de rezolvat o problemă ce angaja ființa țării. La sfîrșitul lucrării, după vreo trei luni de colindări, cei trei membri ai comisiunii au coborît în Brașov, vizitînd școlile românești de acolo, unde Negri a adresat profesorilor și elevilor cuvinte pline de „învățăturile cele mai frumoase”¹.

Aceasta a fost ultima misiune oficială a lui Negri, acceptată cu dragă inimă datorită obiectului ei, iar faptul că a îndeplinit-o, dovedește o dată mai mult că retragerea de la Tg. Ocna nu era cauzată de oboseala fizică, despre care pomenea mereu, ci de refuzul de a-și relua activitatea pe plan politic...

N-a fost însă și ultima încercare de a fi smuls din izolarea sa. Curînd după aceea, guvernul recurse la o altă stratagemă. În 1870, în urma unor verificări făcute de Curtea de Conturi, se „descoperi” că Negri mai avea de primit din partea statului 1 600 de galbeni (sumă considerabilă) ca rest din apunamentele ce i se cuveneau de pe vremea cînd fusese agent diplomatic la Constantinopol. Beneficiarul acestei neașteptate generozități fu invitat la București să-și ridice banii. Dar Negri, înțelegînd că nu putea fi vorba decît de o încercare de a-l aduce în capitală, răspunse printr-un refuz pe cît de lapidar, pe atît de usturător : „Țara e împovărată de datorii ; nu-i timpul de a o mai îngreuna cu daraveri de-ale mele. Renunț !”

De aici încolo, orice punte era ruptă. Negri nu mai fu niciodată solicitat, cu atît mai mult cu cît, după evenimentele europene din 1870—71, primejdia unei răsturnări dinastice în România fusese înlăturată. Acum, ostracizarea simpatizanților fostului domnitor putea fi făcută pe față ; ei erau dezarmați și cu adevărat neputincioși. Primul care a căzut victimă a fost Dimitrie Bolintineanu. În 1871, Negri fu cutremurat cînd află, la Tg. Ocna, că poetul s-a îmbolnăvit grav și că statul refuza să-i acorde cea mai elementară subvenție pentru îngrijire. Iată-l, pentru prima dată, regretînd „de a fi neputincios părtaș la durerile prietenilor mei”. Regretul se îmbina cu revolta. La 25 fe-

¹ *Arhiva Românească*, IX, I, 1943, p. 194.

bruarie 1871, îi scria lui Zane, prietenul comun : „Am citit cu adîncă mîhniciune ceea ce îmi scrii despre dumneata și Bolintineanu — și mai mult decît totdeauna rămîn înțepenit în trista mea convingere, cum că oamenii de treabă din biata țara noastră, nu numai că sînt înlăturați și nesocotiți, da apoi persecutați și apăsați cu o scîrboasă perseverență“. Și ceva mai jos : „Ia la cazuri ca aceste numai, cu toată filozofia mea, mă surprind dorindu-mi o soartă mai bună!“ Adică el, care era pentru renunțarea la măriri, de data asta „numai“ ar fi vrut să aibă o situație corespunzătoare în stat spre a-i ajuta pe cei căzuți în nenorocire.

În cazul lui Bolintineanu nu putu face altceva decît să-l ajute cu banii proprii. Cu prilejul scoaterii bibliotecii acestuia în vînzare prin loterie, Negri cumpără biletul cu prețul cel mai mare, dar cînd fu înștiințat de rezultatul loteriei și chemat să ridice cărțile, el răspunse printr-o scrisoare către soția lui Zane că „nu pot să mă privilegesc de acel nenorocit mezat făcut în dauna nefericitului nostru prieten Bolintineanu, și că biblioteca va urma să-i rămîină lui“. Peste cîteva luni, Bolintineanu murea la ospiciu, în 1872, în cea mai neagră mizerie. Era primul dintre cei rămași credincioși idealurilor de la 1848 care cădea în aceste condiții. Peste un an (1873), Cuza avea să moară și el în exil, cu nostalgia țării în suflet. În 1880, generalul Magheru murea, de asemenea, complet sărac, într-o cameră de la hotelul Dacia din București. În 1885, Grigore Alexandrescu reedita aidoma soarta lui Bolintineanu. Și seria nu era decît la început... Iar toate acestea, în plină perioadă de „înzestrare“ a stîlpilor statului burghezo-moșieresc, dintre care unii erau chiar foști prieteni intimi ai celor mai sus pomeniți, cu care luptaseră cot la cot în 1848 și în 1859...¹

★

¹ „Alaltăieri am fost în oraș ca să iau parte la licitația pămînturilor statului ; am cumpărat eu însumi o sfoară de pămînt (un petit morceau de terre) lîngă Larga-Ialomîța, de circa 2 500 po-goane ; prețul e destul de convenabil și sper că vînzarea se va confirma“. (Ion Ghica lui D. Sturza, în 1869. Cf. V. Slăvescu, *op. cit.*)

Negri însuși, după refuzurile lui repetate de a lua contact cu noul regim, deveni obiectul a tot felul de șicane, cu urmări mai mult sau mai puțin grave pentru el, dar făcînd parte din aceeași linie de ostracizare oficială. La 25 ianuarie 1871, bunăoară, îi scria ginerelui său că, fără să se aștepte cîtuși de puțin, a fost citat iarăși în fața Curții de Apel din Focșani într-un proces pe care-l câștigase mai înainte la aceeași Curte : „Am ajuns să cred că e o înscenare politică — dar răbdare ! În momentul acesta mă pregătesc să înfrunt din nou și pentru a șaptea oară — dacă țin bine minte — în timp de 5 ani de zile, considerentele justiției. E destul de trist lucrul acesta — nu numai din punctul de vedere personal, dar în general“.

Acest „în general“ exprimă totul. Negri era indignat de felul cum statul înțelegea să se comporte — de răsplătiri nici nu mai putea fi vorba ! — față de oamenii cinstiți ce aduseseră mai înainte servicii importante țării. Cazul personal îl punea mai prejos de „general“. Totuși, sîcieliile oficiale sfîrșiră prin a-l irita și pe el, omul cel mai răbdător și mai conciliant cu putință.

Aici își găsește explicația hotărîrea lui bruscă de a retrage din domeniul public colecția de tablouri depuse la pinacoteca din Iași spre a fi la îndemîna publicului și a elevilor Școalei de Belle-Arte din acel oraș. Era vorba de o colecție cuprinzînd 39 tablouri strînse, după cum am văzut, în timpul tinereții petrecută în Italia. În 1861 depusese această colecție la pinacoteca din Iași, cu gîndul de a o dona definitiv statului și a înzestra astfel patrimoniul artistic al țării cu opere de o reală valoare artistică. Dar statul din 1871, care îl lăsa pe Bolintineanu în mizerie, nu mai era același cu cel din 1861 ! Negri — el însuși persecutat pe diverse căi — nu înțelegea să mai doneze comoara sa artistică unei oficialități compusă din niște oameni ce nu aveau altă grijă decît de a se îmbogăți pe socoteala statului. Ca atare, îl delegă pe ginerele său, Ștefăniță Sturza, să ridice tablourile din pinacotecă și să le țină în păstrare proprie. Era numai o *intenție* a lui Negri de a șicana la rîndul lui statul, căci, pînă la urmă, considerentele de ordin public și patriotic vor învinge și de data asta, însă după pertractări care au durat aproape trei ani.

Biografiile din epoca burgheziei sau cei care s-au ocupat de această chestiune¹ susțineau că Negri a luat hotărîrea de a ridica tablourile din pinacotecă spre a le vinde, fiind constrîns de „greutăți materiale” să facă acest lucru. Afirmatia nu corespunde însă adevărului. Mai întîi, orgoliul personal — căci avea orgoliu, deși nu era cîtuși de puțin vanitos — l-ar fi împiedicat să facă asemenea gest, chiar dacă ar fi fost cu adevărat sărac. Apoi, el nu a fost niciodată atît de sărac, încît să se vadă obligat să valorifice pentru folosință proprie o colecție pe care o hărăzise de la început domeniului public. Mobilul acestei acțiuni era altul : de a *demasca* lipsa de interes pentru artă și cultură a statului ciocoilor și moșierilor. A fost, de altfel, o răfuială exemplară și totodată cel din urmă contact al lui Negri cu oficialitatea vremii. Pe scurt, faptele s-au petrecut precum urmează :

Avizat că proprietarul tablourilor și-a pus în gînd să le retragă din muzeu, Gh. Panaiteanu, directorul pinacotecii din Iași, se duce în grabă la București spre a-l convinge pe ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Tell, să împiedice o asemenea hotărîre, propunîndu-i să cumpere colecția pentru stat. Tell nu fu împotrivă, dar opină ca lucrările să fie mai întîi evaluate, firește la un preț cît mai redus, ținînd seama de „starea financiară a țării”. Panaiteanu îi telegrafiază din București lui Negri, la 26 septembrie 1871, rugîndu-l să-i comunice grabnic prețul tablourilor depozitate la Iași, spre a stărui ca ele să fie cumpărate. Negri, după cîteva zile de chibzuire, răspunde (3 octombrie) tot telegrafic că îl lasă pe el să prețuiască tablourile. Panaiteanu, după o nouă întrevvedere cu ministrul, expedie peste două zile (5 octombrie) o altă telegramă la Tg. Ocna : „Tablourile sînt neprețuite. Sînt pus între Scylla și Caribda, între ciocan și nicovală. Din respect către artă și românism nu cutesc a le prețui singur. Rog scoateți-mă din angara și decideți singur prețul prin telegramă”. La 8 octombrie, Negri răspunde iar, telegrafic : „Vă rog prețuiți dvs. însuși sau cu alți artiști

¹ Vezi A. D. Atanasiu, *Colecția Costache Negri din Pinacoteca din Iași*, în *Arhiva Societății Științifice și Literare din Iași*, 1907.

tablourile, ca unii ce sînteți competenți în asemenea afaceri“.

Panaiteanu se întoarce atunci la Iași, și împreună cu G. Siller, profesor la Belle-Arte și restaurator de tablouri, întocmește catalogul celor 39 pinze, specificînd autorul, titlul, dimensiunile și prețul fiecăreia (catalogul cuprindea nume ca Velasquez, Van Dyck, Veronese, Guido Reni, Carlo Dolce, Salvatore Rosa etc. cele mai multe erau atribuiți, precum și copii după diverși alți artiști), evaluate la suma totală de 114 150 lei.

Primind catalogul astfel întocmit, Negri îl studie și-i trimite lui Panaiteanu, la 28 februarie 1872, o scrisoare, în care, după ce făcea unele considerațiuni asupra valorii artistice a tablourilor, spunea :

„Dar văzînd lista de dimensiuni și prețuri ce mi-ați trimis, scris deasupra cifrelor : *evaluare după starea actuală a țării*, nu mai am nimic de zis, nici despre partea artistică ; iar despre prețuire apoi, absolut nimic. Ce mă cam supără este că mă despart de niște vechi prieteni, pe care i-am tot adunat unul cîte unul de vreo 30 și mai bine de ani. — Însă să înlătur și astă supărare prin o singură condiție, dar nestrămutată : că tablourile să rămîie neclintite totdeauna în Iași — și aceasta admisă, mai ciunțiți prețuirea de Dvs. făcută, pe jumătate. Aș ciunți-o eu singur de tot, căci nu este dorința care îmi lipsește pentru aceasta, dar fac ce pot. — D-le Panaiteanu, acestea zise, vă mai spun una : că singur cu Dvs. voi să am a face și cu alții cu nimene“.

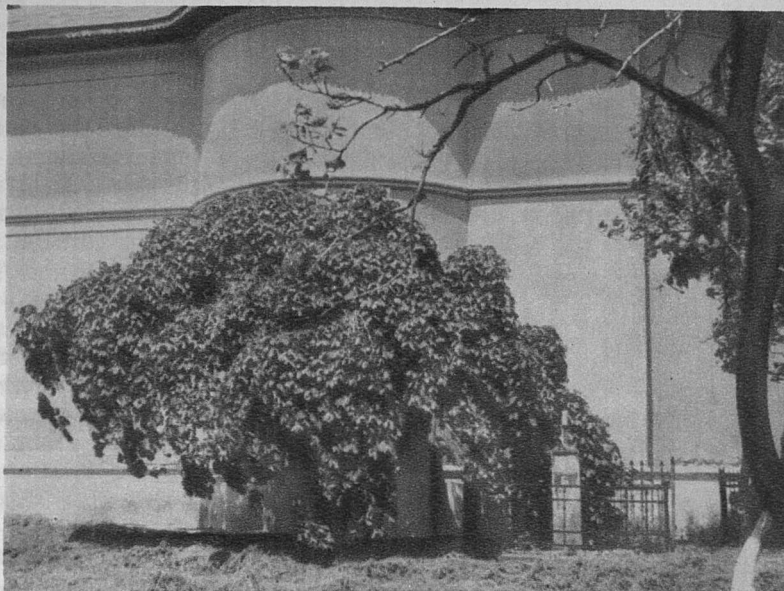
Dar probabil că Panaiteanu, necunoscîndu-l îndeajuns de bine pe Negri, n-a dat destulă atenție ultimului paragraf al scrisorii : „că singur cu Dvs. voi să am a face și cu alții cu nimene“. El, fericit că obținuse încuviințarea pentru vînzarea tablourilor, și încă la un preț redus pe jumătate față de evaluare, înaintă numaidecît un raport ministrului, stăruind ca tablourile să fie achiziționate de stat. Ministrul supuse, la 30 martie 1872, raportul lui Panaiteanu consiliului de miniștri, cu aviz favorabil pentru aprobarea unui credit suplimentar de 57 075 lei pentru cumpărarea colecției, credit ce urma să fie votat de Adunarea Deputaților.

Îmbătat de succes, Panaiteanu se grăbi să-i comunice lui Negri rezultatul demersurilor sale. Dar acesta, cînd văzu unde s-a ajuns, nu consimți sub nici o formă să se „voteze credite speciale“ pentru tablourile lui și folosi prilejul spre a da o lecție indirectă guvernului printr-o ultimă scrisoare, nu lipsită de insinuări la adresa celor de sus, trimisă, la 6 octombrie 1872, directorului pinacotecii :

„După cum v-am spus la Iași, cînd mi-ați arătat oficială primită de la minister, în privința tablourilor mele, vă spun și acum că nu pot consimți la propunerile zisei oficialii. Eu credeam că sînt fonduri afectate anume pentru belle-arte, depozitate și înmulțite de mai mult timp. Dar acum văzînd că aceste fonduri nu sînt și că au a se cere de la Cameră — apoi înainte de a fi negustor de tablouri, găsesc că statul are alte nevoi mult mai însemnate unde să-și verse banii. Și dar nu consimt la nimica din cele mie propuse, rezervîndu-mi a-mi lua tablourile la cea dintîi venire a mea la Iași“.

În fața acestei amenințări, Panaiteanu, pus încă o dată „între ciocan și nicovală“, se adresează lui Kogălniceanu, rugîndu-l ca, în calitatea sa de prieten al lui Negri, să intervină și să aranjeze în așa fel lucrurile încît „susceptibilitatea“ acestuia să fie menajată. Kogălniceanu trimite imediat o scrisoare ministrului Instrucțiunii, avertizîndu-l că „această colecție riscă să îmbogățească alte țări care știu prețui mai bine decît România știința și arta“ și, vorbindu-i de „caracterul sensibil al lui Negri, care nu este întrecut decît prin generozitatea lui“, cere să se evite formalitățile guvernamentale „ce ar pune în discuție persoana lui Negri, care n-ar primi o asemenea combinațiune“, propunînd să se aloce pinacotecii „o sumă“ pentru achiziționarea tablourilor. Scrisoarea poartă data de 15 octombrie 1872.

Din 1872 pînă în 1874 au urmat tot felul de intervenții din partea lui Panaiteanu pe lîngă guvern pentru rezolvarea propunerii făcută de Kogălniceanu. Dar lucrurile tărăgănau. Abia la 28 mai 1874 Titu Maiorescu, noul ministru al Instrucțiunii, îl anunță pe Negri că a hotărît să-i plătească 40 000 lei, ciuntind încă un sfert din suma admisă inițial, invocînd argumentul că fondul „de care dis-

Mormîntul lui C. Negri

Stelă funerară
la mormîntul
lui C. Negri

C. NEGRI.

VERSURI,

PROZĂ

SCRISORI

CU UN STUDIU

ASUPRA VIETII

SI SCRIERILOR

SALE DE

E. GĂRLEANU

MINERVA
BUCURESTI

www.libraconstanta.ro

Coperta Scrierilor lui C. Negri

punem pentru achiziționarea de opere de artă fiind nu se poate mai modest“. Încă un prilej pentru hîtrul Negri de a-și arunca săgeata în „docta companie“ de la conducerea țării. La 3 iunie răspunde de la Tg. Ocna printr-o scrisoare în care, după ce face un mic istoric al chestiunii, declară următoarele, pe același ton incisiv :

„Acum, Domnule Ministru, primind și oficia D. V. sub nr. 4825, văd că prin ea îmi faceți onoarea de a mă înștiința că alocați 40 000 lei pentru opere de artă și că zi-sele tablouri sînt acele pe care ați dori să se ieie și să se păstreze pentru Pinacoteca din Iași. Deci, consimțind la aceasta, nu mai am alta a zice, decît că dacă vă pare suma mare să o micșorați și să o răspundeți cum și cînd veți pofti și putea“.

La 10 iulie 1874, ministrul mulțumește pentru tablourile „oferite atît de generos“ și-i expediază prin mandat poștal 40 000 lei.

De la 114 000, s-a ajuns la 40 000 de lei. Guvernul se preocupase îndeajuns ! Dacă ar fi fost vorba de altcineva, suma ar fi fost, desigur, înzecită ; Negri nu merita însă mai mult. Dar pe el nu banii îl interesau în toată această afacere. Era dispus, de la început, ca suma oferită „să o ciuntească singur *de tot*, căci nu este dorința care îmi lipsește pentru aceasta“, iar la urmă se mulțumi să fie răsplătit „cum și cînd veți pofti și putea“, știind că statul „avea unde să-și verse banii“ (afacerea Strusberg era doar la început !) — în schimb avea altă satisfacție, de ordin moral : dăduse o lecție marilor obrazuri de la cîrma țării, și cu asta se declară mulțumit. Era unul din mijloacele lui de sfidare a acestui stat care „persecuta și apăsa cu o scîrboasă perseverență“ pe cei ce nu se solidarizau cu el. În același timp, era ultimul său protest împotriva regimului în fruntea căruia se instalase „prințul străin“, față de care Negri își manifestase totdeauna repulsia și cu care nu voia să aibă nici o legătură. În respingerea acestei idei a „prințului străin“ a fost, pînă la moarte, consecvent cu el însuși.

Cît despre cele 39 opere de artă, ele se află și astăzi acolo unde colecționarul lor hotărîse din capul locului să rămînă : în galeria de artă a Palatului Cultural din Iași, orașul său natal.

Capitolul XIII

GRĂDINARUL ÎNȚELEPT

După căderea lui Cuza, Negri reîntra, așadar, în viața particulară. „Reîntra“ e un fel de a spune, fiindcă, de fapt, pînă atunci, omul acesta nu avusese o viață care să fie cu adevărat a lui. Aproape trei decenii din existența sa, anii cei mai frumoși ai bărbăției și maturității, Negri i-a consacrat slujirii intereselor țării și ale poporului, lăsînd totdeauna pe planul al doilea orice bucurii și satisfacții de ordin personal. Însăși intenția lui, reînnoită mereu, de a „începe să mă ocup puțin și de familia mea, de treburile mele, și mai ales de sănătatea mea“, rămînea o continuă stare de deziderat. Abia după 1866 această fierbinte dorință se realiza, în sfîrșit. Retragera la Tg. Ocna era nu numai un exil politic voluntar, ci și o îndelung rîvnită ocazie de a se regăsi pe el însuși, de a se dedica îndeletnicirilor domestice, ca simplu și modest cetățean al unui tîrgușor moldovenesc.

Tg. Ocna era pe atunci un vechi și pitoresc orășel — Urbea Ocna, cum spunea Negri — așezat la intrarea în munți, pe malul Trotușului, cu o poziție geografică din toate punctele de vedere favorizată. Pe aici trecea principalul drum comercial al Moldovei spre Ardeal — prin pasul Ghimeș-Palanca — pe aici se scurgeau chervanele cu mărfuri de la Brașov și din alte părți, ce se îndreptau spre Galați și spre celelalte orașe moldovenesti. Ocna era primul popas al negustorilor și primul centru de schimburi comerciale. Salinele de aici, cunoscute din timpuri străvechi, aprovizionau cu sare întreaga țară și produceau

chiar cantități importante pentru export. Veniturile orașelului erau deci respectabile. Băile terapeutice, cu instalații adecvate, proprietățile climaterice ale stațiunii, frumusețile naturale ale regiunii și farmecul specific al localității plină de grădini și livezi atrăgeau numeroși vizitatori, cărora orașelul căuta să le ofere cât mai mult confort edilitar. O veche biserică, numită a Răducanului, după unul din portretele ctitorilor, clădită la 1702 de vel logofătul Radu Racoviță, fostă mai apoi mănăstire închinată, cu o curte largă înconjurată din trei părți cu ziduri masive de cetate, iar cu partea de la miazăzi dînd spre Trotușul ce curge pe lîngă o stîncă de granit înaltă de aproape 20 de metri, era principalul edificiu — azi monument istoric — pe porțile căruia pășeau vizitatorii pentru a privi de la umbra nucilor și a merilor de soi vîltoarele rîului de sub peretele de piatră.

Aici se hotărîse Negri, cu mulți ani în urmă, să se stabilească definitiv pentru a gusta satisfacțiile vieții particulare, în mijlocul naturii pe care o iubea atît de mult. După lichidarea Mînjinei și vinderea caselor din Galați, cumpărase un teren la Tg. Ocna, unde își întemeiasă o gospodărie patriarhală, cu o livadă întinsă pe malul drept al Trotușului, față în față cu biserica Răducanu, înălțată pe celălalt mal. Își construisă o casă cu etaj în stil sobru oriental, cu fațade simple, drepte, acoperită cu olane, își împrejmuise grădina, prin fundul căreia curgea rîul, cu un zid alb de piatră prevăzut, la intrarea în curte, cu o poartă monumentală de fier pe care pătrundeau rădvanenele și caleștile oaspeților ce erau totdeauna așteptați și primiți cu bucurie. Negri era mîndru de urbea lui, pe care o numise, atunci cînd își fixase alegerea asupra ei, „la dernière étape des prolétaires“ — ultima etapă a proletarilor — făcînd aluzie, prin antiteză, la cupiditatea moșierilor și politicienilor din vremea și din preajma sa.

Atît doar că „proletarii“ din Tg. Ocna — în afară de muncitorii de la saline și de angajații de la stabilimentele balneare — erau acum niște mici burghezi de cea mai veritabilă speță. Sau foști moșieri scăpătați, sau bogătani în devenire, cu toate că aveau destule venituri, ei se considerau „săraci“ în comparație cu rudele sau cunoscuții lor, posesori de latifundii uriașe de-a lungul și

de-a latul Moldovei. Așa încît, în orășelul acesta de munte nu puteau fi cultivate decît relațiile sociale specifice micii burghezii. Cele cîteva familii „de vază” erau, de altfel, bine instalate în afacerile lor. Unii făceau parte din administrația salinelor, alții se ocupau cu transporturile, ceilalți își împărțiseră între ei sursele de cîștig : unul era proprietarul băilor, altul al hotelului, al treilea avea un șir de prăvălii pe strada principală ș.a.m.d. Unii trăiau cu amintirea a ceea ce fuseseră cîndva, alții nutreau aspirații de boierie, cei mai mulți nu doreau decît să se îmbogățească.

În mijlocul lor, Negri se bucura de un renume și o stimă aparte, constituind un fel de blazon al urbei, nu numai prin numele său, dar și prin înfățișarea lui. „Era unul dintre bărbații cei mai frumoși ai țării, ne spune despre el un concetățean care-l cunoscuse atunci îndeaproape. De o statură de uriaș, avea corpul unui Hercule și un cap de o rară și bărbătească frumusețe... Înfățișarea lui era impunătoare, dar te simțeai atras spre el prin impresiunea de blîndeță ce-o făcea de la primul aspect”¹. La Tg. Ocna, el ducea însă o viață de om retras în cadrul „familiei”, adică alături de surorile lui, Catinca și Zulnia, stabilite și ele aici cu familiile lor, avînd fiecare cîte o casă plină de copii — nepoții acestui celibatar incoruptibil. Dintre toți membrii „protipendadei” ocnene, Negri era de asemenea singurul care nu avea nici o altă proprietate în afară de casa și livada de pe malul Trotușului. Cu toate acestea, nu se putea spune că era sărac cu adevărat. „Sărăcia” era un eufemism folosit cu precădere de cei ce priveau lumea din vîrfurile piramidei sociale unde îi urcau setea și lăcomia de averi. Negri personal nu se considera sărac și în orice caz nu s-a plîns niciodată, nimănui, că situația sa materială i-ar crea cine știe ce probleme de existență. Trăia din economiile proprii și marele lui regret, în ultimii ani ai vieții, era că nu mai avea posibilitatea să-i ajute pe cei sărmani.

Cu toate că „societatea” locală era „strînsă”, iar posibilitățile de agrementări foarte limitate, fostul agent diplomatic făcea totuși notă distonantă în mica urbe prin

¹ Radu Rosetti, *Amintiri din prima tinerețe*, București, 1927.

sobrietatea și modestia vieții lui. Nu căuta niciodată să arate că fusese cineva și că încă ar mai putea să fie, dacă ar vrea ; nu pomenea niciodată despre el și faptele lui ; nu cunoștea nici vanitatea, nici mândria. În schimb avea o mare experiență a vieții și o împărtășea celor din jurul lui, uneori cu tîlc, dar totdeauna vorbind cu indulgență despre oameni și slăbiciunile lor. Numai pe „roși“ (politicienii liberali) nu putea să-i ierte cu nici un chip pentru ipocrizia și demagogia, ca și pentru lăcomia și arivismul lor.

Se apropia cu plăcere de cei mici și umili și nu șovăia să dea lecții de democratism, ori de cîte ori se ivea prilejul, concetățenilor cu fumuri de boierie, lovind fără cruțare în trufia lor îngustă. În 1868, de pildă, i s-a oferit postul de primar al Ocnei, dar Negri a refuzat această cinste, recomandînd un om de jos, pe care el a acceptat să-l secondeze ca ajutor de primar. Într-o zi, un cunoscut, întîlnindu-l pe stradă, la 6 dimineata, fu mirat că-l vede atît de devreme departe de casă : „Ce matinal ești, domnule Negri ! Unde te duci așa de dimineată ? — Apoi, mi-a dat primarul o poruncă și mă duc s-o îndeplinesc“. Altădată, un boiernaș, Iorgu Metaxa, se duse la Negri să vadă vița de vie cu mireasmă de ananas, plantată prima dată de el la noi în țară, și după ce străbătură livada, gazda îi oferî vizitatorului un coș cu struguri din producția proprie. Dar Metaxa nu catadicsi să ia personal darul primit, ci spuse că va trimite rîndașul să i-l ducă la domiciliu. După plecarea lui, Negri, hîtru cum era în asemenea ocazii, luă coșul la braț, porni pe alt drum, bătut la poarta boierosului personaj, care nu ajunsese încă acasă, și înmîină coșul unui servitor : „Dă acest paner cu poamă lui conu Iorgu, cu închinăciuni și spune-i că i l-a adus cuconu Costache Negri“. Multe alte anecdote de felul acesta circulau pe seama lui Negri. Ele par de domeniul legendei, totuși fracvența lor în amintirile celor ce l-au cunoscut personal ne îndeamnă să admitem că fiecare e grefată pe un simbul de adevăr.

Avea o singură mare pasiune : grădinăritul. Aceasta era de altfel o veche plăcere a sa, pe care o practicase, în clipele libere, și pe malul Bosforului, în timpul misiunii diplomatice. Din acea vreme selectase specii rare

de pomi, de viță și diferite soiuri de legume exotice, pe care le adusese în țară și acum le cultiva cu o aplicare de om devotat acestei ocupații. „Vara, în haine albe de pînză, largi, toamna în haine de șiac, cu o pălărie largă de paie sau de pîslă, cu cizme pînă la genunchi, cu grebla, hîrlețul sau cuțitul în mînă, lucra în grădină, îngrijindu-și răsadurile și pomii cu o dragoste aproape paternă“, după cum și-l amintea același concetățean¹. Vedea în pomii lui mai mult decît niște plante, un fel de creații personale de care își lega o anumită rațiune de a rămîne în rostul firii înconjurătoare. Odată, îi scria lui Alecsandri, retras și el la Mircești, unde se consacră operelor literare: „Am plantat 37 noi pomi altoiți. Tu te ocupi de roadele inteligenții, eu de mere, pere și altele. Fiecare cu partea sa aici pe pămînt“.

Plăcerea acestei îndeletniciri nu era egalată decît de mîndria de a culege și a oferi și altora roadele muncii sale. Lăzi încărcate de fructe și legume porneau deseori spre Mircești, la prietenul său, spre Iași, la fiica lui, sau în alte părți unde se aflau ființe dragi cărora voia să le facă o bucurie. Nu era zi festivă; în cadrul familiei sau în viața prietenilor săi, pe care să n-o onoreze cu un dar, oricît de mic, lîngă care puneă și o ofrandă culeasă din livada lui. La un astfel de prilej, îi oferi Josefinei un Rabelais ilustrat de Doré — „după ce l-am căutat prin toate dulăpurile și cuferile în care am cărțile“ — trimițîndu-i-l la Iași, însoțit de o cutie cu verze de Bruxelles, dimpreună cu sfaturile culinare respective. Și nu uita să-i amintească destinatarei: „Să le mîncăți cu o poftă pe care nu o merită calitatea lor; dar fiindcă eu sînt grădinarul“.

Legat de palma de pămînt din care făcuse o grădină după placul său, nu mai avea alte aspirații. Trăia în acest colț al naturii, mulțumit și fericit, departe de agitațiile oamenilor și de goana lor după titluri și avuții. Era în felul lui un înțelept. „În colțișorul unde locuiesc, mulțumit îmi cultiviez grădina, citesc autori vechi, descîlcesc hrisoave vechi moldovenești, din vreme în vreme, cînd pot,

¹ Radu Rosetti, op. cit.

mă duc la Mircești, la Vasilică“, îi scria el odată lui Kogălniceanu.

Totuși, firea lui generoasă nu-l putea lăsa indiferent față de soarta celor din jur. Ajuta cu mîna largă pe cei nevoiași, iar pentru ai săi, pentru nepoții și nepoatele lui arăta o solitudine de-a dreptul părintească. Făcea dese deplasări la Galați, la Focșani, la Tecuci, Țigănești sau Nămolosa, pentru a rezolva micile litigii iscate de o moștenire, de o vînzare sau de o dotă convenită unuia sau altuia dintre tinerii ce se pregăteau să treacă fiecare la rostul lui. Surorile îl însărcinau pe el să se ocupe de toate aceste probleme succesoriale, și Negri nu pregeta să pornească la drum, chiar dacă uneori se despărțea greu de micul lui eden. „Vara asta am lipsit aproape două luni, și mai totdeauna pentru afacerile altora. Faptul acesta mi-a deranjat tare mult gospodăria și corespondența“, îi mărturisea odată Josefinei, ca o scuză că nu-i dăduse multă vreme nici un semn de viață, dar și ca o mărturie că lipsa lui personală de acasă dăuna bunului mers al grădinii.

De cele mai multe ori însă nu ieșea din Tg. Ocna luni de zile la rînd. Din Tg. Ocna, e un fel de a spune, căci, de fapt, locuința lui se afla dincolo de Troțuș, unde nu existau alte case pe atunci, și adesea, cînd apele rîului veneau mari, familia Negri rămînea zile și săptămîni întregi izolată de restul lumii. În sezonul ploilor, cînd rîul se umfla și rupea podurile de lemn, nu se mai putea trece peste ape, în oraș, decît cu plute improvizate, ceea ce presupunea dificultăți enorme și mari primejdii. „Sîntem închiși aici ca într-o insulă, întocmai ca Robinson“, dădea de veste atunci Negri ; și dacă ar fi fost numai atît, încă n-ar fi fost nimic. Dar năvălașul rîu se revărsa peste grădină, sfîrteca malul și smulgea uneori „pomii care se frîng de roade“ sub ochii grădinarului ce privea cu neputincioasă durere asemenea calamități. După epoci de ploi, care țineau în unele veri cîte două-trei săptămîni la rînd, reapăreau și zilele frumoase, cînd se reîncepea o muncă de refacere istovitoare. Iarna, zăpada „care cade în puzderie“ anula, de asemenea, orice punți cu lumea dinafară. Negri era năpădit, în astfel de momente, de sentimentul apăsător al izolării. „În acest soi de Sahară

în care trăim — uitînd lumea întreagă și prin urmare uitați de toată lumea — e un eveniment cînd primesc vreo scrisoare, iar cînd ea vine de la cei care-mi sînt dragi, e o fericire“, îi comunica Josefinei. Și altă dată : „Acum sîntem întroieniți. De zece zile postașii nu mai vin. Abia azi a apărut unul, călare.“

Totuși nu crîcnea niciodată. Aceste spectacole mărețe ale naturii aveau farmecul lor, atunci cînd nu erau însoțite de nenorociri colective. O singură dată optimismul robust al lui Negri păru a fi dominat de un accent de deznădejde : în iarna lui 1870, a războiului franco-german. În birlogul său din munții Moldovei, el nu putuse să rămînă nesimțitor la ceea ce se petrecea undeva, foarte departe. Le scria celor de la Iași (14 decembrie 1870) : „Cu toate că acest anotimp e în analogie cu vîrsta mea, vă mărturisesc că nu-mi place de loc. Aș vrea chiar să fi scăpat de el, ca astfel să mă găsesc ieșit din acest nefast 1870, an de doliu, de sînge vărsat, de nenorociri ne-numărate“. Iar la începutul primăverii (7 martie 1871), făcînd bilanțul, constata : „Oricît ar fi firea mea croită de a îndura totul voinicește, vă mărturisesc că iarna asta m-a dat gata“, desigur nu numai din considerente personale, dar mai ales impresionat de faptul că iarna aceasta fusese atît de cumplită, încît părea „a forma, ca aceea din 1812, o a doua dată istorică“. Și nu se înșela : peste puțin avea să primească vestea capitulării Parisului. Resimțea ca o durere personală înfrîngerea Franței, de care-l legau atîtea amintiri din tinerețe și din viața diplomatică de mai tîrziu, dar mai ales înfrîngerea Franței însemna pentru grădinarul de pe malul Trotușului renunțarea la ultimele speranțe ce mai pîlpîiau încă într-un colț tainic al sufletului său...

Într-adevăr, de aici încolo, existența lui Negri pare a intra în zona resemnării definitive. Mai ales după moartea lui Cuza, intervenită la puțin timp (1873), în lume se produse pentru el un gol și mai mare. Foarte repede avea să devină ceea ce prietenii îi spuneau încă din prima tinerețe, ca o alintare, și ceea ce acum era cu adevărat — „moș Costache“.

Nu avem indicații că Negri, pasionatul călătoriilor, ar mai fi trecut vreodată, în ultimii șase ani ai vieții, frun-

tariile țării. Cu excepția intenției din 1875 de a face un voiaj la Cernăuți sau la Brașov, pentru a-și procura o pereche de ochelari pe măsura nevoilor — deoarece „dintr-o colecție de șase perechi frumoase de ochelari pe care mi le-au adus prietenii de pe la Paris, Viena și București, ca un nou Tantal, nu văd prin nici una“ — nu mai găsim nici o altă indicație în corespondența lui în legătură cu asemenea proiecte. Orizonturile geografice s-au îngustat.

De la Tg. Ocna se urnea mai des la Mircești, la cel mai vechi și mai constant prieten al său, poetul ; o dată pe an, la 4 mai, se ducea la Ruginoasa, unde se prosterna, cu prilejul ceremoniilor comemorative, în fața mormîntului lui Cuza — și, din cînd în cînd, făcea și „acest ocol al pămîntului“ pînă la Iași, unde-l chema, în special la sărbătorile de iarnă, fiica lui, Josefina. Aici însă se deplasa tot mai greu, cu toată dragostea ce-o avea pentru fiica, ginerele și nepoții lui : „Nu-i nici buna dispoziție care spui că-mi lipsește, nici Iașul ; nu astea sînt cauzele care mă fac să nu vin. Sînt cauze cu mult mai neînsemnate decît sentințele lui Dante. Îmbătrînesc“.

Și apoi, Iașul îi răvășea sufletul prin amintirile ce-l năpădeau de fiecare dată cînd îl revedea, făcîndu-l în același timp să constate că el, bătrînul, nu se mai potrivea cu lumea pe care o înfîlnea acum acolo. Adesea, cînd străbătea ulițele orașului, avea sentimentul că peste trecutul, atît de viu pentru el, se abătuse un sacrilegiu și atunci se mulțumea să înregistreze, cu jovialitatea lui caracteristică, preocupările lumii acesteia noi. „Dar voi ce mai faceți în fosta capitală ? îi scria odată Josefinei. Vă bucurați deja de acel personaj atît de mult anunțat ? Știi, afișul acela roz pe care ți-am spus că l-am văzut la colțul caselor Luca, lipit tocmai pe peretele odăii în care m-am născut — „Neubours va sosi“. În sfîrșit, a sosit ? Tu trebuie să ai cunoștință, căci atunci cînd Alexandru cel Mare își făcu intrarea în Babilon, nu era om care să n-o știe. Dar, mă rog, dacă v-a venit viu și nevătămat, cine-i acela, ce face și la ce lucruri cu neputință se dedă oare pentru a fi așteptat cu o nerăbdare atît de mult afișată ? Înghite săbii îndoite, sare peste cele patru turnuri ale Mitropoliei, sau ce altă ? Să mă lămuriți asupra acestor mari evenimente“.

O plăcere neasemuită îi produceau vizitele la Mircești — mai aproape de Ocna — unde, împreună cu Alecsandri depănau amîndoi caierul bogat al amintirilor, „tăbărînd asupra trecutului, ca doi bătrîni ce am văzut multe“ și „vorbind de vremea noastră“, cum mărturisea el. Fiica poetului a evocat, mai tîrziu, în cîteva imagini sugestive, momentele acestea de neuitat : „Ca printr-o ceață subțire mi-amintesc un bătrîn frumos, înalt, cu umeri largi, cu un cap și o barbă à la Henric al IV-lea, cu care semăna puțin ; nobil, bun, blînd, poet în ceasurile sale fericite și totdeauna filozof — ceea ce l-a determinat pe prietenul lui să-l numească : al optulea înțelept al Greciei — venea uneori pe jos din fundul provinciei lui pînă la Mircești situăți la un mare număr de kilometri... cu un baston în mînă și cu o blană ușoară pe el... În casa scundă, făcea impresia unui uriaș“¹. Prezența acestui om animat de „simțăminte cu totul superioare“, devenise o obișnuință în casa de la Mircești, iar cînd nu era acolo „lipsa lui se simțea adînc“, își amintea aceeași.

Dar, de la o vreme, poetul lipsea tot mai mult de la Mircești, chemat de treburi politice și interese literare la București, și atunci Negri îi ducea dorul. Avea un cult al prieteniei și absența lui Alecsandri, singurul ce-i rămasese apropiat sufletește, îi smulgea accente de o discretă și duioasă melancolie. La un început de an nou îi trimitea o scrisoare, admirabilă prin conținutul atît de profund omenesc și prin frumusețea ei demnă de o antologie epistolară, așa cum sînt multe alte scrisori ale lui, în care îi împărtășea poetului :

„Iată-ne încă o dată în ajunul unui an nou. Că anul ce vine va fi bun sau va fi rău, îmi este aproape egal. Ce mă neliniștește însă e că anii se îngrămădesc în biata noastră spinare și că noi tragem prea puțin foloase din scurgerea lor.

De necrezut ! Iată-ne doi bătrîni, eu și tu, în ordine cronologică, nu unul în Brazilia și altul în Kamciatka, ci amîndoi la cinci poște depărtare, totuși fără să ne fi văzut de șase luni de zile, deși ne rostogolim cu mare iuțeală pe pîrtia genunii, a neantului ! E o nerecunoștință față

¹ Marie G. Bogdan, *Autrefois et aujourd'hui*, București, 1929.

de trecut, un egoism față de prezent și de viitorul puțin ce ne-a mai rămas, și-i regretabil că nu sîntem în stare să sporim doza de amintiri frumoase. Iată ce gînduri îmi stîrnește acest apropiat an nou, cu patronul tău în frunte.

Providența (folosim această vorbă mare ca să ne ascundem în dosul ei năîngiile), providența, zic, mă lipsește de mijloacele de locomoție, căci cei doi din urmă cai și vechi prieteni ai mei, surul și roibul, m-au părăsit și ei. Țintuit locului, te aștept nu numai la 8 sau 10 grade de ger, dar și toată vara, toată toamna. Iar tu, cu cinci admirabili bidivii alături, nu catadicsești să te desparți de armoniile wagneriene, de marșul lui Tannhäuser și de alte tărăboae de viitor pe care ți le cîntă flașneta ta¹. Trebuie oare să-l parafralez pe Caton, spunînd ca el acum două mii de ani : O, amicitie, tu ești o vorbă goală ?

Nu, desigur ; dar odată această antică îmboldire lansată, te socot convins și dispus să vii să mă vezi la întoarcerea ta de la București. Eu continui să te aștept².

Vizitele prietenilor la Tg. Ocna se răreau totuși, la fel cum tot mai rare erau și ieșirile lui Negri din bîrlogul său. Spre sfîrșitul vieții, lipsit de mijloacele de deplasare (vînduse caii, trăsura), se vedea silit să stea mai mult acasă și numai rareori cînd prietenul de la Mircești, ori Elena Cuza, văduva de la Ruginoasa, trimiteau să-l ia, folosea prilejul de a face cîte o scurtă plimbare pe meleagurile moldovenești mai apropiate. Nu se mai ducea nici la fiica de la Iași, mulțumindu-se s-o vadă pe Josefina și copiii ei numai atunci cînd ei veneau să-și petreacă vara la Tg. Ocna. Cît despre alții, legăturile erau aproape rupte cu totul. Cîteva luni înainte de a muri, îi mărturisea Josefinei : „Îmi scrii că toată lumea întreabă de mine. La oricît de mic număr aș reduce pe această *toată lumea*, tot mă miră lucrul acesta și încă mult. Prin viața mea retrasă în munții mei am rupt-o cu toată lumea de care îmi vorbești, și e foarte drept ca și ea să uzeze de legea talionului și să mă gonească la rîndul ei din

¹ Alecsandri își cumpărase de curînd un gramofon și se desfăta, la Mircești, cu muzica lui Wagner, ce constituia marea noutate artistică a vremii.

² Marie G. Bogdan, *op. cit.*

amintire. Totuși, îi sînt recunoscător“. Pînă și corespondența — în care își găsisse și în care trebuie să-i recunoaștem, încă o dată, o remarcabilă vocație literară — și-o făcea din ce în ce mai greu. „Simt că am îmbătrînit, îi scria cu alt prilej Josefinei, și, lăsînd la o parte orice modestie, nu seamăn de fel cu domnul Arouet de Voltaire, care la vîrsta de 80 de ani se ocupa zilnic patru ceasuri cu corespondența“.

Dar, în pofida sentimentului de senectute ce-l năpădea an de an, Negri se simțea încă în puteri, gata oricînd să-și reverse forțele în ocupațiile din jurul grădinii, fără a se gîndi să arunce uneltele la pod. „Desigur că eu nu mă dau învins așa de ușor ca alții, dar...“ Acest „dar“ nu-l speria cîtuși de puțin. Era numai o aluzie la intervențiile grijulii ale surorii lui Catinca, ce încerca să-l dezbrace de „groaza lui de doctorii“. Din această pricină, avea dese discuții cu dînsa. „Ea zice că trebuie să lași să trăiască și farmaciștii, eu zic că trebuie să lași curs liber mamei naturii“.

De altfel, Negri n-a fost niciodată bolnav, în înțelesul obișnuit al cuvîntului — excepție făcînd de reumatismul său cronic — și robustețea sa fizică îl făcea să se dispenseze cu ușurință de ajutorul preparatelor medicinale. În ultima scrisoare către Josefine (27 iulie 1876) îi scria acesteia : „Mă scald în Trotuș — Tortuosus, cum îi spune învățatul Laurian — e patriarhal, puțin costisitor și mai ales la îndemînă, căci, după cum știi, acest Trotuș îl am aproape în grădina mea“. Ceea ce înseamnă că-și păstra încă vigoarea trupească chiar la cei 64 de ani pe care îi atinsese, chiar în ciuda faptului că, așa cum singur spunea, „constituția mea de fier pe care mi-o pizmuiau toți prietenii e acum mai degrabă o tradiție a trecutului“.

Încrezîndu-se însă prea mult în ea, „mama natură“ sfîrși prin a-i juca renghiul. Nici boala, nici bătrînețea, ci o imprudență fatală tăie dintr-o dată firul acestei existențe.

În ziua de 8 septembrie 1876 plecă de acasă dis-de-dimineată, perfect sănătos. Se duse, cu căruța unui vecin de-al său, la Rădeana, o comună din apropierea Tg. Ocnei, unde se ținea tradiționalul bilci de vară al regiunii. Veneau acolo negustori să-și desfacă mărfurile, țărani cu

carele să-și vîndă fie o vită, fie un alt produs al gospodăriei proprii, precum și mulți vizitatori atrași de pitorescul bîlciurilor improvizate sub cerul liber. Negri umbla prin tîrg, stătea de vorbă cu oamenii, le admira produsele, îi întreba despre bucuriile și necazurile lor. Uneori, e drept, trimitea și el cîte o căruță cu roade culese din grădina sa, dar asta mai mult din plăcerea de a fi prezent în tîrg, decît de a face neapărat un negoț.

În tîrg, se întîlni cu un prieten din Rădeana, Manolachi Donici, care-l invită la masă, la prînz. Fusesse o zi frumoasă de vară, călduroasă și foarte senină. După-amiază, însă, cerul se acoperi deodată de nori groși de ploaie. aduși de zăpușeala de peste zi. Se prevedea iscarea unei furtuni iminente. Negri se pregăti de plecare spre Tg. Ocna, împreună cu vecinul său. Înainte de înhămarea cailor, el mai dădu o raită prin tîrgul aproape spart, pentru a căuta un țăran pe care-l văzuse în cursul dimineții și care i se plînsese că o duce tare greu, venit aici cu o cotigă de mere spre a strînge cîteva bănișori ca să-și aline nevoile de acasă. Cît stătuse la masă la Donici, Negri nu se gîndise decît la omul acela necăjit, a cărui stare îl înduioșase nespus de mult. Țăranul se afla încă în tîrg, și mai necăjit, alături de merele sale nevîndute. Negri i le cumpără pe toate și le încarcă în căruța vecinului său, spre marea fericire a precupețului în straie sătești. Toate acestea se petrecură în decurs de vreun ceas.

Pe drumul spre Tg. Ocna, îi apucă vijelia. Se stîrni un vînt rece de gheață, care aduse după sine ploaia. Negri era îmbrăcat subțire, dar nu se sinchisi de brusca schimbare de temperatură, știindu-se rezistent în asemenea împrejurări. De data asta însă, curajul i-a fost fatal. A doua zi se declară pneumonia. Ea părea necruțătoare și progresă văzînd cu ochii. Negri căzu la pat. Peste două săptămîni, la 28 septembrie 1876, inima lui încetă să mai bată.

Vestea morții sale neașteptate se răspîndi cu iuteală în toată Moldova, trecu și mai departe, ajunse pînă la București. În ziua înmormîntării, orașelul de pe malul Trotușului era plin de vechi prieteni ce veniseră să-i aducă ultimul salut și de o mulțime de țărani, îmbrăcați în haine

de sărbătoare, care alergaseră să-l vadă, pentru ultima oară, pe „protectorul” lor.

Înmormîntarea — așa cum a descris-o, cîteva zile după aceea poetul George Sion (în *Curierul* din 2 octombrie 1876) — a fost o apoteoză. Din curtea casei de pe malul drept al Trotușului, pînă în curtea bisericii Răducanu, drumul, așternut cu flori, era străjuit de două șiruri de țărani cu capetele descoperite, printre care a trecut, sub un soare dulce de început de toamnă, carul mortuar, urmat de fiica decedatului, de surorile lui, de poetul Vasile Alecsandri, de prefectul județului, de primarul Ocnei și alți primari, de elevii școlilor din oraș și o mare mulțime de concetățeni. Venise și un reprezentant al guvernului, Manolachi Costache și chiar un trimis al regelui, colonelul Greceanu.

Negri a fost îngropat în curtea bisericii Răducanu, lingă peretele de miazăzi al altarului. Era singurul mormînt din curtea istoricului lăcaș, unde marele bărbat avea să-și doarmă somnul de veci, aidoma otitorilor din vechime¹.

La cîțiva pași de stela funerară, deasupra ușii de la intrarea în biserică, deschisă și ea tot în peretele de miazăzi, sub textul pisaniei, scris cu litere cirilice, se află două versuri franțuzești, reproduse parcă dintr-o piesă voltairiană, săpate acolo de o mîină necunoscută :

Après avoir réglé les fortunes publiques,

*J'ai donné des leçons aux plus grands politiques*².

Misterioasă inscripție, rătăcită printre arhaicele pisanii de pe frontispiciile bisericilor și mănăstirilor moldovenești ! De cine a fost scrisă ? Cînd și cu ce prilej ? Nu se știe ! Ea constituie însă cel mai desăvîrșit epitaf pentru viața și faptele lui Costache Negri.

¹ Mai tîrziu, alături de el, au fost îngropate și cele două surori de care nu se despărțise toată viața : Catinca Negre (1810—1903) și Zulnia Sturza, născută Negre (1823—1901).

² După ce am orînduit treburile obștești / Am dat lecții celor mai mari dregători politici.

Chiar în ziua înmormântării, Eminescu îi consacră un emoționant necrolog în *Curierul de Iași* (1 octombrie 1876), în care scria printre altele :

„Soarele frumos de toamnă a luminat ducerea la mormânt a rămășițelor unuia din cei mai mari, mai iubiți fii ai poporului românesc. Poet și prosaist eminent, patriot bun, inimă dreaptă și fără patimă și cel mai distins diplomat al țărilor românești, Constantin Negri trăia retras în tîrgușorul Ocnei în reamintirea unei vieți bogate, închinată întreagă acestui popor, acestei țări. Dar se vede că o dată cu toamna anului acestuia a fost scris să vie și toamna acestei vieți iubite, căci același soare a înconjurat cu razele sale fruntea înmărmurită a lui Negri în mormîntul său, deschis să-l primească...”

La 6 octombrie 1876, *Curierul de Iași* publica apoi următorul text, ca răspuns la o telegramă de condoleanțe trimisă de studențimea ieșeană familiei lui Negri :

„Însărcinat de familia Negri a mulțumi din parte-i studenților Universității pentru omagiul duios ce i-au inspirat moartea celui mai mare dintre români prin virtuțile sale și prin mărimea sufletului său — simțesc împreună cu familia răposatului o vie și legitimă sperare în viitorul junimei române, care va ști a lua model pe Negri. Alecsandri”.

Doi mari poeți — dintre care unul și cel mai bun prieten al său — se întâlneau în simțăminte și aduceau astfel prinosul lor de slavă aceluia ce fusese Costache Negri.

„PRESIMȚIRILE VIITORULUI POSTUM“

Situarea acestui om în perspectiva timpului devine singulară și aproape paradoxală.

Permanent prezent în iureșul evenimentelor de la mijlocul veacului trecut, când și-a închinat cu o rară abnegație toate puterile pentru făurirea unei patrii unite și independente, el și-a păstrat în istorie un loc modest, în umbra contemporanilor săi, în rîndul cărora, în viață fiind, se bucura de prestigiul unui caracter de o rară și nedezmințită frumusețe morală. Figură de primul rang între cei mai de seamă bărbați ai timpului său, el dăinuie în conștiința posterității ca un nume oarecare, fără aureolă, amintit totdeauna în treacăt, alături de numele iluștrilor săi prieteni și tovarăși de idei. Și totuși, fără să fi avut înflăcărarea de revoluționar a lui Bălcescu, a jucat un rol de frunte în revoluția burghezo-democrată de la 1848 ; fără să fi posedat temperamentul și energia vulcanică a lui Kogălniceanu, a inspirat, a susținut și uneori a condus principalele acte de însemnătate istorică ale vremii sale ; fără să fi fost înzestrat cu talentul poetic al lui Alecsandri, s-a bucurat de prietenia și aprecierea literară a acestuia și a contribuit, alături de el și de ceilalți, la propășirea literaturii noastre moderne ; în sfîrșit, fără să fi avut șansa lui Cuza de a obține titlul de domnitor al Principatelor Unite, a depus eforturi neprecupețite pentru înfăptuirea Unirii, de care și-a legat pentru totdeauna numele.

Locul modest ce i-a fost rezervat în analele istoriei nu se datorește însă numai disoreției lui obstinate sau dorinței neabătute de a evita orice zarvă în jurul persoanei sale, ci el are și o altă explicație mai gravă și mai amară. Credincios pînă în ultima clipă principiilor sale de emancipare politică și socială a maselor, refuzînd, mai ales, cu îndîrjire, să dea sprijinul sau aprobarea sa statului burghezo-moșieresc în frunte cu un rege impus dinafară și străin de aspirațiile poporului român, el n-a fost cruțat nici după moarte pentru intrasigența arătată în această direcție, ca și pentru unele atitudini ostile ce nu-i puteau fi iertate. (În cursul cercetărilor noastre, am înregistrat unele mărturii orale, transmise nouă de descendenți ai celor ce l-au cunoscut pe Negri, atestînd că în casa lui de la Tg. Ocna s-ar fi strigat la un moment dat, prin 1870 : „Trăiască Republica !“ Era tocmai în perioada cînd un curent republican se afirmase cu virulență în țară.)

Toate acestea au făcut ca după moartea lui Negri, conținutul cu semnificație mai adîncă al vieții și activității lui să fie trecut sub tăcere în timpul regalității, deoarece pilda sa era una căreia nu trebuia să i se acorde audiență. El însuși era conștient de acest lucru în momentul cînd, spre sfîrșitul vieții, într-o scrisoare către fiica lui, mărturisea că este îngrijorat de „presimțirile viitorului postum“, făcînd aluzie la felul cum îl priveau și îl tratau încă de pe atunci „roșii“ (liberalii), ca regaliști învederați. Totuși, aceste presimțiri nu l-au făcut nici o clipă să abdice de la convingerile lui personale. De aceea, acest mare bărbat al epocii sale abia dacă era, mai tîrziu, ceva mai mult decît un nume !

Dar un nume necontestat și neprihănit. Se cuvine remarcat faptul că într-o perioadă cînd rivalitățile și facțiunile politice nu scuteau de noroiul invectivelor pe nici unul dintre fruntașii vieții publice, pentru care se găsea totdeauna, pe drept sau pe nedrept, o injurie sau un cuvînt calomnios, Negri este singurul — în afară de Bălcescu — la adresa căruia nu s-a făcut niciodată, de către nimeni, nici cea mai mică aluzie denigratoare. Dimpotrivă, s-ar zice că cei care l-au cunoscut personal, ca și aceia care i-au evocat mai tîrziu amintirea, cu diferite prilejuri izolate, au folosit totdeauna, de cîte ori venea vorba des-

pre el, atribute și elogii care, dacă n-ar fi exprimate de personalități cu notorietatea răspunderii, ar putea fi înregistrate ca simple gratulații de circumstanță. Încă de pe la 1850, Bălcescu spunea că „Negri este singurul moldovean ce este mai mult cunoscut în ambele țări și și-a atras mai multe simpatii“; Vasile Alecsandri îl caracteriza „nobil la înfățișare, nobil la suflet, totdeauna mare prin sentimentele sale“; Bolintineanu, descriind activitatea lui diplomatică, afirma că „numele român, demnitatea națională s-au mărit prin înțeleapta sa conduită“; G. Sion consacră în *Suvenirile* sale pagini întregi pline de admirație lui Costache Negri, „cel cu inima de aur“. La moartea lui, Eminescu însuși îl numea „unul din cei mai mari, mai iubiți fii ai poporului românesc“. Mai târziu, Duiliu Zamfirescu, într-un articol publicat la centenarul lui Negri, scria că „din pleiada de bărbați ai generației lui, figura lui Constantin Negri se desprinde vie, dar nobilă și austeră“, iar Emil Girleanu, editorul său postum, adăuga că „dacă Negri prin faptele lui este unul dintre cei mai însemnați, prin caracterul lui e cel mai mare“. Mai încoace, Radu Rosetti în amintirile sale, cărora nu li se poate contesta onestitatea, spunea că „dintre toți bărbații ce i-am cunoscut, acel care se apropia mai mult de perfecțiune a fost fără îndoială Costache Negri“. În sfârșit, Nicolae Iorga întregea șirul aprecierilor la adresa acestui „nemuritor exemplu“, afirmând că „ajungând foarte sus și putând răzbate și pînă la cea mai înaltă culme a puterii și strălucirii, a știut să rămîie modest și sărac“, considerîndu-l printre „caracterele ce s-au jertfit ca să creeze o patrie“.

În afară de asemenea elogii scrise — ce nu depășesc totuși un anumit caracter declarativ, căci nimeni, în regimul trecut, n-a mers mai departe în analiza ideilor politice ale lui Negri — există chiar un ungher iconografic unde memoria lui e perpetuată — în mod cu totul surprinzător, dar nu cu totul nejustificat — și acel ungher este galeria domnitorilor moldoveni, zugrăvită pe pereții uneia din vastele săli ale Palatului Cultural din Iași. Acolo, printre portretele, pictate în frescă și rînduite în ordine cronologică, ale voievozilor și domnitorilor moldoveni, poate fi văzut și chipul lui Costache Negri, plasat

între Grigore Ghica, ultimul domnitor al *Moldovei*, și Alexandru Ioan Cuza, primul domnitor al *României*. Costache Negri, sfetnicul celor doi domnitori ce au îmbrățișat și au apărat pînă la capăt cauza Unirii și a renașterii României, este singurul care, fără să fi avut vreun titlu dinastic, sau fără să fi deținut măcar o funcție de conducere în stat, figurează într-un fel de Pantheon simbolic rezervat exclusiv capetelor încoronate. Faptul în sine are puterea de glăsuire a unui hrisov !

Moștenirea lui Costache Negri nu poate fi căutată astăzi într-o operă care să fie pusă la îndemîna urmașilor. Creația lui literară, minoră și ca volum, și ca importanță, este mai prejos de valoarea omului, și ea nu-l reprezintă decît în mică măsură — excepție făcînd scrisorile sale particulare române și franceze, care sînt ilustrări excelente ale genului epistolar.

De altfel, privind lucrurile în lumina lor crudă, se poate spune că Negri nu s-a realizat, în înțelesul uzual al cuvîntului, nici pe plan literar, nici pe plan politic, nici pe plan social. S-a aflat pe treptele cele mai de sus ale societății, dar a sfîrșit ca un simplu cetățean al unei urbe oarecare ; a avut atribuții dintre cele mai însemnate în viața publică, dar n-a fost un politician de carieră, fiindcă zgomotul și fricțiunile politice cu toate vanitățile și egoismele din vremea lui îi repugnau și-l dezgustau ; în literatură a pornit alături de scriitorii fruntași ai epocii, dar a rămas mereu un diletant. Lipsă de înzestrări ? Semne de inaptitudine ? Nu. În altă parte se găsește motivarea a ceea ce s-a numit totdeauna „modestia” lui.

Prea sensibil la necazurile și suferințele celor de jos, ca să fie arivist, într-o vreme de contagiune a arivismului, prea conștient de dreptatea cauzelor pe care le îmbrățișa, ca să folosească în activitatea sa intriga sau plocnelile, prea sincer patriot pentru a face front cu patriotarii și demagogii ce mișunau în epocă, el și-a servit țara cu o consecvență în principii și cu o risipă de energie rar întîlnite, fără a pretinde și a urmări niciodată nici gloria publică, nici avantajele proprii.

Negri avea o ținută etică înaltă, era de o integritate morală puțin obișnuită și-l stăpînea un sentiment al răs-punderii, în tot ceea ce făcea și gîndea, atît de pronunțat,

încît devenise *absolut* în marile probleme, şi indiferent în ordinea realizărilor personale. Iar aceste mari probleme erau pentru el problemele ce frământau din adînc poporul său : lupta pentru înlăturarea inechităţilor şi suferinţelor ce-i apăsau pe cei mulţi, aspiraţia către libertate, independenţă şi suveranitate naţională, străduinţa pentru închegarea statului român modern şi a instituţiilor sale fundamentale. Pe acestea le-a slujit şi le-a apărut el cu un scrupul, cu o tenacitate şi cu o pasiune exclusivă, ridicîndu-se deasupra îngustelor interese de clasă, de grup sau de familie şi neavînd alt ţel călăuzitor în viaţă decît înfăptuirea marilor idealuri colective. Numele lui este legat de toate evenimentele rodnice care au agitat perioada eroică dintre 1840 şi 1866, vigoarea lui din anii cei mai productivi ai maturităţii este absorbită de aceste evenimente, activitatea lui se întreţese în modul cel mai strîns cu ele. Cum ar fi putut să aibă răgazul de a se consacra şi altor preocupări, fie ele literare sau de altă natură ?

Dar dacă nu se poate vorbi de o moştenire concretă importantă de la Negri, există în schimb un impuls de admiraţie pe care ni-l transmite exemplul vieţii lui, chiar în cadrul unor anumite limite subiective. Ca biograf al său, am regretat că Negri n-a fost înzestrat cu viziunea de revoluţionar a lui Bălcescu, sau măcar cu temperamentul combativ al lui Kogălniceanu — fiind la un pas numai şi de unul şi de altul, avînd multe contingente şi cu unul şi cu altul — deoarece, în acest caz, el, la dimensiunea caracterului său, ar fi ocupat, alături de cei doi prieteni ai lui, un loc pe deplin meritat într-un triptic glorios al istoriei noastre de la mijlocul veacului trecut. Astăzi, figura lui Negri ne apare mai depărtată decît a altora din timpul său, mesajul lui este mai greu de precizat, tocmai din pricină că activitatea şi preocupările sale au fost indestructibil legate de imperativele imediate ale momentului în care a trăit. Dar, urmărind mai îndeaproape viaţa lui, ne surprindem căpătînd un sentiment mai acut al istoriei şi o perspectivă mai directă a evenimentelor la care a participat, prin faptul că el însuşi a fost unul din creatorii de istorie ai vremii sale. Prezenţa lui în mişcarea revoluţionară din 1848 a fost neîntreruptă,

contribuția lui la lupta pentru lichidarea feudalismului și înfăptuirea primelor reforme mai importante cu caracter politic și social din țara noastră a fost dintre cele mai însemnate, pornită dintr-un patriotism adânc și avântat. Pe scurt, și-a câștigat un loc de frunte în rîndul elementelor mai avansate ale vremii sale, care, în limitele unor democrați burghezi și la nivelul condițiilor obiective din acea epocă, promovau ideile de propășire socială — idei organizate mai tîrziu pe baze științifice și care aveau să ajungă la izbînda lor definitivă abia peste un veac, o dată cu marile realizări ale socialismului din zilele noastre.

Evocarea unei asemenea figuri devine astfel legitimă, și pe această linie trebuie căutată valoarea și exemplaritatea personalității lui Negri. Acest lucru biografia de față a încercat să-l facă, din dorința de a oferi cititorilor mai tineri de astăzi prilejul de a cunoaște mai îndeaproape viața unui om, al cărui patriotism înalt și al cărui atașament față de popor și de năzuințele lui rămîn pururea o pildă.

BIBLIOGRAFIE

Lucrări speciale despre C. Negri s-au scris puține și în general dintr-un unghi apologetic, fără valoare bibliografică deosebită. Foarte multe puncte importante din biografia lui au rămas nelămurite sau au constituit obiectul unor legende, dacă nu chiar al unor erezii.

În cartea de față, respectînd profilul colecției în care apare, am îmbinat aspectul documentar cu cel ușor evocator, apelînd la deducții și la logica faptelor, pentru cazurile unde documentele nu există, cu năzuința de a umple golurile rămase și cu singura dorință de a rescoate la lumină una dintre cele mai frumoase figuri ale veacului al XIX-lea românesc, amenințată să se piardă sub colbul uitării.

Am concretizat aici rodul unei îndelungi frecvențări a materialelor existente în bibliotecile și arhivele de stat, unde am parcurs nenumărate documente, tipărite sau manuscrise, referitoare la epoca și personalitatea celui ce constituia obiectul atenției noastre. Printre acestea, o pondere mare au avut-o colecțiile de manuscrise aflate la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România (fondurile Cuza, Alecsandri, Ion Ghica etc. și bineînțeles hîrțile rămase de la Negri însuși) și documentele inedite găsite în Arhivele de Stat din Iași. Am cercetat de asemenea principalele colecții ale ziarelor și revistelor apărute în veacul al XIX-lea, precum și alte publicații ce ne-au putut fi de folos.

Unele dintre acestea sînt indicate pe parcursul lucrării. În lista ce urmează nu sînt menționate decît titlurile cu referire directă la viața și activitatea lui Negri, sau acelea în care se găsesc elemente esențiale ce ne-au ajutat să alcătuim această biografie.

★

C. NEGRI : *Versuri, proză, scrisori*. Cu un studiu asupra vieții și scrierilor sale de Em. Girleanu, București, 1909.

C. NEGRI : *Mémoire avec pièces justificatives présenté à la Commission internationale pour les Couvents dédiés. Avec Supplément*, Constantinople, 1865.

- - - *Scrisori ale lui C. Negri către Cuza, Arhiva*, XII, Iași, 1901.

- - - *Trei scrisori ale lui C. Negri către C. Filipescu, Convorbiri literare*, 1902.

- - - *Cîteva scrisori inedite de la Eliade, Negri și Bălcescu, Convorbiri literare*, 1902.

- - - *O scrisoare a lui C. Negri, Ramuri, Craiova*, 1908.

- - - *O scrisoare a lui C. Negri, Convorbiri literare*, 1912.

I. D. BOBESCU : *Din corespondența particulară a lui Costache Negri cu Cuza Vodă, Convorbiri literare*, 1912 și 1913.

MARIE G. BOGDAN : *Autrefois et aujourd'hui*, Bucarest, 1929. (Conține 12 scrisori ale lui C. Negri către V. Alecsandri.)

I. MUSLEA : *O scrisoare inedită a lui Alecsandri și C. Negri către Bălcescu, Cluj*, 1938.

G. G. MIRONESCU : *O scrisoare a lui Constantin Negri, București*, 1941.

★

G. MISSAIL : *Constantin Negri. București*, 1877.

AL. PAPADOPOL-CALIMACH : *Amintiri despre Costache Negri, Revista Nouă*, 1889.

- A. D. ATANASIU : *Colecția Costache Negri în Pinacoteca din Iași, Arhiva societății științifice și literare din Iași*, 1907.
- D. TELEOR : *Oameni mari ai României : Costache Negri*, București, 1909.
- GH. N. MUNTEANU-BÎRLAD : *Costache Negri. Vieța și vrednicia lui*, București, 1912.
- VLADIMIR I. GHICA : *O contribuție la biografia lui Costache Negri, Convorbiri literare*, 1912.
- DUILIU ZAMFIRESCU : *La monumentul lui Costache Negri, Convorbiri literare*, 1912.
- G. C. BURGHELE : *Costache Negri, Dorohoi*, 1927.
- N. IORGA : *Costache Negri. În Oameni care au fost*, vol. II, București, 1935.
- N. PETRAȘCU : *Costache Negri. În Icoane de lumină*, vol. II, București, 1938.
- G. G. MIRONESCU : *Contribuțiune la biografia lui Constantin Negri*, Academia Română. Mem. Secț. Ist. Seria III, Tom XXII, 1939.
- AL. LAPEDATU : *Între Cuza Vodă și Costache Negri. În Omagiu lui Ioan Lupaș*, București, 1943.
- MIHAIL I. KOGĂLNICEANU : *Cîteva acte ale familiei Negri și ale lui Ludovic Steege*, Arhiva românească, X, 1946.
- G. CĂLINESCU : *Material documentar pentru Istoria literaturii române. În Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, VIII, nr. 3—4, 1959. (Despre C. Negri la pag. 699—700).
- EMIL BOLDAN : *Prietenia și colaborarea literară dintre Costache Negri și Vasile Alecsandri. — 150 de ani de la nașterea lui C. Negri*, București, 1962.
- EMIL BOLDAN : *Costache Negri — epistolierul. Limbă și Literatură*, 8, 1964.
- ★
- D. BOLINTINEANU : *Vizita Domnitorului Principatelor Unite la Constantinopol*, București, 1860.

- D. BOLINTINEANU : *Viața lui Cuza Vodă*, București, 1868.
- V. ALECSANDRI : *Suvenire* : N. Bălcescu, *Revista română*, 1862.
- T. CODRESCU : *Uricariul*, vol. VII—XIII.
- G. SION : *Suvenire contemporane*, București, 1888.
- GEORGE BENGESCU : *Vasile Alecsandri, Convorbiri literare*, 1888.
- ION GHICA : *Amintiri din pribegia după 1848*, București, 1889.
- IRACLIE PORUMBESCU : *Amintiri*, 1896.
- RADU ROSETTI : *Amintiri din prima tinerețe*, București, 1927.
- COMAN C. VASILESCU : *Unchiul și nepotul (Memorial)*, București, 1930.
- PAUL HENRY : *L'abdication du prince Cuza et l'avènement de la dynastie Hohenzollern au trône de la Roumanie*, Paris, 1930.
- MARCEL EMERIT : *Victor Place et la politique française en Roumanie à l'époque de l'Union*, Bucarest, 1931.
- R. V. BOSSY : *Agenția diplomatică a României la Paris și legăturile politice franco-române sub Cuza Vodă*, București, 1931.
- VLADIMIR I. GHICA : *Spicuri istorice*, Iași, 1936.
- G. CĂLINESCU : *Istoria literaturii române*, București, 1941.
- T. BĂLAN : *Activitatea refugiaților moldoveni în Bucovina în 1848*, Sibiu, 1944.
- MIHAIL I. KOGĂLNICEANU : *Știri noi despre viața și activitatea lui Ludovic Steege*, *Arhiva românească*, VI, VII (1941), IX (1943), X (1946).
- C. D. PAPASTATE : *Vasile Alecsandri și Elena Negri. Cu un jurnal inedit al poetului*, București, 1947.

GH. GEORGESCU-BUZĂU : *Mihail Kogălniceanu, Înviitorul*, București, 1947.

AL. DIMA : *Alecu Russo*, București, 1957.

VALERIAN POPOVICI : *Dezvoltarea mișcării revoluționare din Moldova după evenimentele din martie 1848*, *Studii și cercetări științifice*, V, 1—2, Iași, 1954.

GH. UNGUREANU : *Frământări social-politice premergătoare mișcării revoluționare din 1848 în Moldova*, *Studii*, XI, 3, București, 1958.

ALEXANDRU BALACI : *Legăturile lui Nicolae Bălcescu cu Giuseppe Mazzini și Italia*, în *Studii italiene*, București, 1958.

- - - *Mărturii despre Unire*, București, 1959.

ANDREI OȚETEA : *Însemnătatea istorică a Unirii*, *Studii*, XII, 1, București, 1959.

V. MACIU : *Organizarea mișcării pentru Unire în anii 1855—1857 în Moldova și Țara Românească*, *Studii*, XII, 1, București, 1959.

N. CORIVAN : *Lupta pentru desăvîrșirea Unirii și acțiunea diplomatică europeană*, *Studii și cercetări științifice*, Istorie, X, 1—2, Iași, 1959.

DAN BERINDEI : *Lupta diplomatică a Principatelor Unite pentru desăvîrșirea Unirii (24 ianuarie 1859—24 ianuarie 1862)*. În *Studii privind Unirea Principatelor*, București, 1960.

VASILE ALECSANDRI : *Corespondență*, București, 1960.

G. C. NICOLESCU : *Viața lui Vasile Alecsandri*, București, 1962.

N. BĂLCESCU : *Opere. IV, Corespondență*, București, 1962.

V. ALECSANDRI : *Scrisori. Însemnări*, București, 1964.

G. CĂLINESCU : *Vasile Alecsandri*, București, 1965.

★

- - - *Anul 1848 în Principatele Române*. 4 vol., București, 1902—1903.

- - - *Anul revoluționar 1848 în Moldova*, București, 1950.
- - - *Acte și documente relative la istoria renașterii României*. Vol. II-IX, București, 1889—1901.
- - - *100 de ani de la Unirea țărilor române*, Studii, (Număr special), București, 1959.
- - - *Documente privind Unirea Principatelor*. I. *Documente interne* (1854—1857), București, 1961 ; II. *Rapoartele consulatului Austriei din Iași* (1856—1859), București, 1959.
- - - *Studii privind Unirea Principatelor*, București, 1960.

★

- A. D. XENOPOL : *Istoria românilor din Dacia Traiană*. Vol. X—XIV (1812—1866), (București, ed. 1930).
- - - *Istoria României*. Vol. IV, București, 1964.

Toate ilustrațiile din prezentul volum sînt reproduceri după materiale aflate în colecțiile Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România.

CUPRINS

Cap. I	Rădăcini adânci (1812—1828)	7
Cap. II	O adolescență îndoliată și un „maștih excelent“ (1829—1832)	24
Cap. III	Între plaiurile Moldovei și ce- rul Italiei (1833—1840)	32
Cap. IV	Contraste. Conflicte. „Idilerii“ (1841—1847)	60
Cap. V	Furtuna (1848)	90
Cap. VI	Regăsiri și decepții (1849)	111
Cap. VII	Primele realizări și primele mi- siuni (1850—1856)	121
Cap. VIII	Lupta cea mare (1857—1858)	145
Cap. IX	Cu taurul de coarne (1859—1862)	185
Cap. X	Amărăciunile și nostalgia unui diplomat	219
Cap. XI	Ultima etapă (1863—1866)	228
Cap. XII	Consecvent cu el însuși (1867— 1870)	247
Cap. XIII	Grădinarul înțelept (1871—1876)	266
	„Presimțirile viitorului postum“	280
	Bibliografie	287

ÎN CURS DE APARIȚIE ÎN COLECȚIA
„OAMENI DE SEAMĂ“

Horia Ursu
AVRAM IANCU

Ioan Massoff-Gheorghe Nenișor
MARIA VENTURA

Ovidiu Drimba
OVIDIU — Ediția a II-a

Alexandru Balaci
DANTE

Dumitru Isac
J. J. ROUSSEAU

Adrian Grijitchi
RILEEV

Alexandru Vianu
LINCOLN

George Bălan
EU, RICHARD WAGNER

Redactor responsabil : MARIA CROICU
Tehnoredactor : VALERIA POSTELNICU

Dat la cules 06.10.1965. Bun de tipar 09.02.1966.
Apărut 1966. Comanda nr. 6966. Tiraj 16.160.
Broșate 13.100 + legate 3.060. Hirtie velină
de 63 g/m² 540×840/16. Coli editoriale 16,39. Coli
de tipar 18,5. Planșe 10 A.T. 11.512. C.Z. pentru
bibliotecile mici 8R—31.

Tiparul executat sub comanda nr. 50.930 la
Combinatul Poligrafic „Casa Științei” — Piața
Științei nr. 1, București — Republica Socialistă
România

In pleiada de bărbați ce s-au afirmat pe tărîmul luptelor social-politice și culturale din Moldova, în perioada eroică dintre 1840—1866, Costache Negri se numără printre cei mai luminați și mai activi membri ai generației lui, închinîndu-și toate puterile pentru promovarea și înfăptuirea idealurilor de renaștere națională de la mijlocul veacului trecut. Permanent prezent în iureșul evenimentelor din această perioadă, el a participat la pregătirea și desfășurarea mișcării revoluționare de la 1848 din Moldova, a avut o contribuție însemnată la lupta pentru înfăptuirea Unirii de la 1859, a fost colaboratorul apropiat al lui Cuza, inspirînd și susținînd cu tărie eforturile pentru înlăturarea feudalismului și efectuarea primelor reforme mai importante cu caracter politic și social din țara noastră. Ca reprezentant al Principatelor Unite la Constantinopol, Negri a depus,

pe plan diplomatic, timp de șapte ani, o activitate încordată pentru afirmarea și recunoașterea drepturilor noului stat român în vederea cuceririi independenței sale. Numele lui este legat de toate evenimentele rodnice care au agitat această epocă, vigoarea lui este absorbită de aceste evenimente, activitatea lui se întretese în modul cel mai strâns cu ele.

Modest, generos, dezinteresat, avînd un caracter de o rară frumusețe morală, el s-a bucurat de simpatia unanimă a contemporanilor săi și de admirația neprecuțită a urmașilor. Acela pe care Eminescu îl considera „unul din cei mai mari, mai iubiți fii ai poporului românesc”, iar N. Iorga îl numea un „nemuritor exemplu în galeria luptătorilor ce s-au jertfit ca să creeze o patrie” va rămîne mereu în conștiința posterității, ca o personalitate remarcabilă a făuririi României moderne.

